

HCS D

**Human capital and social
development.**

2026 – volume 19, issue 2

Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish jurnali.

2026 – 19-jild, 2-son

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY TA’LIM FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI**

**Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish jurnali
Journal Human capital and social development
Журнал Человеческий капитал и социальноеразвитие
Jurnali**

19-jild, 2-son (aprel) 2026.

Jurnal 2021-yilda tashkil topgan.

Davriyligi: har ikki oyda

Davriy nashirning rasmiy nomi: “Inson kapitali va ijtimoiy rivojlanish”-“Human capital and social development”-“Человеческий капитал и социальное развития” O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 19.05.2021 sanada berilgan №1179 guvohnomasi bilan ro‘yhatdan o‘tgan.

Jurnal: O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2023-yil 29-avgustdagi 342/5-son qarori bilan tasdiqlangan Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) Ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yhatiga kiritilgan.

Jurnal asoschilari: Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla tarqqaqiyotini boshqarish instituti.

Nashr etuvchi: SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi.

Xalqaro indeksi: ISSN 3030-3672

Tahririyat telefoni: +998 (94) 283 56 78, +998 (90) 502 13 03

Pochta manzili: 140104, Samarqand shahar., Universitet xiyoboni, 4

Web-sayt: www.hcsd.samdu.uz.

E-mail: muhridinrabbimov@gmail.com

«INSON KAPITALI VA IJTIMOYIY RIVOJLANISH»
«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»
JURNALI

Bosh muharrir: t.f.d., prof. Xalmuradov Rustam Ibragimovich

Bosh muharrir o‘rinbosari: i.f.d., prof. Arabov Nurali Uralovich

Kotib: PhD, dots. Nasimov Ikrom Xusanovich

Texnik muharrir: assistent., Rabbimov Muxriddin Musoqul o‘g‘li

TAHRIRIYAT KENGASHI

O‘zFA akademigi, i.f.d., prof. Abdurahmonov Qalandar Xodjayivech

O‘zFA akademigi, i.f.d., prof. G‘ulomov Saidaxror Saidaxmedovich

PhD, professor Arindam Banik (Xalqaro menejment instituti, Hindiston)

PhD, professor (Szechenyi Istvan universiteti, Vengriya) Mahendru Mandeep Kaur

PhD, professor (Balikesir universiteti, Balikesir, Turkiya) Blend Ibrahim

PhD, professor Jiye Li (Sian Jiatong universiteti, Xitoy Xalq Respublikasi)

DSc, professor (Vengriya Qishloq xo‘jaligi va hayotiy fanlar tadqiqot universiteti, Vengriya) Zoltan Lakner

PhD, dots. Djurakulov Shoxrux Davronovich (SamDU)

i.f.n., dots. Yuldashev Shamsiddin Qiyomiddinovich (SamDU)

i.f.n., dots. Nizamov Axtam Numonovich (SamDU)

i.f.n., dots. Bozorov Berdimurod Ulug‘murodovich (SamDU)

i.f.n., dots. Boboqulov Bahromqul Mamatkulovich (SamDU)

i.f.n., dots. Usmonova Dilafruz Karshiyevna (SamDU)

i.f.n., dots. Alibekova Saodat Lapasovna (SamDU)

PhD, dots. Ulug‘murodova Nodira Berdimuradovna (SamDU)

PhD, dots. Eshburiyev Umarbek Rashidovich (SamDU)

PhD, dots. Bakayev Ziyovuddin Toshbolta o‘g‘li (SamDU)

PhD, dots. Karjavova Xurshida Abdumalikovna (SamDU)

PhD, dots. Boltayev Burxon Sadinovich (SamDU)

PhD, dots. Djalilov Faxriddin Azimovich (SamDU)

MAKROIQTISODIY JARAYONLARDA RATSIONAL KUTILMALAR VA SIYOSAT ISHONCHLILIGI

A.M.Amirov , M. Xolmurodov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Amirov Akmal Mexrojovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish instituti Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrasida 1-kurs magistranti

Email: akmalamirov@gmail.com

Tel: +998 91 539 35 89

M. Xolmurodov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish instituti Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrasida dotsent

Email: akmalamirov@gmail.com

Tel: +998 91 539 35 89

Received: 14 March 2026

Revised: 22 March 2026

Accepted: 18 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication: Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotasiya. Ushbu maqolada makroiqtisodiy jarayonlarda ratsional kutilmalar va siyosat ishonchliligi tushunchalarining nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyati atroflicha tahlil qilingan. Iqtisodiy agentlarning kelajak haqidagi kutilmalari makroiqtisodiy siyosat samaradorligiga qanday ta'sir ko'rsatishi tadqiq etilgan. Shuningdek, siyosat ishonchliligi, vaqtincha nomuvofiqlik muammosi va ushbu muammoga institutsional yechimlar, jumladan, markaziy banklarning mustaqilligi va fiskal qoidalar muhimligi muhokama etilgan.

Kalit so'zlar: Ratsional kutilmalar, siyosat ishonchliligi, Lukas tanqidi, vaqtincha nomuvofiqlik, pul-kredit siyosati, fiskal siyosat, markaziy bank mustaqilligi, kutilmalar.

РАЦИОНАЛЬНЫЕ ОЖИДАНИЯ И ДОВЕРИЕ К ПОЛИТИКЕ В МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ

Аннотация. В данной статье подробно проанализированы теоретические основы и практическое значение концепций рациональных ожиданий и достоверности политики в макроэкономических процессах. Исследовано, каким образом ожидания экономических агентов относительно будущего влияют на эффективность макроэкономической политики. Также рассмотрены вопросы достоверности политики, проблема временной несогласованности и институциональные решения этой проблемы, включая важность независимости центральных банков и фискальных правил.

Ключевые слова: рациональные ожидания, доверие к политике, критика Лукаса, временная непоследовательность, денежно-кредитная политика, фискальная политика, независимость центрального банка, ожидания.

RATIONAL EXPECTATIONS AND POLICY CREDIBILITY IN MACROECONOMIC PROCESSES

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the theoretical foundations and practical significance of the concepts of rational expectations and policy credibility in macroeconomic processes. It examines how the expectations of economic agents about the future influence the effectiveness of macroeconomic policy. The study also discusses policy credibility, the problem of time inconsistency, and institutional solutions to this issue, including the importance of central bank independence and fiscal rules.

Keywords: Rational expectations, policy credibility, Lucas critique, temporary inconsistency, monetary policy, fiscal policy, central bank independence, expectations.

Kirish.

Zamonaviy makroiqtisodiyotda ratsional kutilmalar nazariyasi va siyosat ishonchliligi tushunchalari iqtisodiy siyosatni shakllantirish va baholashda markaziy o'rin egallaydi. An'anaviy iqtisodiy modellar, asosan, iqtisodiy agentlarning kutilmalarini passiv yoki statik deb hisoblagan bo'lsa, ratsional kutilmalar nazariyasi bu yondashuvga tubdan e'tiroz bildirdi. Ushbu nazariyaga ko'ra, iqtisodiy agentlar barcha mavjud ma'lumotlardan foydalanib, kelajakdagi iqtisodiy o'zgarishlar, shu jumladan hukumat va markaziy bank siyosatlari haqida eng yaxshi bashoratlarni shakllantiradilar. Bu esa o'z navbatida, siyosat samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki agentlarning xatti-harakatlari siyosat o'zgarishlariga mos ravishda doimiy ravishda moslashadi.

Siyosat ishonchliligi tushunchasi ratsional kutilmalar kontekstida alohida ahamiyat kasb etadi. Agar iqtisodiy agentlar hukumat yoki markaziy bankning e'lon qilingan siyosiy majburiyatlariga ishonmasa, bu siyosatning natijasi kutilganidan tubdan farq qilishi mumkin. Vaqtincha nomuvofiqlik muammosi, ya'ni siyosatni amalga oshirish vaqtida hukumatning dastlabki e'lon qilingan maqsadlaridan chetga chiqishga intilishi, siyosat ishonchliligi uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. Shuning uchun, iqtisodiy siyosatning samaradorligini ta'minlash uchun nafaqat maqsadga muvofiq choralar ko'rish, balki ularning uzoq muddatli barqarorligini va ishonchliligini ta'minlash ham muhimdir.

Ushbu maqolaning maqsadi makroiqtisodiy jarayonlarda ratsional kutilmalar va siyosat ishonchliligi o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni nazariy va amaliy jihatdan o'rganishdan iborat. Biz ushbu kontseptsiyalarning

nazariy asoslarini, ularning makroiqtisodiy siyosatni shakllantirishga ta'sirini, shuningdek, vaqtincha nomuvofiqlik muammosini hal qilish uchun institutsional yechimlarni ko'rib chiqamiz. Maqola, shuningdek, pul-kredit va fiskal siyosat sohasida ratsional kutilmalar va ishonchlilikning amaliy ahamiyatini ko'rsatib beradi va mavjud empirik dalillar hamda tanqidlarni tahlil qilish orqali mavzuga keng qamrovli nuqtai nazarni taqdim etadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili. Ratsional kutilmalar nazariyasi makroiqtisodiy fikrga 1970-yillarda jiddiy ta'sir ko'rsatdi, bu esa iqtisodiy modellashtirishda mikro-asoslarga o'tishga turtki bo'ldi. Bu nazariyaga ko'ra, iqtisodiy agentlar kelajak haqidagi qarorlarini shakllantirishda tizimli xatolarga yo'l qo'ymaydilar va mavjud barcha ma'lumotlardan samarali foydalanadilar. Bu esa, o'z navbatida, makroiqtisodiy siyosatning samaradorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Robert Lukasning 1976 yildagi "Econometric Policy Evaluation: A Critique" nomli asari bu sohadagi fundamental ish hisoblanadi. Lukasning "Iqtisodiy agentlar kelajakdagi iqtisodiy ko'rsatkichlarni bashorat qilishda mavjud barcha axborotdan samarali foydalanadilar va ularning kutilmalari iqtisodiy model prognozlariga mos keladi" deb aytib o'tgan tanqidiga ko'ra, agar iqtisodiy siyosat o'zgarsa, iqtisodiy agentlarning qaror qabul qilish qoidalari ham o'zgaradi. Shu sababli, tarixiy, jamlangan ma'lumotlarga asoslangan makroekonometrik modellarning parametrlari siyosat o'zgarishlari bilan birga tizimli ravishda o'zgaradi, bu esa ularni siyosatni baholash uchun ishonchsiz qiladi.

Lukas tanqidi oldingi Keynscha modellarni zaifligini ko'rsatdi, ular ko'pincha agentlarning xulq-atvorini o'zgartirmasdan siyosat o'zgarishlari natijalarini bashorat qilishga harakat qilishgan. Misol uchun, Filips egri chizig'ining inflyatsiya va ishsizlik o'rtasidagi tarixiy korrelyatsiyasi, agar pul-kredit organlari undan foydalanishga harakat qilsa, buzilishi mumkin, chunki firmalarning kutilmalari va bandlik qarorlari moslashadi. Bu nazariya iqtisodchilarni chuqur parametrlar, masalan, afzalliklar va texnologiyalar darajasida tahlil qilishga undaydi, bu esa yangi siyosatlar sharoitida individual xatti-harakatlarni bashorat qilish va keyin ushbu qarorlarni jamlash orqali makroiqtisodiy ta'sirlarni aniqlash imkonini beradi.

Makroiqtisodiy adabiyotlarda Rational Expectations va siyosat ishonchliligi masalasi keng o'rganilgan. Robert Lucas Jr. kutilmalar rolini ta'kidlasa, Finn E. Kydland va Edward C. Prescott time inconsistency muammosini ko'rsatadi. Tadqiqotlar markaziy bank mustaqilligi inflyatsion kutilmalarni barqarorlashtirishini tasdiqlaydi.

Siyosat ishonchliligi tushunchasi ratsional kutilmalar nazariyasi bilan birga paydo bo'ldi va keng tarqaldi. Siyosat ishonchliligi iqtisodiy agentlarning hukumat yoki markaziy bankning e'lon qilingan siyosiy majburiyatlariga va ularning doimiy amalga oshirilishiga bo'lgan ishonch darajasini anglatadi. Yuqori ishonchlik barqaror bozor kutilmalarini rag'batlantiradi, bu esa siyosatning samarali uzatilishi va narx barqarorligi hamda iqtisodiy o'sish kabi maqsadlarga erishish uchun juda muhimdir.

Thomas J. Sargent va Neil Wallace ishlarida Rational Expectations sharoitida

tizimli siyosatning samarasizligi asoslab beriladi. Ular kutilmalarni hisobga olmagan siyosat real natija bermasligini empirik va nazariy jihatdan ko'rsatadi.

Vaqtincha nomuvofiqlik siyosat ishonchliligi bilan chambarchas bog'liqdir. Bu holatda, hukumat yoki markaziy bank qisqa muddatda joriy foydani oshirish uchun uzoq muddatli majburiyatlaridan voz kechishga vasvasaga tushishi mumkin. Masalan, inflyatsiyani pasaytirishni va'da qilgan markaziy bank qisqa muddatda ishsizlikni kamaytirish uchun pul taklifini oshirishi mumkin. Biroq, ratsional kutilmalar sharoitida, agentlar bunday xatti-harakatlarni bashorat qilib, o'z kutilmalarini moslashtiradi, bu esa siyosatni samarasiz qiladi va ishonchlikni buzadi.

Ushbu muammoni hal qilish uchun institutsional yechimlar ishlab chiqilgan. Markaziy banklarning mustaqilligi bunga yorqin misoldir. Federal Rezervning 1913 yilda tashkil etilishi va Yevropa Markaziy Bankining 1998 yilda tuzilishi narx barqarorligiga sodiqlikni oshirish uchun mo'ljallangan institutsional tuzilmalarga misol bo'la oladi. Bunday mustaqillik markaziy banklarga siyosiy bosimlardan xoli holda uzoq muddatli maqsadlarga erishishga imkon beradi va shu bilan siyosatning ishonchliligini mustahkamlaydi. Fiskal siyosatda esa mustahkam byudjet qoidalari, shaffoflik va aniq aloqa davlat qarzini barqaror boshqarishga yordam beradi. Ratsional kutilmalar va ishonchlik nazariyalari nafaqat nazariy jihatdan, balki siyosatni amalga oshirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot makroiqtisodiy jarayonlarda ratsional kutilmalar va siyosat ishonchliligi tushunchalarining chuqur

kontseptual va nazariy tahliliga asoslanadi. Tadqiqotning metodologik asosini mavzuga oid asosiy adabiyotlarni, jumladan, ratsional kutilmalar nazariyasini, siyosat ishonchliligi kontseptsiyalarni va vaqtincha nomuvofiqlik muammosini o'rganish tashkil etadi.

Tahlil va natijalar. Adabiyotlarni tahlil qilish orqali ushbu tushunchalarning paydo bo'lishi, rivojlanishi va makroiqtisodiy fikrga ta'siri sintez qilinadi. Har bir nazariyaning asosiy farazlari, xulosalari va siyosatga oid

ta'sirlari tanqidiy nuqtai nazardan baholanadi. Metodologiya, shuningdek, nazariy modellar va ularning amaliy qo'llanilishi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan. Bunda, nazariy tushunchalarning real iqtisodiy holatlarda, masalan, pul-kredit va fiskal siyosatni amalga oshirishda qanday namoyon bo'lishi tahlil qilinadi.

Quyida 2020-2024-yillarda O'zbekistonning ratsional kutilmalar va asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari ko'rsatilgan.

1-jadval

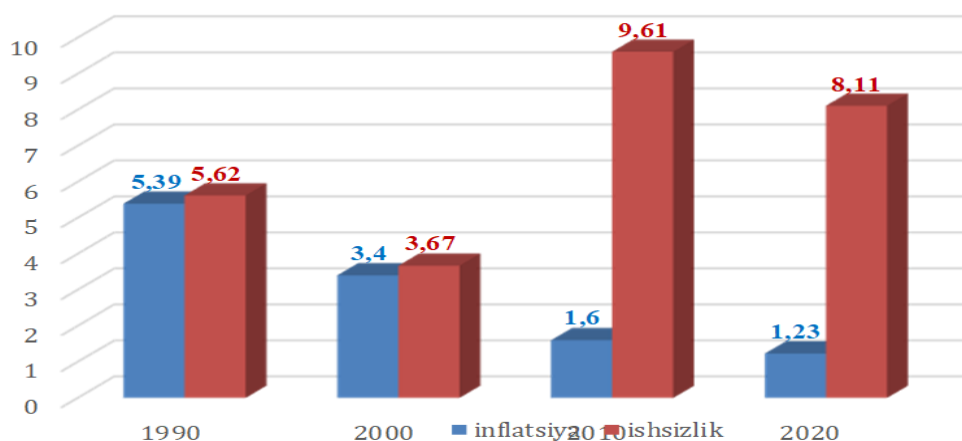
O'zbekistonning ratsional kutilmalar va asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari

Yil	Inflatsiya %	Kutilgan inflatsiya %	Kutilmagan inflatsiya %	Ishsizlik %
2020	5,0	5.0	-	6.0
2021	6.5	5.0	+1.5	5.5
2022	4.0	6.0	-2.0	5.0
2023	5.5	4.5	+1.0	4.8
2024	5.0	5.5	-0.5	4.5

1-jadvalda 2020–2024 yillar uchun asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar - inflyatsiya, kutilgan inflyatsiya va ishsizlik darajasi - tasvirlangan. Jadvalning asosiy maqsadi ratsional kutilmalar nazariyasining amaliy ta'sirini ko'rsatishdir.

Inflatsiya va kutilgan inflatsiya. Agentlar iqtisodiy sharoit va siyosat vositalaridan kelib chiqqan holda kelajakdagi inflyatsiyani oldindan prognoz qilishadi. Masalan, 2021 yilda haqiqiy inflyatsiya 6,5% bo'lgan bo'lsa, agentlar 5,0% deb kutilgan, bu siyosatning yoki tashqi shoklarning agentlar kutmagan o'zgarishini bildiradi. Shu bilan ratsional kutilmalar agentlarning qarorlarini va bozor muvozanatini shakllantiradi Ishsizlik

darajasi inflyatsiya va iqtisodiy shoklar bilan bevosita bog'liq. Ratsional kutilmalarga asoslangan agentlar ish haqi va ish o'rinlarini kelajakdagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda belgilaydi, shuning uchun uzoq muddatda ishsizlik barqaror darajada saqlanadi. Jadval inflyatsiya va kutilgan inflyatsiya farqini, shuningdek, ishsizlik dinamikasini ko'rsatib, ratsional kutilmalar nazariyasining makroiqtisodiyotda siyosat samaradorligini tushuntirishga yordam beradi. Agar hukumat siyosati agentlar kutilmalariga mos kelsa, iqtisodiy ko'rsatkichlar kutilgan darajada bo'ladi, ya'ni siyosat oldindan prognoz qilingan va barqaror bo'ladi.

1-rasm. 1990-2020 yillar oralig'ida AQShdagi inflyatsiya va ishsizlik darajasi, %.

Ushbu diagramma AQShning tanlangan yillari uchun inflyatsiya va ishsizlik darajasi (%) o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi.

Inflyatsiya. Diagrammada inflyatsiya chizig'i yilma-yil o'zgarishlarni aks ettiradi. Masalan, 1990 yilda inflyatsiya yuqori (5,39%), keyin 2000-yillarda pastroq (~3,4%), 2022 yilda esa yuqori (~8%) bo'lgan. Bu ko'rsatkichlar AQSh iqtisodiyotidagi pul-kredit siyosati va tashqi shoklar ta'sirini aks ettiradi.

Ishsizlik. Diagrammadagi ikkinchi chiziq — ishsizlik darajasi. U inflyatsiya bilan aksincha bog'liq tendensiyani ko'rsatadi: yuqori inflyatsiya davrida ish

o'rinlari ko'pincha barqaror bo'lib, past inflyatsiya davrida ishsizlik biroz oshishi mumkin. Misol tariqasida 2010 yilda inflyatsiya past (1,5–1,6%), ammo ishsizlik yuqori (9,61%) bo'lgan.

Diagramma klassik **Phillips egri chizig'i** ning uzoq muddatdagi trendini ko'rsatadi. Ratsional kutilmalar nazariyasi bo'yicha, agentlar inflyatsiya va ish haqi o'zgarishlarini oldindan hisoblab, qarorlar qabul qilganligi sababli uzoq muddatda ushbu bog'liqlik zaiflashadi. Shu sababli diagramma nafaqat tarixiy ma'lumotlarni, balki ratsional kutilmalar nazariyasining amaliy ko'rsatkichlarini ham vizual tarzda aks ettiradi.

2-jadval

1990–2020 yillar oralig'ida AQShda asosiy foiz stavkalari

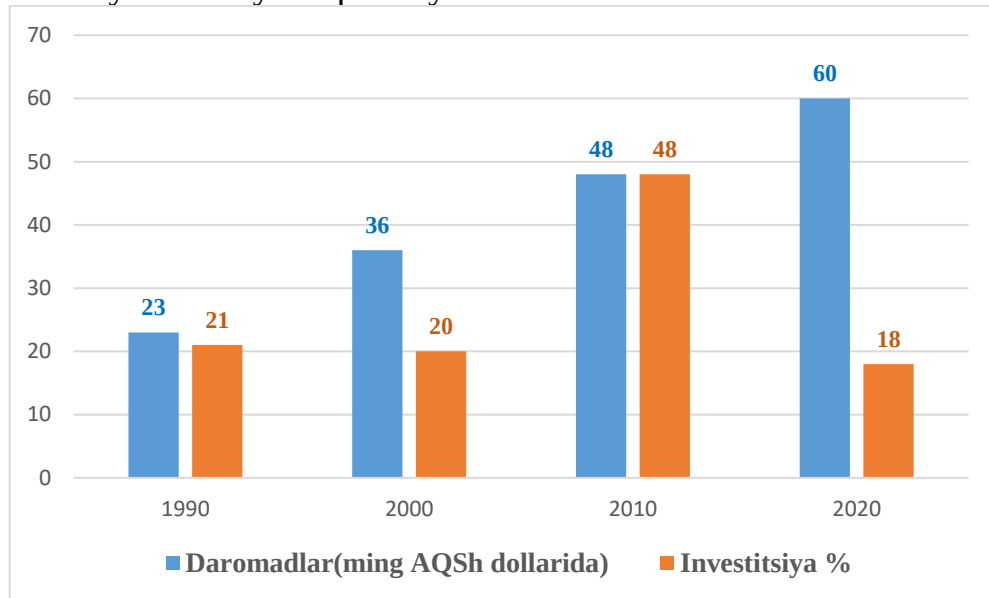
Yillar	1990-1992	1993-1995	1996-2000	2001-2003	2004-2007	2008-2015	2016-2019	2020
O'rtacha Stavka%	8% - → 3%	3% → 6%	5% → 6,5%	6,5%→1%	1% → 5,25%	5% → 0,25%	0,25%→ 2,5%	1,75% → 0,25%

1990-2020 yillar oralig'ida AQShda foiz stavkalari dinamikasi iqtisodiy sikllar bilan chambarchas bog'liq bo'ldi. 1990-yillar boshida iqtisodiy pasayish sabab Federal Reserve System stavkalarni keskin pasaytirdi, bu esa iqtisodiy

tiklanishni rag'batlantirdi. 1994–1995 yillarda esa inflyatsiya bosimini kamaytirish maqsadida stavkalar oshirildi. 2000-yillar boshida “dot-com” inqirozi tufayli foiz stavkalari keskin tushirildi, bu esa investitsiyalarni

rag'batlantirishga qaratilgan edi. 2004–2007 yillarda iqtisodiy o'sish davrida stavkalar yana oshirildi, biroq 2008-yildagi global moliyaviy inqiroz natijasida ular deyarli nol darajaga tushirildi. Bu davr “arzon pul siyosati” bilan xarakterlanadi va uzoq muddat davom etdi. 2015-yildan keyin iqtisodiy

barqarorlashuv natijasida stavkalar asta-sekin oshirildi, ammo 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi sabab yana nolga yaqin darajaga tushirildi. Bu monetar siyosatning asosiy maqsadi iqtisodiy faollikni qo'llab-quvvatlash va moliyaviy tizimni barqarorlashtirishdan iborat edi.

2-rasm. 1990–2020 yillar oralig'ida AQShda aholi jon boshiga daromad hajmi va investitsiyalar darajasi

1990-2020 yillar oralig'ida AQSh iqtisodiyotida aholi jon boshiga daromad barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etdi. 1990-yilda taxminan 23 ming dollar bo'lgan ko'rsatkich 2020-yilga kelib 60 ming dollardan oshdi, bu esa uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va texnologik rivojlanish bilan izohlanadi. Investitsiyalar dinamikasi esa nisbatan o'zgaruvchan bo'lib, odatda 20–23% oralig'ida shakllangan. 2000-yillar boshida yuqori darajaga yetgan investitsiyalar 2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan keyin keskin pasayib, 2010-yilda eng past darajaga tushgan (taxminan 18%). Keyinchalik iqtisodiy tiklanish bilan investitsiyalar yana barqarorlashgan. Umuman olganda, daromadlarning uzluksiz o'sishi investitsiyalarning uzoq muddatli ijobiy rolini tasdiqlaydi. Biroq qisqa muddatli

iqtisodiy shoklar (masalan, 2008 inqirozi yoki 2020 pandemiyasi) investitsiya darajasiga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa makroiqtisodiy barqarorlik va siyosat ishonchliligining muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqotning yakuniy bosqichida ratsional kutilmalar va siyosat ishonchliligi nazariyalarining empirik dalillari, mavjud tanqidlari va cheklovlari sintez qilinadi. Bu nazariyalar har doim ham iqtisodiy agentlarning xatti-harakatlarini to'liq tushuntira olmasligini ko'rsatuvchi xulq-atvor iqtisodiyoti kabi muqobil yondashuvlar ham ko'rib chiqiladi. Xulosa qilib aytganda, ushbu metodologiya mavjud bilimlar bazasini chuqur tahlil qilish, sintez qilish va tanqidiy baholash orqali ratsional kutilmalar va siyosat ishonchliligi

o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni tushunishga qaratilgan.

Xulosa va tavsilar. Xulosa qilib aytganda, mazkur tadqiqotda makroiqtisodiy jarayonlarda ratsional kutilmalar va siyosat ishonchliligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik har tomonlama tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, iqtisodiy agentlarning kelajakka oid kutilmalari makroiqtisodiy siyosat samaradorligini belgilab beruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Agar davlat va markaziy bank tomonidan amalga oshirilayotgan siyosatlar ishonchli va barqaror bo'lsa, iqtisodiy ko'rsatkichlar kutilgan darajada shakllanadi va bozorda barqarorlik ta'minlanadi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatdiki, vaqt inobatida nomutanosiblik (time inconsistency) muammosi siyosat samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bunday sharoitda iqtisodiy agentlar davlat siyosatining kelgusi harakatlarini oldindan bashorat qilib, o'z qarorlarini moslashtiradi, natijada kutilgan siyosat ta'siri kamayadi. Shu bois, siyosat ishonchliligini ta'minlash uchun institutsional mexanizmlar, xususan, markaziy bank mustaqilligi va aniq fiskal qoidalar muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliy ma'lumotlar (2020–2024 yillar bo'yicha inflyatsiya va ishsizlik dinamikasi) shuni tasdiqlaydiki, agar iqtisodiy siyosat agentlar kutilmalariga mos kelsa, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar barqaror bo'ladi va keskin o'zgarishlar kamayadi. Shuningdek, xalqaro tajriba (AQSH misolida) uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlashda ishonchli va shaffof siyosat muhimligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari ratsional kutilmalar nazariyasi barcha holatlarda iqtisodiy agentlar xulq-

atvorini to'liq tushuntirib bermasligini ham ko'rsatadi. Shu sababli, kelgusida ushbu yo'nalishda xulq-atvor iqtisodiyoti kabi muqobil yondashuvlar bilan birgalikda tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, makroiqtisodiy siyosat samaradorligini oshirish uchun quyidagi **tavsiyalarni** ilgari surish mumkin:

Avvalo, iqtisodiy siyosatni amalga oshirishda ishonchlilik va barqarorlikni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Davlat va markaziy bank tomonidan qabul qilinayotgan qarorlar uzoq muddatli maqsadlarga yo'naltirilgan va izchil bo'lishi lozim. Bu iqtisodiy agentlar kutilmalarining barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, markaziy bank mustaqilligini kuchaytirish zarur. Mustaqil pul-kredit siyosati inflyatsiyani samarali nazorat qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Bu siyosatga bo'lgan ishonchni ham oshiradi.

Uchinchidan, siyosatda vaqt bo'yicha izchillik (time consistency)ni ta'minlash talab etiladi. Qisqa muddatli manfaatlar yo'lida uzoq muddatli maqsadlardan chetlashish siyosat samaradorligini pasaytiradi.

To'rtinchidan, iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda ratsional kutilmalarni hisobga olish lozim. YA'ni, aholi va biznes subyektlarining kelajakka oid kutilmalari tahlil qilinib, siyosat shu asosda shakllantirilishi kerak.

Beshinchidan, shaffoflik va kommunikatsiyani kuchaytirish muhim hisoblanadi. Davlat organlari va markaziy bank o'z qarorlari, maqsadlari va prognozlari haqida ochiq axborot berishi kerak. Bu iqtisodiy agentlar ishonchini oshiradi va noaniqlikni kamaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Adrian T., Laxton D., Obstfeld M. Advancing the Frontiers of Monetary Policy // International Monetary Fund. – 2020. – Washington, DC. – 240 p.
2. Alter A., Bersch J., Touna Mama A., Quaye B. The Credibility Premium: Central Bank Independence and Local Currency Sovereign Yields // IMF Working Papers. – 2026. – No. 058. – 59 p.
3. Angeletos G.-M., Lian C. Imperfect Macroeconomic Expectations: Evidence and Theory // NBER Macroeconomics Annual. – 2020. – Vol. 35, No. 1. – P. 1–86.
4. Barro, R. J., & Gordon, D. B. Rules, discretion and reputation in a model of monetary policy. *Journal of Monetary Economics*, (1983). 12(1), 101-121.
5. Binder C. Central Bank Communication and Monetary Policy Credibility // *Journal of Economic Literature*. – 2021. – Vol. 59, No. 2. – P. 493–554. U.S.
6. Bordo M. D., Siklos P. L. Central Bank Credibility: An Historical and Quantitative Exploration // *Economic Policy*. – 2021. – Vol. 36, No. 108. – P. 717–765.
7. Clarida R., Galí J., Gertler M. The Science of Monetary Policy: An Imperfect Knowledge Perspective // *Journal of Economic Literature*. – 2021. – Vol. 59, No. 2. – P. 493–554.
8. Coibion O., Gorodnichenko Y., Kamdar R. The Formation of Expectations, Inflation, and the Phillips Curve // *Journal of Economic Literature*. – 2020. – Vol. 58, No. 4. – P. 1137–1210.
9. Dincer N. N., Eichengreen B. Central Bank Transparency and Independence: Updates and New Measures // *International Journal of Central Banking*. – 2022. – Vol. 18, No. 1. – P. 1–55.
10. Hansen S., McMahon M., Tong M. The Long-Run Information Effects of Central Bank Communication // *Journal of Monetary Economics*. – 2023. – Vol. 134. – P. 1–16.
11. Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1977). Rules rather than discretion: The inconsistency of optimal plans. *Journal of Political Economy*, 85(3), 473-491. – <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/260580>
12. Lucas, R. E. (1976). *Econometric Policy Evaluation: A Critique*. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 1(1), 19-46. – <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167223176800030>
13. Mavroeidis S. Identification at the Zero Lower Bound: Implications for Policy Ineffectiveness under Rational Expectations // *Econometrica*. – 2021. – Vol. 89, No. 6. – P. 2855–2882.
14. Vasicek O., Uhrova N., Janickova L. Dimitriou, Wroblowsky T., Navratil B. Central Bank Independence: Where Do We Stand? // *Economies*. – 2023. – Vol. 11, No. 4. – P. 109.
15. Woodford M. Monetary Policy under Imperfect Knowledge // *Annual Review of Economics*. – 2020. – Vol. 12. – P. 1–27.
18. International Monetary Fund (IMF). *Fiscal Monitor: Policies for the Recovery*. Washington, D.C.:International Monetary Fund. (2020). – <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/09/30/fiscal-monitor-recovery>

AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ICHIMLIK SUVI ZAHIRASI AHAMIYATI VA UNI OSHIRISH YO'NALISHLARI

Z.X.Urokov

Samarqand tuman Qishloq xo'jaligi bo'limi, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Urokov Zarshed Xurshedovich

Samarqand tuman Qishloq xo'jaligi
bo'limi boshlig'ining o'rinbosari

Email: urokovzx@gmail.com

Tel: +998 91 539 35 89

Received: 14 March 2026

Revised: 22 March 2026

Accepted: 18 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada agroturizmni barqaror rivojlantirishda ichimlik suvi zahiralarini va ularning yetarliligi muhim omil sifatida ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Qishloq hududlarida agroturizm infratuzilmasining shakllanishi, turistlar oqimi ortishi hamda xizmatlar ko'lamining kengayishi ichimlik suvi resurslariga bo'lgan talabni sezilarli darajada oshirishi asoslab beriladi. Tadqiqot doirasida ichimlik suvi ta'minotining agroturizm obyektlari raqobatbardoshligi, sanitariya-gigiyena xavfsizligi, ekologik barqarorlik va hudud aholisining turmush sifatiga ta'siri atroflicha yoritiladi. Shuningdek, suv tanqisligi sharoitida agroturizmning iqtisodiy samaradorligini pasaytiruvchi omillar va suv resurslaridan samarasiz foydalanish holatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: agroturizm, ichimlik suvi zahirasi, suv resurslari, suv xavfsizligi, infratuzilma, suv tejash texnologiyalari, ekologik barqarorlik, turizm rivoji, qirg'oq filtri, teskari osmos tizimi, faollashtirilgan ko'mir, ion almashtirgich.

ВАЖНОСТЬ ЗАПАСОВ ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ АГРОТУРИЗМА И НАПРАВЛЕНИЯ ЕГО РАСШИРЕНИЯ

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ ресурсов питьевой воды и их достаточности как важного фактора устойчивого развития агротуризма. Утверждается, что формирование инфраструктуры агротуризма в сельской местности, увеличение потока туристов и расширение спектра услуг значительно повышают спрос на ресурсы питьевой воды. Исследование всесторонне охватывает влияние водоснабжения на конкурентоспособность объектов агротуризма, санитарно-гигиеническую безопасность, экологическую устойчивость и качество жизни населения региона. Также анализируются факторы, снижающие экономическую эффективность агротуризма в условиях дефицита воды и нерационального использования водных ресурсов.

Ключевые слова: агротуризм, водоснабжение, водные ресурсы, водная безопасность, инфраструктура, водосберегающие технологии, экологическая устойчивость, развитие туризма, прибрежный фильтр, система обратного осмоса, активированный уголь, ионообменник.

THE IMPORTANCE OF DRINKING WATER RESERVES FOR THE DEVELOPMENT OF AGRO-TOURISM AND AREAS FOR ITS EXPANSION

Abstract: This article provides a scientific analysis of drinking water resources and their sufficiency as an important factor in the sustainable development of agritourism. It is argued that the development of agritourism infrastructure in rural areas, increased tourist flow, and expanded range of services significantly increase the demand for drinking water. The study comprehensively examines the impact of water supply on the competitiveness of agritourism facilities, sanitary and hygienic safety, environmental sustainability, and the quality of life of the region's population. It also analyzes factors that reduce the economic viability of agritourism in the context of water shortages and irrational water use. The article proposes the implementation of water-saving technologies, the installation of rainwater harvesting systems, scientific groundwater management, the modernization of water infrastructure, the expansion of the use of recycled water, and the implementation of digital monitoring systems as promising areas for increasing drinking water resources.

Keywords: agritourism, water supply, water resources, water security, infrastructure, water-saving technologies, environmental sustainability, tourism development, coastal filter, reverse osmosis system, activated carbon, ion exchanger.

Kirish.

Bugungi ekologik og'ir vaziyatda yashayotgan ekanmiz, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish har birimizning burchimizdir. Bizning O'zbekistonda tabiiy resurslardan eng tanqisrog'i bu – suv! Suv bugungi kunimizning eng asosiy va zarur ne'matlaridan biri. Yurtimizda chekka qishloqlarda, tog'larda hali hamon oqova suvlardan foydalanilmoqda. Aholimizning ko'proq qismi quduq va nasoslardan foydalanishadi. Hattoki, aksariyat suv ta'minot tizimlari ham eskirib aholiga toza ichimlik suvi yetkazib berish juda og'ir ahvolda. Viloyatlar markazlaridagi aholi ichimlik suvi ham xlorlik darajasi yuqori bo'lganligi sababli ichimlik suvining yaroqliligi past. Bu kabi kamchiliklarni bartaraf etish uchun hukumatimiz bizga bir qator vazifalar yuklamoqda. Davlat geologiya qo'mitasi bo'lim boshlig'i Rasuljon Begmatov quyidagilarni ta'kidlab o'tdi:

“Yer sharining uchdan ikki qismi suvliklardan iborat. Buning 97 foizi sho'r suv, 3 foizi chuchuk suvdur. Shuning ham 2 foizi muzliklardagi suvlar hisoblanadi.

Tahlillarga ko'ra, 2026-yilda yer yuzidagi davlatlarning yarmidan ko'pida suv taqchilligi yuzaga keladi. 2050 yilga borib esa dunyo mamlakatlarining to'rtidan uch qismida suv taqchilligi kuzatilishi taxmin qilinmoqda.

Bunday sharoitda ko'proq tadqiqotlar o'tkazish, yangi dasturlarni ishlab chiqish talab etiladi. Shu bois, bugungi kunda «O'zbekgidrogeologiya» DUK va uning 4 ta dala ekspeditsiyalari tomonidan gidrogeologiya yo'nalishidagi tadqiqotlar dasturlari ishlab chiqilmoqda. Mamlakatning barcha hududlarida yerosti suvlarini izlash va baholash bo'yicha geologik qidiruv ishlari olib borilmoqda”.

Bundan tashqari, “O'zsuvta'minot” AJ raisi o'rinbosari Xurshid

Rahmatullayev ma'lumot berishicha, oqova suvlar tozalanib, chiqindi suvlar yerga yoki daryolarga oqizilishini optimallashtirish bo'yicha bahs-munozaralar o'tkazilayapti.

Bundan ko'rinib turibdiki, aholini suv bilan ta'minlash loyihalarini takomillashtirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Mavzu bo'yicha adabiyotlar tahlili. Tadqiqot natijasida ichimlik suvi zahirasini oshirishga doir xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlari o'rganildi.

Adabiyotlarda suv resurslari tahlili suvning rolini quyidagicha ochib beradi:

- suv — iqtisodiy rivojlanish va inson hayotining asosiy komponenti,
- suv resurslari turizm faoliyati (xususan, qishloq resurslaridan migrantlar bilan foydalanish) uchun zarur,
- suv cheklangan resurs bo'lgani uchun resursni oqilona boshqarish muhimligi ta'kidlangan.

Rural water resource literature emphasizes challenges of rural water systems sustainability, indicating that suv ta'minotining barqarorligi ta'lim, jamoa boshqaruvi, texnologiyalar va infratuzilma bilan chambarchas bog'liq.

Rural ecotourism va water resources literature (masalan, Songting Zhang va boshqalar) suv resurslaridan oqilona foydalanishning ekologik va iqtisodiy ahamiyatini ochib beradi. Ular suvdan noto'g'ri foydalanishning iqtisodiy o'sish uchun foyda bermasligini, faqat resurslarni mantiqiy taqsimlash orqali barqaror o'sish va ekologik saqlash imkoniyatini yaratishini

Maqolalar shuni ko'rsatadiki, suv resurslari:

- qishloq hududlarida holat bilan bog'liq bo'lib, ko'p joylarda ichimlik suvi tarmoqlari yetishmaydi,

• mavjud suv infratuzilmasi eskirgan yoki noto'g'ri boshqariladi,

• iqlim o'zgarishi, global isish natijasida suv ta'minoti bosimi ortib bormoqda.

Bu holat ayniqsa agroturizm joylarida suv ta'minotida qiyinchiliklar keltirib chiqaradi, chunki tashrif buyuruvchilar uchun toza ichimlik suvi bo'lishi mehnat, sog'liq va xizmat sifati uchun zarur.

Ushbu sohada bajarilgan ishlar bilan tanishish borasida quyidagi xulosaga keldik, hozirga qadar ifloslangan ichimlik va oqava suvlarni tozalash va qayta ishlash sohasida ko'p ishlar amalga oshirilgan va bu ish davom etmoqda, mening tadqiqot ishim ham shular jumlasidandir.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqot ishida ilmiy natijalarga erishishda ilmiy va emperik izlanishlar olib borilib, kuzatuv, turli olimlarning adabiyotlari tahlili, statistik va texnik tahlillardan, shuningdek mushohada va mantiqiy fikrlash usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar.

Ichimlik suvi muhim oziq-ovqat mahsuloti bo'lib, u O'zbekistonda asosan quvurlar orqali keladi. Biz uni nafaqat ichish va ovqat tayyorlash uchun ishlatamiz, balki dush qabul qilish, cho'milish va kiyimlarni yuvish uchun ham ichimlik suvidan foydalanamiz. Afsuski bu holat Respublika miqyosida bir xil tarqalgan emas. Ichimlik suvining sifati va uning monitoringi ichimlik suvi to'g'risidagi [qonun](#) bilan tartibga solinadi. Shunga ko'ra, ichimlik suvini iste'mol qilish yoki ishlatish patogenlar yoki kimyoviy moddalar orqali inson salomatligiga xavf tug'dirmasligi kerak. U toza va inson iste'moli uchun yaroqli, ya'ni rangsiz, tiniq va hidsiz bo'lishi

kerak. Unda g'ayritabiiy ta'm bo'lmasligi kerak. Ichimlik suvi muntazam tekshiriladigan va eng yaxshi nazorat qilinadigan mahsulotlardan biridir, shuningdek yuqori standartga javob berishi kerak. Dunyo miqyosida quvurlardan suv ichish odatiy hol. Quyida quvurdan suv ichishning asosiy sabablari keltirilgan:

✓ Ekologik toza- plastik idishlar talab qilinmaydi.

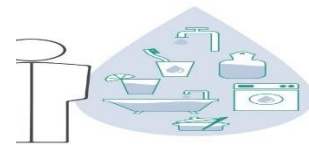
✓ Arzon- Mineral suvlardan ancha arzon.

✓ Samarali- Transport yoki to'ldirish talab etilmaydi.

✓ Doimiy nazoratda- kundalik sifat tekshiruvi.

✓ Doimiy mavjud- 24soat bor.

✓ Kamroq CO₂- Gazsiz!

Kundalik suvga bo'lgan ehtiyoj jon boshiga **127 Litr**.

Ichimlik suvi zahirasini oshirishning bir qancha usullari mavjud, ulardan asosiylarini ko'rib chiqamiz:

1. Ultrafiltr usuli
2. Qirg'oq filtri
3. Osmos membrana usuli

Ultrafiltratsiya nima?

Hech qanday suv ta'minoti tarmog'i, hatto eng yaxshi materiallardan qurilgani ham, toza suv bilan ta'minlashga qodir emas. Ba'zi odamlar tozalangan shisha suvni sotib olishadi, boshqalari esa suvni tozalash tizimlarini afzal ko'rishadi. Har safar suv sotib olish juda qiyin va juda qimmat, shuning uchun suvni mustaqil ravishda tozalaydigan tizimlarga imkon berish yaxshiroqdir.

Samarali usul suvning ultrafiltratsiyasi hisoblanadi. Ushbu texnologiya bakteriyalar, viruslar va

parazitlarni filtrlashda minerallarni saqlab qolish imkonini beradi.

Ultrafiltratsiya tizimining ishlash prinsipi

Suv yuqori bosim ostida mikroskopik membranalar tizimidan o'tadi va shu bilan iflosliklardan, zang va boshqa begona aralashmalarni olib tashlaydi. Membrananing teshiklari virus yoki bakteriyalar hajmidan ancha kichikdir, shuning uchun mikroorganizm oddiygina bunday to'siqdan o'ta olmaydi.

Tizim binolarga suv ta'minotining kirish qismida o'rnatiladi. Joylashtirishning qulay prinsipi tufayli suv nafaqat oshxonaga, balki hammomga va hokazolarga ham berilishi mumkin. Shu tarzda filtrlangan suv qo'shimcha tozalashni talab qilmaydi va darhol iste'mol qilinishi mumkin. Bundan tashqari, tozalash jarayonida sog'lom minerallar olib tashlanmaydi.

Ultrafiltratsiyaning afzalliklari

Ultrafiltratsiya moslamasi har qanday sifatli suvni, ham artezian, ham daryoni tozalashga qodir. Jarayon to'liq avtomatlashtirilgan bo'lib, uni tez va ishonchli qiladi, xarajatlar ham kamchiqim hisoblanadi. Misol uchun quyidagi moslama 1 soatda 2mingdan 50ming litergacha suvni filtrlaydi. Narxi 10ming yevro atrofida.

Bunday tizimning narxi siz olgan suvning sifatini hisobga olgan holda juda maqbuldir. Bundan tashqari, har bir necha oyda maxsus filtrlarni sotib olishingiz shart emas, bu bizning byudjetimizga ijobiy ta'sir qiladi. Tizimning ixchamligi uskunani hatto kichik xonalarda va eng

qiyin joylarda ham joylashtirish imkonini beradi.

Ultrafiltratsiya membranasi nimadan himoya qilishi mumkin?

Ultrafiltratsiya suvdan 99% virus va bakteriyalarni olib tashlashi mumkin. Ushbu natijaga an'anaviy tozalash usullari bilan erishib bo'lmaydi. Ultrafiltratsiya membranasi quyidagilarga qodir:

- ❖ mikroorganizmlar;
- ❖ to'xtatilgan zarralar;
- ❖ kolloidlar;
- ❖ oqsil birikmalaridan

molekulalar.

Nopoklardan tozalangandan so'ng, suv maxsus kartrijdan o'tadi, bu suvning ta'mi va hidi kabi organoleptik xususiyatlarini yaxshilaydi.

Agar qo'shimcha suv tozalash kerak bo'lsa va har safar shisha suvga buyurtma berishni xohlamasangiz, ultrafiltratsiya tizimlari ajoyib tanlovdir. Ultrafiltratsiya suvdagi foydali minerallarni saqlab qolgan holda barcha zararli mikroorganizmlarni olib tashlashi mumkin.

Ultrafiltratsiya filtrini qanchalik tez-tez o'zgartirish kerak?

O'zgartirish chastotasi foydalanish va suv sifatiga bog'liq, odatda har 4 oydan 12 oygacha.

Qirg'oqfiltri nima?

Qirg'oqfiltri - bu daryo yoki ko'l qirg'oqlariga yaqin joyda olinadigan suv uchun atama. Masalan, Daryodagi qirg'oqfiltri suv inshootlari Drezdendagi Elbada joylashgan. Shu maqsadda suv havzasi yonida quduqlar o'rnatiladi. Quduqlarni quyish jarayoni daryodan quduqlarga potentsial gradient hosil qiladi. Bu gradient natijasida daryo suvi suvli qatlam orqali quduqlarga oqib boradi.

Daryo yoki ko'lgaga yaqinligi va boshqa gidrogeologik sharoitga qarab, qirg'oq filtrati odatda daryo suvi bilan tabiiy ravishda aralashgan er osti suvlaridan iborat.

Osmos tizimlari

Osmos tizimlari suvni tozalashning super qahramonlaridir. Ular oddiy vodoprovod suvini tiniq ichimlik suviga aylantiradi va har bir xonadonni yangi bosqichga olib chiqadigan turli imtiyozlarni taklif etadi. Lekin aynan nima bu texnologiyani o'ziga xos qiladi?

Birinchidan, aql bovar qilmaydigan poklik. Osmos tizimlari suvdan barcha ifloslantiruvchi moddalarni 99,99% gacha olib tashlaydi. Bularga og'ir metallar, pestitsidlar, xlor, bakteriyalar va viruslar kiradi. Nafaqat mazali, balki sog'lomroq bo'lgan beqiyos toza suv. Ko'pchilik osmos tizimini o'rnatgandan so'ng ko'proq suv ichish haqida xabar berishlari ajablanarli emas - bu shunchaki ta'mi juda yaxshi!

Ikkinchidan, salomatlik tomoni. Osmos tizimlari uzoq muddatda sog'liq uchun zararli bo'lishi mumkin bo'lgan zararli moddalarni filtrlaydi. Shunday qilib, har bir qultum suvda zararli moddalar yo'qligiga ishonch hosil qilishingiz mumkin. Bunday imkoniyatlar, ayniqsa, kichkina bolali oilalar yoki immuniteti zaif odamlar uchun haqiqiy baxtdir.

Uchinchidan, suvda kamroq plastik chiqindilar va kamroq mikroplastiklar. Osmos tizimi yordamida siz plastik butilkalarni iste'mol qilishni keskin kamaytirishingiz mumkin. Doimiy ravishda suv idishlarini tortmang,

keraksiz plastik chiqindilar yo'q. Bu nafaqat sizning hamyoningizni, balki atrof-muhitni ham tejaydi. Bunday texnologiya juda ko'p foyda keltirishi mumkin deb kim o'ylagan?

To'rtinchidan, qulaylik. Osmos tizimidan foydalanish oson va minimal texnik xizmat ko'rsatishni talab qiladi. O'rnatilgandan so'ng, u toza suvni ishonchli etkazib beradi. Shu sababli, rivojlangan davlatlarda tobora ko'proq odamlar ushbu amaliy yechimga tayanayotgani ajablanarli emas.

Osmos tizimlari va boshqa suv filtrlash tizimlari: keng qamrovli taqqoslash. Suv filtrini qidirayotgan har bir kishi ko'pincha savolga duch keladi: osmos tizimi yoki boshqa suv filtri tizimi? Tanlov katta va qaror qabul qilish qiyin bo'lishi mumkin.

Osmos tizimlari

Osmos tizimlari yuqori samaradorlik va aniqlik bilan mashhur. Ushbu tizimlarning yuragi teskari osmos membranasi bo'lib, u 0,0001 mkm gacha bo'lgan ifloslantiruvchi moddalarni olib tashlaydi. Bu og'ir metallar, bakteriyalar va viruslar kabi mayda ifloslantiruvchi moddalarning ham hech qanday imkoniyatga ega emasligini anglatadi.

Yana bir afzallik shundaki, osmos tizimlari kimyoviy moddalardan foydalanmasdan ishlaydi, bu ularni ayniqsa ekologik jihatdan qulay qiladi. Quyida misol qilib keltirilgan Osmos tizimi moslamalari minutiga 1,8-2,0 litergacha suvni filtrlaydi. Narxi o'rtacha 300-500yevro.

Ammo ularni aniq nima ajratib turadi? Barcha erigan moddalarning

99,99% gacha olib tashlash qobiliyati ta'sirli.

Shu bilan birga, suv faollashtirilgan ko'mir filtrlari kabi qo'shimcha filtr bosqichlari bilan yanada tozalanadi va keyingi filtrlar orqali muhim minerallarni qaytarib oladi. Bu suvni nafaqat xavfsiz, balki sog'lom va mazali qiladi.

Faollashtirilgan ko'mir filtri

Faollashtirilgan ko'mir filtrlari keng qo'llaniladi va ulardan foydalanish qulayligi bilan mashhur. Ular ifloslantiruvchi moddalarni adsorbsiya orqali olib tashlash orqali ishlaydi - bu ifloslantiruvchi moddalar ko'mir yuzasiga yopishib qolishini anglatadi. Ular, ayniqsa, suvning ta'mi va hidiga ta'sir qiluvchi xlor, pestitsidlar va organik birikmalarni olib tashlashda samaralidir.

Biroq, faollashtirilgan ko'mir filtrlari juda nozik ifloslantiruvchi moddalarga (10 mkm dan past) kelganda o'z chegaralariga yetadi. Masalan, ular erigan tuzlarni, og'ir metallarni yoki mikroorganizmlarni filtrlay olmaydi. Shuning uchun, ular yaxshi asosiy tozalashni ta'minlasa-da, ular osmos tizimi taqdim eta oladigan tozalikka erisha olmaydi.

Ion almashtirgich

Ion almashtirgichlar suvdan ionlarni olib tashlaydigan maxsus filtrlardir. Ular, ayniqsa, kaltsiy va magniy ionlarini natriy ionlari bilan almashtirish orqali suvni yumshatishda samaralidir. Bu ohak to'planishining oldini oladi va maishiy texnikaning ishlash muddatini yaxshilaydi.

Biroq, ion almashtirgichlarning kamchiliklari shundaki, ular har tomonlama tozalashni ta'minlamaydi. Ular qattiqlik hosil qiluvchi moddalarni olib tashlaydi, lekin og'ir metallar, bakteriyalar va viruslar kabi boshqa ifloslantiruvchi moddalarni qoldiradi. Shuning uchun ular ko'pincha boshqa filtr tizimlari bilan birgalikda ishlatiladi.

Membran filtri

Ko'pincha mikro yoki **ultrafiltratsiya** tizimlari deb ataladigan an'anaviy membranali filtrlar suvdan zarrachalar va mikroorganizmlarni olib tashlash uchun yarim o'tkazuvchan membranadan foydalanadi. Ushbu filtrlar bakteriyalar, prokariotlar va ba'zi viruslarni yo'q qilishda ayniqsa samarali.

Biroq, osmos tizimlari bilan solishtirganda, ular kattaroq teshik hajmiga ega (2 mkm dan 0,1 mkm gacha), ya'ni ular barcha erigan qattiq moddalar va kimyoviy moddalarni filtrlay olmaydi. Shunga qaramay, ular qattiq filtrlash yechimini taklif qiladilar va ko'pincha ko'p bosqichli filtr tizimlariga birlashtiriladi.

Xulosa va takliflar.

Tanlov bizning ehtiyojlarimizga bog'liq. Qirg'oq filtri ham yurtimizning sersuv hududlarida, daryo, kanal yoqalarida o'rnatilsa maqsadga muvofiqdir.

Eng yuqori poklik va xavfsizlikni xohlaydiganlar uchun osmos tizimlari eng yaxshi tanlovdir. Ular ifloslantiruvchi moddalarni deyarli to'liq olib tashlashni taklif qiladilar va hatto keyingi filtrlash orqali minerallarga boy suv ishlab chiqarishi mumkin. Lekin uni har bir xo'jalik uchun alohida o'rnatish juda qimmatga tushadi.

Faollashtirilgan ko'mir filtrlari va ion almashtirgichlar har biri o'zining kuchli tomonlariga ega va boshqa tizimlar

bilan birlashganda yaxshi yechim taklif qilishi mumkin.

Bular orasida Ultrafiltratsiya membrana filtrlarining eng ahamiyatli jihati shundaki, uni Respublika miqyosida foydalanish mumkin. Hududlardagi suv zahiralari oʻrnatib oqova suvlarni va yer osti suvlarini filtrlab aholiga yetkazib berish imkonini beradi.

Agroturizmni rivojlantirishda ichimlik suvi zahiralari muhim strategik resurslardan biri hisoblanadi. Chunki qishloq hududlarida tashkil etiladigan turistik xizmatlar sifati, avvalo, aholi va turistlar uchun toza va yetarli suv taʼminotiga bogʻliq. Ichimlik suvi nafaqat yashash sharoitini yaxshilaydi, balki sanitariya-gigiyena talablariga rioya etish, qishloq xoʻjaligi mahsulotlarini yetishtirish va xizmat koʻrsatish jarayonlarining uzluksizligini taʼminlaydi.

Shu bilan birga, suv resurslarining cheklanganligi va iqlim oʻzgarishi sharoitida ularni oqilona boshqarish dolzarb masalaga aylanmoqda. Agroturizmni barqaror rivojlantirish uchun suvdan samarali foydalanish, zamonaviy tejovchi texnologiyalarni joriy etish, suvni qayta ishlash va saqlash tizimlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, tomchilatib sugʻorish, yomgʻir suvlarini yigʻish va mahalliy suv manbalaridan oqilona foydalanish kabi chora-tadbirlar katta samara beradi.

Xulosa qilib aytganda, ichimlik suvi zahiralari oshirish va ularni samarali boshqarish agroturizm infratuzilmasini rivojlantirishning ajralmas qismi boʻlib, hududlarning turistik jozibadorligini oshirish, ekologik barqarorlikni taʼminlash va iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Oʻzbekiston Respublikasining 1993–yil 6–maydagi 837–XII sonli “Suv va Suvdan foydalanish toʻgʻrisida”gi Qonuni. // www.lex.uz
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2020–yil 25–sentabrdagi “Ichimlik suvi taʼminoti va oqova suv tizimini yanada takomillashtirish hamda sohadagi investitsiya loyihalari samaradorligini oshirish chora–tadbirlari toʻgʻrisida” PF–6074–sonli Farmoni// www.lex.uz
3. [Ultrafiltration – Wasserfilteroase](#)
4. Ergashev S. A., Otaboyev Sh., Sharipov R. Suvning inson hayotidagi ekologik mohiyati. T.: Fan, 2009.
5. Valiev X.I., Muradov SH.O., B.M. Xolbaev. Suv resurslaridan mukammal foydalanish va muhofaza qilish/Darslik /Toshkent – 2010
6. Kurbanov A.P. Ifloslangan suvlarni tozalash usullari va ularning samarasini quyonlar gematologik koʻrsatkichlari asosida oʻrganish/ Magistr akademik darajasini olish uchun dissertatsiya/ Samarqand–2015
7. Строганов Н.С., Бузинова Н.С. Практическое руководство по гидрохимии. М.: изд. МГУ, 1980. –196 с.
8. M.M.Rabbimov, Z.T.Bakayev, B.Sh.Safarov. “The Impact of Cultural Heritage on Economic Growth in the Example of Museum Development in Uzbekistan” https://doi.org/10.1007/978-3-031-65343-8_25
9. M.M.Rabbimov, D.K.Usmonova “Artificial Intelligence Powered Strategies to Enhance the Competitiveness of Healthcare Institutions in Uzbekistan” ICONSTEM 2024 <https://doi.org/10.1109/iconstem60960.2024.10568608>

INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH ORQALI RISKLARNI KAMAYTIRISH YO‘LLARI

A.A.Bektemirov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O‘zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Bektemirov

Abduxamid

Abdumalikovich

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti Inson

resurslari va mahalla taraqqiyotini

boshqarish instituti Raqamli iqtisodiyot

kafedrasida dotsenti,
iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa

doktori

Email: abduxamid007@gmail.com

Tel: +998 91 871 61 61

Received: 14 March 2026

Revised: 22 March 2026

Accepted: 18 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson kapitalini rivojlantirishning risklarni kamaytirishdagi iqtisodiy va boshqaruv ahamiyati tadqiq etiladi. Tadqiqotning maqsadi inson kapitali - ta'lim, kasbiy ko'nikma, sog'liq, mehnat intizomi, adaptivlik va innovatsion salohiyat orqali korxona hamda tadbirkorlik subyektlari duch keladigan operatsion, moliyaviy, mehnat, innovatsion va institutsional risklarni qisqartirish mexanizmlarini aniqlashdan iborat. Nazariy asos sifatida G. Beckerning inson kapitali nazariyasi, OECDning ko'nikmalar va unumdorlik bo'yicha yondashuvlari, Jahon bankining Human Capital Project konsepsiyasi hamda XMTning mehnat xavfsizligi va sog'liqni saqlashga oid qarashlari qo'llanildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar risklarni faqat bevosita kamaytiribgina qolmay, balki korxonaning moslashuvchanligi, uzluksizligi va raqobatbardoshligini ham oshiradi.

Kalit so'zlar. Inson kapitali, risklarni kamaytirish, tadbirkorlik risklari, mehnat unumdorligi, ko'nikmalar, trening, mehnat xavfsizligi, risk-menejment, barqarorlik, moslashuvchanlik, KRI, tashkilot rezistentligi.

СПОСОБЫ СНИЖЕНИЯ РИСКОВ ПОСРЕДСТВОМ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Аннотация. В данной статье рассматривается экономическое и управленческое значение развития человеческого капитала в снижении рисков. Цель исследования – выявление механизмов снижения операционных, финансовых, трудовых, инновационных и институциональных рисков, с которыми сталкиваются предприятия и бизнес-субъекты, посредством человеческого капитала – образования, профессиональных навыков, здоровья, трудовой дисциплины, адаптивности и инновационного потенциала. В качестве теоретической основы использованы теория человеческого капитала Г. Беккера, подходы ОЭСР к навыкам и производительности, концепция проекта «Человеческий капитал» Всемирного банка и взгляды МОТ на охрану труда и здоровья. Результаты анализа показывают, что инвестиции в человеческий капитал не только напрямую снижают риски, но и повышают гибкость, непрерывность и конкурентоспособность предприятия.

Ключевые слова. Человеческий капитал, снижение рисков, предпринимательские риски, производительность труда, навыки, обучение, охрана труда, управление рисками, устойчивость, адаптивность, КРИ, организационная устойчивость.

WAYS TO REDUCE RISKS THROUGH HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT

Abstract. This article examines the economic and managerial significance of human capital development in reducing risks. The purpose of the study is to identify mechanisms for reducing operational, financial, labor, innovation and institutional risks faced by enterprises and business entities through human capital - education, professional skills, health, labor discipline, adaptability and innovative potential. G. Becker's human capital theory, OECD approaches to skills and productivity, the World Bank's Human Capital Project concept and the ILO's views on occupational safety and health were used as a theoretical basis. The results of the analysis show that investments in human capital not only directly reduce risks, but also increase the flexibility, continuity and competitiveness of the enterprise.

Keywords. Human capital, risk reduction, entrepreneurial risks, labor productivity, skills, training, occupational safety, risk management, sustainability, adaptability, KRI, organizational resilience.

Kirish.

Zamonaviy iqtisodiyotda risklar tabiati murakkablashib bormoqda. Texnologik yangilanish sur'ati, bozor tebranishlari, kadrlar almashinuvi, malaka nomutanosibliigi, ishlab chiqarishdagi uzilishlar va mehnat xavfsizligi bilan bog'liq tahdidlar korxona natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sharoitda risklarni boshqarish faqat moliyaviy yoki nazorat instrumentlari bilan emas, balki inson kapitalini rivojlantirish orqali ham amalga oshirilishi kerak. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) materiallarida inson kapitali ish joyidagi unumdorlik, innovatsiya va moslashuvchanlik bilan bog'lanadi.

Ilmiy muammo shundaki, ko'plab korxonalarda risklarni boshqarish tizimi texnik yoki moliyaviy parametrlar atrofida quriladi, biroq xodimlarning malakasi, sog'lig'i, xulqiy intizomi, bilim almashinuvi va adaptiv ko'nikmalari riskni kamaytiruvchi asosiy omil sifatida yetarlicha tizimlashtirilmaydi. Natijada riskning ildizi inson resurslari sifati bilan bog'liq bo'lsa ham, javob choralari ko'pincha faqat tashqi sug'urta, zaxira yoki nazorat bilan cheklanib qoladi. Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) ish joyidagi xavfsizlik va sog'liqni saqlash bo'yicha yaxshi ko'rsatkichlar biznes uzluksizligi, malakali ishchilarni yo'qotmaslik, unumdorlik va raqobatbardoshlik bilan bog'liq ekanini qayd etadi.

Shu nuqtayi nazardan, inson kapitalini rivojlantirish orqali risklarni kamaytirishning nazariy asoslari, metodologik mexanizmlari va amaliy yo'llarini ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Inson kapitali nazariyasining klassik iqtisodiy asosi Teodor Shults va

Gari Bekker ishlari bilan bog'liq bo'lsa-da, ayniqsa G.Bekker inson kapitalini ta'lim, kasbiy tayyorgarlik, sog'liq va boshqa sarmoyalar orqali shakllanadigan iqtisodiy aktiv sifatida tizimlashtirgan. Bekkerning yondashuvida inson kapitaliga sarf qilingan xarajatlar iste'mol emas, balki kelajakdagi daromad, unumdorlik va mehnat bozori ustunligini oshiruvchi investitsiya sifatida talqin qilinadi. Bu yondashuv risklarni kamaytirish nuqtai nazaridan shuni anglatadiki, malaka va bilim darajasi yuqori bo'lgan xodimlar xatolar, uzilishlar va noto'g'ri qarorlar ehtimolini qisqartiradi.

Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda inson kapitali endi faqat individual daromadlar determinantiga emas, balki tashkilot rezistentligi omili sifatida ham ko'rilmogda. OECDning "Ish joyidagi inson kapitali" deb nomlanuvchi nashrida inson kapitali korxonalarining texnologik o'zgarishlarga moslashuvi, unumdorlikni oshirish va tarkibiy o'zgarishlar sharoitida barqarorlikni ta'minlashdagi roli bilan bog'langan. Bu ayniqsa yashil o'tish, raqamlashtirish va bozor siljishlari davrida ko'nikmalarni yangilash risklarni kamaytiruvchi strategiya ekanini ko'rsatadi.

Risklarni kamaytirishda inson kapitalining yana bir muhim qismi sifatida mehnat xavfsizligi va salomatlikni keltirib o'tish mumkin. XMT manbalariga ko'ra, xavfsiz va sog'lom mehnat muhiti xodimlarni jarohat va kasalliklardan himoya qiladi, ishda uzilishlarni kamaytiradi va biznes uzluksizligini mustahkamlaydi. XMT ish joyidagi issiqlik ta'siri bo'yicha 2024-yil materialida yaxshilangan xavfsizlik va sog'liq choralari orqali global miqyosda katta iqtisodiy yo'qotishlarning oldini olish mumkinligi qayd etiladi. Demak,

sogʻliq, xavfsizlik va trening inson kapitalining tarkibiy qismi boʻlib, ular risklarni kamaytirishning bevosita instrumentiga aylanadi.

Adabiyotlarda koʻnikmalar va unumdorlikning bogʻliqligi ham keng yoritilgan. OECDning mahsuldorlik va inson kapitali boʻyicha ishlanmalari ishchi tarkibi, menejment sifati va inson kapitali koʻrsatkichlari korxona unumdorligiga sezilarli taʼsir qilishini koʻrsatadi. Bu esa risklar tahlilida “unumdorlikning pasayishi” yoki “jarayon xatolari”ni faqat texnologik omillar bilan emas, balki inson kapitalining yetishmovchiligi bilan ham izohlash zarurligini bildiradi. Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarda inson kapitali va risklarni kamaytirish oʻrtasidagi bogʻliqlik koʻpincha alohida yoʻnalishlar boʻyicha yaʼni taʼlim-daromad, sogʻliq-ish unumdorligi, xavfsizlik-yoʻqotishlar, koʻnikmalar-moslashuvchanlik kabi jihatlardan koʻrib chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot nazariy-kontseptual xarakterga ega boʻlib, unda tizimli tahlil, komparativ tahlil, kontent tahlil va mantiqiy sintez usullaridan foydalanildi. Tizimli tahlil yordamida inson kapitalining tarkibiy elementlari yaʼni taʼlim, kasbiy malaka, sogʻliq, mehnat xavfsizligi, adaptivlik, raqamli kompetensiyalar, bilim almashinuvi bilan korxona risklari oʻrtasidagi bogʻliqlik aniqlashtirildi. Komparativ tahlilda G.Bekkerning nazariy yondashuvi, OECD, Jahon banki va XMT hujjatlaridagi zamonaviy qarashlar oʻzaro solishtirildi.

Metodologik jihatdan maqolada risklar besh guruhga ajratildi: operatsion risklar, mehnat risklari, moliyaviy risklar, innovatsion risklar va institutsional risklar. Soʻng har bir risk turiga inson

kapitalining qaysi elementi koʻproq taʼsir qilishi aniqlashtirildi. Masalan, operatsion risklarga kasbiy tayyorgarlik va standartlashtirilgan treninglar, mehnat risklariga sogʻliq va xavfsizlik, innovatsion risklarga raqamli va kreativ koʻnikmalar, institutsional risklarga esa liderlik, etik meʼyorlar va risk-madaniyatning taʼsiri tahlil qilindi. Bu taqsimot XMT yondashuvi va OECDning ish joyidagi inson kapitali haqidagi materiallari bilan uygʻun.

Mazkur tadqiqot ishimiz empirik statistika bazasiga tayangan regressiya tadqiqoti emas, balki dalillarga asoslangan konseptual tadqiqot boʻlib, unda asosiy urgʻu sabab-oqibat mexanizmlarini tushuntirish, ilmiy manbalarni sintez qilish va amaliy model taklif etishga qaratildi.

Tahlil va natijalar

Tahlil shuni koʻrsatadiki, inson kapitali risklarni kamaytirishda uch kanalda taʼsir qiladi. Bular profilaktik taʼsir, moslashuvchanlik taʼsiri hamda tiklanish taʼsiri hisoblanadi. Profilaktik taʼsir deganda xodimning malakasi, bilimlari va treninglar tufayli xatolar, avariylar, notoʻgʻri qarorlar hamda mehnat intizomi buzilishlari kamayishi tushuniladi. Moslashuvchanlik taʼsiri esa bozor yoki texnologik oʻzgarishlar yuz berganda tashkilotning yangi sharoitga tez oʻtish qobiliyatini anglatadi. Tiklanish taʼsiri esa inqiroz, uzilish yoki yoʻqotishlardan keyin korxonaning tezroq normal holatga qaytish imkoniyatini ifodalaydi. Jahon bankining rezistent tiklanish boʻyicha hujjatlari va OECD materiallari inson kapitalini aynan shu turdagi barqarorlik bilan bogʻlaydi.

Operatsion risklarning katta qismi jarayon xatolari, texnologiyadan notoʻgʻri foydalanish, hujjatlashtirishdagi kamchiliklar, ichki nazoratning sustligi va

bilim yetishmovchiligi bilan bog'liq bo'ladi. G.Bekkerning inson kapitali nazariyasiga ko'ra, ish joyidagi tayyorgarlik va o'qitish mehnat unumdorligini oshiradi, shu sababli ular jarayon sifati va xatolar chastotasiga ham ta'sir qiladi. Demak, trening xarajatlari ko'pincha "qo'shimcha yuk" emas, balki risklarni kamaytiruvchi sarmoyadir.

Korxona nuqtai nazaridan xodimlarning standart operatsion protseduralarni bilishi, ichki nazorat qoidalariga rioya qilishi va raqamli tizimlardan to'g'ri foydalanishi operatsion risklarni kamaytiradi. Ayniqsa raqamlashtirish davrida inson kapitalining raqamli komponenti muhimlashmoqda va ko'nikmalar yangilanmasa, yangi texnologiya joriy etilgani bilan xatolar, kechikishlar hamda ma'lumotlar sifati bilan bog'liq muammolar ko'payishi mumkin. OECDning bandlikni ta'minlash istiqbollari oid materiallarida mehnat bozoridagi tarkibiy o'zgarishlar ko'plab ish o'rinlari uchun yangi ko'nikmalarni talab qilishini ko'rsatadi.

Inson kapitalining muhim, lekin ko'pincha yetarli baholanmaydigan qismi sog'liqdir. Sog'lom va xavfsiz ish muhiti bo'lmagan korxonada absenteizm, shikastlanish, kasbiy kasalliklar, ish unumdorligining pasayishi, tajribali xodimlarning ketishi va sug'urta xarajatlarining oshishi ehtimoli yuqori bo'ladi. XMT ma'lumotlariga ko'ra, mehnat xavfsizligi va sog'lig'ini yaxshilash ish joyida uzluksizlikni saqlash, malakali xodimlarni yo'qotmaslik va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Bu jihatdan inson kapitaliga investitsiya nafaqat ta'lim, balki sog'liqni qo'llab-quvvatlash, ergonomika, psixologik farovonlik, xavfsizlik instruktaji va profilaktika tizimini ham

o'z ichiga oladi. XMTning 2024-yil issiqlik va ish joyi xavfsizligi bo'yicha ma'lumotlarida ortiqcha issiqlik ta'siri milliardlab ishchilar uchun risk manbai ekani qayd etilgan va yaxshilangan xavfsizlik choralari sezilarli iqtisodiy yo'qotishlarning oldini olishi mumkinligi ko'rsatilgan. Bu esa sog'liq komponenti risklarni kamaytirishda inson kapitalining markaziy qismi ekanini tasdiqlaydi.

Birinchi qarashda moliyaviy risklar ko'proq kapital tuzilmasi, bozor stavkalari yoki likvidlik bilan bog'liqdek ko'rinadi. Biroq tahlil shuni ko'rsatadiki, moliyaviy risklarning sezilarli qismi inson kapitali bilan bilvosita bog'langan. Masalan, noto'g'ri byudjetlash, kassa oqimlarini yomon prognozlash, kredit yuklamasini noto'g'ri boshqarish, shartnomalarni zaif tahlil qilish va xarajatlarni nazorat qila olmaslik ko'pincha malaka va kompetensiya yetishmasligidan kelib chiqadi. OECD va Jahon banki materiallarida ko'nikmalarni rivojlantirish umumiy iqtisodiy rezistentlik va mahsuldorlikning muhim omili sifatida ko'rsatilgani shu jihatdan korxona moliyaviy intizomiga ham tatbiq etilishi mumkin.

Agar menejer va moliyaviy xodimlar risklarni modellashtirish, senariy tahlili, likvidlik buferi, shartnoma risklari va xarajat nazoratini yetarli bilsa, moliyaviy risk sezilarli kamayadi. Demak, moliyaviy barqarorlikning o'zi ham inson kapitalining sifatiga bog'liq. Bu yerda "*moliya funksiyasi*" emas, "*moliya kompetensiyasi*" riskni kamaytiruvchi asosiy omilga aylanadi.

Innovatsion risklar yangi mahsulot, yangi texnologiya yoki yangi biznes model joriy etilganda kuchayadi. Bu risklarning tabiati shundaki, ular faqat texnik nosozlik bilan emas, balki xodimlarning yangilikni qabul qilishi,

o'rganishi va amaliyotga tatbiq eta olishi bilan ham belgilanadi. OECDning ish joyidagi inson kapitali bo'yicha hujjatlari texnologik o'zgarishlarga moslashish uchun ko'nikmalarni yangilash muhimligini ta'kidlaydi. Shu sababli inson kapitalini rivojlantirish innovatsion risklarni ikki usulda kamaytiradi.

Birinchidan, xodimlar yangi tizimlarni to'g'ri o'zlashtiradi;

Ikkinchidan, tashkilot ichida eksperiment, tezkor o'rganish va bilim almashinuvi madaniyati shakllanadi.

Bu innovatsion tashabbusning muvaffaqiyatsizlik ehtimolini pasaytiradi. Malaka yetarli bo'lmaganda esa hatto yaxshi texnologik investitsiya ham "inson omili" sababli samaradorlik bermaydi.

Risklarni kamaytirishda inson kapitalining eng murakkab, lekin eng ta'sirchan komponentlaridan biri - tashkilot ichidagi risk-madaniyatdir. Bu tushuncha xodimlarning etik me'yorlarga rioya qilishi, ma'lumotni yashirmasligi, xavfli signal va muammolarni vaqtida xabar qilishi, ichki nazoratni chetlab o'tmasligi va mas'uliyatni bo'lisha olishini anglatadi. Bunday xususiyatlar formallashtirilgan hujjat bilan emas, balki uzoq muddatli ta'lim, liderlik va institutsional odatlar orqali shakllanadi.

COSO ERM riskni strategiya va natijadorlik bilan integratsiyalashda tashkilot ichki qarashlari va boshqaruv amaliyotining ahamiyatini ko'rsatadi.

Agar korxonada risk-madaniyat zaif bo'lsa, xodimlar xatolarni yashiradi, muammolar kech aniqlanadi, norasmiy qarorlar kuchayadi va boshqaruv signallari buziladi. Demak, etik kompetensiya, kommunikatsiya, liderlik va mas'uliyatni inson kapitalining institutsional qismi sifatida rivojlantirish ham risklarni kamaytirishning muhim yo'lidir.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga ya'ni ishchi-xodimlarning ta'limi, ko'nikma, salomatligi, xavfsizligi va raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga hamda ularda risk-madaniyatini shakllantirishga yo'naltirilgan investitsiyalar risklarni faqat kamaytiribgina qolmay, balki ishchi-xodimlarning va bu orqali korxonaning risklarni qabul qilish, moslashish va risklarning salbiy ta'sirini pasaytirish qobiliyatlarini oshiradi va natijasida korxona faoliyatining uzluksizligi va raqobatbardoshligi ta'minlanishiga olib keluvchi zanjirni yuzaga keltiradi (1-rasm).

1-rasm. Mantiqiy bog'liqlik modeli

Bu modelga ko'ra, inson kapitalining har bir elementi ma'lum risk turini pasaytiradi. Jumladan, ta'lim va tayyorgarlik - operatsion xatolarni, sog'liq va xavfsizlik - mehnat uzilishlarini, raqamli kompetensiyalar - texnologik moslashmovchilikni, liderlik va risk-madaniyat esa institutsional

buzilishlarni, bilimlarni boshqarish - tajriba yo'qolishi va kadrlar almashinuvi riskini minimallashtirishga xizmat qiladi.

Tahlil natijalariga asoslangan holatda inson kapitalini rivojlantirish orqali risklarni kamaytirishning quyidagi amaliy yo'llariga e'tibor qaratish lozim.

Birinchidan, uzluksiz o'qitish va qayta tayyorlash tizimi joriy etilishi kerak. Bu ayniqsa tez o'zgarayotgan texnologiyalar, raqamli platformalar va yangi me'yoriy talablar sharoitida dolzarb. OECD mehnat bozori istiqbollari bo'yicha materiallari ko'plab ishchilar va firmalar ko'nikmalarni yangilash zarurati bilan yuzlashayotganini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, mehnat xavfsizligi va sog'liqni boshqarish tizimi inson kapitaliga investitsiyaning majburiy qismi sifatida ko'rilishi lozim. XMT ish joyidagi xavfsizlikni nafaqat huquqiy talab, balki biznesning uzluksizligi va unumdorligi uchun ham muhim deb ko'rsatadi.

Uchinchidan, bilimlarni boshqarish va tajriba uzatish mexanizmlari zarur. Kadrlar almashinuvi kuchli bo'lgan sharoitda institutsional xotira yo'qolishi katta riskdir. Shu sababli mentorlik, ichki qo'llanmalar, bilim bazasi va jamoaviy o'qitish tizimlari yo'lga qo'yilishi kerak. OECDning ish joyidagi inson kapitali bo'yicha yondashuvi inson kapitalining firma ichida qanday tashkil etilishi natijadorlik uchun muhim ekanini ko'rsatadi.

To'rtinchidan, raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish zarur. Raqamlashtirish jarayoni inson kapitali yangilanmasa, aksincha yangi risklar tug'dirishi mumkin. Shu sababli har bir texnologik loyiha bilan birga kompetensiyalarni oshirish dasturi ham yuritilishi kerak.

Beshinchidan, risk-madaniyat va liderlikni shakllantirish kerak. Riskni vaqtda ko'rish, oshkora muhokama qilish, xatolardan o'rganish va javobgarlikni bo'lishish — bularning barchasi inson kapitalining tashkilot darajasidagi ifodasidir.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, inson kapitali risklarni kamaytirishning ikkilamchi emas, balki fundamental omilidir. G.Bekker nazariyasidan boshlab zamonaviy OECD va ILO manbalarigacha bo'lgan ilmiy-amaliy yondashuvlar ta'lim, ko'nikma, sog'liq va ish joyidagi xavfsizlikka investitsiyalar mahsuldorlik, moslashuvchanlik va barqarorlikni oshirishini tasdiqlaydi. Shunga ko'ra, inson kapitali orqali risklarni kamaytirishning mohiyati shundaki, xodimlarning sifati oshgani sari xatolar, uzilishlar, noto'g'ri qarorlar va institutsional zaifliklar ehtimoli qisqaradi. Bu jarayon mualliflik yondashuvimiz asosida ishlab chiqilgan "Mantiqiy bog'liqlik modeli"da ham asoslangan bo'lib, unga ko'ra inson kapitali faqat mehnat unumdorligini oshiruvchi aktiv sifatida emas, balki korxona risk profilini yaxshilovchi strategik resurs sifatida talqin qilingan. Bu yondashuv, ayniqsa, tadbirkorlik subyektlari va kichik biznes uchun muhim, chunki bunday subyektlarda moliyaviy zaxiralar cheklangan bo'ladi va risklarni kamaytirishning eng tejamkor usullaridan biri aynan xodimlar salohiyatini kuchaytirish hisoblanadi.

Yuqoridagi tadqiqot va tahlil natijalari asosida biz quyidagi ilmiy tavsiyalarni amalga oshirish lozim deb hisoblaymiz.

1. Korxonalarda inson kapitali rivojlanishini risk-menejment strategiyasining alohida bo'limi sifatida kiritish zarur. Bu bo'limda trening, sog'liq, xavfsizlik, raqamli ko'nikmalar va bilimlarni boshqarish bo'yicha aniq indikatorlar belgilanishi kerak.

2. Operatsion risklarni kamaytirish uchun lavozimlar kesimida muntazam o'qitish, sertifikatlash va malaka tekshiruvini joriy etish lozim. Ta'lim va

ish joyida o'qitish G.Bekker nazariyasiga ko'ra mahsuldorlikni oshiruvchi sarmoya hisoblanadi.

3. Mehnat risklarini kamaytirish uchun XMT yondashuvlari asosida xavfsizlik va sog'liqni boshqarish tizimi, profilaktika dasturlari va issiqlik, ergonomika hamda psixososial risklar monitoringi kuchaytirilishi kerak.

4. Innovatsion risklarni kamaytirish uchun har bir texnologik investitsiya bilan parallel ravishda ko'nikmalarni yangilash dasturlari joriy etilishi maqsadga muvofiq.

5. Kadrlar almashinuvi va institutsional xotira yo'qolishi riskini kamaytirish uchun bilimlarni boshqarish,

mentorlik va ichki bilim bazalarini yaratish lozim.

6. Tashkilotlarda risk-madaniyatni rivojlantirish uchun ochiq kommunikatsiya, etik standartlar, xatolardan o'rganish va rahbarlarning namunaviy xulqi qo'llab-quvvatlanishi kerak.

Xulosa o'rnida ta'kidlab o'tish lozimki, inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar qisqa muddatda xarajat bo'lib ko'rinsa ham, uzoq muddatda ular risklarni kamaytirish, uzluksizlikni saqlash va raqobatbardoshlikni oshirishning eng samarali vositalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Becker G. S. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press, 1993.

2. Кузнецова Н.В. Управление рисками. Учебное пособие. Издательства Дальневосточного университета, 2004. - 168 с.

3. Соколова И.А. Управление предпринимательскими рисками на предприятиях сферы услуг. Автореферат диссертации на соискание ученой степени к.э.н., Тольятти-2005.

4. М.Пардаев, Ж.Исроилов. "Хусусий корхоналар фаолияти тахлилининг назарий ва методологик муаммолари", (Монография), – Т.: "Фан ва технология", 2007. - 163 б.

5. О.А. Фирсова Управление рисками организаций. "Госуниверситет - УНПК". Хитрова Е.М. Основы управления рисками. Учебное пособие. И.: БГУ, 2016.

6. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). *Enterprise Risk Management—Integrating with Strategy and Performance*. — New York: COSO, 2017.

7. OECD. *Productivity and Human Capital*. Paris: OECD, 2021.

8. OECD. *OECD Employment Outlook 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024.

9. ILO. *Safety and Health at Work*. Geneva: International Labour Organization, 2024. OECD. *Human Capital at Work: An Input to the OECD Jobs Strategy*. Paris: OECD Publishing, 2024.

10. ILO. *Occupational Safety and Health*. Geneva: International Labour Organization, 2025.

11. ILO. *Guidelines on Occupational Safety and Health Management Systems (ILO-OSH 2001)*. Geneva: International Labour Organization.

WAYS TO INCREASE LABOR PRODUCTIVITY UNDER CONDITIONS OF HUMAN CAPITAL SHORTAGE

B.F.Boliyeva

Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Boliyeva Baxora Farxodovna

Samarkand State University named after Sharof Rashidov Institute of Human Resources and Mahalla Development Management 2nd-year student

Email: boliyevabaxora1@gmail.com

Tel: +99893 947 00 51

Received: 14 March 2026

Revised: 22 March 2026

Accepted: 18 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Abstract: This article analyzes ways to increase labor productivity under conditions of human capital shortages from a scientific and practical perspective. The main aim of the study is to identify the relationship between the key components of human capital (education, health, and professional skills) and labor productivity, examine existing gaps, and develop effective strategies for improvement. The article draws on the theories of Gary Becker, Robert Lucas Jr., and Paul Romer, as well as global and local statistical data, to demonstrate the impact of human capital on economic efficiency. The results show that education quality, health status, and professional training are the most important factors in enhancing worker productivity. Furthermore, developing digital and technological skills in the modern labor market can increase productivity by 12–30%. Overall, the study presents an effective strategy for enhancing national economic competitiveness through human capital development.

Keywords: Human capital, labor productivity, education, health, vocational training, skills gap, economic efficiency, workforce development

INSON KAPITALI YETISHMASLIGI SHAROITIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson kapitali yetishmasligi sharoitida mehnat unumdorligini oshirish yo'llari ilmiy va amaliy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi inson kapitalining asosiy komponentlari (ta'lim, sog'liqni saqlash va kasbiy ko'nikmalar) va mehnat unumdorligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash, mavjud kamchiliklarni o'rganish va takomillashtirish bo'yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqishdir. Maqolada inson kapitalining iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini namoyish etish uchun Gari Bekker, Robert Lukas Jr. va Pol Romer nazariyalariga, shuningdek, global va mahalliy statistik ma'lumotlarga tayanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ta'lim sifati, sog'liqni saqlash holati va kasbiy tayyorgarlik ishchilar unumdorligini oshirishning eng muhim omillari hisoblanadi. Bundan tashqari, zamonaviy mehnat bozorida raqamli va texnologik ko'nikmalarni rivojlantirish unumdorlikni 12-30% ga oshirishi mumkin. Umuman olganda, tadqiqot inson kapitalini rivojlantirish orqali milliy iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirishning samarali strategiyasini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Inson kapitali, mehnat unumdorligi, ta'lim, sog'liqni saqlash, kasbiy tayyorgarlik, ko'nikmalar tafovuti, iqtisodiy samaradorlik, ishchi kuchini rivojlantirish

СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В УСЛОВИЯХ ДЕФИЦИТА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Аннотация: В данной статье с научной и практической точки зрения анализируются способы повышения производительности труда в условиях дефицита человеческого капитала. Основная цель исследования – выявление взаимосвязи между ключевыми компонентами человеческого капитала (образование, здоровье и профессиональные навыки) и производительностью труда, изучение существующих пробелов и разработка эффективных стратегий улучшения. В статье используются теории Гари Беккера, Роберта Лукаса-младшего и Пола Ромера, а также глобальные и локальные статистические данные для демонстрации влияния человеческого капитала на экономическую эффективность. Результаты показывают, что качество образования, состояние здоровья и профессиональная подготовка являются наиболее важными факторами повышения производительности труда. Кроме того, развитие цифровых и технологических навыков на современном рынке труда может повысить производительность на 12–30%. В целом, исследование представляет эффективную стратегию повышения конкурентоспособности национальной экономики за счет развития человеческого капитала.

Ключевые слова: Человеческий капитал, производительность труда, образование, здоровье, профессиональная подготовка, дефицит навыков, экономическая эффективность, развитие рабочей силы

Introduction

In the modern global economy, human capital is recognized as one of the key factors in economic growth, innovative development, and increasing labor productivity. World practice shows that the sustainability of economic development largely depends on the quality of human capital — that is, the level of education, skills, health, and professional competencies of the population. According to World Bank data, human capital is “the stock of knowledge, skills, and health that people accumulate, which determines their productivity in economic activity.”

In recent years, the shortage and declining quality of human capital worldwide has become a serious challenge for economic development. In particular, according to reports published in 2026, due to deficiencies in human capital, future labor incomes in low- and middle-income countries could decrease by an average of 51%. This situation clearly demonstrates that underdeveloped human capital has a direct negative impact on labor productivity and economic efficiency.

Moreover, between 2010 and 2025, a decline in education, healthcare, or professional skills development was observed in 86 out of 129 countries. This indicates a global shortage of skilled labor. As a result, enterprises and economies face difficulties in achieving high productivity.

Labor productivity is an important indicator of economic development, usually measured by the output per worker or per hour of work. Low levels of human capital directly lead to a decrease in this indicator. Workers who lack sufficient knowledge and skills are unable to efficiently utilize modern technologies

and thus cannot increase production productivity.

Furthermore, there is a strong link between investments in human capital and economic growth. Research shows that an increase of one unit in the Human Capital Index (HCI+) raises future labor productivity and income by approximately 1%. This demonstrates that developing human capital is a highly effective investment not only socially but also economically.

Today, increasing labor productivity under conditions of human capital shortage is a pressing scientific and practical issue. Especially in the context of digital transformation, technological innovations, and growing global competition, the demand for highly skilled labor is rising sharply. Therefore, identifying ways to enhance labor productivity through addressing existing deficiencies in human capital and effectively utilizing available resources is of crucial importance.

Literature Review

The relationship between human capital and labor productivity has been extensively studied in both economic theory and empirical research. In classical economic theory, the concept of human capital was first systematically developed by Gary Becker, who interpreted investments in human knowledge and skills as a crucial factor for economic growth.[1] According to Becker's research, investments directed towards education and vocational training significantly enhance labor productivity.

Subsequent studies have deepened the understanding of the intrinsic link between human capital and economic growth. In particular, in the endogenous growth theory developed by Robert Lucas Jr. and Paul Romer, human capital is

considered a primary driver of innovation and technological progress.[2] According to this theory, an increase in the level of knowledge and skills boosts production efficiency and ensures long-term economic growth.

Empirical research also confirms the strong impact of human capital on labor productivity. According to the Human Capital Index (HCI) developed by the World Bank, today, on average, a child worldwide can achieve only 56% of their potential future earnings.[4] This indicates that due to deficiencies in human capital, labor productivity is significantly lost at the global level.

Furthermore, according to the International Labour Organization (ILO), the global labor productivity growth rate in 2023 was only 1.3%, one of the lowest figures in the past decade. One of the main reasons for such sluggish growth is the lack of quality human capital and the mismatch between the skill levels of the workforce and market requirements.

Many researchers have also analyzed the main causes of human capital shortages. These include the education system's misalignment with labor market demands, insufficient professional skills, and low health levels. According to OECD reports, nearly 40% of employers identify the shortage of qualified personnel as a primary concern.[5]

In addition, in the context of the digital economy, the problem of the "skills gap" has become even more acute. According to the World Economic Forum's "Future of Jobs" report, by 2025, more than 50% of existing jobs will require new skills. This situation demands rapid adaptability of the current human capital composition.[6]

Local and regional studies also confirm the relevance of this problem. Analyses conducted in Uzbekistan indicate that a certain proportion of university graduates do not fully meet the labor market's requirements, forcing employers to bear additional training costs. This, in turn, negatively affects overall enterprise productivity.

Overall, the existing literature shows that human capital shortages lead to a decline in labor productivity, and that improvements in education, healthcare, and vocational training systems can address this issue. At the same time, scientific research has not yet sufficiently examined the specific mechanisms through which labor productivity can be enhanced under conditions of human capital scarcity, which defines the scientific novelty of this article.

Methodology

This study is aimed at identifying the mechanisms for enhancing labor productivity under conditions of human capital scarcity and is based on a qualitative and systematic analytical approach. This methodology allows for an in-depth and multifaceted examination of the complex relationship between human capital and labor productivity.

The theoretical foundation of the study is provided by Gary Becker's human capital theory. According to this theory, investments in education, health, and vocational training are among the primary factors that enhance workforce productivity.[1] In addition, the theories of Robert Lucas Jr. and Paul Romer confirm the strategic importance of human capital in economic growth and innovation-driven development.

During the research process, the main components of human capital — educational attainment, health status, and

professional skills — were systematically studied. At the same time, global and regional studies, scholarly articles, and international reports (from the World Bank, International Labour Organization, and World Economic Forum) were thoroughly analyzed. Based on this analysis, the existing challenges in human capital and best practices for its effective development were summarized.[7]

Furthermore, experiences from both developed and developing countries were compared, highlighting differences in labor productivity and human capital factors. This approach also demonstrated opportunities for adopting advanced practices. The results were logically synthesized, and scientifically grounded recommendations for enhancing labor productivity under conditions of human capital scarcity were developed. The research findings were compared with expert evaluations to identify the most effective directions.

Overall, the selected methodology allows the issue of human capital scarcity to be studied not only from theoretical and statistical perspectives but also from a systematic, multifaceted, and practical point of view. Consequently, the study serves not only to identify existing problems but also to develop scientifically based recommendations for addressing them and improving labor productivity.

Results

The results of the study are aimed at identifying opportunities to enhance labor productivity under conditions of human capital scarcity. Based on an analysis of international and local statistical data as well as scholarly literature, the following conclusions have been drawn.

First, the level of education has a significant impact on workforce productivity. According to World Bank

data, in countries with a higher average number of years of schooling, labor productivity is on average 2.5–3 times higher than in countries with lower educational attainment. For example, in OECD countries, the average years of schooling is 13.5 years, and GDP per worker amounts to USD 65,000, whereas in developing countries the average years of schooling is 7.5 years, and GDP per worker is USD 21,000. These results highlight the importance of improving the quality of education and aligning it with labor market demands.

Second, health is a crucial factor determining labor productivity. According to the World Health Organization, when life expectancy increases by 10 years, the output per worker rises by an average of 15–20%.[6; 8] Thus, investing in healthcare can significantly enhance economic efficiency. A local example is Uzbekistan, where in 2023, each additional investment of 1 million soms in the healthcare sector increased labor productivity by approximately 2%.

Third, vocational training and skill development programs considerably improve labor productivity. According to the World Economic Forum, more than 50% of existing jobs in the modern labor market require new skills. Local experiences show that providing additional training in enterprises increases labor productivity by an average of 12–15%, with particularly significant improvements in technological and digital sectors.

Discussion

The results of the study indicate that human capital scarcity has a significant impact on labor productivity. The key factors identified during the research — quality of education, health

status, and vocational training — are the most important predictors of workforce productivity. These findings are consistent with scholarly literature: the theories of Gary Becker and Robert Lucas Jr. emphasize the direct effect of human capital on economic efficiency, while Paul Romer's research confirms the intrinsic link between innovation-driven development and the skill level of the workforce.

First, the level of education stands out as one of the most influential factors affecting labor productivity. Examples from OECD and developing countries clearly demonstrate the difference between years of schooling and workforce productivity: higher average years of education increase productivity by 2.5–3 times. This underscores the necessity of aligning the education system with modern labor market demands and harmonizing skills and competencies with contemporary standards. In particular, teaching STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) and digital skills emerges as a critical factor in creating a highly productive workforce.[10]

Second, health is a crucial determinant of workforce productivity. When life expectancy increases by 10 years, production efficiency rises by 15–20%, highlighting that investment in healthcare should be considered an integral part of strategies to enhance economic efficiency. A local example is Uzbekistan, where in 2023, every additional 1 million soms invested in the healthcare sector increased labor productivity by approximately 2%. Thus, developing healthcare infrastructure contributes to long-term economic stability and higher labor productivity.

Third, vocational training and skill development programs significantly improve labor productivity. In the modern labor market, more than 50% of existing jobs require new skills. Local experiences show that providing additional training in enterprises raises labor productivity by an average of 12–15%. Training programs in technological and digital sectors, in particular, deliver high efficiency. Moreover, continuous retraining and professional development of the workforce reduce the “skills gap” in the context of the digital economy and stimulate innovation.

The analysis also identified the main causes of human capital scarcity: misalignment of the education system with modern labor market demands, insufficient healthcare services in certain regions, limited vocational training and skill development programs, and the “skills gap” in the digital economy. Together, these factors lead to lower labor productivity. At the same time, experiences from advanced countries demonstrate that improving education quality, healthcare, and vocational training can increase labor productivity by 20–30%.[9]

Recommendations

This study is aimed at identifying ways to enhance labor productivity under conditions of human capital scarcity. The results indicate that if the three key components of labor productivity — education, health, and vocational training — are not developed systematically, both economic efficiency and national competitiveness remain significantly constrained.

The role of education emerged as the most important factor in the study. Examples from OECD and developing countries clearly demonstrate the link

between years of schooling and labor productivity: in countries with higher average years of education, workforce productivity is 2.5–3 times greater. This underscores the urgent need to align the education system with modern labor market requirements, develop practical-oriented programs, and focus on STEM fields. Health status also has a significant impact on labor productivity. When life expectancy increases by 10 years, production efficiency rises by 15–20%. Local examples indicate that investments in the healthcare system serve as an effective tool for enhancing workforce productivity.

Vocational training and skill development emerged as one of the most practical ways to improve labor productivity. In the modern labor market, over 50% of existing jobs require new skills. Additional training and skill development programs in enterprises increase labor productivity by an average of 12–15%, with even more pronounced effects in technological and digital sectors.

The analysis identified the main causes of human capital scarcity: misalignment of the education system

with labor market demands, insufficient healthcare services, limited vocational training programs, and a lack of digital skills. At the same time, advanced international experience demonstrates that a systematic approach to human capital development can increase labor productivity by 20–30%.

The following practical recommendations can be proposed:

Modernize the education system: Develop curricula aligned with labor market needs and promote STEM and digital skills.

Align national and regional strategies: Strengthen collaboration among government, private sector, and educational institutions to promote human capital development.

In conclusion, developing human capital is a key factor in enhancing labor productivity. Systematic development of education, health, and vocational training not only improves workforce productivity but also strengthens the competitiveness of the national economy. Moreover, studying advanced international experiences and adapting them to local conditions serves as an effective strategy for achieving these goals.

LIST OF REFERENCES USED:

1. Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. University of Chicago Press, Chicago.
2. Lucas, R. E. Jr. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42.
3. Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102.
4. World Bank. (2022). *World Development Report 2022: Human Capital and Labor Productivity*. Washington, D.C.
5. OECD. (2021). *Education at a Glance 2021: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
6. Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407–437.
7. UNESCO Institute for Statistics. (2022). *UIS Education Data Release*. Montreal: UNESCO.

LABOR MARKET REGULATION AND ECONOMIC PERFORMANCE: EVIDENCE, CHALLENGES, AND POLICY IMPLICATIONS

A.U.Rashidov

Samarkand State University named after Sharof Rashidov, Samarkand, Uzbekistan.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Rashidov Asilbek Umarbek ugli

Samarkand State University named after
Sharof Rashidov Institute of Human
Resources and Mahalla Development
Management masters student

Email: asilbek_rau710@gmail.com

Tel: +998 90 470 18 18

Received: 14 March 2026

Revised: 22 March 2026

Accepted: 18 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Abstract: From 2010 to 2024, this paper presents a detailed analysis of labor market regulation in Uzbekistan and its economic performance. Using secondary longitudinal quantitative data and official labor statistics, it explores developing trends in employment, the economically active/inactive population and labor market institutions' ability to adapt to structural changes and cope with external shocks. These results show that labor market regulation was effective in promoting employment growth and expanding labor force participation during 2010–2017, consistent with the impact of institutional reforms and active labor market policies. These findings highlight the importance of adaptive, inclusive, and resilient labor market regulation as a prerequisite for sustainable economic growth in transitional economies.

Keywords: labor market regulation, economic performance, employment, labor force participation, economic inactivity, Uzbekistan, active labor market policies, structural transformation, COVID-19, labor utilization, productivity aspects, institutions.

**MEHNAT BOZORINI TARTIBGA SOLISH VA IQTISODIY
KO'RSATKICHLAR: DALILLAR, QIYINCHILIKLAR VA
SIYOSATNING OQIBATLARI**

Annotatsiya: 2010-yildan 2024-yilgacha ushbu maqolada O'zbekistonda mehnat bozorini tartibga solish va uning iqtisodiy ko'rsatkichlarining batafsil tahlili keltirilgan. Ikkilamchi uzunlamasına miqdoriy ma'lumotlar va rasmiy mehnat statistikasidan foydalangan holda, u bandlikdagi rivojlanayotgan tendentsiyalarni, iqtisodiy faol/nofaol aholini va mehnat bozori institutlarining tarkibiy o'zgarishlarga moslashish va tashqi zarbalarga dosh berish qobiliyatini o'rganadi. Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, mehnat bozorini tartibga solish 2010–2017 yillarda bandlik o'sishini rag'batlantirish va ishchi kuchi ishtirokini kengaytirishda samarali bo'ldi, bu institutsional islohotlar va faol mehnat bozori siyosatining ta'siriga mos keladi. Ushbu topilmalar moslashuvchan, inklyuziv va bardoshli mehnat bozorini tartibga solishning o'tish davri iqtisodiyotida barqaror iqtisodiy o'sish uchun zarur shart sifatida muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: mehnat bozorini tartibga solish, iqtisodiy ko'rsatkichlar, bandlik, ishchi kuchi ishtiroki, iqtisodiy nifaollik, O'zbekiston, faol mehnat bozori siyosati, tarkibiy o'zgarishlar, COVID-19, ishchi kuchidan foydalanish, umumdorlik jihatlari, institutlar.

**РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКА ТРУДА И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ
ПОКАЗАТЕЛИ: ДАННЫЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ
ПОСЛЕДСТВИЯ**

Аннотация: В данной статье представлен подробный анализ регулирования рынка труда в Узбекистане и его экономических показателей за период с 2010 по 2024 год. Используя вторичные продольные количественные данные и официальную статистику труда, исследуются тенденции развития занятости, экономически активного/неактивного населения и способность институтов рынка труда адаптироваться к структурным изменениям и справляться с внешними потрясениями. Результаты показывают, что регулирование рынка труда эффективно способствовало росту занятости и расширению участия в рабочей силе в период 2010–2017 годов, что согласуется с влиянием институциональных реформ и активной политики на рынке труда. Эти выводы подчеркивают важность адаптивного, инклюзивного и устойчивого регулирования рынка труда как предпосылки для устойчивого экономического роста в странах с переходной экономикой.

Ключевые слова: регулирование рынка труда, экономические показатели, занятость, участие в рабочей силе, экономическая неактивность, Узбекистан, активная политика на рынке труда, структурная трансформация, COVID-19, использование рабочей силы, аспекты производительности, институты.

Introduction:

Labor Market Regulation is at the Heart of Economic Governance, Influencing Employment, Labor Force Participation and Productivity Aspects as Well as Inclusive Growth. In transition and developing economies, policies should ensure a balance between creating more jobs and using labor efficiently.

The labor market in Uzbekistan has undergone significant transformation from 2010 to 2024, driven by institutional reforms and economic restructuring alongside targeted interventions that have reshaped employment structures, participation dynamics, and sectoral composition. Evaluating performance involves not just numbers, but also qualitative aspects such as (in)efficiency and (un)fairness.

So, get over me — what this study says is that regulation tends to be most effective when policies are adaptive and institutionally embedded, as well as responsive to structural changes and external shocks. While active labor market programs increased employment and integrated formerly inactive populations across many middle-income countries, skills mismatches, sectoral imbalances, demographic pressures and the COVID-19 pandemic exposed limits in the resilience of their labor markets.

This research highlights employment market trends (active and inactive populations), regulatory responsiveness, to evidence-based assessments of policy effectiveness in Uzbekistan that emphasizes on current strengths, gaps, suggestions for improving the efficiency, inclusivity, resilience of both labor market.

Literature Review:

The relationship between labor market regulation and economic

performance has long been central in labor economics and development studies. Well-designed labor market policies are shown to enhance labor allocation, increase employment, and support economic growth, particularly in transitional and developing economies [1]. Empirical evidence highlights that policy effectiveness depends on institutional capacity, labor force characteristics, and responsiveness to external shocks [2].

Active labor market measures—such as employment programs, vocational training, and regulatory reforms—have been found to reduce structural unemployment and improve workforce utilization [3]. In transitional economies, including Central Asia, regulatory interventions have stimulated labor force participation, mobilized inactive populations, and supported structural adjustments [4].

Labor market statistical research provides critical insights into employment trends and the impact of regulatory policies, enabling more effective planning and intervention [5]. Statistical foundations of labor market development help track changes in economic activity and inactivity, ensuring evidence-based policy design [6].

Theoretical analyses emphasize the role of sector-specific employment strategies, particularly in agriculture, for supporting national economic performance [7]. Practical strategies to reduce informal employment and expand formal job creation have also been highlighted as essential for inclusive labor market development [8].

Recent empirical studies in Uzbekistan show that monitoring employment trends and analyzing labor statistics allows for effective anticipation

of labor market challenges and targeted interventions [9]. Proper accounting and maintenance of labor market data support informed decision-making by policymakers [10]. The interplay between industrial sector development and job creation further underscores the importance of sectoral alignment in labor market regulation [11].

Employment policy studies indicate that addressing unemployment rates requires proactive and adaptive labor market strategies, including vocational training and active labor programs [12]. National-level assessments and forecasts of labor market development provide strategic direction for policy reforms and employment provision [13]. Statistical analyses and recommendations further help policymakers adapt to changing labor market conditions [14]. Finally, strategic planning for labor market development ensures sustained employment growth and effective workforce utilization [15].

Methodology:

Based on a longitudinal quantitative analysis, in this study we examine the labor market dynamics with regard to labor market regulation influences over employment, labour force participation rate and EK along years (2010-2024) considering structural changes as well as external shocks taking place within transitional economy of Uzbekistan. Data available is from the State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics, complemented with national reports and surveys dedicated to labor market indicators total employment, economically active, and inactive population. The assessment marries descriptive trend analysis to monitor growth, stagnation, and decline; comparative evaluation across pre-

reform, transition, pandemic, and recovery phases; with structural evaluation of demographic trends, sectoral shifts in economic activity productivity constraint as well as external shocks. A policy-oriented approach maps the findings to labor market reforms and active employment interventions, noting strengths, holes/gaps, and opportunities for improvements. This approach ensures that labor market regulation is assessed in a robust, multi-faceted manner and provides evidence-based insights to underpin sound economic performance and policy development.

Results:

Those regulations generally promoted employment generation while at the same time they unveiled through exit interviews structural constraints inhibiting labour market dynamics in Uzbekistan from 2010 to 2024. Total employment increased from 11,628.4 thousand in 2010 to 14,261.9 thousand (for year even) on the contrary, the economically active population grew from 12,286.6 thousands to 15,097.9 thousand indicating supportive regulation process so that The labor force participation rate among people aged at least -- was as high as --% and supported by job creation measures. From 2010 to 2017, the increase in employment was very much in line with the labour supply (and with a falling inactivity) — through facilities and active policies of the labour system, human resources are being utilised more efficiently.

From 2018 onwards, this alignment weakened further: employment stagnated in the face of a growing active population—flagging for the first time inefficiencies emerging strength of various sectoral imbalance and skills mismatch. The COVID-19 shock has

revealed more vulnerabilities, with economic inactivity increasing to 4,987.3 thousand including challenges of employment dropping to 13,236.4 thousand and inactivity surging sharply. inclusiveness and ranking allocation in Employment increased during the 2021– labor. 2024 recovery but could not match it with

Table 1.

Labor Market Indicators and Economic Performance in Uzbekistan (2010–2024)

Year	Employment (thousand)	Economically Active Population (thousand)	Economically Inactive Population (thousand)
2010	11,628.4	12,286.6	4,439.4
2015	13,058.3	13,767.7	4,508.4
2017	13,520.3	14,357.3	4,309.0
2019	13,541.1	14,876.4	4,072.6
2020	13,236.4	14,797.4	4,360.8
2024	14,261.9	15,097.9	4,987.3

Table 1. Illustrates trends in Uzbekistan’s labor market from 2010 to 2024, showing overall employment growth alongside fluctuations in economic activity and inactivity.

These findings demonstrate that while labor market regulation in Uzbekistan has supported quantitative improvements, its effectiveness in ensuring sustainable, inclusive, and efficient outcomes remains limited, particularly under structural shifts and external shocks.

Discussion:

This analysis shows labor market regulation in Uzbekistan played a two-fold role from 2010 to 2024. Before 2017, active employment programs and institutional changes played a role in widening the labor market and labour participation, bringing previously non-active segments of the population on stream.

From 2018 onward, the alignment between labor supply and employment weakened (oxidized) in a structural (non-macroeconomic) way. COVID-19 was particularly revealing of the systemic

weaknesses within our modes of governance, especially of employment declines, and economic inactivity against the backdrop to adaptive counter-cyclical regulatory escutcheons in unpacking social protection engagement.

The post-pandemic recovery demonstrates partial rebounds in employment and participation as well, but rising inactivity points to persistent barriers stemming from demographic pressures, skills mismatches and sectoral mismatches. This underlines the need for labor market regulation to foster growth in quantity as well as quality, inclusion and productivity.

This would help to ensure that demand-led active labor market programs, skills development and vocational training, as well as labor mobility strategies are better aligned with the actual needs of works sectors and that this is achieved in a sustainable, inclusive and resilient manner. For regulation to be effective because it does rely on adaptive institutions, alignment of strategic with economic realities, and ability in absorbing shocks – all absolutely essential

for efficiency in the long term and resilient growth.

Conclusion:

It is relevant from October 2010 to the end of 2024. Under propitious macroeconomic conditions, regulatory frameworks have traditionally fostered employment growth, accession engagements with the labor force, and the integration of previously dormant populations.

More than six years of stagnation after 2017, the very same notwithstanding an increase in labor supply, points to structural problems — sectoral imbalances, skills mismatches and scant job creation. The COVID-19 pandemic has exposed other weaknesses in labor market governance, making the case for greater resilience.

Future policies should ensure that quantitative growth in employment is matched by qualitative improvements such as productivity gains, demands with the alignment of skills and vocational training opportunities, increased labor mobility and workers diversification into new sectors. To ensure sustainable, inclusive and efficient economic growth in Uzbekistan it is necessary to bring flexible, adaptive and proactive system of labor market regulation.

Labor market regulation plays a crucial role in shaping economic performance by influencing employment levels, productivity, and overall market efficiency. Empirical evidence suggests that well-balanced regulations—such as fair wage policies, social protection systems, and flexible employment frameworks—can enhance workforce stability while supporting economic growth. However, overly rigid regulations may discourage investment, limit job creation, and increase informal

employment, particularly in developing and transition economies.

One of the key challenges lies in achieving an optimal balance between protecting workers' rights and maintaining labor market flexibility. Rapid technological changes, globalization, and demographic shifts further complicate this task, requiring adaptive and forward-looking policy approaches. Additionally, disparities in institutional capacity and enforcement mechanisms often lead to uneven outcomes across regions and sectors.

From a policy perspective, governments should focus on designing inclusive and evidence-based labor market reforms. This includes promoting skills development, strengthening labor institutions, encouraging formalization, and fostering public-private collaboration. Ultimately, effective labor market regulation should aim to create a dynamic, inclusive, and resilient economic environment that supports sustainable growth and social well-being.

A major challenge is finding the right balance between efficiency and equity. In the context of globalization, digital transformation, and changing labor demand, traditional regulatory frameworks often struggle to keep pace with new forms of employment, such as gig work and remote labor. Furthermore, weak institutional capacity and insufficient enforcement mechanisms can undermine the effectiveness of even well-designed policies.

Therefore, policy implications highlight the need for adaptive, inclusive, and evidence-based labor market reforms. Governments should invest in human capital development, promote lifelong learning, and support active labor market policies to enhance employability.

LIST OF REFERENCES USED:

1. A. Jumaniyozov, "Labor market regulation and employment provision: The experience of Uzbekistan," *Economic Research Journal*, vol. 3, no. 42, pp. 45–58, 2021.
2. M. Islomov, "Economic reforms and labor market development: New approaches in Uzbekistan," *Journal of Labor and Social Protection*, vol. 12, no. 5, pp. 22–30, 2020.
3. A. Toshpulatov and S. Sodiqov, "The role of the state in improving labor market effectiveness," *Collected Papers on Economic Development*, vol. 7, pp. 134–141, 2022.
4. O. Kuziev, "Development of vocational education and labor market adaptation in Uzbekistan," *Scientific-Theoretical Journal of Uzbek Education*, vol. 8, no. 2, pp. 98–105, 2023.
5. I. Usmonov, "Statistical analysis of the labor market in the Republic of Uzbekistan," *Actuarial Finance and Accounting Scientific Journal*, vol. 4, no. 11, pp. 7–13, 2024.
6. O. Mirzayeva, "Statistical research foundations of labor market development processes," *Uzbekistan Statistical Bulletin*, no. 3, pp. 21–29, 2024.
7. G. Shadiyeva, "Theoretical aspects of employment in agriculture and their significance for Uzbekistan's economy," *Journal of Economics and Tourism*, no. 5, pp. 55–63, 2025.
8. I. Levakov and O. O'ktamov, "Strategies to reduce informal employment and expand formal jobs," *Innovations in Science and Technologies*, no. 3, pp. 81–90, 2025.
9. G. S. Razikova, "Employment in Uzbekistan: Changes and prospects based on official statistics for 2023–2025," *International Journal of Multidisciplinary Research & Development*, vol. 12, no. 12, pp. 45–52, 2025.
10. S. R. Rustambekovna, "Process of accounting and maintaining labor market statistical data," *Scientific Journal of Tashkent University of Applied Sciences*, pp. 120–127, 2024.
11. U. F. Umirov, Sh. Q. Akhmedov, and B. T. Saidov, "Interconnections of industrial sector and job creation in the labor market," *Diversity Research: Journal of Analysis and Trends*, vol. 2, no. 12, pp. 39–47, 2024.
12. A. Shamsiddinovna, "Employment policy and unemployment rate in Uzbekistan," *Innovation Science and Technology*, vol. 5, no. 7, pp. 102–109, 2025.
13. Ministry of Employment and Labour Relations of the Republic of Uzbekistan, *Labour Market Development Status and Forecasts*, Tashkent, Uzbekistan, 2022.
14. "Statistical analysis and recommendations for the Uzbekistan labour market (2021–2023)," *Scientific Journal*, pp. 88–96, 2023.
15. "Strategic directions for labour market development and employment provision," *ACUMEN: International Journal of Multidisciplinary Research*, vol. 3, no. 1, pp. 15–24, 2022.

MAMLAKATIMIZDA TURISTIK LOGISTIKA VA TRANSPORT INFRATUZILMASI SAMARADORLIGINI OSHIRISH

A.A.Ukliyev

Osiyo Xalqaro universiteti, Buxoro, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Ukliyev Abbos Aktam o'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti Ijtimoiy fanlar va texnika fakulteti "Iqtisodiyot" kafedrasida magistranti

Email: abbosukliyev@gamil.com

Tel: +998 99 599 03 83

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Maqolada transport xizmatlarini targ'ib qilish strategiyalarining zamonaviy jihatlari, ularning iqtisodiyot, turizm va aholining ijtimoiy faolligiga ko'rsatadigan ijobiy ta'siri yoritilgan. Transport tizimi nafaqat mahsulotlar va xizmatlar aylanishining asosiy omili, balki hududlararo hamda xalqaro aloqalarni mustahkamlovchi vosita sifatida ham talqin etiladi. Targ'ibot strategiyalari orqali xizmatlardan xabardorlikni oshirish, mijozlar ishonchini shakllantirish va transport kompaniyalari brendining raqobatbardoshligini ta'minlash imkoniyati mavjud. Maqolada transport xizmatlarining turizmga ta'siri, xususan, turistik yo'nalishlarga moslashtirilgan transport infratuzilmasi, multimodal integratsiya va xalqaro tajriba asosida taklif etilgan innovatsion yondashuvlar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: transport xizmatlari, targ'ibot strategiyalari, raqamli platformalar, turizm infratuzilmasi, multimodal transport, city pass, ekologik transport, mikroavtobuslar.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ЛОГИСТИКИ И ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В НАШЕЙ СТРАНЕ

Аннотация: В статье освещаются современные аспекты стратегий продвижения транспортных услуг, их положительное влияние на экономику, туризм и социальную активность населения. Транспортная система рассматривается не только как ключевой фактор в обороте товаров и услуг, но и как средство укрепления межрегиональных и международных связей. Благодаря стратегиям продвижения появляется возможность повысить осведомленность об услугах, укрепить доверие клиентов и обеспечить конкурентоспособность бренда транспортных компаний. В статье рассматривается влияние транспортных услуг на туризм, в частности, транспортная инфраструктура, адаптированная к туристическим направлениям, мультимодальная интеграция и инновационные подходы, предложенные на основе международного опыта.

Ключевые слова: транспортные услуги, стратегии продвижения, цифровые платформы, туристическая инфраструктура, мультимодальный транспорт, городской проездной, экологический транспорт, микроавтобусы.

INCREASING THE EFFICIENCY OF TOURIST LOGISTICS AND TRANSPORT INFRASTRUCTURE IN OUR COUNTRY

Annotation: The article highlights the modern aspects of transport services promotion strategies, their positive impact on the economy, tourism and social activity of the population. The transport system is interpreted not only as a key factor in the circulation of products and services, but also as a means of strengthening interregional and international relations. Through promotion strategies, there is an opportunity to increase awareness of services, build customer trust and ensure the competitiveness of the brand of transport companies. The article considers the impact of transport services on tourism, in particular, transport infrastructure adapted to tourist destinations, multimodal integration and innovative approaches proposed based on international experience.

Keywords: transport services, promotion strategies, digital platforms, tourism infrastructure, multimodal transport, city pass, ecological transport, minibuses

Kirish.

Zamonaviy sharoitda transport va turizm tarmoqlarining o'zaro uyg'unlashuvi jahon iqtisodiyoti hamda ijtimoiy hayotning ajralmas qismiga aylandi. Ushbu ikki soha bir-birini to'ldirib, rivojlanishiga turtki beruvchi omillar sifatida faoliyat yuritmoqda. Transport tarmog'ining takomillashuvi va foydalanish uchun qulay shart-sharoitlarning shakllanishi turizm dinamikasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ya'ni, transport xizmatlari mahalliy va xalqaro sayohatchilar oqimini kengaytirishning asosiy poydevori hisoblanadi. Globallashuv jarayonlari jadal tus olgani sababli, transport va turizm o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekistonning qulay geografik o'zni va boy tarixiy-madaniy merosi mamlakat turizm salohiyatini yanada yuqori bosqichga olib chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, ushbu imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish uchun zamonaviy, qulay va ishonchli transport tarmog'i shakllantirilishi shart. Davlat rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Transport tizimini rivojlantirmay turib, turizmni rivojlantirish haqida gap bo'lishi mumkin emas". Ushbu fikr mamlakatimizda transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali turizm sohasining to'liq salohiyatini ishga solish zarurligini yaqqol namoyon qiladi. Transport va turizmning uyg'unlashuvi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki ijtimoiy-madaniy aloqalarni mustahkamlab, xalqlar o'rtasidagi o'zaro tushunishni kuchaytiradi.

Transport va turizm sektorlarining integratsiyasi milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning ustuvor

yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Sayohatchilar oqimini oshirishga xizmat qiluvchi asosiy omillar qatoriga qulay transport aloqalari, turistik ob'ektlarga tez va erkin yetib borish imkoniyati, shuningdek, yangilangan transport infratuzilmasi kiradi. Bunday tizimlarni joriy etish uchun infratuzilaviy loyihalarni amalga oshirish va xizmat ko'rsatish sifatini yuqori bosqichga olib chiqish talab etiladi. O'zbekiston so'nggi yillarda ushbu yo'nalishda amalga oshirgan islohotlari va yangi transport yo'nalishlarini ishga tushirgani mamlakat turizm ko'rsatkichlarining o'sishiga sezilarli hissa qo'shmoqda[1].

Transport tarmog'i har qanday davlatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotida hal qiluvchi ahamiyatga ega. U nafaqat aholining erkin harakatlanishini ta'minlaydi, balki tovar va xizmatlar almashinuvini tezlashtirish, shuningdek, hududlararo va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashda asosiy vosita vazifasini o'taydi. O'zbekiston misolida ko'rib turganimizdek, so'nggi yillarda transport xizmatlari hajmi barqaror sur'atlar bilan oshib bormoqda. 2024-yil yakunlariga ko'ra, respublikada transport xizmatlari umumiy hajmi 145,1 trillion so'mga yetdi, bu esa 2023-yilga nisbatan 8,6 foizlik o'sishni anglatadi. Taqqoslash maqsadida aytish mumkinki, 2020-yilda bu ko'rsatkich 53,7 trillion so'mni tashkil etgan bo'lib, so'nggi to'rt yil ichida deyarli uch baravar o'sish kuzatilgan.

Transport xizmatlarining bozordagi ulushi ham ushbu sohaning iqtisodiy ahamiyatini tasdiqlaydi. 2024-yilning dastlabki choragida transport xizmatlari umumiy xizmatlar ko'rsatish bozorining 23,7 foizini egallagan[2]. Aholining harakatchanligi masalasi esa transport tizimining ijtimoiy ahamiyatini ochib

beradi. Ishga borish, o'qishga qatnash, tibbiy yordam olish yoki kundalik hayotdagi faol ishtirok bularning barchasi harakatlanish imkoniyatiga bog'liq. Shuning uchun ham mamlakatda yo'lovchi tashish xizmatlarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida ko'rilmogda. Masalan, 2023- yilda avtomobil transportida 6,5 milliardga yaqin yo'lovchi tashilgan bo'lib, bu 2022-yilga nisbatan 103,3% o'sishni tashkil etdi [3]. Poytaxt va yirik shaharlarda jamoat transportining (avtobus, metro, elektrobus) rivojlanishi har kuni millionlab fuqarolarning tez va arzon harakatlanishiga xizmat qilmoqda. 2024-yil yakunigacha jamoat transportini raqamlashtirish, elektron to'lov tizimlari, mobil ilovalar orqali yo'nalishlarni boshqarish kabi tizimlar to'liq ishga tushirildi.

Prezident Shavkat Mirziyoyev ham bu borada: "Odamlarning har kunlik rejalariga, kayfiyatiga, sog'lig'iga ta'sir qiladigan eng katta omil - transport taqsimoti", - deya ta'kidlagan edi [4]. Bu fikr transport xizmatlarining nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikdagi o'rni qanchalik muhim ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Targ'ibot xabardorlikni oshirish bilan birga, mijozlar ishonchini ham shakllantiradi. Aynan shu misolda, Transport vazirligi va Toshkent shahar hokimligi tomonidan joriy qilingan Telegram-kanallar va ijtimoiy tarmoq sahifalarida jamoat transportidagi o'zgarishlar haqida doimiy axborot berib boriladi. Bu orqali yo'lovchilarning xizmatga nisbatan ishonchi ortib, muntazam foydalanish darajasi yuqorilagan. 2023-yilda poytaxtda jamoat transportidan foydalangan yo'lovchilar soni 4,5 milliarddan oshib, 2022-yilga nisbatan 9,8% ga o'sgani buning isboti

bo'la oladi [5].

Yuqoridagi misollardan kelib chiqib aytadigan bo'lsak, zamonaviy targ'ibot strategiyalarining qo'llanilishi transport xizmatlarining faqat moliyaviy samaradorligiga emas, balki ularning jamoatchilik oldidagi imijiga, foydalanuvchilar soni va xizmat sifati haqidagi tasavvurlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, raqamli targ'ibot xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlarning brendini kuchaytiradi. Misol uchun, "Uzbekistan Airways" kompaniyasining so'nggi yillarda olib borgan raqamli PR va marketing kampaniyalari natijasida 2023-yilda tashilgan yo'lovchilar soni 4,2 milliondan oshib, o'tgan yilga nisbatan 28 foizga oshgan. Ushbu kompaniyaning brend obro'si va xalqaro maydondagi mavqei aynan izchil reklama va sifatlilik targ'iboti orqali mustahkamlanmoqda [6].

Shuningdek, quyidagi jadvalda so'nggi yillarda transport xizmatlarini targ'ib qilishda raqamli yechimlar asosida amalga oshirilgan muhim loyihalar, ularning targ'ibot shakllari hamda natijalari jamlanma tarzda taqdim etilgan. Bu ma'lumotlar targ'ibot strategiyalarining amaliy natijalarga qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rsatib beradi. Bugungi raqamli asrda transport xizmatlarini ommalashtirish va samaradorligini oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalari muhim rol o'ynamoqda. Raqamli platformalar orqali yo'lovchilarga xizmatlar haqida aniq va tezkor ma'lumot taqdim etilishi, ularning tanlovini osonlashtiradi. Masalan, "ATTO" va "UzRailway Tickets" mobil ilovalari yordamida foydalanuvchilar temir yo'l chiptalarini onlayn xarid qilish, yo'nalishlarni tanlash hamda to'lovlarni elektron shaklda amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lishmoqda.

**So‘nggi yillarda transport xizmatlarini targ‘ib qilishda raqamli yechimlar
asosida amalga oshirilgan loyihalar va ularning natijalari**

Loyihaning nomi	Tashkilot	Targ‘ibot shakli	Amalga oshgan natijalar
Transport yangiliklari PR kanali	Transport vazirligi	Telegram, Facebook, Instagram	Obunachilar soni +22%, aholining xabardorligi ortdi
Uzbekistan Airways reklama aksiyasi	Uzbekistan Airways	Raqamli media, videoroliklar	2023-yilda 4,2 mln yo‘lovchi (28% o‘shish)
QR-bilet tizimi (jamoat transporti)	Toshkent shahar hokimligi	Bannerlar, metroda e‘lonlar	Elektron to‘lovlar ulushi 2024-yilda 64% ga yetdi [7]

2023-yil 25-sentabrda bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda Prezident Shavkat Mirziyoyev temir yo‘l sohasida raqamlashtirish darajasi pastligini ta’kidlab, yetti oy davomida yuk tashish xizmatlarining atigi 8 foizi elektron shaklda rasmiylashtirilganini va yo‘lovchi chiptalarining 57 foizi kassalar orqali sotilganini ma’lum qilgan. Bu esa onlayn chipta sotuvining 43 foizni tashkil etganini anglatadi [8]. Bundan tashqari, jamoat transporti tizimida elektron to‘lov, QR-kodli chiptalar va raqamli ekranlar orqali yo‘lovchilarga xizmat ko‘rsatish joriy etilishi shahar transportining zamonaviylashuvini jadallashtirdi.

Transport xizmatlarining rivojlanishi va keng ommaga yetkazilishi O‘zbekistonda nafaqat aholining harakatchanligini oshirishga, balki turizm va iqtisodiyotning jonlanishiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Avvalo, qulay va samarali transport tizimi ichki va tashqi turizm uchun muhim infratuzilma hisoblanadi. Transport vositalari – xususan, temir yo‘l, avtobus yo‘nalishlari, aviaqatnovlar va turistik marshrutlarning kengaytirilishi orqali sayohat qilish ancha qulaylashdi. Shu bilan birga, turizmning kengayishi bilan bog‘liq xizmatlar –

mehmonxonalar, gidlar, transport kompaniyalari va ovqatlanish maskanlarida yuzlab yangi ish o‘rinlari yaratildi. 2023-yilda ushbu sohalarda 70 mingdan ortiq yangi ish o‘rni yaratilgani va 800 dan ortiq yangi turoperator faoliyat boshlagani bu jarayonni yaqqol aks ettiradi [9].

Transport xizmatlari orqali hududiy iqtisodiy faollik ham ortib bormoqda. Ayniqsa, sayyohlar ko‘p tashrif buyuradigan viloyatlar – Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarda turizm infratuzilmasining rivoji bilan mahalliy iqtisodiyotda sezilarli jonlanish kuzatilmoqda. Natijada, 2023-yilda turistik xizmatlar eksporti 2,1 milliard dollardan oshdi [10].

Turizm va transport bir-biriga chambarchas bog‘liq sohalar bo‘lib, ularning o‘zaro integratsiyasi sayyohlar uchun qulayliklar yaratish va mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekistonning boy tarixiy merosi, madaniy obidalari va tabiiy go‘zalliklari sayyohlarni jalb etishda katta salohiyatga ega. Shu sababli, turistik yo‘nalishlarga moslashtirilgan transport xizmatlarini tashkil etish dolzarb masalalardan biridir.

Samarqandda ekspress avtobus yo'nalishlari

2023-yil dekabr oyida Transport vazirligi Samarqand shahrida turizm maskanlariga olib

boruvchi ekspress avtobus yo'nalishlarini tashkil etdi. Ushbu yo'nalishlar quyidagilardan iborat:

- 1E-sonli: Temir yo'l vokzali – Konigil turizm qishlog'i
- 2E-sonli: Amir Temur maqbarasi
- Boqiy shahar turizm markazi
- 3E-sonli: Amir Temur maqbarasi
- Aeroport
- 4E-sonli: Amir Temur maqbarasi
- Xo'ja Doniyor ziyoratgohi
- 5E-sonli: Amir Temur maqbarasi
- Imom al-Buxoriy ziyoratgohi (shahar atrofi yo'nalishi) [11]

Bu yo'nalishlar sayyohlarning Samarqanddagi asosiy diqqatga sazovor joylarga qulay va tez yetib borishini ta'minlaydi.

Turistik charter poyezdlar O'ztemiryo'lyo'lovchi" aksiyadorlik jamiyati Germaniyaning "Lernidee Erlebnisreisen" turistik kompaniyasi bilan hamkorlikda 2023-yilda 10 ga yaqin turistik charter poyezdlar harakatini tashkil etdi. 12-aprel kuni "Orient Silk Road Express" nomli poyezd "Toshkent – Buxoro – Xiva – Samarqand – Qamashi – Kitob – Turkiston – Bishkek – Olma-Ota" yo'nalishida Shveysariya, Germaniya, Angliya, Lyuksemburg, Kanada, Indoneziya va Irlandiya sayyohlariga xizmat ko'rsatishni boshladi. Bu charter poyezdlar sayyohlar uchun O'zbekistonning tarixiy shaharlarini birlashtirgan qulay va xavfsiz transport vositasi bo'lib xizmat qilmoqda [12].

Ichki yo'nalishlarda avtobus va mikroavtobuslar

Ichki turizmni rivojlantirish maqsadida, Buxoro va Samarqand,

Buxoro va Xiva, Buxoro va Termiz shaharlari o'rtasida zamonaviy avtobus va mikroavtobuslar qatnovi yo'lga qo'yildi. Bu yo'nalishlar sayyohlarning tarixiy shaharlar o'rtasida qulay harakatlanishini ta'minlaydi.

Shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi, Jizzax, Buxoro va Navoiy viloyatlarida turistik hududlarga avtobus va taksi yo'nalishlari tashkil etildi. Masalan, Qoraqalpog'istonda Aqchako'l hududiga VX-524 "Bostan AS-Nukus AV" avtobus yo'nalishi ochildi [13].

Yangi xalqaro avtobus yo'nalishlari 2024-yil davomida 10 ta yangi xalqaro avtobus yo'nalishlari ochildi. Bular: Samarqand – Bishkek, Buxoro – Bishkek, Buxoro – Ostona, Samarqand – Turkiston, Buxoro – Turkiston, Shahrisabz – Turkiston, Samarqand – Dushanbe, Buxoro – Dushanbe, Toshkent – Ufa, Toshkent

– Krasnodar. Bugungi kunda jami 32 ta milliy va xorijiy tashuvchilar tomonidan Rossiya, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikistonga 37 ta yo'nalish bo'yicha jami 196 ta avtobuslar qatnovi yo'lga qo'yilgan [14].

Turizm va transport bir-biriga chambarchas bog'liq sohalar bo'lib, ularning o'zaro integratsiyasi sayyohlar uchun qulayliklar yaratish va mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonning boy tarixiy merosi, madaniy obidalar va tabiiy go'zalliklari sayyohlarni jalb etishda katta salohiyatga ega. Shu sababli, turistik yo'nalishlarga moslashtirilgan transport xizmatlarini tashkil etish dolzarb masalalardan biridir.

Misollarni yanada aniqroq ko'rinishda tushunish uchun quyidagi jadvalga murojaat qilishingiz mumkin.

2-Jadval.**Turizmda transport xizmatlari segmentatsiyasi va tashkil etilish shakllari**

Yo‘nalish turi	Hudud (namunaviy)	Transport shakli	Jadval turi	Izoh
Shahar ichida sayyohlik	Toshkent, Samarqand, Buxoro	Turistik avtobuslar	Kunlik, har soat	Tarixiy markaz, Muzeylar va bog‘lar oralig‘ida harakatlanadi
Aeroport – mehmonxona servisi	Toshkent, Termiz, Urganch	Shuttle (mikroavtobus)	Rejalashtirilgan	Sayyohlarni aeroportdan mehmonxonaga olib boradi, maxsus xizmat sifatida
Turistik temir yo‘l yo‘nalishlari	Toshkent–Samarqand–Buxoro–Xiva	“Afrosiyob” tezkor poyezdi	Har kuni, ikki marotaba	Asosiy sayyohlik shaharlari orasida tez va qulay transport
Mavsumiy tog‘ yo‘nalishlari	Chimgan, Amirsoy, Beldersoy	Avtobus, mikroavtobus	Qish va yoz mavsumlarida	Tog‘-kurort zonalariga transport, dam olish kunlarida soni oshiriladi
Ichki turizm uchun viloyatlararo yo‘nalish	Toshkent–Navoiy–Buxoro–Qarshi–Termez	Avtobus, poyezd	Haftalik (turistik guruhlar)	Sayyohlar uchun yirik shaharlardan kichik shaharlarga yo‘nalgan maxsus yo‘nalishlar
Jamoat transportida integratsiya	Samarqand va Xiva shahar markazi	Avtobus + audio gid	Har soat (GPS asosida)	Sayyohlar uchun yo‘nalish bo‘ylab audiogid bilan jihozlangan transport
Smart-ilova asosidagi yo‘nalishlar	Respublika bo‘yicha	Mobil ilova orqali boshqariladigan xizmatlar	Moslashuvchan	Yo‘lovchi ilova orqali sayyohlik nuqtalariga yo‘nalishni oldindan rejalashtiradi

O‘zbekiston transport tizimining zamonaviy bosqichida multimodal integratsiya va qulay bog‘lanish konsepsiyasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuv sayyohlar va aholi uchun transport xizmatlarining samaradorligini oshirish, vaqt va xarajatlarni tejash, shuningdek, ekologik barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Aeroport – Mehmonxona – Diqqatga sazovor joylar zanjiri

Sayyohlar uchun qulay transport infratuzilmasini yaratish maqsadida, aeroportlar, mehmonxonalar va diqqatga sazovor joylar o‘rtasida uzluksiz va samarali bog‘lanishni ta‘minlash zarur. Masalan, Toshkent shahrida Paxtakor,

Beruniy, Rohat, Choshtepa, Qipchoq va Sergeli metro bekatlari yonida zamonaviy transport-o‘tish bog‘lamalari qurilib, ushbu bog‘lamalarga 50 ta avtobus yo‘nalishi bog‘langan. Bu orqali kunlik 192 ming nafar yo‘lovchiga xizmat ko‘rsatilmoqda. Shuningdek, Toshkent shahrida mavjud 396 ta avtobus oraliq bekati tartibga keltirilib, bekatlarda yo‘lovchilar uchun to‘siqsiz va xavfsiz muhit yaratildi [15]. Bu kabi chora-tadbirlar sayyohlar va mahalliy aholi uchun transport xizmatlarining qulayligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Bir nechta transport vositalari o‘rtasidagi soddalashtirilgan ulanish Multimodal transport tizimi

doirasida turli transport vositalari o'rtasida soddalashtirilgan ulanishni ta'minlash muhimdir. Masalan, temir yo'l, avtobus va velosiped ijarasi xizmatlarini o'zaro integratsiyalash orqali yo'lovchilarga qulay va samarali harakatlanish imkoniyati yaratiladi. Toshkent shahrida 1 233,5 km uzunlikdagi velosiped va piyodalar yo'laklari tashkil etilib, 240 ta veloturargohlar qurildi. Bu esa shahar ichida ekologik toza transport vositalaridan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. Qo'shimcha ravishda, Toshkent shahrida avtobuslar uchun 48,2 km alohida ajratilgan yo'laklar tashkil etilib, bu yo'laklarda bir kunda 16 ming avtobus qatnovi amalga oshirilmoqda. Bu kabi chora-tadbirlar transport vositalari o'rtasida soddalashtirilgan ulanishni ta'minlashga xizmat qiladi [15].

Transport tizimining samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalar va intellektual transport tizimlari muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda harakatni boshqarishning intellektual tizimlari joriy etilishi rejalashtirilgan bo'lib, bu orqali transport vositalarining harakatini optimallashtirish, yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash va yo'lovchilarga qulaylik yaratish maqsad qilingan. Masalan, Toshkent-O'sh avtomobil yo'lining Qamchiq dovonidan o'tgan 100 km qismida intellektual transport tizimi joriy etilishi rejalashtirilgan. Bu kabi tizimlar transport vositalarining harakatini real vaqt rejimida monitoring qilish, yo'l holatini baholash va zarur chora-tadbirlarni ko'rish imkonini beradi [16].

Turizm va transport sohalarining integratsiyasi global miqyosda samarali natijalar bermoqda. Yevropa Ittifoqi va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida

joriy etilgan "city pass" tizimlari, shuningdek, UNESCO ob'ektlariga ekologik transport yo'nalishlari tashkil etilishi bu sohadagi ilg'or tajribalardandir. Ushbu yondashuvlar sayyohlar uchun qulaylik yaratish, transport infratuzilmasini samarali boshqarish va ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

"City Pass" tizimlari: Yevropa tajribasi

Yevropaning ko'plab shaharlarida "city pass" tizimlari joriy etilgan bo'lib, ular sayyohlarga bir nechta xizmatlardan bir vaqtning o'zida foydalanish imkonini beradi. Masalan, Germaniyaning Myunxen shahrida "Munich City Pass" orqali sayyohlar 45 dan ortiq diqqatga sazovor joylarga bepul kirish, jamoat transportidan foydalanish va turli chegirmalardan bahramand bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladilar [17]. Bu tizim sayyohlar uchun vaqt va mablag'ni tejashga yordam beradi.

Estoniyaning Tallin shahrida esa "Tallinn Card" mavjud bo'lib, u orqali sayyohlar shahar ichidagi jamoat transportidan bepul foydalanish, 40 dan ortiq muzey va diqqatga sazovor joylarga kirish, shuningdek, restoran va do'konlarda chegirmalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladilar [18].

Finlandiyaning Helsinki shahrida "Helsinki Card" orqali sayyohlar jamoat transportidan bepul foydalanish, muzeylarga kirish va turli chegirmalardan bahramand bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Belarusning Nesvizh shahridagi Nesvizh saroyi va bog' majmuasi UNESCO merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu yerda ichki yonuv dvigatelli avtomobillar harakati cheklangan. Sayyohlar uchun ekologik toza transport vositalari, masalan, elektr avtobuslar joriy

etilgan bo'lib, bu atrof-muhitni muhofaza qilishga xizmat qiladi.

Yaponiyaning Kumano Kodō yo'nalishi ham UNESCO merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu yerda sayyohlar piyoda yurish, velosiped haydash yoki jamoat transportidan foydalanish orqali ekologik sayohat qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar [20].

O'zbekistonning boy tarixi, madaniy merosi va turistik salohiyatini inobatga olgan holda,

quyidagi innovatsion yondashuvlarni joriy etish maqsadga muvofiq bo'ladi:

1. "City Pass" tizimini joriy etish: Toshkent, Samarqand, Buxoro va Xiva kabi tarixiy shaharlarda "city pass" tizimini joriy etish orqali sayyohlar uchun jamoat transporti, muzeylar va diqqatga sazovor joylarga kirish imkoniyatlarini yaratish mumkin.

2. Ekologik transport vositalarini joriy etish: UNESCO ob'ektlariga ekologik toza transport vositalari, masalan, elektr avtobuslar yoki velosiped yo'laklarini tashkil etish orqali atrof-muhitni asrash, uni muhofaza qilish va sayyohlar uchun qulaylik yaratish mumkin.

3. Raqamli texnologiyalarni joriy etish: Mobil ilovalar orqali "city pass" tizimini boshqarish, transport jadvalini kuzatish, qadimiy inshootlar va diqqatga sazovor joylar haqida ma'lumot olish imkoniyatlarini yaratish sayyohlar uchun qulaylikni oshiradi.

4. Mahalliy hamkorlikni rivojlantirish: Mahalliy tadbirkorlar, mehmonxonalar va restoranlar bilan hamkorlikda "city pass" tizimiga chegirmalar va maxsus takliflarni qo'shish orqali mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish mumkin.

Ushbu yondashuvlar

O'zbekistonning turizm sohasini rivojlantirish, sayyohlar uchun qulaylik yaratish va atrof-muhitni muhofaza qilishga xizmat qiladi.

Xulosa. Transport xizmatlari va turizm sohaslarining o'zaro integratsiyasi zamonaviy iqtisodiyotda muhim ahamiyat kasb etadi. Turizmning rivojlanishi bevosita qulay, xavfsiz va samarali transport tizimiga bog'liq. Maqolada aynan shu bog'liqlik tahlil qilinib, ikki soha o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik va o'zaro ta'sir mexanizmlari yoritilgan. Transport infratuzilmasini takomillashtirish nafaqat sayohatchilarning harakatini yengillashtiradi, balki turistik hududlarning jozibadorligini oshiradi, bu esa iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, integratsiyani chuqurlashtirish orqali logistika samaradorligi, ekologik barqarorlik va mijozlar uchun xizmat sifati sezilarli darajada oshiriladi. Maqolada turizmni rivojlantirishda multimodal transport tizimlaridan foydalanish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va hududlararo transport aloqalarini kuchaytirish bo'yicha amaliy takliflar ilgari surilgan. Xulosa qilib aytganda, transport va turizmning uyg'unlashuvi har ikki sohaning salohiyatini to'liq ochishga xizmat qiladi va milliy iqtisodiyotga barqaror foyda keltiradi tashrif buyuradigan viloyatlar – Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarda turizm infratuzilmasining rivoji bilan mahalliy iqtisodiyotda sezilarli jonlanish kuzatilmoqda. Natijada, 2023-yilda turistik xizmatlar eksporti 2,1 milliard dollardan oshdi. 2024-yilda transport xizmatlari hajmi avvalgi yilga nisbatan 8,6% ga o'sdi 2024-yilning I choragida transport xizmatlari bo'yicha 30 trln. so'mdan ziyod xizmatlar ko'rsatilgan

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. - T., 2022.

1. "O'zbekiston – 2030" Strategiyasi. – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 2024.

2. Transport infratuzilmasini takomillashtirish va yuk tashish hajmlarini oshirish dasturi (2022-2025-yillar). - LEX.UZ, 2022. lex.uz

3. Palvanbayev U.O'. O'zbekistonda transport-logistika samaradorligini oshirish yo'llari. // Ilmiy jurnal. - Zenodo, 2024. zenodo.org

4. Rustamova M.B. O'zbekistonda turistik faoliyatni boshqarish omillari. // Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti axborotnomasi. - T., 2024. in-academy.uz

5. O'zbekistonda turizm infratuzilmasini rivojlantirishda transport logistikasini takomillashtirish. // Neliti ilmiy jurnali. - 2025. www.neliti.com

6. Turizm transport infratuzilmasini baholash imkoniyatlari va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muammolari. // ResearchGate. - 2024.

7. O'zbekistonda turizm infratuzilmasi va uning tasnifi. // Cyberleninka ilmiy elektron kutubxonasi. - 2023.

8. "Farg'ona" turistik-rekreatsion zonada transport logistika yo'nalishlarini rivojlantirish to'g'risida. // LEX.UZ, PQ-5-son, 12.01.2026.

9. Tourism development in Uzbekistan: Current trends and prospects. // Core.ac.uk. - 2023. files01.core.ac.uk

10. Uzbekistan as a Eurasian Transport and Logistics Hub: Its Role in Developing Tourism and Economic Corridors. // ResearchGate. - 2026.

11. The role of digital technologies in developing logistics business processes in Uzbekistan's tourism sector. // International Journal of Advanced Science and Sustainability. - 2026. www.internationaljournal.co.in

12. Sustainable Tourism Management in Uzbekistan Through Digital and Transport Infrastructure Development. // Springer Professional. - 2025. www.springerprofessional.de

13. Logistic Tourism System: Features, Functions and Opportunities. // BuxDU ilmiy ishlar to'plami. - 2024. uniwork.buxdu.uz

14. The impact of transport infrastructure on tourism destination competitiveness. // African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure. - 2020. www.ajhtl.com

15. The role of transport infrastructure in international tourism development: A gravity model approach. // Academia.edu. - 2019. www.academia.edu

16. Tourism and transport infrastructure: an analysis of ethnic preferences. // E3S Web of Conferences. - 2023. www.e3s-conferences.org

17. Impact of Transportation Infrastructure on Tourism Development. // Pakistan Journal of Life and Social Sciences. - 2024.

18. O'zbekiston Respublikasida turizm va rekreatsiya rivojlanishi (statistik to'plam). // O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. - T., 2025.

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKOTLIKNI RIVOJLANTIRISH HAMDA ISTIQBOLLI MODELLAR ORQALI KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH

O.N.Xaitov , Sh.A.Umirzaqova

Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika instituti, Samarqand, O‘zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Xaitov Oxun Nomoz o‘g‘li

Kattaqo‘rg‘on davlat pedagogika
instituti dotsenti

Email: oxunjonxaitov1995@gmail.com

Tel: +99899 337 59 95

Umirzaqova Shaxnoza Akmalovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti Inson resurslarini
boshqarish yo‘nalishi magistranti

Email:

shaxnozaumirzaqova05@gmail.com

Tel: +998970811808

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning istiqbollari, xorijiy modellar orqali tadbirkorlikni rivojlantirish asosida kambag‘allikni qisqartirish yo‘nalishlari, bu borada xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari, qiyosiy tahlil natijalari berilgan. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga doir muammolar ochib berilib va bu muammolarni yechishga doir xulosa va takliflar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, tadbirkorlik, bank, kambag‘allik, ish o‘rinlari, bandlik, korxona, tashkilot, ishsiz, YaIM, iqtisodiyot, innovatsiya.

РАЗВИТИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И СОКРАЩЕНИЕ БЕДНОСТИ ПОСРЕДСТВОМ ПЕРСПЕКТИВНЫХ МОДЕЛЕЙ.

Аннотация. В данной статье рассмотрены перспективы развития малого бизнеса и частного предпринимательства в нашей стране, направления снижения бедности на основе развития предпринимательства по зарубежным моделям, а также проанализированы научно-теоретические взгляды зарубежных и отечественных ученых. Выявлены проблемы, связанные с развитием малого бизнеса и частного предпринимательства, сделаны выводы и разработаны предложения по решению этих проблем.

Ключевые слова: малый бизнес, предпринимательство, банковское дело, бедность, рабочие места, занятость, предприятие, организация, безработные, ВВП, экономика, инновации.

DEVELOPING SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP AND REDUCING POVERTY THROUGH PROMISING MODELS

Annotation: This article is devoted to consideration of the prospects for the development of small business and private entrepreneurship in our country, the directions for reducing poverty based on the development of entrepreneurship through foreign models. Moreover, the article provides a comparative analysis of the scientific and theoretical views of foreign and local scholars. The problems related to the development of small business and private entrepreneurship have been revealed, and conclusions and proposals for solving these problems have been developed.

Key words: small business, entrepreneurship, banking, poverty, jobs, employment, enterprise, organization, unemployed, GDP, economy, innovation.

Kirish. Dunyo bo'yicha kambag'allik – yirik muammolardan biri bo'lib, uning sabab va oqibatlari birgina davlatning yechimi bilan cheklanmaydi. Kambag'allik va uning oqibatlaridan aziyat chekadigan aholi qatlamlarining turmush darajasini oshirish va hayotini barqarorlashtirish, zaruriy shart-sharoitlar bilan ta'minlash borasidagi sa'iy-harakatlar dunyo hamjamiyati diqqat markazidagi dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda.

Jahon tajribasida keng qo'llaniladigan kambag'al oilalarning doimiy daromad manbaini yaratish, inson kapitali sifatini oshirish hamda to'g'ridan-to'g'ri qo'llab-quvvatlash kabi quyidagi 3 vositadan foydalanilmoqda:

-Birinci vosita: kambag'al aholining doimiy daromad manbaini yaratish;

-Ikkinchi vosita: inson kapitali sifatini oshirish;

-Uchinchi vosita: kambag'al oilalarga to'g'ridan-to'g'ri moddiy va nomoddiy yordam ko'rsatish.

Ammo ushbu 3 vositaning o'ziga xos jihatlari, ijobiy va salbiy tomonlari mavjud. "Kambag'al aholining doimiy daromad manbaini yaratish" vositasi qolgan ikki vositaga nisbatan bir muncha optimal yechim. Sababi bu vosita davlat byudjetiga katta yuk bo'lmaydi. Qolaversa bu vosita o'z natijasini qisqa vaqtda beradi va aholini iqtisodiy faolligini oshishiga hamda ulardagi boqimandalik kayfiyatini pasayishiga sabab bo'ladi. Ammo kambag'al aholining doimiy daromad manbaini yaratish vositasida ham ayrim noqulay jihatlari mavjud. Masalan, mazkur yo'nalishni tez suratlarda rivojlanishi uchun soliq imtiyozlari berish zarur, bu byudjetga tushumni keskin kamayishi olib kelishi mumkin.

Shuningdek, sohani rivojlantirish uchun avvalo aholini tadbirkorlik borasidagi ko'nikmalari va iqtisodiy faolliklarni oshirish bilan bog'liq va bu katta to'siq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari taklif etilayotgan xizmatlar va tovarlar uchun bozor, ya'ni talab zarur, buning uchun esa iste'molchilarda to'lov quvvati shakllanishi kerak. Bu esa bir muncha vaqt talab etuvchi jarayonlar demakdir.

Jahon mamlakatlari tajribasining ko'rsatishicha, kambag'allikni qisqartirishda aynan kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning o'rni nihoyatda katta. Chunki, aynan ushbu soha yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat ko'rsatadi. Yirik korxonalar uchun ayrim zaruriy va butlovchi mahsulotlarni ishlab chiqarishda, yangi tovar va xizmatlar turlarini oshirishda, tovarlar ishalab chiqarish xarajatlarini kamaytirishda, raqobatbardosh va eksportga mo'ljallangan mahsulotlarni ishlab chiqarish hajmini oshirishdagi roli oshib bormoqda. Birgina AQSh da so'nggi o'n yilliklarda amalga oshirilgan innovatsiyalarning 55% aynan kichik biznes sohasida yaratildi.

Adabiyotlar sharhi. Smit (1977) tomonidan xalqlarning boyligi mohiyati va sabablarini o'rganish, Xizrich va Piders (1991) tomonidan tadbirkorlikni rivojlantirish omillari, tadbirkorlik fazilatlarini baholash usullari atroflicha o'rganilgan va kerakli taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Iqtisodchi olim L.Gurov (2021) fikriga ko'ra, kichik biznes iqtisodiy o'sish sur'atlarini belgilaydi, moddiy, moliyaviy va kadrlar resurslarini samarali taqsimlanishiga yordam beradi, ish o'rinlarini vujudga keltiradi, yangi ish joylarini tashkil etishda yirik korxonalarga qaraganda ancha kam xarajat talab qiladi.

Xususan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida faoliyat yurituvchi subyektlarning foyda solig'idan ozod etilganligi, ularga kredit va moliyaviy yordamlarning imtiyozli tarzda amalga oshirilayotganligi, bunda ilmiy-texnikaviy potensialdan foydalanish orqali erishiladi deb keltiradi.

Uzakov (2021) kambag'al va ishsiz fuqarolarni doimiy daromad manbai bilan ta'minlash va mehnat faolligini oshirish maqsadida ularni kasb-hunarga va tadbirkorlikka o'qitish bo'yicha tizimni to'liq joriy etish, o'qishga jalb qilingan fuqarolar qamrovini kengaytirish kambag'allikni qisqartirishdagi birinchi qadamdir deb ta'kidlaydi.

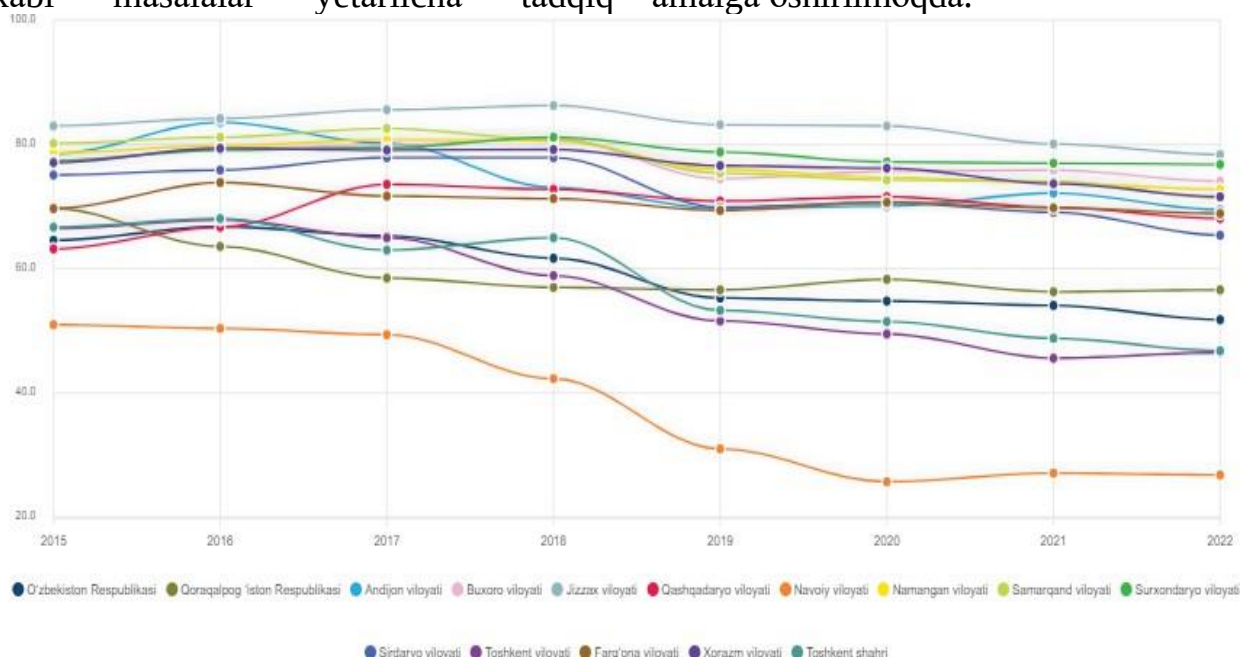
Xushvaqov (2022) agar kambag'al qatlamning ishlab chiqarish faoliyatida qatnashish imkoniyatlari kengaytirilsa, bu ularning ishchilar yoki tadbirkorlar sifatida iqtisodiy o'sish jarayonlaridagi ishtirokini ham ta'minlaydi. Buning uchun avvalo, zarur bilim va ko'nikmalar yetishmasligi muammosini hal qilish joiz.

Ernazarova (2021) tadbirkorlikni rivojlantirish orqali aholi kambag'alligini qisqartirish, ularning daromadini oshirish kabi masalalar yetarlicha tadqiq

etilganligi sababli mazkur yo'nalish bo'yicha tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi deb keltirgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy tadqiqot davomida maqolada analitik tahlil, qiyosiy tahlil, kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish natijasida kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqotimizda, qiyosiy tahlil, analitik tahlil yo'nalishlari orqali muammoni chuqurroq o'rganishga xarakter qilingan. Muammoning yechimiga olib boruvchi asosiy yo'nalishlar belgilangan. Tadqiqot obyekti sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati misol qilib olingan.

Tahlil va natijalar muhokamasi. O'zbekistonda ham kichik biznes va oilaviy tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash, barqaror rivojlanishini ta'minlash, uning yalpi ichki mahsulot (YaIM)dagi, ishlab chiqarish va aholi bandligini ta'minlashdagi ulushini oshirish kredit resurslariga bo'lgan ehtiyojni qondirish va qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish kabi yo'nalishlarda tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

1-rasm ma'lumotlari asosida aytishimiz mumkinki kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YaIM dagi ulushi yildan-yilga kamayib bormoqda ayniqsa Navoiy viloyatida bu ko'rsat eng past darajani tashkil qilmoqda. Tadbirkorlik uchun shart-sharoitlar yaratilganiga qaramay soha rivojlanishi sekin bormoqda. Shuning uchun tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash hozirgi kunda dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Kichik biznes va tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiy rivojlanishida va aholi bandligini ta'minlashda quyidagi ustunliklarga ega ekanligini ta'kidlash lozim:

- mavjud imkoniyatlardan foydalanish yo'llarini topish orqali barqaror va muttasil iqtisodiy o'sishga hissa qo'shishi;

- yer, ish kuchi va sarmoya kabi resurslardan foydalanib, ularni tovarlar va xizmatlarga aylantirgan holda YaIM va jon boshiga daromadlarni ko'paytirishi;

- to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ish o'rinlarini yaratishi;

- kichik boshlang'ich sarmoya bilan biznesni tashkil etishi, investisiyalarni tez o'zlashtirishi va yuqori samaradorlik, ko'pchilikni tadbirkorlik safiga qo'shilishga ruhlantirish, biznesning yanada rivojlanishi va aholi bandligiga ko'maklashishi;

- mamlakat iqtisodiyotining muvozanatli rivojlanishiga hissa qo'shadi, chekka hududlarda korxonalar tashkil qilishi, cheklangan resurslardan oqilona foydalanib, foyda olishi, ushbu hududlarga to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita investisiya kiritishi va ushbu mintaqaning yanada rivojlanishiga olib kelishi;

- arzon narxlarda asosiy iste'mol

tovarlarini ishlab chiqarish korxonalarni tashkil etishi, ularning turlarini kengaytirishi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali mahsulot sifatini yaxshilash hisobiga aholining turmush darajasini oshirishi;

- import o'rnini bosuvchi mahsulotlarni ishlab chiqarish, tovarlar va xizmatlarni keng miqyosda eksport qilish, mamlakatga valyuta kirib kelishiga hissa qo'shishi orqali mamlakatning iqtisodiy mustaqilligini ta'minlaydi.

Olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, O'zbekistonda kambag'allik darajasida bo'lganlar mamlakatimiz jami aholisining taxminan 12-15 foizini, ya'ni, 4-5 mln. kishini tashkil etmoqda. Bu 4-5 mln. aholining bir kunlik daromadi 10-13 ming so'mdan oshmaydi, ayniqsa, bir oilada mashina ham, chorva ham bo'lgani bilan, oila daromadining kamida 70 foizi shu oilada biror kishi og'ir kasal bo'lganda, uni davolashga sarflanadi (2022).

Kambag'allikni qisqartirishda inson kapitali sifatini oshirish natijasida kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish vositasi ham uzoq yillar davomida katta samara berishini tarix ko'p bor isbotlagan. Ayniqsa buni hozirgi dunyo manzarasidan ham ko'rish mumkin. Rivojlangan davlatlarning deyarli barchasi bu natijaga inson kapitali sifatini oshirish orqali erishgan. Boisi bugungi kunda dunyodagi yetakchi davlatlar bilim berish, ko'nikmalarni shakllantirish va ulardan foydalanishni boshqalarga qaraganda yaxshiroq o'zlashtirgan. Bu esa samarali ishlovchi inson kapitalini vujudga keltirib, rivojlanmagan davlatlar kabi mehnat resursini emas balki mehnat mahsulini eksport qilishga erishishmoqda (2020). Lekin bu vositaning ham ma'lum salbiy tomonlari mavjud. Masalan bu vosita bir necha yillardan so'ng o'z natijasini bera boshlaydi va shu yillar davomida inson

kapitali sifatini oshirish uchun juda katta mablagʻ talab etiladi. Bu davrda esa joriy davrdagi kambagʻallar eʼtibordan chetda qolishi mumkin. Shuningdek hukumat tomonidan taʼlimni rivojlantirish uchun qancha islohotlar oʻtkazilmasin agar aholi taʼlimga boʻlgan munosabatini oʻzgartirmasa kutilgan natijaga erishish qiyin.

Tadqiqotlar kambagʻallik mezonini aniqlash uchun avvalo, “isteʼmol savatchasi”ning huquqiy asoslarini belgilab olish talab etilishini koʻrsatmoqda. Koʻmak pullari va pensiya miqdorini belgilashda muhim ahamiyatga ega boʻlgan «isteʼmol savatchasi» va «yashash minimumi»ni belgilash va joriy etish, rivojlangan taraqqiyot sharoitida har bir davlat ichki siyosatining asosida yotuvchi ushbu indekslarning mamlakatimizga xos koʻrsatkichlari va meʼyorlariga aniqlik kiritish hayotiy zaruratga aylandi.

Maʼlumki, aholi turmush darajasini aniqlashda “isteʼmol savatchasi” tushunchasidan, yaʼni muayyan isteʼmol darajasini taʼminlovchi tovarlar va xizmatlar majmuidan foydalaniladi. Xalqaro amaliyotda aholi yashash minimumini hisoblashning statistik, sosiologik, resurs, normativ usullari bor.

Yashash minimumi eng kichik miqdori tarkibi turli davlatlarda turlicha qilib belgilangan. Masalan, AQShda “isteʼmol savatchasi”ga 300 nomdagi, Germaniyada 475 nomdagi, Angliyada 350 nomdagi, Rossiyada 156 nomdagi tovar va xizmatlar kiritilgan. “Isteʼmol savatchasi”ni uchta asosiy tarkibiy qism – oziq-ovqat, nooziq-ovqat va xizmatlarga ajratish mumkin. Undagi oziq-ovqatlar miqdori ulushi aholining turmush darajasi qay darajada ekanligini belgilaydi.

Malakatimizda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni taʼminlashda kichik biznes

va xususiyl tadbirkorlikni rivojlantirish muhim yoʻnalish sifatida belgilab berildi. Soha rivoji uchun mustahkam qonunchilik va huquqiy baza shakllantirilgani va muntazam takomillashtirib borilayotgani, biznes uchun imtiyoz va preferensiyalar berish, ishlab chiqarishni texnik va texnologik qayta jihozlash hamda modernizasiya qilish masalalarida davlat tomonidan tizimli ravishda yordam koʻrsatilayotganini taʼkidlash lozim.

Respublikamizda kambagʻallikni kamaytirish va tadbirkorlikni rivojlantirish sohasida, tegishli tashkilot va muassasalar bilan birgalikda tegishli dasturlar ishlab chiqilmoqda. Aholi ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini taʼminlash, turmush darajasini yaxshilash, ularning daromadlari va xarid qilish qobiliyatini oshirish maqsadida aholining ishsiz va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini har bir mahalla kesimida oʻrganilib, ularda tadbirkorlik koʻnikmasini shakllantirish choralari koʻrilmoqda. Bugungi kunda mamlakatda rasman ish bilan band boʻlmagan 1 million 400 mingdan ortiq ayollar va yoshlar mavjud. Xotin-qizlar oʻrtasida ishsizlik darajasi 13 foiz, yoshlarda esa 15 foizni tashkil etmoqda. Fargʻona, Samarqand, Andijon, Qashqadaryo va Toshkent viloyatlarida bu koʻrsatkich yuqoriligicha qolmoqda (www.stat.uz). 1-jadvalda kichik biznes va xususiyl tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy koʻrsatkichlarini koʻrishimiz mumkin.

Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali kambagʻallikni qisqartirishda Yapon modelini koʻradigan boʻlsak, Yapon iqtisodiyotining asosiy tayanchlaridan biri bu – kichik va oʻrta biznesni rivojlantirish orqali kambagʻallik darajasini pasaytirishga erishgani

hisoblanadi. Kichik va o'rta biznesni etilgan tashkilotlar, mahalliy hokimiyat qo'llab-quvvatlash nafaqat hukumat organlari, savdo-sanoat palatalari, banklar darajasidagi asosiy bosh masala sifatida tomonidan ham amalga oshiriladi. qaraladi, balkim bir nechta maxsus tashkil

1-jadval

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyot tarmoqlaridagi asosiy ko'rsatkichlari hajmi (www.stat.uz)

Ko'rsatkichlar	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Sanoat (mlrd.so'm)	61367,8	87962,0	83344,2	103020,8	124907,9	143892,7	119088,5
Qurilish (mlrd.so'm)	22469,4	37451,7	53960,9	63866,6	77907,1	93554,5	79990,5
Bandlik (ming kishi)	10541,5	10128,8	10318,9	9865,7	10080,6	10131,1	-
Eksport (mln.AQSH.dol)	2759,3	3810,8	4714,8	3100,9	3335,2	5712,9	5332,4
Import (mln.AQSH.dol)	7511,9	10916,2	14972,2	10943,3	11533,5	15213,6	13440,6
Savdo (mlrd.so'm)	92973,0	114896,4	138920,7	164106,1	186759,3	229166,7	167458,3
Qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi (mlrd.so'm)	152010,5	191759,2	219466,9	253238,2	304452,1	344134,5	283340,4
Xizmatlar (mlrd.so'm)	69212,7	84433,4	103106,6	114052,7	147061,6	181245,0	155220,8
Yuk tashish (mln.tonna)	548,8	611,7	641,0	638,9	550,1	608,2	479,8
Yuk aylanmasi (mln.tonna-km)	10444,4	11657,7	12152,3	12304,6	13803,2	14843,8	11885,0
Yo'lovchi tashish (mln.yo'lovchi)	5037,5	5242,6	5345,0	4904,8	5485,2	5628,4	4156,1
Yo'lovchi aylanmasi (mln.pass.km)	111435,0	115335,2	117412,7	107766,7	120964,7	124433,9	92057,2

Bugungi kunga kelib Yaponiya banklari tomonidan ajratiladigan jami kreditlarning qariyb 60 foizidan ortig'i aynan kichik va o'rta biznes ulushiga to'g'ri keladi. Kichik biznes bilan ishlash tizimi to'liq rag'batlantirish, ular faoliyatini faoliyatini modernizasiyalash, mehnat sharoitlarini yaxshilash, savdo-sotiqni rivojlantirish, iqtisodiy va texnik rivojlanish ko'rsatkichlarini oshirish yo'nalishlarida tashkil etilgan (Qayumov S. 2024).

Yaponiyada kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash siyosatini amalga oshirish bo'yicha tabaqalangan tizimi yo'lga qo'yilgan. Yaponiya iqtisodiyot, savdo va sanoat vazirligi (METI) tarkibida kichik va o'rta korxonalarni qo'llab-quvvatlash Byurosi tashkil etilgan. Yaponiya hukumati bundan tashqari franchayzingni rivojlantirish, kichik biznes uchun davlat mikro qarzlarini berish, ularning eksport salohiyatini rivojlantirishga ko'maklashish bo'yicha qator amaliy

choralarni qabul qilib kelmoqda. Bundan tashqari ularga nisbatan imtiyozli soliqqa tortish amaliyoti ham joriy qilingan (Sugawara, Hideyuki. 2010).

Iqtisodiyotda kambag'alchilik darajasini kamaytirishning eng optimal yo'li kambag'al statusi berilgan fuqarolarning biznes ko'nikmalarini oshirish orqali ularni kichik biznesga jalb etish hisoblanadi. Aynan kambag'al qatlamning biznesga jalb qilish orqali davlat qator muammolarni yechishga muvaffaq bo'lishi mumkin. Jumladan, iqtisodiyotdagi bandlik muammosini oson va arzon yechishga, kelgusida jinoyatchilik va uni bartaraf etishga sarflanishi talab etiladigan byudjet mablag'larini tejaliishiga, kambag'allar sonini boshqarish va kamaytirish orqali byudjetdan amalga oshirilishi talab etiladigan ijtimoiy xarajatlarni optimallashtirishga, sog'liqni saqlash xarajatlarini kamaytirishga erishadi.

Shu bilan birga, Janubiy Koreyaning kichik biznesni tartibga solishdagi tajribasi ham diqqatga sazovordir, u yerda "Kichik biznes – iqtisodiy o'sishni harakatlantiruvchi kuchdir" degan shior davlat darajasiga ko'tarilib, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va salohiyatini tashkil qiladi. Korxonalarning umumiy sonida kichik va o'rta biznesning ulushi 99,9 foiz, ish bilan bandlikning 87,9 foizi, eksportning 37,5 foizini tashkil qilib, iqtisodiyotda muhim o'rin tutadi. Jumladan, bandlikning 38 foizi mikrokorxonalarga, 25 foizi kichik korxona, 25 foizi o'rta korxona va 12 foizi yirik va global korxonalarga to'g'ri keladi (Ministry of Korea, 2023). Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashda o'ndan ortiq tashkilot mashg'ul bo'lib, ularning aksariyati hukumatga tegishli. Shu jumladan, Koreya Respublikasi Kichik va o'rta

biznes va startaplar vazirligi, Koreya tijorat va sanoat palatasi, Koreya savdo korporasiyasi, Koreya kichik biznes xalqaro savdo korporasiyasi, Koreya ish beruvchilar federasiyasi va boshqalar.

Koreya Respublikasi kichik va o'rta biznes va startaplar vazirligi biznesning o'sishi, korxonalarning barcha bosqichida – startapdan kichik – o'rta va global korxonaga qadar rivojlanishi bilan bog'liq turli siyosatni amalga oshiradi. Texnologiya va bilimga asoslangan startaplarni rag'batlantirish butun biznes muhitiga innovasiya va faollikni olib keladi.

Shu maqsadda yangi g'oyalarni tatbiq etish orqali ularni yangi kompaniyalarga aylantirish, sarmoyalarni jalb qilish, biznesga investisiya kiritish va qayta investisiyalashni yengillashtiradigan moliyalashtirish yo'llarini hamda korxonalarning raqobatbardoshligini oshiradigan mexanizmlarni ishlab chiqadi. Boshqa idoralar esa bozorni o'rganish, tadbirkorlarni tegishli zarur ma'lumotlar bilan ta'minlash, jahon bozoriga chiqishga yordam berish, soliqlar, bojxona tariflarini kamaytirish va imtiyozli kreditlar olish masalalari bo'yicha faoliyat yuritadi. Rivojlangan mamlakatlarda aksariyat kichik biznes umumiy ovqatlanish, savdo, transport xizmatlari, turistik, ekskursion, maishiy xizmat va boshqa xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat yuritadi.

Albatta aynan kambag'allikni bartaraf etilishida kichik biznes katta mavqeyini egallagan va qisqa muddatlarda aynan kichik biznesni rivojlantirish orqali ular darajasini kamaytirishga erishgan davlatlar xususan Yaponiya va Janubiy Koreyaning tajribasini tadqiq etish hamda ijobiy tajribalarini O'zbekistonda qo'llash

yuzasidan amaliy taklif tavsiflarni berish maqsadga muvofiqdir.

Respublikamiz aholisining kambag'allikdan chiqib ketishi uchun eng muhim omil – bu insonning intilishi, o'z kuchiga tayangan holda, aniq maqsad sari harakati bo'lishi kerak. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, xorijiy tajriba tahlillarning ko'rsatishicha, iqtisodiyotni isloh qilish va aholi daromadlarining yuqori darajasini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning ahamiyati va roli muhim o'ringa ega.

Xulosa va takliflar.

Yuqoridagilardan kelib chiqib bir nechta taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Birinchidan: tadbirkorlikni rivojlantirish bo'yicha ko'chma seminarlar tashkil etish.

Ikkinchidan: tadbirkorlik faoliyati, bank, pul-kredit, soliq va moliyaviy

savodxonlik, marketing, menejment, innovatsiyalar hamda kreativ fikrlashga doir nazariy bilimlarni berish.

Uchinchidan: milliy mentalitemizdan kelib chiqqan holda Yaponiya modeli asosida tadbirkorlikni rivojlantirish yo'nalishlarini ishlab chiqish.

To'rtinchidan: kambag'allikni qisqartirish va qishloq aholisi daromadlarini ko'paytirish va bu borada qishloq xo'jaligida hosildorlik va samaradorlik darajasini keskin oshirish.

Beshinchidan: davlat tomonidan soliq imtiyozlarini yanda kengroq joriy etish va raqobat muhitini yaratish.

Oltinchidan: banklar tomonidan loyihalar asosida maqsadli kreditlash tizimini

kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Смит А. (1977) Исследование о природе и причинах богатства народов. Т.1.– М.: Ось, – 480 с
2. Хизрич Р., Питерс М. (1991) Предпринимательство или как завести собственное дело и добиться успеха. – М.: Прогресс, – 223 с.
3. Мировые тенденции развития предпринимательской деятельности в экономике зарубежных стран. <https://articlekz.com/article/15307>
4. Кахрамон Пазилдинович Узаков Камбагалликни қисқартиришда аҳоли бандлигини таъминлаш масалалари // Academic research in educational sciences. 2021. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kamba-allikni-is-artirishda-a-oli-bandligini-taminlash-masalalari>
5. Эрназарова Н.Н. Оилавий тadbirkorlik фаолиятини ривожлантириш орқали камбагалликни қисқартириш “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2021 yil
6. К XIX Апрельской международной научной конференции по проблемам развития экономики и общества. Как увеличить человеческий капитал и его вклад в экономическое и социальное развитие. 10 –13 апреля 2018 г. Москва
7. Sugawara, Hideyuki. (2010). Japanese business and poverty reduction. Society and Business Review. 5. 198-216. 10.1108/17465681011055604. Ministry of Small and Medium Enterprises and Startups of the Republic of Korea. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml
8. www.stat.uz O'zbekiston respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SERVIS SOHASIDA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA XIZMATLAR SIFATI BOSHQARUVI MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

L.B.Xudoyorov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Xudoyorov Lochinbek Bahromovich
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi,
PhD

Email: lochinbek797@gmail.com

Tel: +99893-344-44-09

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida servis sohasida xizmatlar sifati boshqaruvining zamonaviy mexanizmlari, xususan sun'iy intellekt, Big Data, CRM tizimlari va raqamli platformalarning o'rni va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda xizmatlar sifati ko'rsatkichlari sifatida mijoz qoniqishi, xizmat ko'rsatish tezkorligi hamda shikoyatlar soni asosiy indikatorlar sifatida tanlab olinib, ularning iqtisodiy samaradorlik bilan o'zaro bog'liqligi baholangan. Shuningdek, servis korxonalarida raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish, xizmat sifati monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirish va boshqaruv qarorlarini optimallashtirish imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, xizmatlar sifati, sun'iy intellekt, Big Data, CRM tizimlari, raqamli platformalar, servis sohasi, mijoz qoniqishi, xizmat tezkorligi, iqtisodiy samaradorlik, KPI monitoring, avtomatlashtirish.

УЛУЧШЕНИЕ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ УСЛУГ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СЕКТОРЕ УСЛУГ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация: В данной статье научно анализируется роль и значение современных механизмов управления качеством услуг в секторе услуг в цифровой экономике, в частности, искусственного интеллекта, больших данных, CRM-систем и цифровых платформ. В исследовании в качестве ключевых показателей качества услуг выбраны удовлетворенность клиентов, скорость обслуживания и количество жалоб, а также оценена их корреляция с экономической эффективностью. Обосновываются возможности автоматизации сервисных процессов, внедрения мониторинга качества услуг в режиме реального времени и оптимизации управленческих решений путем внедрения цифровых технологий в предприятиях сферы услуг.

Ключевые слова: цифровая экономика, качество услуг, искусственный интеллект, большие данные, CRM-системы, цифровые платформы, сфера услуг, удовлетворенность клиентов, скорость обслуживания, экономическая эффективность, мониторинг KPI, автоматизация.

IMPROVEMENT OF SERVICE QUALITY MANAGEMENT MECHANISMS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE SERVICE SECTOR IN THE DIGITAL ECONOMY

Annotation: This article scientifically analyzes the role and importance of modern mechanisms for service quality management in the service sector in the digital economy, in particular, artificial intelligence, Big Data, CRM systems and digital platforms. The study selected customer satisfaction, service speed and the number of complaints as key indicators of service quality and assessed their correlation with economic efficiency. It also substantiates the possibilities of automating service processes, implementing real-time service quality monitoring and optimizing management decisions by introducing digital technologies in service enterprises.

Keywords: digital economy, service quality, artificial intelligence, Big Data, CRM systems, digital platforms, service industry, customer satisfaction, service speed, economic efficiency, KPI monitoring, automation.

Kirish

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida tub o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, servis sohasi raqamli texnologiyalarni tez joriy etayotgan va innovatsion boshqaruv usullarini faol qo‘llayotgan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sifati korxonalar raqobatbardoshligi va mijozlar sodiqligini belgilovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi xizmatlar sifatini boshqarish jarayoniga yangi imkoniyatlar yaratdi. AI asosidagi tizimlar mijozlar bilan interaktiv muloqotni avtomatlashtirish, katta hajmdagi ma‘lumotlarni tezkor tahlil qilish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi. Raqamli platformalar esa servis xizmatlarini yagona axborot muhitida boshqarish, xizmat ko‘rsatish tezkorligini oshirish va xizmat sifati monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini yaratadi.

Zamonaviy servis korxonalarida CRM tizimlari, Big Data analitikasi va sun‘iy intellekt asosidagi xizmat ko‘rsatish platformalari keng joriy etilmoqda. Ushbu texnologiyalar xizmat ko‘rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali operatsion samaradorlikni oshiradi, inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi va mijozlar ehtiyojlarini aniq prognozlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, sun‘iy intellekt va raqamli platformalar asosida xizmatlar sifati boshqaruvining tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarini ilmiy jihatdan o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi. Ayniqsa, servis sohasida xizmat sifati ko‘rsatkichlarini oshirish va iqtisodiy

samaradorlikni ta‘minlashda raqamli texnologiyalarning ta‘sirini tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning maqsadi servis sohasida sun‘iy intellekt va raqamli platformalar yordamida xizmatlar sifatini boshqarish mexanizmlarini o‘rganish hamda ularning xizmat ko‘rsatish samaradorligiga ta‘sirini tahlil qilishdan iborat.

Mavzu bo‘yicha adabiyotlarni tahlili

Servis sohasida xizmatlar sifati boshqaruvi va raqamli texnologiyalarning ushbu jarayonga ta‘siri ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan. Ushbu yo‘nalish marketing, menejment, servis iqtisodiyoti va raqamli transformatsiya nazariyalari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, xizmatlar sifati ko‘rsatkichlari hamda iqtisodiy samaradorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashga qaratilgan.

Xizmatlar sifati nazariyasining metodologik asoslari amerikalik olimlar A. Parasuraman, Valarie A. Zeithaml va Leonard L. Berry tomonidan ishlab chiqilgan SERVQUAL modeli bilan bog‘liq. Ularning fikriga ko‘ra, xizmat sifati iste‘molchilar kutgan xizmat darajasi va amalda olingan xizmat o‘rtasidagi tafovut orqali baholanadi. Olimlar xizmat sifati beshta asosiy mezon – ishonchlilik, tezkorlik, kafolat, empatiya va moddiy elementlar orqali aniqlanishini ta‘kidlaydi.

Raqobat ustunligi nazariyasini rivojlantirgan iqtisodchi Michael E. Porter xizmatlar sifati korxona raqobatbardoshligining asosiy omillaridan biri ekanini ta‘kidlaydi. Uning fikricha, yuqori sifat darajasi korxona uchun barqaror raqobat ustunligini yaratadi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida servis sektorining rivojlanishini tadqiq qilgan Erik Brynjolfsson va Andrew McAfee sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalari xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirib, xizmat sifati monitoringini avtomatlashtirish imkonini beradi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar ham servis sohasida xizmatlar sifati va raqamli transformatsiya jarayonlariga alohida e'tibor qaratgan. Jumladan, iqtisodchi olim Said G'aniyevich G'ulomov raqamli iqtisodiyot sharoitida servis sektorining rivojlanishi xizmatlar sifati ko'rsatkichlari bilan bevosita bog'liq ekanini ta'kidlaydi. Uning fikricha, raqamli texnologiyalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali servis korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olim Baxodir Tursunovich Xodiyev milliy iqtisodiyotda servis sektorining rivojlanishi iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri ekanini ta'kidlaydi. Uning fikricha, xizmatlar sifati oshishi servis sohasida mehnat unumdorligi va iqtisodiy samaradorlikning ortishiga olib keladi.

Shuningdek, iqtisodchi olim Rauf Salimov xizmatlar sohasida boshqaruv samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalar va raqamli boshqaruv tizimlarining ahamiyatini alohida qayd etadi. Uning fikricha, servis korxonalarida zamonaviy axborot tizimlarini joriy etish xizmatlar sifati monitoringini takomillashtiradi.

Iqtisodchi olim Shavkatbek Ergashev esa xizmatlar sohasida raqamli

texnologiyalarni qo'llash mijozlarga ko'rsatiladigan xizmat tezkorligini oshirish va xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytirish imkonini berishini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xizmatlar sifati boshqaruvining nazariy asoslari yetarli darajada ishlab chiqilgan bo'lsa-da, sun'iy intellekt va raqamli platformalar asosida xizmatlar sifatini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shu sababli servis sohasida xizmatlar sifatini oshirishning zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini o'rganish dolzarb ilmiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda servis sohasida xizmatlar sifatini boshqarishda sun'iy intellekt va raqamli platformalarning rolini o'rganish uchun tizimli va kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, solishtirma tahlil, statistik umumlashtirish va ekonometrik baholash usullaridan foydalanildi. Xizmatlar sifati ko'rsatkichlari sifatida mijoz qoniqishi indeksi, xizmat ko'rsatish tezkorligi hamda shikoyatlar soni tanlab olindi. Ushbu ko'rsatkichlarning iqtisodiy samaradorlik bilan bog'liqligini aniqlash uchun regressiya va korrelyatsiya tahlilidan foydalanildi. Shuningdek, servis korxonalarida CRM tizimlari, Big Data analitikasi va sun'iy intellekt asosidagi platformalarning qo'llanilishi xizmatlar sifati monitoringi va boshqaruv samaradorligiga ta'siri nuqtai nazaridan baholandi. Olingan natijalar asosida xizmatlar sifatini boshqarishning raqamli modeli shakllantirildi.

Tahlil va natijalar.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida servis sohasi iqtisodiyotning eng tez

rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida namoyon bo'lmog'da. Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt, Big Data, bulutli xizmatlar va raqamli platformalarning keng joriy etilishi xizmat ko'rsatish jarayonlarini tubdan o'zgartirmog'da. Bu jarayon xizmatlar sifati boshqaruviga ham yangi talablarni qo'yog'da. Servis korxonalarida xizmatlar sifati nafaqat mijoz qoniqishini ta'minlash, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim omili hisoblanadi. Yuqori sifat darajasi mijozlarning sodiqligini oshiradi, xizmatlardan takroriy foydalanishni kuchaytiradi hamda korxona daromadlarining barqaror o'sishiga xizmat qiladi. Shu sababli raqamli texnologiyalar yordamida xizmatlar sifatini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy masalalardan biridir. Shuningdek, raqamli platformalar xizmatlar sifati

monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini beradi. Bu esa xizmat ko'rsatish jarayonidagi kamchiliklarni tezkor aniqlash, boshqaruv qarorlarini optimallashtirish hamda servis korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt va raqamli platformalar asosida xizmatlar sifati boshqaruvining zamonaviy mexanizmlarini tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

1-jadvalda servis korxonalarida qo'llanilayotgan asosiy raqamli texnologiyalar hamda ularning xizmatlar sifati ko'rsatkichlari va iqtisodiy natijalarga ta'siri tizimli ravishda ko'rsatilgan. Jadval tahlili raqamli texnologiyalar xizmatlar sifati boshqaruvining muhim institutsional mexanizmi sifatida shakllanayotganini ko'rsatadi.

1-jadval

Raqamli texnologiyalarning xizmatlar sifati ko'rsatkichlariga ta'siri

Raqamli texnologiya	Asosiy funksiyasi	Xizmatlar sifatiga ta'siri	Iqtisodiy natija
CRM tizimlari	Mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish	Mijoz qoniqishini oshiradi	Daromadlar barqarorlashadi
Big Data	Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish	Talab prognozi aniqlashadi	Resurslar samarali taqsimlanadi
Sun'iy intellekt	Avtomatlashtirilgan xizmat ko'rsatish	Xizmat tezkorligi oshadi	Mehnat unumdorligi ortadi
Raqamli platformalar	Onlayn xizmatlarni boshqarish	Shaffoflik va qulaylik oshadi	Operatsion xarajatlar kamayadi
KPI monitoring	Sifat ko'rsatkichlarini nazorat qilish	Xodimlar samaradorligi oshadi	Rentabellik ortadi

Birinchidan, CRM (Customer Relationship Management) tizimlari mijozlar bilan munosabatlarni boshqarishning samarali vositasi hisoblanadi. CRM platformalari mijozlarning murojaatlari, shikoyatlari va xizmatlardan foydalanish tarixini yagona bazada saqlash imkonini beradi. Bu esa xizmat ko'rsatish jarayonidagi

kamchiliklarni tezkor aniqlash hamda xizmat sifati monitoringini takomillashtirishga yordam beradi. Natijada mijoz qoniqishi darajasi oshadi va servis korxonalarining daromadlari barqarorlashadi.

Ikkinchidan, Big Data texnologiyalari katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali servis

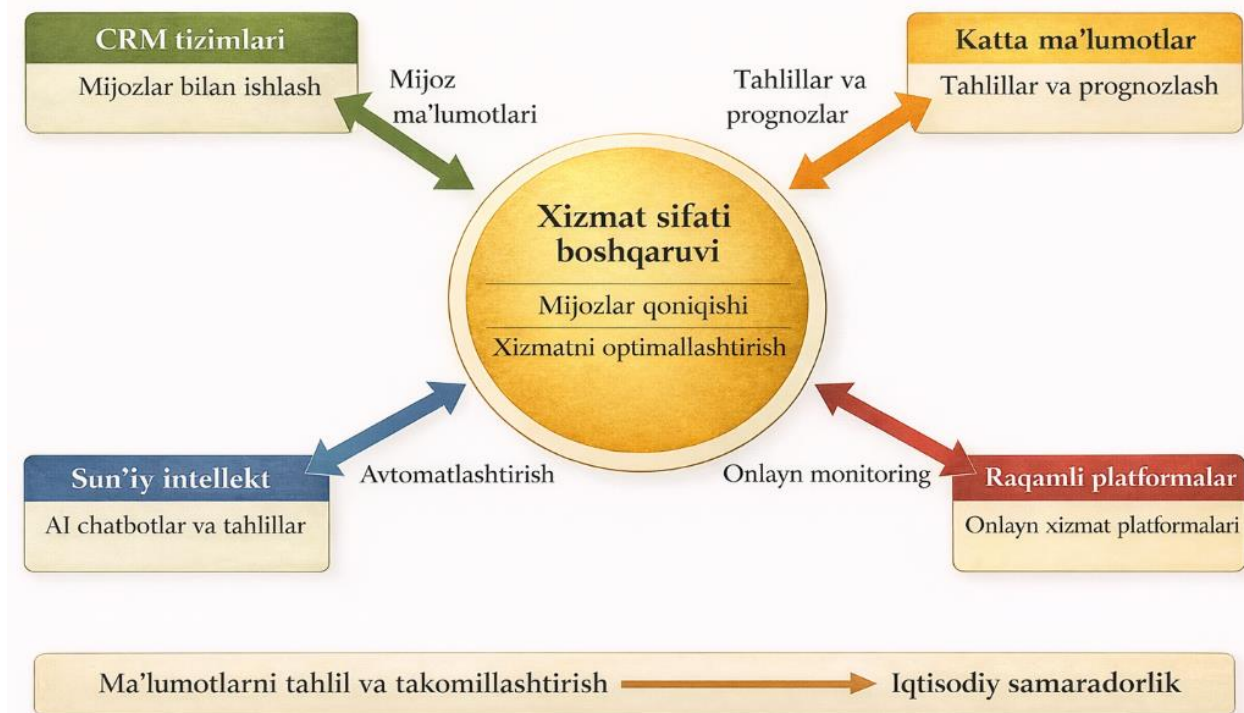
bozoridagi talab dinamikasini aniqlash imkonini beradi. Ma'lumotlar tahlili asosida xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirish va resurslarni samarali taqsimlash mumkin. Bu esa xizmat sifati va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchi, sun'iy intellekt texnologiyalari servis xizmatlarini avtomatlashtirish orqali xizmat ko'rsatish tezkorligini oshiradi. AI asosidagi chatbotlar va avtomatlashtirilgan maslahat tizimlari mijozlarga 24/7 rejimida xizmat ko'rsatish imkonini yaratadi. Bu esa xizmat ko'rsatish jarayonida inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirib, mehnat unumdorligini oshiradi.

To'rtinchi, raqamli platformalar servis xizmatlarini masofadan turib

ko'rsatish imkonini yaratadi. Onlayn xizmat ko'rsatish tizimlari mijozlar uchun qulaylik darajasini oshirib, xizmat ko'rsatish jarayonining shaffofligini ta'minlaydi. Bu esa servis korxonalarining operatsion xarajatlarini kamaytirish va xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Shuningdek, KPI monitoring tizimi xizmat ko'rsatish sifatini nazorat qilishning muhim boshqaruv instrumenti hisoblanadi. KPI ko'rsatkichlari orqali xodimlar samaradorligi baholanadi, xizmat ko'rsatish jarayonidagi kamchiliklar aniqlanadi va rag'batlantirish mexanizmi shakllantiriladi. Bu esa xizmatlar sifati boshqaruvining iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

1-rasm. Raqamli texnologiyalar asosida xizmatlar sifati boshqaruvi modeli

1-rasmda servis sohasida xizmatlar sifatini boshqarishning raqamli texnologiyalar asosidagi konseptual modeli tasvirlangan. Diagrammada CRM tizimlari, Big Data, sun'iy intellekt va raqamli platformalar xizmatlar sifati boshqaruvining asosiy elementlari

sifatida ko'rsatilgan. Mazkur texnologiyalar markaziy bo'g'in hisoblangan xizmatlar sifati boshqaruvi tizimi bilan o'zaro bog'langan holda ishlaydi.

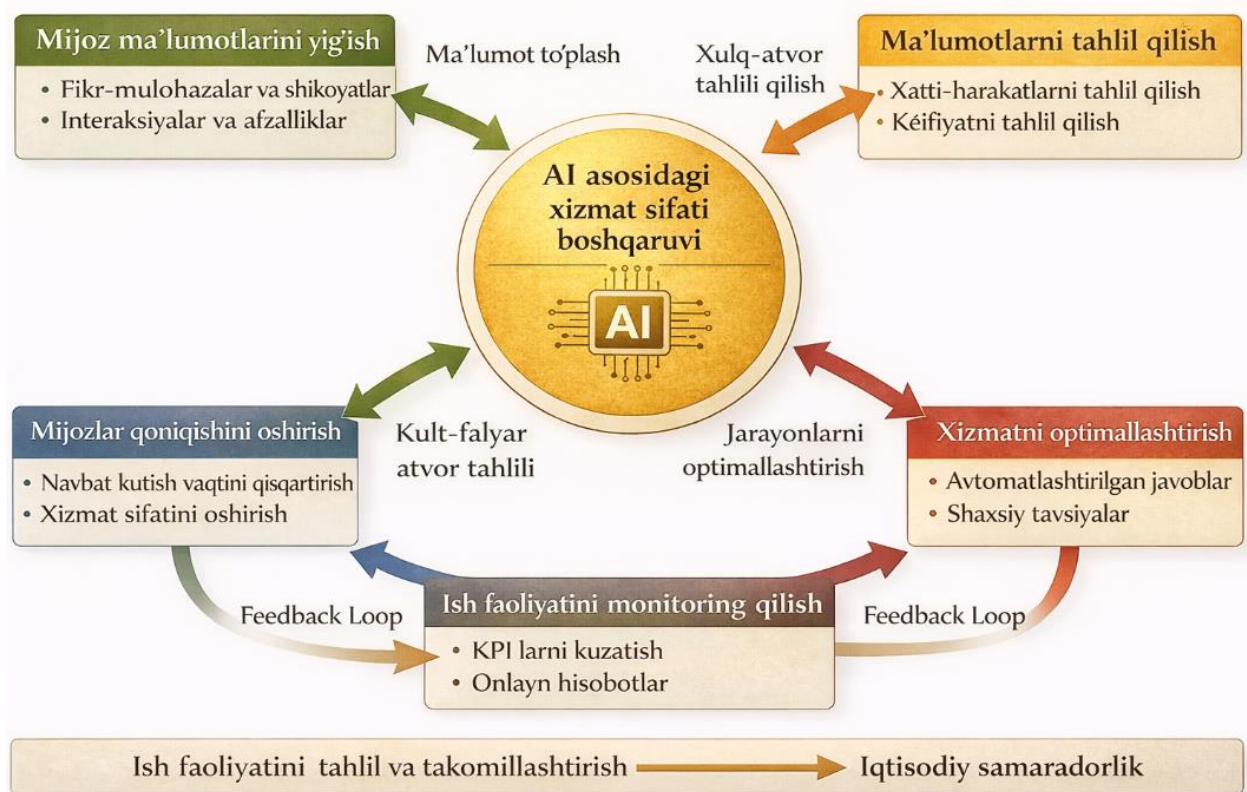
Modelga ko'ra, CRM tizimlari mijozlar haqidagi ma'lumotlarni yig'ish

va tahlil qilish orqali servis jarayonlarini boshqarishga xizmat qiladi. Ushbu tizimlar mijozlarning murojaatlari, shikoyatlari va xizmatlardan foydalanish tarixini qayd etib, xizmatlar sifati monitoringini samarali tashkil etishga yordam beradi. Bu esa mijoz qoniqishi darajasining oshishiga olib keladi.

Diagrammada ko'rsatilgan Big Data texnologiyalari xizmatlar bozoridagi talab va mijoz xatti-harakatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash orqali servis korxonalari xizmat ko'rsatish strategiyasini optimallashtirishi va xizmat sifati ko'rsatkichlarini yaxshilashi mumkin.

Shuningdek, sun'iy intellekt texnologiyalari xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali xizmat tezkorligini oshiradi. AI asosidagi chatbotlar va avtomatik xizmat tizimlari mijozlarga tezkor xizmat ko'rsatish imkonini yaratib, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi.

Modelda raqamli platformalar servis xizmatlarini onlayn tarzda boshqarish imkonini beruvchi muhim element sifatida ko'rsatilgan. Bu platformalar xizmat ko'rsatish jarayonining shaffofligini ta'minlaydi va xizmatlar sifati real vaqt rejimida monitoring qilish imkonini beradi.

2-rasm. Sun'iy intellekt asosida xizmatlar sifati boshqaruvi jarayoni

2-rasmda sun'iy intellekt asosida xizmatlar sifati boshqaruvi jarayoni bosqichma-bosqich tasvirlangan. Diagramma xizmatlar sifati boshqaruvining uzluksiz siklik jarayon ekanligini ko'rsatadi.

Jarayonning birinchi bosqichida mijoz ma'lumotlarini yig'ish amalga

oshiriladi. Ushbu bosqichda mijozlarning fikr-mulohazalari, shikoyatlari va xizmatlardan foydalanish odatlari to'g'risidagi ma'lumotlar to'planadi. Bu ma'lumotlar servis korxonalariga mijoz ehtiyojlarini aniqlash va xizmat ko'rsatish jarayonlarini yaxshilash imkonini beradi.

Keyingi bosqichda ma'lumotlarni tahlil qilish jarayoni amalga oshiriladi. Sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari yordamida mijoz xatti-harakatlari va xizmatlar sifati ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Ushbu tahlil xizmat ko'rsatish jarayonidagi muammolarni aniqlash va xizmatlarni takomillashtirish uchun muhim ahamiyatga ega.

Diagrammaning navbatdagi bosqichida xizmat jarayonlarini optimallashtirish amalga oshiriladi. Bu bosqichda AI tizimlari xizmat ko'rsatish tezligini oshirish, navbatlarni qisqartirish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini beradi.

Jarayonning keyingi bosqichi mijoz qoniqishini oshirish bilan bog'liq. Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar mijozlarning ehtiyojlarini aniqlab, ularga mos xizmatlar taklif qilish imkonini yaratadi. Natijada xizmat sifati va mijozlar sodiqligi oshadi.

Diagrammaning yakuniy bosqichi samaradorlik monitoringi hisoblanadi. KPI ko'rsatkichlari asosida xizmatlar sifati va korxona samaradorligi doimiy ravishda nazorat qilinadi. Ushbu monitoring natijalari xizmat ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, 2-rasm sun'iy intellekt asosida xizmatlar sifati boshqaruvi jarayonining uzluksiz takomillashib boruvchi siklik tizim ekanligini ko'rsatadi. Ushbu model servis korxonalarida xizmat sifati monitoringini avtomatlashtirish va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa.

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida servis sohasida xizmatlar sifatini boshqarish tizimi tubdan o'zgarib

bormoqda. Zamonaviy servis korxonalarida sun'iy intellekt, Big Data, CRM tizimlari va raqamli platformalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirish va xizmatlar sifati monitoringini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, CRM tizimlari mijozlar bilan munosabatlarni samarali boshqarish imkonini berib, mijoz qoniqishi darajasini oshirishga xizmat qiladi. Big Data texnologiyalari esa katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali servis xizmatlariga bo'lgan talab dinamikasini aniqlash hamda xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirish imkonini yaratadi. Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar xizmat ko'rsatish tezkorligini oshirib, xizmat jarayonlarini avtomatlashtirish orqali inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi.

Raqamli platformalar servis xizmatlarini onlayn tarzda tashkil etish orqali xizmat ko'rsatish jarayonining shaffofligini ta'minlaydi hamda xizmatlar sifati monitoringini real vaqt rejimida amalga oshirish imkonini beradi. Natijada servis korxonalarida operatsion samaradorlik oshadi, xizmat ko'rsatish xarajatlari kamayadi va iqtisodiy samaradorlik kuchayadi.

Shunday qilib, raqamli texnologiyalarni servis sohasida keng joriy etish xizmatlar sifati boshqaruvining muhim omiliga aylanib, mijoz qoniqishini oshirish hamda servis korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois kelgusida servis korxonalarida raqamli boshqaruv mexanizmlarini yanada rivojlantirish, sun'iy intellekt texnologiyalarini keng qo'llash va xizmatlar sifati monitoringini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Parasuraman A., Zeithaml V., Berry L. SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality // Journal of Retailing. – 1988. – Vol. 64(1).
2. Porter M. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1985.
3. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.
4. Tapscott D. The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1996.
5. Deming W. Out of the Crisis. – Massachusetts Institute of Technology Press, 1986.
6. Juran J. Juran on Quality by Design. – New York: Free Press, 1992.
7. G'ulomov S.G. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
8. Xodiyev B.T. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish muammolari. – Toshkent: Fan, 2019.
9. Rasulov B. Xizmatlar sohasida iqtisodiy samaradorlikni oshirish yo'llari. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2020.
10. World Bank. World Development Report: Digital Dividends. – Washington DC, 2016.
11. G. S. Razikova, "Employment in Uzbekistan: Changes and prospects based on official statistics for 2023–2025," International Journal of Multidisciplinary Research & Development, vol. 12, no. 12, pp. 45–52, 2025.
12. S. R. Rustambekovna, "Process of accounting and maintaining labor market statistical data," Scientific Journal of Tashkent University of Applied Sciences, pp. 120–127, 2024.
13. U. F. Umirov, Sh. Q. Akhmedov, and B. T. Saidov, "Interconnections of industrial sector and job creation in the labor market," Diversity Research: Journal of Analysis and Trends, vol. 2, no. 12, pp. 39–47, 2024.
14. A. Shamsiddinovna, "Employment policy and unemployment rate in Uzbekistan," Innovation Science and Technology, vol. 5, no. 7, pp. 102–109, 2025.
15. Ministry of Employment and Labour Relations of the Republic of Uzbekistan, Labour Market Development Status and Forecasts, Tashkent, Uzbekistan, 2022.
16. Строганов Н.С., Бузинова Н.С. Практическое руководство по гидрохимии. М.; изд. МГУ, 1980. –196 с.
17. M.M.Rabbimov, Z.T.Bakayev, B.Sh.Safarov. "The Impact of Cultural Heritage on Economic Growth in the Example of Museum Development in Uzbekistan" https://doi.org/10.1007/978-3-031-65343-8_25
18. M.M.Rabbimov, D.K.Usmonova "Artificial Intelligence Powered Strategies to Enhance the Competitiveness of Healthcare Institutions in Uzbekistan" ICONSTEM 2024 <https://doi.org/10.1109/iconstem60960.2024.10568608>

RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOSLASHUVCHAN BANDLIK SHAKLLARINING RIVOJLANISHI VA INSON KAPITALIGA TA'SIRI

A.G'.Irkinboyev

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Irkinboyev Akmal G'ayrat o'g'li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Inson resurslarini boshqarish instituti 2-kurs magistranti

Email: akmalirkinboyev@gmail.com

Tel: +998902816272

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanish tendensiyalari hamda ularning inson kapitaliga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda masofaviy ish, frilans faoliyati, platforma bandligi kabi zamonaviy bandlik shakllarining iqtisodiy mohiyati ochib berilgan hamda ularning mehnat bozori transformatsiyasidagi o'rni asoslab berilgan. Shuningdek, moslashuvchan bandlik shakllarining inson kapitali sifatiga ijobiy va salbiy ta'sirlari tizimli yondashuv asosida baholangan. Maqolada inson kapitalini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, xususan, raqamli kompetensiyalarni shakllantirish, uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish va innovatsion salohiyatni oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, moslashuvchan bandlik, masofaviy ish, frilans faoliyati, platforma iqtisodiyoti, mehnat bozori, inson kapitali, raqamli kompetensiyalar, mehnat unumdorligi, innovatsion rivojlanish.

РАЗВИТИЕ ГИБКИХ ФОРМ ЗАНЯТОСТИ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ

Аннотация: В данной статье научно анализируются тенденции развития гибких форм занятости в цифровой экономике и их влияние на человеческий капитал. Исследование раскрывает экономическую сущность современных форм занятости, таких как удаленная работа, фриланс, работа на платформах, и обосновывает их роль в трансформации рынка труда. Также на основе системного подхода оцениваются положительные и отрицательные последствия гибких форм занятости для качества человеческого капитала. В статье выделены приоритетные направления развития человеческого капитала, в частности, формирование цифровых компетенций, развитие системы непрерывного образования и повышение инновационного потенциала.

Ключевые слова: цифровая экономика, гибкая занятость, удаленная работа, фриланс, платформа, рынок труда, человеческий капитал, цифровые компетенции, производительность труда, инновационное развитие.

DEVELOPMENT OF FLEXIBLE EMPLOYMENT FORMS IN THE DIGITAL ECONOMY AND IMPACT ON HUMAN CAPITAL

Annotation: This article scientifically analyzes the development trends of flexible employment forms in the digital economy and their impact on human capital. The study reveals the economic essence of modern employment forms such as remote work, freelance work, platform employment, and justifies their role in the transformation of the labor market. Also, the positive and negative effects of flexible employment forms on the quality of human capital are assessed based on a systematic approach. The article highlights the priority areas of human capital development, in particular, the formation of digital competencies, the development of a continuous education system, and the increase in innovative potential.

Keywords: digital economy, flexible employment, remote work, freelance work, platform economy, labor market, human capital, digital competencies, labor productivity, innovative development.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida so‘nggi yillarda kuzatilayotgan raqamli transformatsiya jarayonlari ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tizimlari bilan bir qatorda mehnat munosabatlari va bandlik shakllariga ham sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi natijasida iqtisodiy faoliyatning yangi shakllari vujudga kelib, mehnat bozorining tarkibi va funksional xususiyatlari tubdan yangilanmoqda. Ayniqsa, internet infratuzilmasining rivojlanishi, mobil texnologiyalar va raqamli platformalarning kengayishi natijasida bandlikning moslashuvchan shakllari – masofaviy ish, frilans faoliyati, platforma bandligi kabi ko‘rinishlar jadal rivojlanmoqda.

Moslashuvchan bandlik shakllari an‘anaviy mehnat munosabatlaridan farqli ravishda ish vaqti, ish joyi hamda mehnatni tashkil etish usullarining erkinligi bilan tavsiflanadi. Ushbu jarayonlar mehnat resurslaridan samarali foydalanish, xarajatlarni qisqartirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkonini berishi bilan birga, inson kapitaliga qo‘yiladigan talablarning sifat jihatdan o‘zgarishiga olib kelmoqda. Xususan, raqamli iqtisodiyot sharoitida yuqori darajadagi raqamli savodxonlik, moslashuvchanlik, kreativ fikrlash va uzluksiz ta‘lim olish qobiliyati asosiy kompetensiyalar sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Shu bilan birga, moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanishi qator muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, mehnat munosabatlarining huquqiy jihatdan to‘liq tartibga solinmaganligi, ijtimoiy himoya tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi va daromadlarning

barqaror emasligi kabi masalalar dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, mehnat bozorini institutsional jihatdan takomillashtirish va inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan kompleks yondashuvni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish hamda ularning inson kapitaliga ta‘sirini baholashdan iborat. Tadqiqot vazifalari sifatida moslashuvchan bandlikning iqtisodiy mohiyatini ochib berish, uning asosiy shakllarini tasniflash, inson kapitaliga ta‘sir yo‘nalishlarini aniqlash va ushbu jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish belgilandi.

Mavzu bo‘yicha adabiyotlarni tahlili

Inson kapitali va mehnat munosabatlari nazariyasi iqtisodiy tafakkur tarixida uzoq evolyutsion bosqichni bosib o‘tgan bo‘lib, raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu kategoriyalarning mazmuni yanada murakkablashib, yangi ilmiy talqinlarni talab etmoqda. Ayniqsa, bandlikning moslashuvchan shakllari, mehnatning raqamli tashkil etilishi hamda kasbiy kompetensiyalarning texnologik yangilanishlar bilan uyg‘unlashuvi inson kapitali nazariyasiga yangicha yondashuvni shakllantirmoqda.

Inson kapitali nazariyasining fundamental asoslari T.Shuls va G.Bekker ilmiy ishlarida chuqur asoslab berilgan. T.Shuls inson kapitalini iqtisodiy o‘sishning muhim omili sifatida talqin qilib, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va kasbiy tayyorgarlikka yo‘naltirilgan investitsiyalarni jamiyat farovonligini oshiruvchi strategik resurs deb baholaydi. G.Bekker esa inson kapitalini individning

bilim, malaka, tajriba va kasbiy qobiliyatlari yig'indisi sifatida ko'rib, unga kiritilgan investitsiyalar mehnat unumdorligini va daromadlarni oshirishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Mazkur yondashuvlar bugungi kunda ham o'z metodologik ahamiyatini saqlab qolgan bo'lsa-da, raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalining tarkibiy tuzilmasi ancha kengayib, unga raqamli savodxonlik, axborot bilan ishlash madaniyati, moslashuvchan tafakkur va innovatsion salohiyat kabi yangi komponentlar qo'shilmoqda.

Neoklassik va institutsional iqtisodiyot namoyandalari mehnat bozoridagi o'zgarishlarni turlicha izohlaydilar. Neoklassik yondashuvda mehnat bozori talab va taklif muvozanati asosida ishlovchi tizim sifatida baholansa, institutsional maktab vakillari mehnat munosabatlarini faqat bozor mexanizmlari orqali emas, balki huquqiy, ijtimoiy, madaniy va tashkiliy institutlar bilan bog'liq holda o'rganadilar. Aynan institutsional yondashuv raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan bandlikni tadqiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki platforma bandligi, frilans faoliyati, gibrid ish rejimi va masofaviy mehnat kabi shakllar an'anaviy mehnat shartnomalari va ijtimoiy himoya tizimlaridan tashqarida shakllanayotganligi sababli, ularni izohlashda faqat klassik iqtisodiy modellarga tayanish yetarli emas.

Zamonaviy ilmiy manbalarda raqamli iqtisodiyot mehnat bozorining strukturaviy transformatsiyasini tezlashtiruvchi omil sifatida tavsiflanadi. Tadqiqotchilarning bir guruhi raqamlashtirishni mehnat unumdorligi va bandlik samaradorligini oshiruvchi progressiv omil sifatida baholaydi. Ularning fikricha, raqamli platformalar

tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, ish beruvchi va ijrochilar o'rtasidagi axborot nomutanosibligini qisqartiradi, mehnat bozorida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada ishchi kuchining hududiy va vaqt bo'yicha mobilligi ortadi, bu esa bandlikning moslashuvchan shakllarini rivojlantirishga qulay zamin yaratadi.

Boshqa bir guruh olimlar esa raqamli iqtisodiyotning mehnat bozoriga ta'sirini nisbatan murakkab va ziddiyatli jarayon sifatida talqin qiladilar. Ularning yondashuviga ko'ra, moslashuvchan bandlik shakllarining kengayishi bir tomondan daromad topish imkoniyatlarini diversifikatsiya qilsa, ikkinchi tomondan, ijtimoiy himoya, mehnat barqarorligi va kasbiy xavfsizlik darajasini pasaytirishi mumkin. Ayniqsa, platforma iqtisodiyoti doirasida faoliyat yuritayotgan ishchilarning huquqiy maqomi noaniq bo'lib, ular ko'pincha rasmiy mehnat munosabatlari subyekti sifatida emas, balki xizmat ko'rsatuvchi mustaqil ijrochi sifatida talqin qilinadi. Bu esa pensiya ta'minoti, mehnat ta'tili, tibbiy sug'urta va kafolatlangan daromad kabi ijtimoiy institutlardan foydalanish imkoniyatlarini cheklaydi.

Raqamli iqtisodiyot va inson kapitali o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan tadqiqotlarda asosiy e'tibor inson resurslarining sifat ko'rsatkichlariga qaratiladi. Zamonaviy mualliflar ta'kidlaganidek, bugungi mehnat bozorida umumiy ta'lim darajasi bilan bir qatorda raqamli kompetensiyalar, kreativ fikrlash, kommunikativ moslashuvchanlik, muammolarni tezkor hal etish qobiliyati va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Demak, inson kapitali endilikda faqat formal ta'lim natijasi emas, balki uzluksiz yangilanib boruvchi

kasbiy va kognitiv resurslar majmui sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan, raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalining sifati mehnat bozorida raqobatbardoshlikni belgilovchi asosiy mezonlardan biriga aylanmoqda.

Masofaviy ish va frilans faoliyatiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ushbu bandlik shakllarining bir qator ustunliklari ko'rsatib o'tiladi. Xususan, ish vaqti va joylashuv erkinligi, mehnat va shaxsiy hayot muvozanatini nisbatan mustaqil boshqarish imkoniyati, bir vaqtning o'zida bir nechta loyihalarda ishlash imkoniyati, daromad manbalarini diversifikatsiya qilish kabi jihatlar moslashuvchan bandlikning ijobiy tomonlari sifatida qayd etiladi. Biroq ayrim ilmiy ishlarda ushbu shakllarning salbiy oqibatlar ham alohida yoritilgan bo'lib, ularga ijtimoiy izolyatsiya, professional identifikatsiyaning susayishi, mehnat intensivligining ortishi, ish va dam olish vaqti chegaralarining noaniqlashuvi, psixo-emotsional zo'riqish va kasbiy beqarorlik kabilar kiritiladi. Shunday ekan, moslashuvchan bandlikni faqat ijobiy yoki faqat salbiy hodisa sifatida emas, balki ko'p omilli va murakkab ijtimoiy-iqtisodiy jarayon sifatida o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Platforma iqtisodiyoti doirasidagi ilmiy qarashlar alohida e'tiborga loyiq. Ushbu yo'nalish vakillari raqamli platformalarni mehnat bozorining vositachilik institutlari sifatida talqin qilib, ular orqali mehnat bozoriga kirish to'siqlari kamayishini ta'kidlaydilar. Shu bilan birga, platformalar tomonidan algoritmik boshqaruv mexanizmlarining qo'llanishi mehnat jarayonining mazmunini o'zgartiradi. Ya'ni ishchi faoliyati bevosita menejer tomonidan emas, balki reyting, buyurtma taqsimoti, avtomatik nazorat va baholash tizimlari

orqali boshqariladi. Bu esa mehnat munosabatlarining yangi, raqamli-institutsional modelini shakllantiradi. Mazkur modelni o'rganishda nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki mehnat erkinligi, adolatli haq to'lash va ijtimoiy himoya masalalari ham markaziy o'ringa chiqadi.

Milliy va mintaqaviy tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyot sharoitida bandlik masalalari asosan mehnat bozorini modernizatsiya qilish, kasbiy ta'lim tizimini takomillashtirish, yoshlar bandligini ta'minlash va xizmat ko'rsatish sohasida yangi ish o'rinlari yaratish bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Bunday ishlarda raqamli transformatsiya sharoitida mehnat bozorining yangi segmentlari paydo bo'layotgani, ayniqsa xizmatlar, axborot texnologiyalari, elektron savdo, logistika va masofaviy xizmatlar sohalarida moslashuvchan bandlik ulushi ortib borayotgani ko'rsatib o'tiladi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda ko'proq umumiy bandlik muammolari yoritilgan bo'lib, moslashuvchan bandlik shakllarining inson kapitali sifat ko'rsatkichlariga ta'siri yetarli darajada kompleks o'rganilmagan.

Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inson kapitali va raqamli iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalasi turli nuqtayi nazarlardan o'rganilgan bo'lsa-da, moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanishini aynan inson kapitalining transformatsiyasi bilan uzviy bog'liq holda tadqiq etish zarurati saqlanib qolmoqda. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat munosabatlarining institutsional qayta tuzilishi, raqamli ko'nikmalar ulushining ortishi, ijtimoiy himoya mexanizmlarining moslashuvchan bandlikka moslashuvi va

uzluksiz ta'lim tizimining inson kapitalini qayta ishlab chiqarishdagi roli yetarlicha chuqur ochib berilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanishi va ularning inson kapitaliga ta'sirini o'rganishda kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini inson kapitali nazariyasi, mehnat bozori transformatsiyasi va institutsional iqtisodiyot yondashuvlari tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil usuli orqali moslashuvchan bandlik shakllari raqamli iqtisodiyot va mehnat bozori bilan uzviy bog'liqlikda o'rganildi. Taqqoslash usuli yordamida an'anaviy va zamonaviy bandlik shakllarining farqli jihatlari aniqlashtirildi. Shuningdek, iqtisodiy-statistik tahlil asosida moslashuvchan bandlikning rivojlanish tendensiyalari umumlashtirildi.

Tahlil va natijalar.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat bozori an'anaviy shakllardan tobora moslashuvchan modelga o'tib bormoqda. Moslashuvchan bandlik shakllari – bu mehnat faoliyatini tashkil etishda vaqt, joy va ish hajmi bo'yicha qat'iy chegaralarning yo'qligi bilan tavsiflanadigan zamonaviy bandlik modelidir. Ushbu shakllarga masofaviy ish, frilans faoliyati, platforma bandligi hamda qisqa muddatli kontrakt asosidagi ishlar kiradi.

Mazkur bandlik shakllarining iqtisodiy mohiyati mehnat resurslaridan samarali foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish va bozor talablariga tez moslashish imkoniyatlarini yaratish bilan izohlanadi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar yordamida ish beruvchi va ijrochi o'rtasidagi masofa ahamiyatini yo'qotib, mehnat jarayoni

global miqyosda tashkil etilmoqda. Natijada mehnat bozorining hududiy chegaralari kengayib, ishchi kuchining mobilligi ortmoqda.

Shu bilan birga, moslashuvchan bandlik shakllari mehnat munosabatlarning mazmunini ham yangilamoqda. Endilikda ishchi kuchidan nafaqat kasbiy bilim va tajriba, balki raqamli savodxonlik, mustaqil qaror qabul qilish va tez moslashish qobiliyati talab etilmoqda. Bu esa inson kapitalining sifat jihatdan yangilanishiga olib kelmoqda.

So'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi moslashuvchan bandlik shakllarining jadal kengayishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, internet texnologiyalari va raqamli platformalarning ommalashuvi mehnat bozorida yangi imkoniyatlarni yaratib, an'anaviy ish shakllarining ulushini qisqartirmoqda.

Bugungi kunda moslashuvchan bandlik nafaqat axborot texnologiyalari sohasida, balki xizmat ko'rsatish, savdo, logistika, ta'lim va marketing kabi ko'plab tarmoqlarda keng qo'llanilmoqda. Bu esa iqtisodiyotning strukturaviy o'zgarishlariga mos ravishda bandlikning yangi shakllari shakllanayotganini anglatadi.

Keltirilgan ma'lumotlar moslashuvchan bandlik shakllarining barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Xususan, masofaviy ish ulushi 2020-yildagi 12 foizdan 2025-yilda 27 foizga yetgan bo'lib, bu mehnat jarayonining raqamlashtirilishi natijasida yuzaga kelgan muhim o'zgarishdir. Frilans faoliyati bilan shug'ullanuvchilar sonining keskin ortishi esa mustaqil bandlik shakllarining iqtisodiyotdagi ulushi oshib borayotganini tasdiqlaydi.

1-jadval**Moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanish dinamikasi va inson kapitaliga ta'siri (2020–2025 yy.)**

Ko'rsatkichlar	2020- y.	2022- y.	2025- y.	O'zgarish (%)
Masofaviy ish ulushi (%)	12	18	27	+15
Frilans faoliyati (ming kishi)	45	72	110	+144
Platforma bandligi ulushi (%)	8	14	22	+14
Raqamli kompetensiyaga ega xodimlar ulushi (%)	20	32	48	+28
Mehnat unumdorligi o'sishi (%)	105	112	124	+19

Shuningdek, platforma bandligining kengayishi raqamli vositachilik institutlarining mehnat bozoridagi rolini kuchaytirayotganini ko'rsatadi. Eng muhim jihat shundaki, ushbu jarayonlar bilan bir qatorda raqamli kompetensiyaga ega xodimlar ulushi ham ortib bormoqda. Bu esa inson kapitalining sifat jihatdan rivojlanishi va mehnat unumdorligining oshishi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini anglatadi.

Moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanishi inson kapitalining shakllanishi va undan foydalanish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu ta'sir, avvalo, mehnat bozori talablarining o'zgarishi bilan bog'liq bo'lib, xodimlardan yuqori darajadagi raqamli bilimlar, mustaqil ishlash qobiliyati va tez moslashuvchanlikni talab etmoqda.

Moslashuvchan bandlikning ijobiy jihati shundaki, u inson kapitalining rivojlanishini rag'batlantiradi. Xodimlar o'z bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilashga intiladi, turli loyihalarda ishtirok etish orqali tajriba orttiradi va o'z kasbiy salohiyatini kengaytiradi. Bu esa ularning mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Biroq ushbu jarayonning ayrim salbiy jihatlari ham mavjud. Xususan, daromadlarning barqaror emasligi,

ijtimoiy himoya tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda mehnat munosabatlarning norasmiylashuvi inson kapitalining barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, platforma bandligi sharoitida ishchilarning huquqiy maqomi noaniqligi muhim muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Shunday qilib, moslashuvchan bandlik shakllari inson kapitaliga kompleks ta'sir ko'rsatib, uning sifat jihatdan yangilanishiga xizmat qilmoqda. Shu sababli ushbu jarayonni samarali boshqarish uchun raqamli kompetensiyalarni rivojlantirish, ijtimoiy himoya mexanizmlarini takomillashtirish va uzluksiz ta'lim tizimini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan bandlik shakllarining rivojlanishi mehnat bozorining tarkibiy o'zgarishlarini jadallashtiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Masofaviy ish, frilans faoliyati va platforma bandligi kabi shakllarning kengayishi mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish bilan birga, inson kapitaliga bo'lgan talabning mazmunini ham o'zgartirmoqda.

Aniqlanishicha, moslashuvchan bandlik shakllari inson kapitalining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, raqamli kompetensiyalar, mustaqil ishlash ko'nikmalari, innovatsion fikrlash va uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojni kuchaytiradi. Shu bilan birga, ushbu jarayon ijtimoiy himoya tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi, daromadlar barqarorligining pastligi va mehnat munosabatlarining norasmiylashuvi kabi qator muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Shu sababli, raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan bandlikni samarali rivojlantirish uchun mehnat munosabatlarini huquqiy jihatdan takomillashtirish, raqamli ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim dasturlarini kengaytirish hamda moslashuvchan bandlik subyektlarini ijtimoiy himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish maqsadga muvofiqdir. Natijada inson kapitalining sifati oshib, mehnat bozori raqobatbardoshligi va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Becker, G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
2. Schultz, T.W. Investment in Human Capital. New York: The Free Press, 1971.
3. World Bank. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. Washington, DC: World Bank, 2019.
4. International Labour Organization. World Employment and Social Outlook: Trends 2024. Geneva: ILO, 2024.
5. International Labour Organization. Digital Labour Platforms. Geneva: ILO.
6. OECD. OECD Digital Economy Outlook 2024. Volume 2. Paris: OECD Publishing, 2024.
7. OECD. Skills for a Digital World. Paris: OECD, 2016.
8. OECD. Future of Work. Paris: OECD.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni, PF–60-son, 2022-yil 28-yanvar.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Mehnat munosabatlari va kasbga tayyorlash tizimini yanada takomillashtirishga doir Farmoni, PF–126-son, 2025-yil 4-avgust.
11. G'ulomov S.G. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
12. Xodiyev B.T. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish muammolari. – Toshkent: Fan, 2019.
13. Rasulov B. Xizmatlar sohasida iqtisodiy samaradorlikni oshirish yo'llari. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2020.
14. World Bank. World Development Report: Digital Dividends. – Washington DC, 2016.
15. G. S. Razikova, "Employment in Uzbekistan: Changes and prospects based on official statistics for 2023–2025," International Journal of Multidisciplinary Research & Development, vol. 12, no. 12, pp. 45–52, 2025.

XIZMAT KO'RSATISH SOHASI RIVOJLANISHIDA ZAMONAVIY TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI

A.M.Rustamov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Rustamov Abulqosim Musoqul o'g'li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti

Inson resurslarini boshqarish instituti
mustaqil tatqiqotchisi

Email: abulqosimrustamov@gmail.com

Tel: +998 93 780 75 35

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Xizmat ko'rsatish sohasi keng qamrovliligi bilan iqtisodiyotda, aholi hayotida muhim o'rin tutadi. Bu sohada yangi ish o'rinlarini kam xarajat bilan va tez muddatda tashkil etish mumkin. Aholi daromadlarining real o'sishi ham avvalo xizmatlar rivojida seziladi. Turizmni rivojlantirishda har bir hudud hususiyati, holati va sharoitidan kelib chiqqan holda rivojlantirish zarur. Mazkur maqolada xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishida zamonaviy texnologiyalarning o'rni, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri hamda joriy etish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, bulutli texnologiyalar, mobil ilovalar va avtomatlashtirish tizimlari xizmatlar sifatini oshirishda muhim omil sifatida o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish istiqbollari va muammolari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish sohasi, raqamlashtirish, innovatsiyalar, sun'iy intellekt, xizmat sifati, iqtisodiy samaradorlik, digital transformatsiya.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ СЕКТОРА УСЛУГ

Аннотация: Сектор услуг, благодаря своему широкому охвату, занимает важное место в экономике и жизни населения. В этой сфере можно создавать новые рабочие места с низкими затратами и в короткие сроки. Реальный рост доходов населения также ощущается прежде всего в развитии сферы услуг. В развитии туризма необходимо учитывать особенности, условия и обстоятельства каждого региона. В данной статье анализируется роль современных технологий в развитии сектора услуг, их влияние на экономическую эффективность и области применения. В качестве важных факторов повышения качества услуг рассматриваются цифровая трансформация, искусственный интеллект, облачные технологии, мобильные приложения и системы автоматизации. Также рассматриваются перспективы и проблемы развития сектора услуг в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: сектор услуг, цифровизация, инновации, искусственный интеллект, качество услуг, экономическая эффективность, цифровая трансформация.

MAIN DIRECTIONS OF USING MODERN TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF THE SERVICE SECTOR

Annotation: The service sector, with its wide scope, occupies an important place in the economy and in the lives of the population. In this area, new jobs can be created at low cost and in a short time. Real growth in population incomes is also felt primarily in the development of services. In the development of tourism, it is necessary to develop it based on the characteristics, conditions and circumstances of each region. This article analyzes the role of modern technologies in the development of the service sector, their impact on economic efficiency, and areas of implementation. Digital transformation, artificial intelligence, cloud technologies, mobile applications and automation systems are studied as important factors in improving the quality of services. Also, the prospects and problems of developing the service sector in the conditions of Uzbekistan are considered.

Keywords: service sector, digitization, innovation, artificial intelligence, service quality, economic efficiency, digital transformation.

Kirish

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida xizmat ko'rsatish sohasi eng muhim va tez rivojlanayotgan tarmoqlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, globallashtirish, raqamli iqtisodiyotning shakllanishi va innovatsion texnologiyalarning keng joriy etilishi ushbu sohaning rivojlanish sur'atlarini yanada jadallashtirmoqda. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, xizmatlar sektori yalpi ichki mahsulotning asosiy qismini tashkil etib, aholi bandligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, xizmat ko'rsatish sohasini zamonaviy texnologiyalar asosida rivojlantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy texnologiyalar, xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, sun'iy intellekt, bulutli hisoblash tizimlari va mobil platformalar xizmatlar ko'rsatish jarayonini tubdan o'zgartirmoqda. Ular xizmatlarni tezkor, qulay va samarali tashkil etish imkonini berib, mijozlarga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytiradi. Natijada xizmatlar sifati oshadi, xarajatlar kamayadi va korxonalarning raqobatbardoshligi ortadi. Ayniqsa, elektron tijorat, onlayn xizmatlar va raqamli platformalarning keng tarqalishi xizmat ko'rsatish sohasining yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham xizmat ko'rsatish sohasining ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, elektron hukumat tizimini takomillashtirish, turizm va savdo sohaslarini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalarni

joriy etish uchun qulay sharoit yaratmoqda. Shu bilan birga, infratuzilma yetishmasligi, malakali kadrlar taqchilligi va texnologiyalarni joriy etishdagi ayrim muammolar hali ham mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning asosiy yo'nalishlarini o'rganish, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini tahlil qilish hamda ushbu sohani rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu tadqiqot natijalari xizmat ko'rsatish sohasini innovatsion rivojlantirish, uning samaradorligini oshirish va milliy iqtisodiyotda tutgan o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xizmat ko'rsatish sohasi: nazariy asoslar va ahamiyati

Xizmat ko'rsatish sohasi zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, u moddiy mahsulot ishlab chiqarishdan farqli ravishda nomoddiy ne'matlarni yaratish va iste'molchiga yetkazib berish bilan tavsiflanadi. Iqtisodiy nazariyada xizmatlar inson ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat turi sifatida qaraladi. Klassik va neoklassik iqtisodiy yondashuvlarda xizmatlar ishlab chiqarish jarayonining ajralmas elementi sifatida talqin etilgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlarda ular mustaqil va ustuvor sektor sifatida e'tirof etilmoqda.

Xizmat ko'rsatish sohasi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Birinchidan, xizmatlar nomoddiy xarakterga ega bo'lib, ularni oldindan ko'rib yoki sinab bo'lmaydi. Ikkinchidan, xizmat ko'rsatish jarayoni va uning iste'moli ko'pincha bir vaqtda amalga oshadi. Uchinchidan, xizmat sifati ko'p jihatdan inson omiliga bog'liq bo'lib, subyektiv baholanadi. To'rtinchidan, xizmatlarni saqlab

bo'lmaydi, ya'ni ular zahira sifatida yig'ib qo'yilmaydi. Ushbu xususiyatlar xizmat ko'rsatish sohasini boshqarish va rivojlantirishda o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi.

Xizmat ko'rsatish sohasi tarkibiga turli yo'nalishlar kiradi: transport, aloqa, savdo, moliya, ta'lim, sog'liqni saqlash, turizm va boshqa xizmatlar. Ushbu tarmoqlar iqtisodiyotda nafaqat aholi ehtiyojlarini qondirish, balki ishlab chiqarish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashda ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, transport va logistika xizmatlari ishlab chiqarilgan mahsulotlarni iste'molchiga yetkazib berishni ta'minlash, moliyaviy xizmatlar investitsiya jarayonlarini rag'batlantiradi.

Xizmat ko'rsatish sohasining iqtisodiy ahamiyati juda katta. Avvalo, ushbu soha aholi bandligini ta'minlashda muhim manba hisoblanadi. Ko'plab ish o'rinlari aynan xizmatlar sektorida yaratiladi. Ikkinchidan, xizmatlar yalpi ichki mahsulotning muhim qismini tashkil etadi va iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Uchinchidan, xizmatlar sohasi innovatsiyalarni joriy etish uchun qulay muhit yaratadi, ayniqsa axborot texnologiyalari bilan integratsiyalashgan holda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Zamonaviy sharoitda xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayverlaridan biriga aylanmoqda. Raqamli texnologiyalar, global integratsiya va iste'molchilarning talablaridagi o'zgarishlar ushbu sohani yanada kengaytirib, uning ahamiyatini oshirmoqda. Shu sababli, xizmat ko'rsatish sohasining nazariy asoslarini chuqur o'rganish va uni samarali rivojlantirish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlar tahlili

Xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda turli nazariy va amaliy yondashuvlar shakllangan. Xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqotlari xizmatlar sektorining iqtisodiy o'sishdagi o'rni, raqamlashtirish jarayonlari hamda innovatsion texnologiyalarning samaradorlikka ta'sirini yoritishga qaratilgan.

Xorijiy tadqiqotchilar, jumladan, xizmatlar iqtisodiyoti nazariyasini rivojlantirgan olimlar xizmatlarning iqtisodiyotdagi ulushi ortib borayotganini ta'kidlab, uni postindustrial jamiyatning asosiy belgisi sifatida baholaydilar. Ularning ilmiy ishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirishi, xizmatlar sifatini oshirishi va xarajatlarni kamaytirishi asoslab berilgan. Ayniqsa, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalarining xizmatlar sohasiga kirib kelishi bilan bog'liq tadqiqotlar so'nggi yillarda sezilarli darajada kengaygan.

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning milliy xususiyatlari, iqtisodiy islohotlar va davlat siyosatining o'rni chuqur tahlil qilingan. O'zbekiston sharoitida xizmatlar sektorini modernizatsiya qilish, raqamlashtirish va innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan. Xususan, turizm, savdo, bank-moliya va transport xizmatlarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali samaradorlikni oshirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarda ayrim muammolar ham

qayd etilgan. Jumladan, texnologiyalarni joriy etishdagi infratuzilma cheklovlari, malakali kadrlar yetishmasligi, axborot xavfsizligi masalalari hamda hududlar o'rtasidagi raqamli tafovut kabi muammolar ilmiy tadqiqotlarda alohida e'tibor qaratilgan. Ayrim mualliflar xizmatlar sektorida innovatsion rivojlanishni ta'minlash uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydilar. Umuman olganda, tahlil qilingan adabiyotlar xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalarning o'rnini va ahamiyati yuqori ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ushbu yo'nalishda chuqur empirik tadqiqotlar olib borish, hududiy xususiyatlarni hisobga olish va amaliy mexanizmlarni takomillashtirish zarurligi dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Olib borilayotgan har qanday tadqiqot, ish yoki xizmat samaradorligi bevosita ushbu jarayonni to'g'ri va uzliksiz holda tizimlashtirilganligiga bog'liqdir. Inson resurslari tahlil natijadorligi, samaradorligi ham bevosita ushbu jarayonni to'g'ri yo'lga qo'yilishi hamda tizimlashtirilishiga bog'liq hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda xizmat ko'rsatish sohasi rivojlanishida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini baholash uchun kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik usullar uyg'unligi ta'minlanib, ilmiy asoslangan xulosalarga erishish maqsad qilingan.

Tadqiqotning nazariy asosini xizmatlar iqtisodiyoti, innovatsion rivojlanish nazariyasi, raqamli iqtisodiyot konsepsiyasi hamda texnologik taraqqiyotga oid ilmiy qarashlar tashkil

etadi. Ushbu yondashuvlar asosida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish omillari, texnologiyalarning roli va ularning iqtisodiy natijalarga ta'siri tizimli tarzda o'rganildi.

Tadqiqot metodlari sifatida tahlil va sintez, taqqoslash, statistik tahlil, induksiya va deduksiya usullaridan keng foydalanildi. Xususan, xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasini aniqlash uchun mavjud statistik ma'lumotlar o'rganildi va ularning dinamikasi tahlil qilindi. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi qiyosiy tahlil asosida o'rganilib, ilg'or amaliyotlar aniqlab olindi.

Empirik tadqiqot doirasida xizmat ko'rsatish sohasidagi korxonalar faoliyati, ularning texnologiyalardan foydalanish darajasi hamda xizmatlar sifatiga ta'siri o'rganildi. Bunda kuzatish, so'rovnomalar va ekspert baholash usullaridan foydalanish mumkin bo'lgan metod sifatida ko'rib chiqildi. Olingan ma'lumotlar asosida umumlashtirish ishlari olib borildi hamda muayyan xulosalar shakllantirildi.

Shuningdek, tadqiqotda tizimli yondashuv muhim o'rin tutdi. Ya'ni xizmat ko'rsatish sohasi bir butun tizim sifatida qaralib, undagi barcha elementlar — infratuzilma, texnologiyalar, inson resurslari va boshqaruv mexanizmlari o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Bu esa texnologiyalarni joriy etishning kompleks ta'sirini aniqlash imkonini berdi. Umuman olganda, qo'llanilgan metodologiya xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning samaradorligini ilmiy asosda baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha asoslangan takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar

Xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasi va uning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini baholash jarayonida turli tahliliy yondashuvlardan foydalanildi. O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, so'nggi yillarda raqamli texnologiyalarni joriy etish xizmatlar sektorida sezilarli o'zgarishlarga olib kelgan. Xususan, elektron tijorat, mobil ilovalar, onlayn xizmatlar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, zamonaviy texnologiyalarni joriy etgan korxonalarda xizmat ko'rsatish tezligi o'rtacha 20–30 foizga oshgan, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifati esa sezilarli darajada yaxshilangan. Masalan, bank sektorida mobil ilovalar orqali xizmat ko'rsatish natijasida mijozlarning bank xizmatlariga murojaat qilish qulayligi ortgan, savdo sohasida esa onlayn platformalar orqali sotuv hajmi kengaygan. Turizm sohasida esa onlayn bron qilish tizimlari va raqamli marketing vositalari turistlar oqimini oshirishga xizmat qilgan. Shuningdek, texnologiyalarni joriy etish xarajatlarni kamaytirish imkonini ham yaratmoqda. Avtomatlashtirilgan tizimlar inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirib, operatsion xarajatlarni qisqartiradi. Natijada korxonalar o'z resurslaridan samaraliroq foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq tahlil jarayonida ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, kichik biznes subyektlarida texnologiyalarni joriy etish uchun moliyaviy resurslarning yetishmasligi, malakali IT mutaxassislarning kamligi va infratuzilma bilan bog'liq cheklovlar

mavjud. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish nafaqat xizmatlar sifatini oshiradi, balki iqtisodiy o'sishni ham rag'batlantiradi. Texnologiyalarni keng joriy etgan hududlarda xizmatlar hajmi va bandlik darajasi yuqoriroq ekanligi kuzatildi. Bu esa xizmat ko'rsatish sohasining iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Umuman olganda, o'tkazilgan tahlillar asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, zamonaviy texnologiyalar xizmat ko'rsatish sohasining asosiy rivojlanish drayveri hisoblanadi. Ularni keng joriy etish orqali xizmatlar sifati, samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirish mumkin. Shu bilan birga, mavjud muammolarni bartaraf etish uchun davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish, infratuzilmani rivojlantirish hamda kadrlar salohiyatini oshirish zarur.

O'zbekiston xizmat ko'rsatish sohasining hozirgi holati, uning asosiy tarmoqlari va 2020–2026 yillardagi statistik ko'rsatkichlari jadval ko'rinishida keltirildi. 2026 yil bo'yicha hozircha faqat yanvar–fevral ma'lumotlari e'lon qilingan. Shuningdek, 2021–2025 yillar bo'yicha eng so'nggi rasmiy relizlarda norasmiy va yashirin iqtisodiyot baholari ham hisobga olingani sababli, ayrim eski va yangi seriyalar o'rtasida metodologik farq bo'lishi mumkin. 2025 yil yakuniga ko'ra, xizmatlar sohasi O'zbekiston YAIMi tarkibida 48,6 % ulushni egallagan va sektorning real o'sish sur'ati 8,5 % ni tashkil etgan. 2026 yilning yanvar–fevral oylarida esa ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi 168,2 trln so'mga yetgan, aholi jon boshiga xizmatlar hajmi 4,44 mln so'm, kichik biznesning xizmatlar hajmidagi ulushi esa 54,7 % bo'lgan.

XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING UMUMIY HOLATI

Ko'rsatkich	Davr	Qiymat
Ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi	2025 yil	1 050,3 trln so'm
Xizmatlar sektorining YAIMdagi ulushi	2025 yil	48,6 %
Xizmatlar sektorining real o'sishi	2025 yil	8,5 %
Xizmatlar sektorining YAIM o'sishiga hisyasi	2025 yil	3,9 % punkt
Ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi	2026 yil yanvar-fevral	168,2 trln so'm
Aholi jon boshiga xizmatlar hajmi	2026 yil yanvar-fevral	4.438,7 ming so'm
Kichik biznesning xizmatlar hajmidagi ulushi	2026 yil yanvar-fevral	54,7 %

Keltirilgan statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, 2020–2025 yillar davomida O'zbekistonda xizmat ko'rsatish sohasi barqaror va yuqori sur'atlarda rivojlanib borgan. Xususan, ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi 2020 yildagi 218,8 trln so'mdan 2025 yilga kelib 1 050,3 trln so'mga yetib, qariyb 4,8 baravarga oshgan. Bu esa xizmatlar sektorining iqtisodiyotdagi ahamiyati keskin ortganini va uning milliy iqtisodiyotning asosiy drayverlaridan biriga aylanganini anglatadi. 2025 yil yakuniga ko'ra xizmatlar sohasining YAIMdagi ulushi 48,6 foizni tashkil etgani ham ushbu tendensiyaning tasdiqlaydi.

Tarmoq tarkibi tahlili xizmatlar sektorida diversifikatsiya darajasi yuqori ekanligini ko'rsatadi. Eng katta ulushni yashash va ovqatlanish xizmatlari (21,6 %), transport (17,9 %), savdo (17,8 %) va moliyaviy xizmatlar (16,3 %) egallab, ushbu yo'nalishlar xizmatlar bozorining asosiy segmentlarini tashkil etadi. Bu holat xizmatlar sektorida iste'mol talabi bilan bevosita bog'liq sohalar yetakchi o'rinda ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, aloqa va axborotlashtirish xizmatlarining ulushi (7,6 %) nisbatan kichik bo'lsa-da, uning tez sur'atlarda o'sayotgani raqamli iqtisodiyotning rivojlanayotganidan dalolat beradi.

2026 yil boshidagi ko'rsatkichlar

ham ijobiy dinamikani tasdiqlaydi. Yanvar–fevral oylarida xizmatlar hajmining 168,2 trln so'mga yetgani va kichik biznesning ulushi 54,7 foizni tashkil etgani ushbu sohada xususiy sektorning faol ishtirok etayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, transport, moliyaviy va savdo xizmatlari eng katta daromad keltiruvchi yo'nalishlar bo'lib qolmoqda.

Bu esa iqtisodiyotda xizmatlar sektorining asosiy daromad manbalaridan biri sifatida mustahkamlanayotganini anglatadi. Shu bilan birga, tahlillar xizmatlar sohasining rivojlanishida zamonaviy texnologiyalar muhim rol o'ynayotganini ham ko'rsatadi. Moliyaviy xizmatlarda raqamlashtirish, savdoda elektron tijorat, aloqa sohasida IT xizmatlarning kengayishi sektorning tez o'sishini ta'minlamoqda.

Umuman olganda, xizmat ko'rsatish sohasi O'zbekiston iqtisodiyotining eng dinamik va istiqbolli tarmoqlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi iqtisodiy o'sish, bandlikni oshirish va aholining turmush darajasini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish, infratuzilmani takomillashtirish va xususiy sektorni qo'llab-quvvatlash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Xizmat ko'rsatish sohasi zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim va tez rivojlanayotgan segmentlaridan biri bo'lib, uning samarali faoliyati ko'p jihatdan zamonaviy texnologiyalarni joriy etish darajasiga bog'liqdir. So'nggi yillarda raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng qo'llanilishi hamda innovatsion yechimlarning paydo bo'lishi xizmatlar sektorining sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy texnologiyalar xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirish, xizmatlar sifatini oshirish va iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Birinchidan, xizmat ko'rsatish sohasida raqamli transformatsiya asosiy rivojlanish yo'nalishlaridan biri sifatida ajralib turadi. Elektron tijorat, onlayn xizmatlar, mobil ilovalar va raqamli platformalar orqali xizmatlar ko'rsatish jarayoni sezilarli darajada soddalashtirilmoqda. Bu esa mijozlar uchun qulaylik yaratibgina qolmay, balki korxonalar uchun xarajatlarni kamaytirish va daromadlarni oshirish imkonini bermoqda. Ayniqsa, savdo, bank-moliya va turizm sohalarida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish xizmatlar hajmining o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Ikkinchidan, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish texnologiyalari xizmat ko'rsatish jarayonlarining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynamoqda. Chatbotlar, avtomatik maslahat tizimlari, mijozlar bilan ishlashning raqamli platformalari inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirib, xizmatlar tezkorligini ta'minlaydi. Natijada xizmat

sifati yaxshilanadi va mijozlar qoniqish darajasi ortadi. Shu bilan birga, avtomatlashtirilgan tizimlar orqali operatsion xarajatlarni qisqartirish imkoniyati ham yaratiladi.

Uchinchidan, Big Data va analitik texnologiyalar xizmat ko'rsatish sohasida strategik qarorlar qabul qilishni takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali mijozlarning ehtiyojlari va xatti-harakatlarini chuqur o'rganish mumkin bo'ladi. Bu esa xizmatlarni individuallashtirish, marketing strategiyalarini takomillashtirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, moliyaviy xizmatlar va elektron tijoratda bu texnologiyalar keng qo'llanilmoqda.

To'rtinchidan, bulutli texnologiyalar va mobil platformalar xizmatlar ko'rsatish jarayonining moslashuvchanligini oshiradi. Bulutli infratuzilma orqali ma'lumotlarni saqlash va qayta ishlash xarajatlari kamayadi, xizmatlar esa istalgan joydan turib amalga oshiriladi. Bu esa biznes jarayonlarini optimallashtirish va xizmatlar ko'rsatish geografiyasini kengaytirishga xizmat qiladi. Mobil texnologiyalar esa xizmatlarning tezkorligi va qulayligini oshirib, mijozlar bilan doimiy aloqani ta'minlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqotlar zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda bir qator muammolar mavjudligini ham ko'rsatdi. Jumladan, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, malakali IT mutaxassislarning yetishmasligi, moliyaviy resurslar cheklanganligi hamda axborot xavfsizligi bilan bog'liq muammolar texnologiyalarni keng joriy etishga to'sqinlik qilmoqda. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarida ushbu muammolar

yanada yaqqol namoyon bo'ladi.

Kelgusida xizmat ko'rsatish sohasini yanada rivojlantirish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni kengaytirish ustuvor vazifa bo'lib qoladi. Bu borada davlat tomonidan raqamli infratuzilmani rivojlantirish, innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash, IT-ta'limni rivojlantirish va xususiy sektorni rag'batlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, xizmatlar sektorida raqamli madaniyatni shakllantirish va texnologiyalarni samarali boshqarish

ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.

Umuman olganda, xizmat ko'rsatish sohasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish iqtisodiy o'sishning muhim drayveri hisoblanadi. Ular orqali xizmatlar sifati oshadi, xarajatlar kamayadi, yangi ish o'rinlari yaratiladi va iqtisodiyotning raqobatbardoshligi ortadi. Shu sababli, texnologiyalarni keng joriy etish va ularni samarali boshqarish xizmat ko'rsatish sohasining barqaror va innovatsion rivojlanishini ta'minlaydigan asosiy omillardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. *O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi*. – Toshkent, 2020–2025. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. – Toshkent: Mehnat, 2019.
2. Abdurahmonov Q.X., Xolmo'minov Sh.R. Iqtisodiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2020.
3. G'ulomov S.S. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
4. G'ulomov S.S., Qosimova M.S. Innovatsion iqtisodiyot. – Toshkent: Fan, 2022.
5. Vahobov A.V. Bozor iqtisodiyoti asoslari. – Toshkent: Sharq, 2018.
6. Vahobov A.V., Xajibakiyev Sh.X. Makroiqtisodiyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
7. Xudoyberdiyev A.T. Xizmatlar bozori iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 2020.
8. Jo'rayev T.J. Turizm iqtisodiyoti va menejmenti. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
9. Rasulov A.R. Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish strategiyalari. – Toshkent: Fan, 2022.
10. Karimov B.K. Innovatsion rivojlanish va raqamli transformatsiya. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.
11. Nematov I.U. Servis faoliyati asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
12. Yuldashev B.S. Raqamli iqtisodiyot va xizmatlar sohasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
13. Kotler P. *Marketing Management*. – Pearson Education, 2017.
14. Lovelock C., Wirtz J. *Services Marketing: People, Technology, Strategy*. – Pearson, 2016.
15. Brynjolfsson E., McAfee A. *The Second Machine Age*. – W.W. Norton & Company, 2014.
16. Rogers D. *The Digital Transformation Playbook*. – Columbia University Press, 2016.

OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM XIZMATLARI SIFATINI OSHIRISHDA KPI TIZIMIDAN FOYDALANISH

N.M.Usmanova , S.S.Raxmonkulova

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Usmanova Nigina Marupovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
PhD, v.b. dotsenti

Email: usmanova.nigina90@gmail.com

Tel: +998915226257

Raxmonkulova Sevinch Sobirjonovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
IRB-122 guruh talabasi

Email: sevinchsobirjonova@gmail.com

Tel: +998915226257

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari sifatini oshirishda KPI (Key Performance Indicators) tizimining ahamiyati tahlil qilinadi. KPI tizimi ta'lim jarayonining samaradorligini baholash, boshqaruv qarorlarini qabul qilish va ta'lim xizmatlarining raqobatbardoshligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida oliy ta'lim muassasalarida qo'llaniladigan asosiy KPI ko'rsatkichlari – ilmiy maqolalar soni, talabalar bandligi, ilmiy loyihalar va xalqaro hamkorlik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, KPI tizimini joriy etish ta'lim sifati va innovatsion rivojlanishni sezilarli darajada oshiradi.

Kalit so'zlar: KPI tizimi, ta'lim sifati, innovatsion ta'lim, oliy ta'lim muassasalari, samaradorlik ko'rsatkichlari, ta'lim xizmatlari, raqobatbardoshlik.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИСТЕМЫ КPI ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Аннотация: В данной статье анализируется важность системы KPI (ключевых показателей эффективности) для повышения качества образовательных услуг в высших учебных заведениях. Система KPI является важным инструментом оценки эффективности образовательного процесса, принятия управленческих решений и повышения конкурентоспособности образовательных услуг. В ходе исследования были проанализированы основные показатели KPI, используемые в высших учебных заведениях: количество научных статей, трудоустройство студентов, научные проекты и показатели международного сотрудничества. Результаты показывают, что внедрение системы KPI значительно повышает качество образования и инновационное развитие.

Ключевые слова: система KPI, качество образования, инновационное образование, высшие учебные заведения, показатели эффективности, образовательные услуги, конкурентоспособность.

USE OF KPI SYSTEM IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATIONAL SERVICES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation: This article analyzes the importance of the KPI (Key Performance Indicators) system in improving the quality of educational services in higher education institutions. The KPI system is an important tool for assessing the effectiveness of the educational process, making management decisions, and increasing the competitiveness of educational services. During the study, the main KPI indicators used in higher education institutions - the number of scientific articles, student employment, scientific projects, and international cooperation indicators - were analyzed. The results show that the introduction of the KPI system significantly increases the quality of education and innovative development.

Keywords: KPI system, quality of education, innovative education, higher education institutions, performance indicators, educational services, competitiveness.

Kirish

Hozirgi global raqobat sharoitida Oliy ta'lim muassasalari faoliyatining samaradorligini baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ta'lim tizimida boshqaruvning zamonaviy usullaridan biri bo'lgan KPI (Key Performance Indicators) tizimi keng qo'llanilmoqda. KPI – bu tashkilot faoliyatining muhim natijalarini o'lchashga xizmat qiluvchi ko'rsatkichlar tizimidir. Oliy ta'lim tizimida KPI ko'rsatkichlari strategik boshqaruvning muhim vositasi bo'lib, ular universitet faoliyatini tahlil qilish, muammolarni aniqlash va kelajakdagi rivojlanish strategiyasini belgilash imkonini beradi. Masalan, ko'plab universitetlarda talabalar qoniqishi, ilmiy maqolalar soni, doktorantlar bitirishi, xalqaro hamkorlik darajasi kabi indikatorlar asosiy KPI ko'rsatkichlari sifatida qo'llaniladi. Oliy ta'lim tizimida KPI quyidagi asosiy yo'nalishlarda qo'llaniladi:

- ta'lim sifati
- ilmiy tadqiqot faoliyati
- xalqaro hamkorlik

- talabalar bandligi
- innovatsion faoliyat

Tadqiqotlarga ko'ra, Oliy ta'lim tizimida 28 dan ortiq asosiy KPI ko'rsatkichlari mavjud bo'lib, ular akademik faoliyat, moliya, infratuzilma, texnologiya va talabalar natijalarini baholashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotda Samarqand davlat universiteti (SamDU) misol sifatida tanlandi. Ushbu universitet so'nggi yillarda xalqaro reytinglarda faol ishtirok etib, sezilarli natijalarga erishmoqda. Xususan, universitet **QS World University Rankings 2026** reytingida **1001–1200 o'rinlar oralig'ida** qayd etilgan. Tadqiqot doirasida SamDU universitet faoliyatini baholash uchun bir qator asosiy KPI indikatorlari – ilmiy maqolalar soni, doktorantlar bitirishi, texnopark loyihalarida ishtirok etayotgan talabalar soni hamda xorijiy talabalar soni tahlil qilindi. Ushbu ko'rsatkichlar universitetning ilmiy, innovatsion va xalqaro faoliyatini baholashda muhim indikatorlar hisoblanadi.

1-jadval**KPI ko'rsatkichlari asosida universitet faoliyatini baholash**

No	KPI ko'rsatkichi (SDU)	2019	2020	2021	2022
1	Ilmiy maqolalar soni	547	615	689	710
2	Doktorantlar bitirishi	48	54	61	70
3	Innovatsion loyihalar ishtiroki	27	35	42	55
4	Xorijiy talabalar soni	410	419	457	468

1-jadvalda ko'rsatilgan tahlil natijalariga ko'ra, ilmiy maqolalar soni 2019 yilda 547 tani tashkil etgan bo'lsa, 2021 yilga kelib bu ko'rsatkich 689 taga yetgan. Bu esa universitetda ilmiy tadqiqot faoliyatining sezilarli darajada

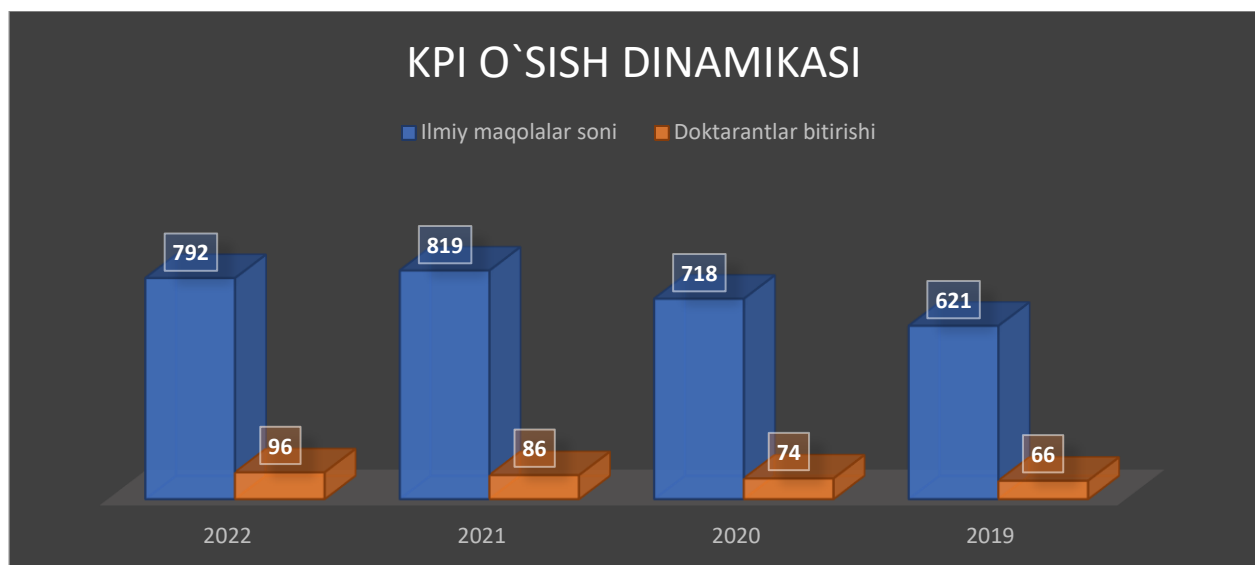
oshganligini ko'rsatadi. 2022 yilda maqolalar soni 710 tani tashkil etgan bo'lsa-da, umumiy hisobda ilmiy faoliyatning barqaror o'sish tendensiyasi kuzatiladi.

Doktorantlar bitirishi ko'rsatkichlari ham ijobiy o'sishni ko'rsatmoqda. 2019 yilda 48 nafar doktorant ilmiy daraja olgan bo'lsa, 2022 yilga kelib bu ko'rsatkich 70 nafarga yetgan. Bu holat universitetda ilmiy kadrlar tayyorlash tizimi rivojlanib borayotganini ko'rsatadi.

Texnopark loyihalarida ishtirok etayotgan talabalar soni ham sezilarli darajada oshgan. 2019 yilda bunday loyihalarda 27 nafar talaba qatnashgan bo'lsa, 2022 yilda ularning soni 55

nafarga yetgan. Bu esa universitetda innovatsion faoliyat va startap tashabbuslari rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Xorijiy talabalar soni ham universitetning xalqaro nufuzi va jozibadorligini aks ettiradi. Mazkur ko'rsatkich 2019 yilda 410 nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2021 yilda 457 nafarga yetgan. Bu esa universitetning xalqaro ta'lim bozorida raqobatbardoshligini oshirayotganini ko'rsatadi. Bundan tashqari, SamDU **Times Higher Education Impact Ranking 2025** reytingida dunyoning **TOP-600 universitetlari qatoriga kirgan**. U natijalar universitetda KPI tizimi asosida samaradorlik oshirilayotganini ko'rsatadi.

1-diagramma. Ilmiy maqolalar soni va doktorantlar bitirishining o'sish dinamikasi

Diagrammalar KPI indikatorlarining vaqt davomida qanday o'zgarishini aniq ko'rsatib beradi. Ilmiy maqolalar soni diagrammasi universitetda ilmiy tadqiqot faoliyatining izchil rivojlanib borayotganini aks ettiradi. 2019–2021 yillar oralig'ida maqolalar sonining keskin oshishi ilmiy tadqiqotlarga e'tibor kuchayganini ko'rsatadi.

Doktorantlar bitirishi diagrammasi esa ilmiy kadrlar tayyorlash tizimining samaradorligini ifodalaydi. Mazkur ko'rsatkichning yildan-yilga ortib borishi universitet ilmiy salohiyatining mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Texnopark loyihalarida talabalar sonining diagrammasi innovatsion faoliyatning eng tez rivojlanayotgan yo'nalish ekanligini ko'rsatadi. Talabalar startap va texnologik loyihalarda faol

qatnashayotgani universitetda innovatsion muhit shakllanayotganini bildiradi.

Xorijiy talabalar sonining diagrammasi esa universitetning xalqaro integratsiya darajasini aks ettiradi. Ushbu ko'rsatkichning barqaror saqlanishi universitetning xalqaro ta'lim bozorida o'z o'rniga ega ekanligini ko'rsatadi.

SamDU faoliyatini baholashda quyidagi asosiy KPI indikatorlari muhim hisoblanadi:

- ilmiy maqolalar va iqtiboslar
- professor-o'qituvchilar va talabalar nisbati
- xalqaro professorlar va talabalar ulushi
- ish beruvchilar orasidagi obro'

• innovatsion faoliyat va loyihalar

Masalan, QS reytingida SamDU quyidagi KPI natijalariga erishgan:

- Faculty/Student ratio (o'qituvchi-talaba nisbati) – **494-o'rin**
- Academic reputation (akademik obro') – **534-o'rin**
- International faculty ratio – **651-o'rin**
- Employer reputation – **701-o'rin**

Ushbu ko'rsatkichlar har bir ta'lim tashkiloti uchun muhim hisoblanadi, yuqorida ko'rsatilgan misollar bilan keltirildi, bunda ko'rinib turibdiki, SamDU universiteti samaradorlikni aniq o'lchash, xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallashga yordam bergan.

2-jadval

KPI SamDU universitetni qaysi darajaga olib chiqdi

No	Ko'rsatkich	Natija
1	Xalqaro reyting	TOP-600 (THE)
2	QS reyting	1001–1200
3	SDG yo'nalishlari	TOP-100

Xulosa

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari sifatini oshirish bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda samaradorlikni baholash va boshqaruv qarorlarini qabul qilishda aniq ko'rsatkichlarga asoslanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, KPI (Key Performance Indicators – asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) tizimidan foydalanish oliy ta'lim muassasalarida sifatni oshirishning samarali vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, KPI tizimi ta'lim jarayonining barcha bosqichlarini — o'qituvchilar faoliyati, talabalarning o'zlashtirish darajasi, ilmiy tadqiqotlar

samaradorligi, infratuzilma holati va boshqaruv tizimini kompleks baholash imkonini beradi. Ushbu tizim orqali oliy ta'lim muassasalarida faoliyat natijalari aniq mezonlar asosida o'lchanadi, bu esa shaffoflikni oshiradi va natijadorlikka yo'naltirilgan boshqaruvni ta'minlaydi.

KPI tizimining joriy etilishi professor-o'qituvchilarning mehnat samaradorligini oshirishga, ularning ilmiy va pedagogik faoliyatini rag'batlantirishga xizmat qiladi. Talabalar uchun esa ta'lim sifati, bilim darajasi va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni yanada takomillashadi. Shu bilan birga, KPI asosida baholash tizimi ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantiradi va xalqaro

reytinglarda yuqori o'rinlarni egallash imkonini oshiradi.

Biroq KPI tizimini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ko'rsatkichlarni noto'g'ri tanlash, haddan tashqari byurokratik yondashuv, faqat miqdoriy natijalarga e'tibor qaratish kabi omillar tizim samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, xodimlarning yangi baholash tizimiga moslashuvi, metodik va texnik ta'minotning yetarli emasligi ham muhim muammolar qatoriga kiradi.

Shu sababli, KPI tizimini samarali joriy etish uchun uni ta'lim muassasasining strategik maqsadlari bilan uyg'unlashtirish, sifat va natijadorlikni

kompleks baholash, shuningdek, motivatsiya tizimi bilan bog'lash zarur. Bundan tashqari, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali KPI monitoringini avtomatlashtirish va doimiy takomillashtirib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, KPI tizimi oliy ta'lim muassasalarida ta'lim xizmatlari sifatini oshirish, boshqaruv samaradorligini kuchaytirish va raqobatbardoshlikni ta'minlashning muhim instrumenti hisoblanadi. Uni ilmiy asosda va bosqichma-bosqich joriy etish orqali ta'lim tizimini yangi sifat bosqichiga olib chiqish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Boudreau, J. W., & Cascio, W. F. (2014). *The ROI of Human Capital: Measuring the Economic Value of Employee Performance*.
2. Drucker, P. F. (1954). *The Practice of Management*. Harper & Row.
3. Fitz-enz, J. (2010). *The New HR Analytics: Predicting the Economic Value of Your Company's Human Capital Investments*. AMACOM.
4. G'aniyev, Sh. (2024). Priority directions for effective human resource management in the context of the digital economy in the Republic of Uzbekistan. *International Scientific Research Journal*, 5-son.
5. Huselid, M. A. (1995). The impact of human resource management practices on turnover, productivity, and corporate financial performance. *Academy of Management Journal*, 38(3), 635-672.
6. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Harvard Business Review Press.
7. Saydiyev, S. (2025). Inson resurslarining mohiyati va uning rivojlanish jarayonlarining tahlili. *Innovations in Science and Technologies*, 2-son.
8. Polozhentseva Y., Klevtsova M. KPI monitoring for university performance improvement. *Economic Annals XXI*, 2017.
9. KPI Institute. Top Academic Education KPIs Report.
10. MDPI. Research on LMS and KPIs for Learning Analysis in Education.
11. University Performance Indicators Report.
12. Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tadqiqotlar.
13. SamDU rasmiy sayti – QS World University Rankings 2026 natijalari
14. Times Higher Education Impact Ranking 2025 – SamDU TOP-600
15. KPI Institute – Academic KPIs report
16. MDPI – KPI in education systems research
17. Moed H.F. – World university rankings analysis

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA AKSIZ SOLIG'INI NAZORAT QILISH TIZIMI

J.A.Hamroqulov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Hamroqulov Jaloliddin Abdulatif o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti

Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish intituti

Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Email: hjaloliddin7@gmail.com

Tel: +99899 449 68 81

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication: Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimizda aksiz solig'i yig'imini mustahkamlashda raqamlashtirishning roli tahlil etilgan. Tadqiqot maqsadi – raqamli identifikatsiya (markirovka) va elektron fiskal hujjatlar asosida aksiz solig'i nazoratini takomillashtirish choralari integratsiyasini o'rganish. Tadqiqot metodlari qatoriga milliy qonunchilik va soliq organlari axborotlari, statistik ko'rsatkichlar va xalqaro amaliyot sharhi kiradi.. Xulosa bo'yicha, markirovka va elektron fiskal tizimlari soliqni real vaqtda kuzatish imkonini berib, faraziy soliqqa tortilish va noqonuniy aylanmani kamaytiradi.

Kalit so'zlar: aksiz solig'i; raqamlashtirish; markirovka tizimi; KKT (onlayn nazorat-kassa); soliq nazorati; Davlat soliq qo'mitasi; xalqaro tajriba

СИСТЕМА КОНТРОЛЯ АКЦИЗНОГО НАЛОГА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация: В статье проанализирована роль цифровизации в укреплении системы взимания акцизного налога в нашей стране. Цель исследования – изучение интеграции мер по совершенствованию контроля акцизного налога на основе цифровой идентификации (маркировки) и электронных фискальных документов. В качестве методов исследования использованы анализ национального законодательства, информации налоговых органов, статистических показателей, а также обзор международного опыта. В результате установлено, что системы маркировки и электронные фискальные системы позволяют осуществлять мониторинг налогов в режиме реального времени, что способствует снижению случаев фиктивного налогообложения и незаконного оборота.

Ключевые слова: акцизный налог; цифровизация; система маркировки; ККТ (онлайн контрольно-кассовая техника); налоговый контроль; Государственный налоговый комитет; международный опыт.

EXCISE TAX CONTROL SYSTEM IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Abstract: The article analyzes the role of digitalization in strengthening the excise tax collection system in the country. The purpose of the research is to study the integration of measures aimed at improving excise tax control based on digital identification (marking) and electronic fiscal documents. The research methods include the analysis of national legislation, information from tax authorities, statistical indicators, and a review of international practices. The findings show that marking systems and electronic fiscal systems enable real-time tax monitoring, which helps reduce fictitious taxation and illegal circulation.

Keywords: excise tax; digitalization; marking system; cash register equipment (online fiscal cash registers); tax control; State Tax Committee; international experience.

Kirish.

O'zbekistonda aksiz solig'i davlat budjeti daromadlarining muhim qismi sanaladi. 2018–2022-yillarda ushbu soliq salmog'i o'sib borgan bo'lsa-da, soliq bo'yicha noqonuniy aylanma va talon-torajlik ham mavjud[4]. Raqamli identifikatsiya (markirovka) va elektron hisob-kitob tizimlari joriy etilishi soliq nazoratini kuchaytirishda muhim vosita bo'lib xizmat qilishi kutiladi. 2020-yil oxirida Prezident farmoni №833 bilan 2021–2024-yillarda turli mahsulotlarni bosqichma-bosqich raqamli markirovkalash joriy etilishiga yo'l ochildi[1]. Shu bilan birga, 2022-yil 14-fevraldagi PQ-128 farmoniga binoan Moliya vazirligining “aksiz solig'ini to'g'ri va o'z vaqtida hisoblashni nazorat qilish” funksiyasi Davlat soliq qo'mitasiga o'tkazildi[2]. Ushbu o'zgarishlar aksiz solig'i tushumlarini ta'minlashda raqamli monitoring va organlarning mas'uliyatini oshirishga qaratilgan. Maqola raqamli markirovka, onlayn fiskal hujjat va xalqaro tajriba asosida aksiz nazorat mexanizmlarini tahlil qiladi. Ishda amaliy ma'lumotlar tahlili va qonun hujjatlari sharhi usullari qo'llanildi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili.

Mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlar raqamli markirovka va elektron nazorat tizimlari aksiz solig'ini undirishda samarali vosita ekanligini ko'rsatadi. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari asosida O'zbekistonda majburiy raqamli markirovka tizimi joriy etilgan, bu mahsulot harakatini real vaqt rejimida kuzatish, soliq tushumlarini oshirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishga imkon beradi [1][7]. Prezidentning PQ-

128 qarori esa moliyaviy nazoratni kuchaytirish va tizimni rivojlantirish uchun normativ asos yaratadi [2]. Xorijiy tajribalar ham raqamlashtirish samaradorligini tasdiqlaydi. Rossiyada raqamli aksiz tizimi mahsulot harakatini nazorat qilib, soliq tushumlarini oshirgan [5], Yevropa Ittifoqida EMCS tizimi eksport-import operatsiyalarini avtomatlashtiradi va davlatlararo integratsiyani ta'minlaydi [6]. Shu bilan birga, The Organized Crime Index ma'lumotlariga ko'ra, raqamli nazorat orqali noqonuniy iqtisodiyot va kontrabanda xavfi kamayadi [8].

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili raqamli markirovka va elektron nazorat tizimlari aksiz solig'ini samarali undirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi va tizim samaradorligini oshirish uchun texnologik, institutsional va biznes subyektlarini moslashtirish choralari ehtiyoj borligini bildiradi.

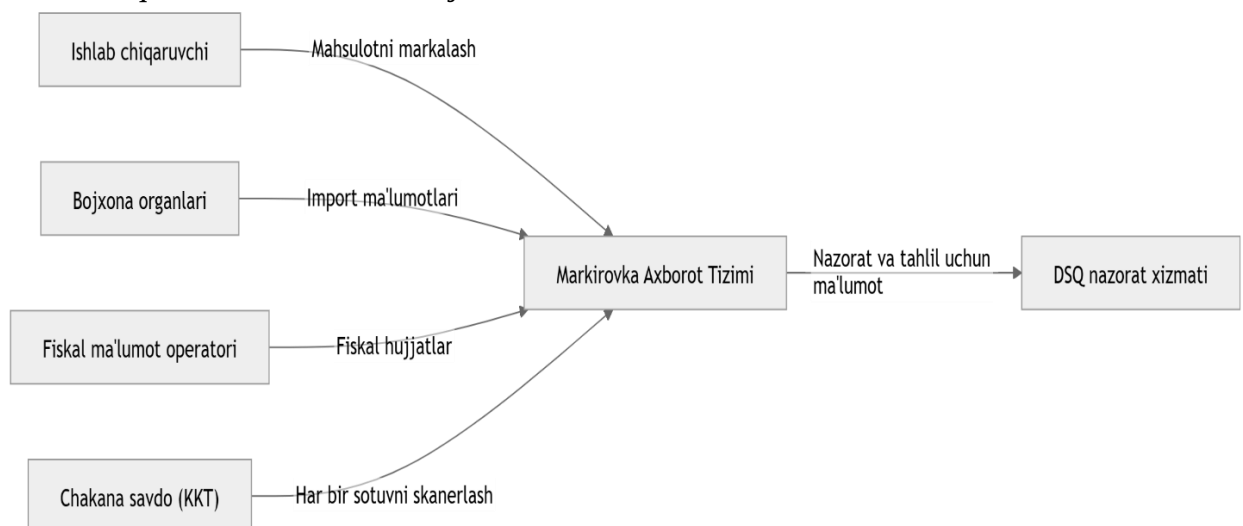
Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda birinchi navbatda O'zbekiston soliq kodeksi va Prezident qarorlari (masalan, PQ-128) tahlil qilindi[2]. Davlat soliq qo'mitasi rasmiy sayti hamda “gov.uz” portali orqali 2021–2025-yillardagi markirovka hamda soliq statistikasi va yangiliklari o'rganildi[1][3]. Shuningdek, O'zbekistonning rasmiy statistika agentligi ma'lumotlari va xalqaro tashkilotlar (EYKA, IMF, OECD) soliqqa oid hisobotlari tahlil qilindi. Xalqaro amaliyotni yorituvchi, shirkatlar (SNS.ru) va boshqa yangilik saytlaridagi (Jun.uz, Kun.uz) ma'lumotlardan foydalanib, Rossiya va Yevropadagi ilg'or soliq nazorati tajribasi o'rganildi[5][6]. Topilmalar jadval va grafiklar (mermaid sxema va kirish-chiqish diagramma) yordamida taqdim etildi.

Tahlil va natijalar.

Raqamli markirovka va KKT integratsiyasi. O'zbekistonda 2021-yildan boshlab tamaki va alkogol mahsulotlari, 2021-yilning aprelidan pivo mahsulotlari majburiy raqamli markirovka ostiga olindi[1]. 2022-yilda maishiy texnika (15-aprel), dori vositalari (1-sentabr), 2024-yil 1-martdan esa suv va salqin ichimliklarga markirovka joriy etildi[7]. Markirovka axborot tizimiga har bir mahsulotning shtrix-kod (Data Matrix) skanerlanishi orqali savdo jarayonidan olinayotgan mahsulot aylanmasi elektron jurnalda aks etadi. Mahsulot ishlab chiqaruvchilari va import qiluvchilar bojxona

deklaratsiyasiga ham o'xshash raqamli identifikatsiya kiritishlari majburiy bo'ldi. Iste'mol nuqtasida chakana savdo nuqtalari Kassa apparatlari yordamida har bir sotilgan aksiz to'lanadigan mahsulotning raqamli markasini skaner qiladi va ma'lumotlarni elektron fiskal hujjatlarga kiritadi[8]. Keyinchalik ayrim bo'linmalar bilan (Fiskal ma'lumot operatori) markirovka tizimi o'zaro real vaqt rejimida ma'lumot almashadi (mahsulot identifikatsiyasi, narxi, savdo vaqti va boshqalar)[9][10]. Ushbu jarayon sxema tarzida quyidagicha ifoda etilishi mumkin:

1-rasm. Sxema-Aksiz solig'i nazorat tizimi (raqamlashtirish asosida)

Mazkur sxemada mahsulotlar bo'yicha barcha asosiy bosqichlar — ishlab chiqarishdan tortib, chakana savdogacha — ma'lumot tizimlariga ulangan va soliq organlariga yetkaziladi. Masalan, 2021 yildan boshlab kirimchi tashkilotlar DM-kodlarni "Aslbelgisi" markirovka tizimi orqali kiritadi; bo'layotgan savdolar DSQ Markaziy ma'lumotlar bazasiga uzatib boriladi (KKT orqali).

Soliq organlari tuzilmasi va qonunchilik islohotlari

2022-yil fevralga qadar O'zbekistonning aksiz solig'i bo'yicha nazorat funksiyasi Moliya vazirligi tizimida edi. Prezidentning 2022-yil 14-fevraldagi PQ-128 farmoniga asosan **Moliya vazirligining aksiz solig'ini to'g'ri va o'z vaqtida hisoblashni nazorat qilish** funksiyasi Davlat soliq qo'mitasiga o'tkazildi[2]. Shu bilan DSQda aksiz mahsulotlarini nazorat qilish bo'limi tashkil etilib, aksiz to'lovchilar faoliyatini monitoring qilishning mas'uliyati kuchaytirildi. Soliq kodeksidagi o'zgartirishlar (masalan,

aksiz stavkalarini inflyatsiyaga bog'lash, import aksiziga imtiyoz berish) axborot tizimlari orqali nazorat jarayonini qo'llab-quvvatlaydi.

Oxirgi yillarda, soliq bo'yicha tushum o'sishi bilan birga (masalan, 2024-yilda aksiz tushumi 17,8 trln so'mga yetdi, yillik +17,4%^[3]), byudjetda aksiz ulushi ham o'sib bormoqda. Buning sababi sifatida raqamli markirovka, elektron fiskal hujjatlarni kiritish va soliq auditi tizimlari ta'siri ko'rsatiladi. Masalan, 2021-yilning birinchi yarim yilligida aksiz tushumlari 6,3 trln so'mga teng bo'lib, o'sish koeffitsienti +8,4% ni tashkil etgan (2020-yilning shu davriga

nisbatan). Bu raqamlar DSQ hisobotlari va O'zbekiston moliya statistikasidan olinadi.

Markirovka va KKTdan olingan ma'lumotlar quyidagi asosiy indikatorlar bo'yicha tahlil qilinadi: mahsulot aylanmasi hajmi, aksiz kodlar soni va ularning yagona soliq to'lanadigan hajmga nisbati, chakana savdo bo'yicha kunlik savdo hajmi, kiritilgan elektron hujjatlar soni va aksiz summasi, bojxona deklaratsiyalaridagi import ko'rsatkichlari. Quyidagi jadvalda monitoring uchun asosiy ma'lumot manbalari va ko'rsatkichi misol sifatida keltirilgan:

1-jadval.

Ma'lumotlar bazasi va nazorat indikatorlari

Ma'lumot manbai	Monitoring indikatorlari
Markirovka axborot tizimi	Kodlar chop etilgan/foydalanilgan soni; bekor qilingan/kiritilgan kodlar
Bojxona deklaratsiyalari	Import qilinayotgan aksiz tovarlari hajmi va qiymati; bojxona ruyxat raqamlari
Chakana savdo (KKT ma'lumotlari)	Sotilgan aksiz tovarlari soni va narxi; har kuni skaner qilingan kodlar soni
Tovar ishlab chiqaruvchilari hisobotlari	Ishlab chiqarilgan aksiz tovarlar hajmi; ishlab chiqaruvchilar bo'yicha soliq hisobi
Davlat statistika ma'lumotlari	Ishlab chiqarish va iste'mol hajmi, ichki talab (masalan, alkogol va tamaki iste'moli)

Bu ma'lumotlar markirovka tizimidan real vaqtda olinib, soliq xavfini aniqlash tizimida tahlil qilinadi. Masalan, kutilayotgan aksiz tushum hajmiga nisbatan markirovka kodlari o'z vaqtida skaner qilinmagan yoki bojxona importi kursidan katta bo'lsa, tekshiruv choralari ko'rilishi kerak.

Xalqaro tajriba va solishtirma tahlil

Dunyoda aksiz nazoratida elektron tizimlar jadal joriy etilmoqda. **Yevropa Ittifoqi**da bir paytning o'zida barcha a'zo davlatlarda *Excise Movement and Control System (EMCS)* tizimi ishlaydi. EMCS

butun Ittifoq bo'ylab tamaki, alkogol va neft mahsulotlari harakatini yagona onlayn platforma orqali avtomatlashtirilgan nazoratga oladi^[6]. 2023-yil boshidan EMCS to'liq qog'ozsiz (paperless) rejimga o'tdi, bu esa soliq to'lovchidan davlatga to'lanadigan aksizni aylanma jarayonining har bir bosqichida elektron monitoring qilish imkonini berdi^[6]. Bu tizim bo'ylab barcha eksport-import bo'limlari (Aqsiz harakat va nazorat) integratsiyalangan bo'lib, soliq xatarlari erta bosqichda aniqlanadi.

Rossiya misolida 2024-yilda tamaki va tamaki mahsulotlari uchun “Chesniy ZNAK” markirovka tizimi asosida raqamli aksiz tizimi joriy etildi[5]. Endi tamaki mahsulotlari uchun aksiz to‘lov kodi faqat soliq va bojxona ma‘lumotlari tekshirilgandan so‘ng beriladi; qog‘oz ko‘rinishidagi aksiz markalari butunlay bekor qilinmoqda[5]. Bu tadbir soliq bazasining aniq belgilanishini va noqonuniy aylanma kuzatilishini ta‘minladi, shu bilan birga yakuniy aylanmadagi har bir

mahsulotning soliq asosini tekshirish imkonini yaratdi.

Bundan tashqari, **Afrika va Osiyoda** ham aksizni raqamli monitor qilish tajribalari mavjud. Masalan, Gambiya hukumati so‘nggi yillarda kontrabanda bilan kurashish uchun **raqamli aksiz markalari** joriy etdi[11]. Bu kabi tizimlarda har bir sudlangan aksizli mahsulotga noyob kod berilib, uning yo‘nalishi cheklov ostida bo‘ladi. Agar kod skaner qilinganda soliqdan bo‘sh yoki ruxsat etilmagan bo‘lsa, boshqa tadbir boshlanadi.

2-jadval.

Mamlakatlardagi ilg‘or amaliyotlar va O‘zbekistonga tatbiqi

Mamlakat/ Region	Tizim tafsifi	Amaliy natija	O‘zbekistondagi tatbiqi
Yevropa Ittifoqi (EU)	EMCS orqali tamaki, alkogol, energetika mahsulotlari harakatini butun ittifoq bo‘ylab elektron kuzatish; 2023-yil 13-fevraldan qog‘ozsiz tizimga o‘tilgan[12].	Kontrabanda kamaydi, bojxona ma‘lumotlari soliq organlari bilan sinxron bo‘lgan; savdogarlarga qulaylik (oddiy protsedura).	O‘zbekiston bo‘yicha 2023-yildan boshlab Davlat soliq qo‘mitasi va bojxona axborot tizimlari integratsiyasi kuchaydi; kelgusida EMCS kabi eksport-import monitoring rejalashtirilishi maqsadga muvofiq.
Rossiya	“Honest Sign” markirovka, maxsus “Raqamli aksiz” tizimi (tamaki mahsulotlari) – smart-kod asosida onlayn nazorat[5].	Raqamli aksiz belgisi joriy etilishi bilan qog‘oz aksizlar bekor qilindi; aksiz hisoblash to‘g‘ri va real-vaqt kuzatiladi.	O‘zbekistonda shunga o‘xshash tamaki va alkogol markirovkasi tizimlari ishlab chiqilgan; kelasi bosqichlarda digital aksiz belgisi joriy etilishi mumkin.
Gambia (Afrika)	Raqamli aksiz markalar tizimi (tobak va alkogol) – noyob kodlar bilan kontrabanda va qalbaki mahsulotlarning oldi olinadi[11].	Soliq tushumlari oshdi, kontrabanda kamaydi.	Markaziy Osiyo kontekstida O‘zbekistonga yaqin misol bo‘lmasa-da, tajribadan kelib chiqib iste‘mol va kontrabanda bilan kurashni kuchaytirish imkoniyati haqida o‘rganish maqsadga muvofiq.

Xulosa o‘rnida aytish kerakki, barcha tajribalar shuni ko‘rsatadiki, aksiz mahsulotlarini “fiskal zanjir” orqali real vaqtda kuzatish soliq potentsialini to‘liq yig‘ishga yordam beradi. Shuningdek, xalqaro integratsiyalangan tizimlar (masalan, EMCS singari) O‘zbekiston

soliq organlari uchun kelajak istiqbolida foydali bo‘lishi mumkin.

Raqamlashtirish aksiz solig‘i nazoratida sezilarli yutuqlar keltirdi. Maqolada tahlil qilinganidek, 2021–2024-yillarda O‘zbekiston bo‘yicha alkogol, tamaki va boshqa mahsulotlar uchun

majburiy raqamli markirovka joriy etildi[1]. Shuningdek, 2022-yil PQ-128 farmoniga ko'ra Moliya vazirligining aksiz nazorat funksiyasi DSQga topshirildi[2], bu soliq organining rolini kuchaytirdi. Natijada aksiz solig'i tushumlari sezilarli darajada oshdi (masalan, 2024-yilda 17,8 trln so'mni tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 17,4% oshdi[3]). Halqa tekshiruvlari hamda soxta mahsulot oqimini kamaytirishdagi erishilgan yutuqlar xalqaro amaliyot natijalari bilan uyg'un. Misol uchun, Rossiya Honest Sign va Yevropa EMCS tizimlari aksiz mahsulotlarini markalab, ularning harakatini kuzatishni to'liq raqamlashtirgan[5][6]. Bu usullar soliq olish jarayonini soddalashtirib, kontrabanda va bo'yin tovonchiligini bartaraf etishga yordam beradi.

Markirovka tizimini kengaytirish: Raqamli identifikatsiya markalari bo'yicha amaldagi mexanizmni barcha aksiz tovarlariga (masalan, benzin, alkogolsiz ichimliklar) kengaytirish. Mashinasozlik va farmatsevtika mahsulotlari markirovkasini kuchaytirish.

Axborot tizimlari integratsiyasi: Soliq organlari, bojxona va moliya ma'lumotlar bazalarini real vaqt rejimida bog'lash. Xususan, Onlayn KKT va markirovka tizimlari orqali olinayotgan ma'lumotlarni birlashtirib, sun'iy intellekt (AI) bo'yicha xatar tahlil bo'limini kuchaytirish.

Qonunchilik yangilanishi: DSQga yangi bo'limlar (raqamli nazorat, ma'lumot tahlili) tashkil etish, aksiz markalar joriy etish bo'yicha qattiq tartibda jazo choralarini kuchaytirish. XXI asr talablari uchun soliq kodeksiga raqamli aksiz tushunchasini kiritish (Rossiyadagi «maxsus shtamp»ga o'xshash tarzda).

Xalqaro hamkorlik: Yevropa EMCS va Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan tajriba almashish, o'zaro ma'lumot almashinuvini yo'lga qo'yish. Xususan, qo'shni Qozog'iston va Qirg'izistonda elektron identifikatsiya yoki raqamli markirovka bo'yicha amalga oshirilgan loyihalarni o'rganish.

Monitoring va tahlil: Olingan ma'lumotlar asosida mashina o'rganish (ML) modellarini ishlab chiqish, soliq firibini prognozlash. Aksiz mahsulotlari bo'yicha fiskal ma'lumotlar bo'limlari va kuzatuv-tahlil guruhlarini tuzish.

Yuqoridagi tavsiyalar amalga oshirilsa, raqamli nazorat tizimi orqali soliq tushumlari yanada oshishi, bozorlardagi kontrafakt va qora bozoring kamayishi, xususan, aksiz mahsulotlariga nisbatan soliq qarzdorligining qisqarishi kutiladi.

Raqamlashtirish sharoitida aksiz solig'ini nazorat qilish tizimini takomillashtirish davlat moliyaviy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Aksiz solig'i byudjet daromadlarining barqaror manbalaridan biri bo'lib, ayniqsa tamaki, alkogol va yoqilg'i mahsulotlari kabi yuqori darajada tartibga solinadigan tovarlar bozorida muhim fiskal va nazorat funksiyasini bajaradi. Shu bois, ushbu soliq turini samarali boshqarish va nazorat qilish mexanizmlarini zamonaviy texnologiyalar asosida rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamlashtirish jarayonlari aksiz solig'ini nazorat qilish tizimining shaffofligi va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, elektron hisob-fakturalar, onlayn nazorat-kassa mashinalari, markirovka tizimlari va real vaqt rejimida monitoring qilish imkonini beruvchi platformalar noqonuniy

aylanmalarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bu esa “soya iqtisodiyoti” ulushini qisqartirish, soliq tushumlarini oshirish hamda davlat byudjetining barqarorligini ta’minlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar orqali aksiz to’lovchilar faoliyatini avtomatlashtirilgan tarzda kuzatish inson omiliga bog’liq xatolarni kamaytiradi va korrupsion holatlarning oldini olishga xizmat qiladi. Ma’lumotlarni integratsiyalashgan holda tahlil qilish imkoniyati esa soliq organlariga tezkor va asosli qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Ayniqsa, mahsulotlarni markirovkalash (QR-kod, Data Matrix) orqali ishlab chiqarishdan

tortib iste’molchigacha bo’lgan jarayonni to’liq nazorat qilish mumkin bo’ladi.

Xulosa qilib aytganda, raqamlashtirish sharoitida aksiz solig’ini nazorat qilish tizimini modernizatsiya qilish davlat moliyaviy boshqaruvining samaradorligini oshirishning muhim omilidir. Zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish orqali soliq tushumlarini ko’paytirish, noqonuniy iqtisodiy faoliyatni qisqartirish va iqtisodiy shaffoflikni ta’minlash mumkin. Shu bois, kelgusida ushbu yo’nalishda raqamli infratuzilmani rivojlantirish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish va soliq to’lovchilarning raqamli savodxonligini oshirish ustuvor vazifalardan biri bo’lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi. Raqamli markirovka. [1] [7] https://gov.uz/oz/soliq/activity_page/raqamli-markirovka
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-128-son qarori, 14.02.2022. O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti xarajatlarining samaradorligini yanada oshirish va davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida [2] <https://lex.uz/docs/-5858712>
3. Kun.uz maqolasi “2024 yilda soliq tushumlari qariyb 200 trln so‘mga yetdi” [3] <https://kun.uz/news/2025/01/08/2024-yilda-soliq-tushumlari-qariyb-200-trln-somga-yetdi>
4. G‘afforov Shuhrat Nasriyevich maqolasi “aksiz solig’iga tortishning shakllanishi va hozirgi vaqtdagi holati tahlili” in-academy.uz [4] <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/download/44180/28069/47463>
5. The Digital Excise Tax system’s been launched in Russia [5] <https://en.sns.ru/about/news/the-digital-excise-tax-system-s-been-launched-in-russia/>
6. Taxation and Customs Union - New phase of EU Excise Movement and Control System (EMCS) allows for interoperability with export systems - [6] [12] https://taxation-customs.ec.europa.eu/news/new-phase-eu-excise-movement-and-control-system-emcs-allows-interoperability-export-systems-2024-02-13_en
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 833-son qarori, 31.12.2020. Ayrim turdagi mahsulotlarni majburiy raqamli markirovkalash tizimi bosqichma-bosqich joriy etilishini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida [8] [9] [10] <https://lex.uz/uz/docs/-5205248>
8. The Organized Crime Index [11] <https://ocindex.net/country/gambia>

IQTISODIY BARQARORLIK VA MOLIVAVIY INNOVATSIYALAR**Sh.O.Norimov**

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS**HCSD****Correspondence****Norimov Shahboz Orif o'g'li**

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasi magistranti

Email: norimovshahboz7@gmail.com**Tel:** +998 99 008 08 66**Received:** 16 March 2026**Revised:** 23 March 2026**Accepted:** 12 April 2026**Published:** 30 April 2026**Funding source for publication:** Samarkand State University.**Publisher's Note:** HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.**Copyright:** Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqola moliyaviy innovatsiyalar va ularning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda moliyaviy tizimlarni raqamlashtirish, fintech texnologiyalari, blockchain va elektron moliya xizmatlarining iqtisodiy jarayonlarga ta'siri tahlil qilindi. Maqolada moliyaviy innovatsiyalarni joriy etish orqali resurslarni samarali boshqarish, moliyaviy shaffoflikni oshirish va strategik qarorlar qabul qilishdagi imkoniyatlar yoritilgan. Shuningdek, mamlakat va xalqaro tajribalar, statistik ma'lumotlar va amaliy tavsiyalar asosida moliyaviy innovatsiyalarning iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashdagi ahamiyati ko'rsatildi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy innovatsiyalar, raqamli moliya xizmatlari, fintech texnologiyalari, blockchain, moliyaviy shaffoflik, strategik moliyaviy boshqaruv.

ECONOMIC STABILITY AND FINANCIAL INNOVATIONS.

Annotation: This article is devoted to the study of financial innovations and their impact on economic stability. The study analyzed the impact of digitalization of financial systems, fintech technologies, blockchain and electronic financial services on economic processes. The article highlights the opportunities for effective resource management, increasing financial transparency and strategic decision-making through the introduction of financial innovations. Also, based on national and international experience, statistical data and practical recommendations, the importance of financial innovations in strengthening economic stability was shown.

Keywords: economic stability, financial innovations, digital financial services, fintech technologies, blockchain, financial transparency, strategic financial management.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ И ФИНАНСОВЫЕ ИННОВАЦИИ.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению финансовых инноваций и их влияния на экономическую стабильность. В исследовании проанализировано влияние цифровизации финансовых систем, финтех-технологий, блокчейна и электронных финансовых услуг на экономические процессы. В статье освещаются возможности эффективного управления ресурсами, повышения финансовой прозрачности и принятия стратегических решений посредством внедрения финансовых инноваций. Также, на основе национального и международного опыта, статистических данных и практических рекомендаций, показана важность финансовых инноваций в укреплении экономической стабильности.

Ключевые слова: экономическая стабильность, финансовые инновации, цифровые финансовые услуги, финтех-технологии, блокчейн, финансовая прозрачность, стратегическое финансовое управление.

Kirish.

Bugungi kunda iqtisodiy barqarorlik global va mahalliy darajada har bir davlatning asosiy strategik maqsadlaridan biri hisoblanadi. Iqtisodiy barqarorlik – bu mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddat davomida doimiy o'sishi, moliyaviy tizimning mustahkamligi, ish o'rinlarining barqarorligi, inflyatsiya darajasining nazorat qilinishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishga qodir bo'lishidir. Barqaror iqtisodiy rivojlanish nafaqat milliy daromad va sarmoyalarni oshirishga, balki aholining turmush darajasini yaxshilash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

So'nggi yillarda moliyaviy texnologiyalar va innovatsiyalar (fintech, raqamli bank xizmatlari, onlayn to'lov platformalari, mikroqarzlash va mikroinvestitsiya tizimlari) iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim vosita sifatida qaralmoqda. Ushbu innovatsiyalar moliyaviy xizmatlarga kirishni kengaytiradi, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlaydi, investitsiya oqimini rag'batlantiradi hamda jamiyatdagi iqtisodiy tengsizlikni kamaytiradi. Shu sababli moliyaviy innovatsiyalarni tadqiq etish va ularni amaliy hayotda qo'llash, iqtisodiy barqarorlikni oshirish bo'yicha samarali strategiyalarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

Maqola maqsadi – moliyaviy innovatsiyalar orqali iqtisodiy barqarorlikni oshirishning samarali yo'llarini o'rganish. Ushbu maqolada quyidagi vazifalar amalga oshiriladi:

- Iqtisodiy barqarorlik va moliyaviy innovatsiyalar tushunchalarini nazariy jihatdan tahlil qilish.

- Statistik ma'lumotlar va real misollar asosida moliyaviy innovatsiyalarning iqtisodiy barqarorlikka ta'sirini ko'rsatish.

- Barqaror iqtisodiy rivojlanish va moliyaviy innovatsiyalarni samarali qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Mavzu ahamiyati shundaki, raqamli moliya xizmatlari va innovatsiyalar global va mahalliy iqtisodiyotning rivojlanish tendensiyalarini belgilashda asosiy vosita bo'lib, ular yordamida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy adolatni oshirish mumkin. Shu sababli, ushbu maqola ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb va foydali bo'ladi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili.

Moliyaviy innovatsiyalar va iqtisodiy barqarorlik mavzusini o'rganishda bir qator manbalar tahlil qilindi. Schumpeter (1934)ning "The Theory of Economic Development" asari moliyaviy innovatsiyalar nazariyasining asosiy kontseptsiyasini yoritadi, ya'ni innovatsiyalar iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishning asosiy dvigatelidir. Ushbu manba tadqiqotning nazariy bazasini shakllantirishda asosiy ahamiyatga ega bo'ldi.

O'zbekiston sharoitida moliyaviy innovatsiyalarni tadqiq etuvchi asosiy manbalar Axmedov (2022) va Jalolov (2021)ning ishlari hisoblanadi. Ular mamlakat bank tizimida moliyaviy innovatsiyalarni tatbiq etish istiqbollari, raqamli moliya xizmatlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri masalalarini yoritadi. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi (2024) tomonidan ishlab chiqilgan "Raqamli moliya bo'yicha milliy strategiya" mamlakat moliyaviy

tizimining raqamlashtirish yo'nalishlarini belgilaydi va innovatsion xizmatlarni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni beradi.

Moliyaviy innovatsiyalar va fintech texnologiyalarining amaliy ahamiyati Yo'ldoshev (2023) va Usmonov (2021) ishlarida yoritilgan. Ular blockchain, raqamli to'lov tizimlari va boshqa zamonaviy moliyaviy texnologiyalar yordamida iqtisodiy jarayonlarning tezkorligi, shaffofligi va sarmoyalarni jalb qilish samaradorligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Davlat statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari esa tadqiqotga empirik asos beradi, moliyaviy innovatsiyalar va iqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlarini aniq tahlil qilish imkonini yaratadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi moliyaviy innovatsiyalar orqali iqtisodiy barqarorlikni oshirish va ularni tatbiq etish strategiyalarini aniqlashdir. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy yondashuvlarni birlashtirishga alohida e'tibor qaratildi.

Tahliliy metod: moliyaviy innovatsiyalar va iqtisodiy barqarorlik bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, kitoblar va maqolalar tahlil qilindi. Bu metod yordamida moliyaviy innovatsiyalar kontseptsiyasi, raqamli moliya xizmatlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tizimli tarzda o'rganildi.

Taqqoslash metod: turli mamlakatlar va sektorlar bo'yicha moliyaviy innovatsiyalarni tatbiq etish tajribalari solishtirildi. Shu yo'l bilan muvaffaqiyatli strategiyalar ajratib ko'rsatildi va ularni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari aniqlashdi.

Empirik metod: milliy moliya tizimi va raqamli moliyaviy xizmatlarni tatbiq etgan korporativ hamda davlat sektoridagi real jarayonlar o'rganildi. Moliyaviy innovatsiyalarni joriy etish natijalari, moliyaviy operatsiyalarning tezkorligi va shaffofligi kuzatildi.

Solishtirma va statistik metodlar: moliyaviy innovatsiyalarning iqtisodiy barqarorlik ko'rsatkichlariga ta'siri statistik usullar bilan tahlil qilindi. Ushbu metod yordamida raqamli moliya xizmatlarining samaradorligi, sarmoya jalb qilish imkoniyati va moliyaviy tizimning barqarorligi baholandi.

Ushbu metodlarning kombinatsiyasi tadqiqotga nazariy asos bilan amaliy natijalarni birlashtirish imkonini berdi. Shu bilan birga, moliyaviy innovatsiyalarni rivojlantirish va ularni iqtisodiy barqarorlikni oshirish yo'lida samarali strategiyalar ishlab chiqish imkoniyati yaratildi.

Moliyaviy innovatsiyalar va ularning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri

Moliyaviy innovatsiyalar bugungi kunda global va mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishida muhim rol o'ynamoqda. Ular nafaqat moliyaviy xizmatlar tizimini modernizatsiya qiladi, balki iqtisodiy barqarorlikni oshirish va ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qilish imkonini yaratadi. Iqtisodiy barqarorlik – bu mamlakat yoki hududning uzoq muddat davomida doimiy o'sishi, moliyaviy tizimning mustahkamligi, ish o'rinlarining barqarorligi, inflatsiya darajasining nazorat qilinishi va daromadlar muvozanatini ta'minlash qobiliyatidir. Shu nuqtai nazardan moliyaviy innovatsiyalar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy vositalardan biri sifatida qaraladi.

Moliyaviy innovatsiyalarni bir nechta asosiy yo'nalishlarda ko'rish

mumkin. Birinchidan, raqamli bank xizmatlari aholiga masofadan turib hisob-kitoblarni amalga oshirish, kredit va to'lov operatsiyalarini tez va xavfsiz bajarish imkonini beradi. Bu nafaqat shaxsiy moliya boshqaruvini soddalashtiradi, balki kichik va o'rta biznes sub'ektlariga ham sarmoyalarni tezkor jalb qilish imkonini yaratadi. Ikkinchidan, onlayn to'lov platformalari va mobil ilovalar moliyaviy operatsiyalarning tezligi va shaffofligini oshiradi, bu esa iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Uchinchi yo'nalish – mikroqarzlash va mikroinvestitsiya platformalari, ular kichik miqdordagi kredit va sarmoyalarni tezkor olish imkonini beradi, bu esa xususiy biznesni rag'batlantiradi va ish o'rinlari yaratishga yordam beradi. Shuningdek, fintech startaplar va blockchain texnologiyalari moliyaviy operatsiyalarda xavfsizlik va shaffoflikni oshiradi, pul oqimlarini nazorat qilishni osonlashtiradi va investitsiya jarayonlarini tezlashtiradi.

Moliyaviy innovatsiyalar iqtisodiy barqarorlikka bir necha yo'l bilan ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, ular moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini kengaytiradi va aholining moliyaviy tizimga jalb qilinishini oshiradi. Bu esa iqtisodiy faollikning oshishiga, resurslarning samarali taqsimlanishiga va yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi. Shu bilan birga, mikroqarzlash va raqamli to'lovlar kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlaydi, investitsiyalarni rag'batlantiradi va iqtisodiy muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

Moliyaviy innovatsiyalar shuningdek inflyatsiya va moliyaviy muvozanatni barqarorlashtirishga ham hissa qo'shadi. Raqamli to'lovlar va elektron moliyaviy tizimlar pul

aylanmasini tezlashtiradi, operatsiyalarning shaffofligini oshiradi va moliya bozorlarida ishonchni kuchaytiradi. Bu esa iqtisodiy jarayonlarning barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Shuningdek, moliyaviy innovatsiyalar aholining moliyaviy savodxonligini oshiradi. Raqamli moliyaviy xizmatlar va innovatsion platformalar yordamida foydalanuvchilar o'z moliyasini boshqarishni o'rganadi, bu esa shaxsiy daromadlarni samarali rejalashtirish va moliyaviy risklarni kamaytirishga imkon yaratadi. Shu tariqa, moliyaviy innovatsiyalar nafaqat iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga, balki ijtimoiy barqarorlik va aholining turmush darajasini oshirishga ham hissa qo'shadi.

Moliyaviy xizmatlar orqali barqaror rivojlanish

Moliyaviy innovatsiyalar zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi sifatida barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Ular nafaqat moliyaviy tizimning samaradorligini oshiradi, balki mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotidagi jarayonlarni muvozanatlashga yordam beradi. Barqaror rivojlanish esa mamlakatning uzoq muddatli o'sishi, resurslarning samarali taqsimlanishi, ish o'rinlari yaratish, ijtimoiy adolatni mustahkamlash va iqtisodiy muvozanatni saqlashni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan moliyaviy innovatsiyalar barqaror rivojlanishga erishishda strategik vosita sifatida qaraladi.

Moliyaviy innovatsiyalar bir nechta asosiy yo'nalishlarda iqtisodiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatadi.

- raqamli bank xizmatlari va onlayn to'lov tizimlari aholining moliyaviy tizimga kirish imkoniyatini

kengaytiradi. Ular orqali shaxsiy va korporativ moliya boshqaruvi soddalashtiriladi, moliyaviy operatsiyalar tezlashtiriladi va moliya bozorlaridagi shaffoflik oshadi. Bu esa iqtisodiy faollikning ortishiga, resurslarning samarali taqsimlanishiga va sarmoya oqimining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

- mikroqarzlash va mikroinvestitsiya platformalari kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlaydi, tadbirkorlikni rivojlantiradi va yangi ish o'rinlarini yaratadi. Bu innovatsion vositalar sarmoyalarni tezkor jalb qilish imkonini berib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi hamda mahalliy ishlab

chiqarishni kengaytirishga yordam beradi. Shuningdek, ular ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi, chunki aholining keng qatlami moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniga ega bo'ladi.

- fintech startaplar va blockchain texnologiyalari moliyaviy operatsiyalarda xavfsizlik va shaffoflikni oshiradi, sarmoyalarni samarali boshqarish imkonini yaratadi va iqtisodiy muvozanatni mustahkamlaydi. Bu tizimlar moliyaviy jarayonlarni avtomatlashtirishga yordam beradi, byurokratik to'siqlarni kamaytiradi va moliya tizimining barqarorligini ta'minlaydi.

1-jadval

O'zbekiston va uning viloyatlarida moliya xizmatlarining o'sish sur'atlari (%), O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi (2021-2025)

Hudud	2021	2022	2023	2024	2025
O'zbekiston Respublikasi	128,0	131,6	121,6	120,1	124,6
Qoraqalpog'iston Respublikasi	129,2	125,3	121,4	112,1	117,4
Andijon viloyati	131,2	115,5	116,5	121,6	142,0
Buxoro viloyati	125,5	145,9	116,0	106,4	117,0
Jizzax viloyati	121,8	130,8	114,5	119,4	124,0
Qashqadaryo viloyati	122,2	124,4	123,7	115,6	126,5
Navoiy viloyati	126,4	114,7	129,9	118,5	120,8
Namangan viloyati	126,1	125,1	113,3	110,5	125,4
Samarqand viloyati	120,7	130,4	116,0	115,2	125,8
Surxondaryo viloyati	128,8	126,4	115,3	110,0	119,9
Sirdaryo viloyati	133,4	114,5	115,1	116,1	114,2
Toshkent viloyati	114,5	127,6	120,4	112,0	132,8
Farg'ona viloyati	130,6	144,9	110,4	124,0	122,8
Xorazm viloyati	128,7	124,6	142,1	114,5	122,9
Toshkent shahri	130,1	134,8	124,1	123,8	124,2

2021–2025 yillar davomida O'zbekiston Respublikasi moliyaviy xizmatlarining o'sish sur'ati barqaror ravishda o'sib bordi, 2021 yilda 128% dan 2025 yilda 124,6% ga yetdi. Bu, moliyaviy xizmatlar hajmining yillik o'sishi davom etayotganini, iqtisodiy

sharoitlar ta'sirida ba'zan kichik pasayishlar kuzatilishini ko'rsatadi.

Hududiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Andijon va Farg'ona viloyatlarida moliyaviy xizmatlar eng yuqori sur'atlarda o'sdi. Masalan, Andijon viloyati 2025 yilda 142% ga o'sgan, bu

hududlarda moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talab yuqori ekanini bildiradi. Shu bilan birga, Sirdaryo va Surxondaryo viloyatlarida o'sish nisbatan pastroq bo'lib, 114,2% va 119,9% ni tashkil etdi. Bu hududlarda moliyaviy innovatsiyalar tatbiqi va moliyaviy xizmatlar qamrovi pastligi bilan izohlanadi.

Toshkent shahri va Toshkent viloyatida moliyaviy xizmatlar barqaror o'sishni ko'rsatdi. Toshkent shahri 2021–2025 yillarda 130,1% dan 124,2% gacha, Toshkent viloyati esa 114,5% dan 132,8% gacha o'sish sur'atlarini qayd etdi. Poytaxt hududida moliyaviy xizmatlarga talab yuqori bo'lgani va moliyaviy innovatsiyalar tatbiqi kengligi buni ta'minlagan.

Ba'zi hududlarda o'sish sur'ati yillar davomida tebranishlar ko'rsatdi. Masalan, Buxoro viloyatida 2022 yilda o'sish 145,9% ga yetgan bo'lsa, 2023 yilda 116% ga tushgan. Bu moliyaviy xizmatlar bozoridagi hududiy farqlar va iqtisodiy sharoitlar bilan bog'liq.

Umuman olganda, oxirgi 5 yil davomida moliyaviy xizmatlar hajmining o'sishi barqaror bo'lib, moliyaviy innovatsiyalar va raqamli moliya xizmatlari joriy etilgan hududlarda iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilganini ko'rsatadi. Hududiy tafovutlar esa moliyaviy xizmatlar qamrovi va innovatsiyalarning tatbiq darajasiga bog'liq.

Moliyaviy innovatsiyalar barqaror rivojlanishga hissa qo'shishda bir qator ijobiy jihatlarga ega. Ular nafaqat moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini kengaytiradi, balki iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlash, inflyatsiya darajasini nazorat qilish va investitsiya jarayonlarini tezlashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, moliyaviy innovatsiyalar aholining moliyaviy

savodxonligini oshiradi, shaxsiy va korporativ moliya boshqaruvini yaxshilaydi, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy innovatsiyalarni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun bir qator shartlar talab etiladi. Jumladan, texnologik infratuzilma rivojlangan bo'lishi, qonunchilik bazasi va moliyaviy regulyatorlar tomonidan samarali nazorat mavjudligi, aholining moliyaviy savodxonligi va raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish madaniyati yuqori darajada bo'lishi zarurdir. Shu shartlar bajarilganda moliyaviy innovatsiyalar mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, tadbirkorlikni rivojlantirish va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda samarali vosita sifatida xizmat qiladi.

Moliyaviy innovatsiyalarni rivojlantirish va barqarorlikni oshirish strategiyalari

Moliyaviy innovatsiyalarni rivojlantirish va barqarorlikni oshirish uchun strategik choralar tizimli va uzluksiz ravishda amalga oshirilishi lozim. Bu yo'nalishda innovatsion moliyaviy xizmatlarni joriy etish va kengaytirish asosiy ahamiyatga ega bo'lib, davlat va xususiy sektor birgalikda raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan to'lov tizimlari, onlayn kreditlash mexanizmlari va investitsiya vositalarini tatbiq etishi kerak. Shu orqali moliyaviy tizimning samaradorligi oshadi, aholining moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati kengayadi, sarmoyalarni jalb qilish va resurslarni oqilona taqsimlash imkoniyati yaratiladi.

Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va innovatsion

ko'nikmalarini rivojlantirish ham strategiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Ta'lim dasturlarini joriy etish, seminarlar va treninglar tashkil etish orqali aholining moliyaviy resurslarni boshqarish va raqamli moliyaviy xizmatlardan samarali foydalanish ko'nikmalari oshiriladi. Shu bilan birga, moliyaviy qarorlarni qabul qilish jarayonida xatolar kamayadi va sarmoya samaradorligi oshadi.

Shu bilan birga, moliyaviy regulatsiya va qonunchilikni takomillashtirish lozim. Moliyaviy texnologiyalarni tatbiq etish jarayonida zamonaviy qonunchilik talablariga mos normativ-huquqiy bazani yaratish, xavfsizlik standartlarini belgilash va innovatsion loyihalarni rag'batlantirish moliya tizimining barqarorligini oshiradi hamda moliyaviy risklarni kamaytiradi.

Davlat va xususiy sektor o'rtasida samarali hamkorlik mexanizmlarini yaratish moliyaviy innovatsiyalarni rivojlantirishda strategik ustuvor yo'nalish sifatida qaraladi. Hamkorlik orqali yangi texnologiyalarni sinovdan o'tkazish, moliyaviy xizmatlar samaradorligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash mumkin. Shu bilan birga, innovatsion moliyaviy loyihalarni monitoring va baholash tizimini yaratish loyihalarining samaradorligini aniqlash, moliyaviy xavflarni boshqarish va jarayonlarni shaffoflashtirish imkonini beradi.

Natijada, moliyaviy innovatsiyalarni rivojlantirish va barqarorlikni oshirish strategiyalari mamlakat iqtisodiyotining uzluksiz o'sishini ta'minlash, ish o'rinlarini yaratish, sarmoyalarni jalb qilish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash imkonini beradi. Shu sababli, ushbu strategiyalarni tizimli va samarali tatbiq

etish davlat va xususiy sektorning ustuvor vazifasi sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot natijalari va amaliy tavsiyalar

Moliyaviy innovatsiyalar orqali iqtisodiy barqarorlikni oshirish bo'yicha tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy moliyaviy tizimlarni joriy etish iqtisodiy jarayonlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot davomida raqamli moliya xizmatlari va fintech texnologiyalarini qo'llash iqtisodiy faoliyatning tezkorligini ta'minlaydi, moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish orqali xatoliklarni kamaytiradi va rahbarlar uchun real vaqt rejimida ishonchli ma'lumotlar taqdim etadi.

Avtomatlashtirilgan moliyaviy dasturlar orqali mablag' oqimi aniq nazorat qilinadi, xarajatlar optimallashtiriladi va kutilmagan moliyaviy risklar kamayadi. Shu bilan birga, bulutli hisob tizimlari ma'lumotlarni xavfsiz saqlash, turli joylardan masofaviy kirish va moliyaviy nazoratni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Natijalarga asoslanib quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

➤ Moliyaviy tizimlarni raqamlashtirish jarayonida xavfsiz va samarali dasturiy ta'minotni tanlash zarur.

➤ Xodimlarni muntazam o'qitish va malakasini oshirish orqali raqamli tizimlardan maksimal darajada foydalanish mumkin.

➤ Moliyaviy jarayonlarni kuzatish va nazorat qilish uchun zamonaviy xavfsizlik protokollari va ma'lumotlarni shifrlash tizimlarini joriy etish tavsiya etiladi.

Shuningdek, tadqiqot ko'rsatdiki, moliyaviy innovatsiyalarni tatbiq etish

moliyaviy shaffoflikni oshirish, hisobotlarni tez va aniq shakllantirish, resurslarni oqilona boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bu esa strategik qarorlar qabul qilish, tashkilotning raqobatbardoshligini oshirish va uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun samarali vosita bo'ladi.

Shu tariqa, tadqiqot natijalari moliyaviy innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha rahbarlar va mutaxassislar uchun amaliy ko'rsatmalar va yo'l xaritasini taqdim etadi. Raqamlashtirish jarayonining to'g'ri tashkil etilishi tashkilotning moliyaviy jarayonlarini optimallashtirish, xizmat sifatini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

Mazkur maqolada moliyaviy innovatsiyalar va ularning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyati keng yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, moliyaviy innovatsiyalar nafaqat moliyaviy tizimning samaradorligini oshirish, balki iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishga bevosita hissa qo'shadi. Raqamli bank xizmatlari, onlayn to'lov tizimlari, mikroqarzlash va fintech texnologiyalari mamlakat iqtisodiyotida resurslarni samarali taqsimlash, sarmoyalarni tezkor jalb qilish va tadbirkorlikni rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, moliyaviy innovatsiyalar aholining moliyaviy savodxonligini oshirishga, moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonini yaxshilashga va moliyaviy risklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi samarali hamkorlik, qonunchilik va regulyatorlik mexanizmlari moliyaviy

innovatsiyalarning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy innovatsiyalarni muvaffaqiyatli tatbiq etish iqtisodiy jarayonlarni modernizatsiya qilish, ish o'rinlarini yaratish, investitsiyalarni jalb qilish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash imkonini beradi. Shu sababli, moliyaviy innovatsiyalar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki mamlakatning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash vositasi sifatida qaralishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, moliyaviy innovatsiyalarni tizimli rivojlantirish va barqarorlikni oshirish bo'yicha ishlab chiqilgan strategiyalar mamlakat iqtisodiyotining raqamli va innovatsion rivojlanishini ta'minlaydi, sarmoya muhitini mustahkamlaydi va ijtimoiy barqarorlikni oshiradi. Shu bois, ularni amaliy tatbiq etish davlat va xususiy sektorning strategik ustuvor vazifasi sifatida qaralishi lozim.

- Raqamli moliyaviy xizmatlarni kengaytirish va modernizatsiya qilish – moliyaviy innovatsiyalarni samarali tatbiq etish uchun banklar va moliyaviy tashkilotlar yangi raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan to'lov tizimlari va investitsiya vositalarini yaratishi zarur. Shu orqali moliyaviy tizimga kirish imkoniyati kengayadi, resurslar samarali taqsimlanadi va iqtisodiy faollik ortadi.

- Moliyaviy savodxonlikni oshirish – aholining moliyaviy ko'nikmalarini rivojlantirish, moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonini yaxshilash va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishni rag'batlantirish zarur. Bu maktab va oliy ta'lim tizimida moliyaviy ta'lim dasturlarini joriy etish, seminarlar, treninglar va targ'ibot ishlarini amalga oshirish orqali amalga oshiriladi.

- Qonunchilik va regulatorlik mexanizmlarini takomillashtirish – moliyaviy innovatsiyalarni rivojlantirish uchun zamonaviy normativ-huquqiy bazani yaratish, litsenziyalash va xavfsizlik standartlarini belgilash hamda innovatsion loyihalarni rag‘batlantirish muhimdir. Shu orqali moliyaviy jarayonlar shaffof va xavfsiz bo‘ladi.

- Davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish – moliyaviy innovatsiyalarni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun davlat va xususiy sektor o‘rtasida uzluksiz hamkorlik mexanizmlari ishlab chiqilishi zarur. Hamkorlik orqali yangi texnologiyalarni sinovdan o‘tkazish, moliyaviy xizmatlar samaradorligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash mumkin bo‘ladi.

- Innovatsion loyihalarni monitoring va baholash tizimini yaratish – moliyaviy innovatsiyalarni tatbiq etish jarayonida loyihalarning samaradorligini muntazam baholash, risklarni aniqlash va jarayonlarni optimallashtirish imkonini beradi. Bu esa moliyaviy xizmatlarning barqarorligini oshiradi va iqtisodiy muvozanatni mustahkamlaydi.

- Sarmoya va tadbirkorlikni rag‘batlantirish – moliyaviy innovatsiyalar orqali kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish va investitsiya oqimini samarali boshqarish tavsiya etiladi. Shu yo‘l bilan iqtisodiy o‘sish va barqaror rivojlanish ta‘minlanadi.

Ushbu tavsiyalar amalga oshirilganda, moliyaviy innovatsiyalar nafaqat iqtisodiy jarayonlarni optimallashtiradi, balki korporativ va davlat sektori uchun samarali boshqaruv tizimini yaratadi. Moliyaviy xizmatlarning raqamli platformalar orqali joriy etilishi sarmoyalarni oqilona boshqarish, ish samaradorligini oshirish va tezkor, asosli moliyaviy qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsion tizimlar moliyaviy shaffoflikni mustahkamlashga, moliyaviy risklarni kamaytirishga va barqaror iqtisodiy muhitni ta‘minlashga xizmat qiladi. Natijada, moliyaviy innovatsiyalar mamlakat iqtisodiyotining uzoq muddatli barqaror rivojlanishi, tadbirkorlikni rag‘batlantirish va ijtimoiy barqarorlikni oshirish yo‘lida muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Axmedov, B. “Moliyaviy innovatsiyalar va bank tizimini rivojlantirish istiqbollari”, *Iqtisodiyot va moliya jurnali*, 2022.
2. Jalolov, S. “Raqamli moliya xizmatlari: O‘zbekiston sharoitida tatbiqi va istiqbollari”, *Moliyaviy tadqiqotlar to‘plami*, Toshkent, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. *Iqtisodiy ko‘rsatkichlar statistik to‘plami*.
4. Yo‘ldoshev, R. “Fintech innovatsiyalari va ularning kichik biznes rivojiga ta‘siri”, *Iqtisodiy ekspertiza jurnali*, 2023.
5. Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press.
6. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. *Raqamli moliya bo‘yicha milliy strategiya*, Toshkent, 2024.
7. Usmonov, D. “Blockchain va uning moliyaviy tizimdagi qo‘llanilishi”, *Innovatsion texnologiyalar iqtisodiyoti*, 2021.

TURISTIK HUDUDLARGA JALB QILINGAN INVESTITSİYALARNI TAQSIMLANISHI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)

I.I.Ayubov

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Ayubov Ilyos Ilxomovich

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti

Email: ilyosayubov007@gmail.com

Tel: +998 97 919 53 89

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu ilmiy tadqiqotda Samarqand viloyatining turizm sohasigaga investitsiyalar va uning hududiy iqtisodiy o'sishga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqotda Samarqand viloyatidagi investitsiya faoliyati, turizm sohasigaga qo'yiladigan sarmoyalar va ularning iqtisodiy o'sish sur'atlariga ta'siri tahlil qilingan. O'zbekistonning investitsiya siyosati, iqtisodiy barqarorlik va mintaqaviy rivojlanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, tadqiqotda turizm sohasigaga investitsiyalarni samarali boshqarish, hududiy tafovutlarni kamaytirish va iqtisodiy faollikni oshirish borasida tavsiyalar berilgan. O'rganilgan ma'lumotlar Samarqand viloyati uchun iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: turizm sohasiga, investitsiyalar, hududiy iqtisodiy o'sish, Samarqand viloyati, iqtisodiy barqarorlik, mintaqaviy rivojlanish, sarmoyalar, iqtisodiy siyosat, investitsiya faoliyati, iqtisodiy faollik, tarmoq tuzilmasi.

РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ, ПРИВЛЕЧЕННЫХ В ТУРИСТИЧЕСКИЕ ЗОНЫ (НА ПРИМЕРЕ САМАРКАНДСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация: Данное научное исследование изучает инвестиции в туристический сектор Самаркандской области и их влияние на региональный экономический рост. В исследовании анализируется инвестиционная активность в Самаркандской области, инвестиции в туристический сектор и их влияние на темпы экономического роста. Рассматриваются вопросы инвестиционной политики, экономической стабильности и регионального развития Узбекистана. В исследовании также даются рекомендации по эффективному управлению инвестициями в туристический сектор, сокращению региональных диспропорций и повышению экономической активности. Изученные данные важны для формирования экономической политики Самаркандской области.

Ключевые слова: туристический сектор, инвестиции, региональный экономический рост, Самаркандская область, экономическая стабильность, региональное развитие, инвестиции, экономическая политика, инвестиционная активность, экономическая активность, отраслевая структура.

DISTRIBUTION OF INVESTMENTS ATTRACTED TO TOURIST AREAS (ON THE EXAMPLE OF SAMARKAND REGION)

Annotation: This scientific study studies investments in the tourism sector of Samarkand region and its impact on regional economic growth. The study analyzes investment activity in Samarkand region, investments in the tourism sector and their impact on economic growth rates. The issues of investment policy, economic stability and regional development of Uzbekistan are covered. The study also provides recommendations on effective management of investments in the tourism sector, reducing regional disparities and increasing economic activity. The data studied are important in formulating economic policy for Samarkand region.

Keywords: tourism sector, investments, regional economic growth, Samarkand region, economic stability, regional development, investments, economic policy, investment activity, economic activity, sectoral structure.

Kirish

Investitsiyalar mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashning eng muhim omilidir. Xususan, turizm sohasigaga investitsiyalar ishlab chiqarish salohiyatini yuksaltirish, infratuzilmani yaxshilash, yangi ish o'rinlarini ochish orqali hududning iqtisodiy hayotini rag'batlantirmoqda. Bu jarayon hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni bartaraf etish, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda ham muhim ahamiyatga ega. Samarqand viloyati O'zbekistonning eng yirik iqtisodiy va tarixiy markazlaridan biridir. So'nggi yillarda viloyatda amalga oshirilgan investitsiya loyihalari, xususan, ishlab chiqarish, transport, energetika va xizmat ko'rsatish sohalariga yo'naltirilgan turizm sohasiga qo'yilmalar viloyat iqtisodiyotining rivojlanish dinamikasini tubdan o'zgartirish imkonini bermoqda. Bu jarayonlar nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarda, balki aholi daromadlari, bandlik darajasi va turmush darajasida ham muhim ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda.

Turizm sohasiga investitsiyalar to'g'ridan-to'g'ri jalb qilinishi uzoq muddatli hamda barqaror iqtisodiy o'sishning manbaidir. Iqtisodiy o'sishda turizm sohasiganing roli iqtisodiy nazariya tomonidan, xususan, Solou modeli, Xarrod-Domar modeli va o'sishning endogen nazariyalarida keng tavsiflangan. Ular investitsiyalar hajmining oshishi mehnat unumdorligi va ishlab chiqarish quvvatlarining oshishiga olib kelishini ta'kidlaydilar. Samarqand viloyatining allaqachon mavjud bo'lgan turistik demografik va geografik afzalliklari, iqtisodiy infratuzilmasi va rekreatsion salohiyati viloyatni turizm sohasiga investitsiyalarni jalb qilish

uchun jozibador hududga aylantiradi. Shu bilan birga, ushbu investitsiyalarning tarmoq tuzilishi, hududiy taqsimlanishi va ularning iqtisodiy samaradorligi tadqiq etilishi lozim bo'lgan muhim masalalardandir. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar mintaqaviy iqtisodiy siyosatni yanada takomillashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish asoslaridan biridir.

Tadqiqot ob'ekti Samarqand viloyatida turizm sohasining tuzilishi, dinamikasi va samaradorligi hisoblanadi. Ularning mintaqaviy iqtisodiy taraqqiyotga qo'shgan hissasi ham nazariy, ham amaliy jihatdan baholanadi. Bundan ko'zlangan maqsad hududda investitsiya faoliyatini yanada faol rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyot sharhi

Mintaqaviy darajada iqtisodiy o'sish va turizm sohasiga qo'yilmalari o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy nazariya va amaliy tadqiqotlarda keng muhokama qilingan. Ushbu sohadagi tadqiqot ishlarida investitsiyalarning tuzilishi, samaradorligi va iqtisodiy o'sishga qo'shgan hissasini aniqlash uchun nazariy yondashuv va empirik kuzatish qo'llaniladi. Turizm sohasigaga investitsiyalarni iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sifatida ko'rsatadi. Model kapital zaxiralari va mehnat resurslarining ko'payishi ishlab chiqarishning o'sishiga olib kelishini aniqlaydi. Bu nazariyalar investitsiyalar nafaqat ishlab chiqarish quvvatini oshiribgina qolmay, balki texnologik innovatsiyalar, bandlik va yalpi iqtisodiy faollikni ham ta'kidlaydi.

Mahalliy olimlar ham bu masalani chuqur o'rganishgan. O'zbekiston investitsiya siyosatining ustuvor yo'nalishlari, ya'ni turizm sohasiga

qo'yilmalarini hududlar bo'yicha o'rganib chiqdi va ularning iqtisodiyotni rivojlantirishga qo'shgan hissasini ochib berdi. Investitsiyalarni rejalashtirish, resurslarni taqsimlash va uning hududlar bo'yicha samaradorligi bilan shug'ullanadi. O'zbekistonda amalga oshirilayotgan turizm sohasiga investitsion loyihalarning iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sirini aniqlandi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotni amalga oshirish jarayonida ilmiy bilishga statistik abstrakt oid zamonaviy metodlardan kompleks tarzda foydalanildi. Xususan, tizimli

yondashuv asosida tashqi savdo balansi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik bir-birini to'ldiruvchi omillar sifatida ko'rib chiqildi.

Tahlil va natijalar

Samarqand viloyatida 2020 yildan 2023 yilgacha turizm sohasigaga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi turli o'zgarishlarga duch keldi. Hududlar bo'yicha solishtirganda iqtisodiy faollik va rivojlanish jarayonlarining ta'siri bilan bir qatorda investitsiyalar hajmining ham farqlanishini tushunish mumkin. Quyida ushbu o'zgarishlarning umumiy tahlili keltirilgan.

1-Jadval

Samarqand asosiy kapitalga o'zlashtirilgan investitsiyalar (2020-2023)

Klassifikator	2020	2021	2022	2023	O'zgarish(2020 va 2023-yillar o'rtasida)
Samarqand sh.	6 254,1	4 577,5	5 338,8	6 236,2	-0.3%
Kattaqo'rg'on sh.	396,1	397,9	300,4	292,4	-26.2%
Oqdaryo	643,2	401,3	383,9	549,2	-14.6%
Bulung'ur	426,0	540,2	397,5	730,4	+71.5%
Jomboy	519,6	409,2	650,2	893,5	+72.0%
Ishtixon	352,6	743,4	267,3	475,8	+34.9%
Qo'shrabot	960,8	897,1	933,3	630,6	-34.4%
Narpay	290,9	301,6	336,9	502,5	+72.7%
Payariq	472,1	1 270,6	682,7	619,4	+31.2%
Pastdarg'om	785,5	838,5	1 094,8	1 952,8	+148.6%
Paxtachi	430,1	441,9	249,2	426,0	-1.0%
Samarqand	1 165,4	2 331,6	4 107,2	2 843,8	+144.0%

Eng tez o'sish Pastdarg'om tumanida (+148,6%) qayd etildi. 2020-yilda 785,5 milliard so'm bo'lgan investitsiyalar 2023-yilda 1 milliard 952,8 milliard so'mni tashkil etdi. Bu tumanda bunday juda yuqori o'sish sur'atlariga ulkan sanoat yoki infratuzilma loyihalari orqali erishilgan bo'lsa kerak. Yangi ishlab chiqarish quvvatlari, transport tizimi yoki kommunal infratuzilmaning

qurilishi Pastdarg'omning iqtisodiy o'sishida hal qiluvchi omil bo'lishi mumkin edi. Samarqand tumanida (+144,0%) investitsiyalar o'sishi ham yuqori bo'ldi. 2020-yilda jami 1165,4 milliard so'mlik investitsiyalar hajmi 2023-yilda 2843,8 milliard so'mga yetdi. Samarqand shahriga ham investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshgani viloyatning iqtisodiy markaz sifatida

yuksalib borayotgani, yirik investitsiya loyihalari amalga oshirilayotganidan dalolatdir.

Samarqandning o'sishining asosiy sabablaridan biri infratuzilmaning qayta tiklanishi va turizm industriyasini kengaytirish uchun ulkan salohiyatdir. Xuddi shunday yuqori o'sish Bulung'ur, Jomboy, Narpay tumanlarida ham kuzatildi. Bulung'ur tumanida 71,5 foiz, Jomboyda 72,0, Narpayda 72,7 foiz o'sdi. Bu tumanlarda iqtisodiy o'sish kichik va o'rta tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ishlab chiqarish tarmoqlari va infratuzilma dasturlarini amalga oshirish hisobiga ta'minlanmoqda. Bu tumanlar iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va yangi investitsion oqimlar tufayli rivojlanish ko'rsatkichlarini oshirishga muvaffaq bo'ldi.

Ishtixon (+34,9%) va Payariq (+31,2%) tumanlarida investitsiyalar o'rtacha o'sdi. Bu tumanlarda investitsiyalar o'sishi kuzatilayotganiga qaramay, yuqori tumanlarga nisbatan sekinroq. Bu tumanlardagi o'sishning sekinligi, ehtimol, amalga oshirilayotgan sanoat va infratuzilma loyihalari bilan bog'liqdir. Yangi investitsiyalarning past darajasi, ehtimol, ularning iqtisodiy rivojlanishida jiddiy o'zgarishlarning yo'qligi bilan bog'liq. Qo'shrabot (-34,4 foiz) va Kattaqo'rg'on (-26,2 foiz) shaharlarida investitsiyalar hajmining keskin kamayishi katta ehtimol bilan iqtisodiy faollikning pasayishi va moliyaviy beqarorlik bilan bog'liq. Qushrabot tumanida sanoat yoki qishloq xo'jaligi masalalari ham bo'lishi mumkin. Kattaqo'rg'on shahrida bu katta ehtimol bilan yirik investitsiya loyihalarini to'xtatib qo'yishi yoki sanoatning sezilarli darajada sekinlashishiga olib keladi.

Ushbu tarmoqlarga investitsiyalarning kamayishi mahalliy

iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashishi va ish bilan bandlikning yomonlashuvini aks ettirishi mumkin. Oqdaryo (-14,6%) va Paxtachi (-1,0%) tumanlarida ham investitsiyalar qisqargan. Oqdaryoda investitsiyalar hajmi 2020 yildan 2023 yilgacha qisqardi, bu esa ushbu tumanda iqtisodiy muammolar yoki investitsiya muhitining yomonlashganidan dalolat berishi mumkin. Paxtachida investitsiyalar mohiyatan bir xil edi. Bunday turg'unlik, ehtimol, iqtisodiy inqiroz yoki resurslarning etishmasligi bilan izohlanadi. Samarqand viloyatining turli hududlarida turizm sohasigaga investitsiyalar hajmining o'zgarib turishi iqtisodiy rivojlanish va o'sishning turli darajalari haqida aniq ma'lumot beradi. Eng yuqori o'sish darajasi past, ammo istiqbolli tumanlarda qayd etildi. Samarqand shahri va tumanlari, Pastdarg'om, Bulung'ur, Jomboy kabi tumanlarda sarmoya oqimi faollashdi, natijada iqtisodiy barqarorlik ta'minlandi. Biroq, Qo'shrabot, Kattaqo'rg'on va Oqdaryo sektorlarida investitsiyalar qisqarishi bu tarmoqlarda iqtisodiy faollik pasayganini va resurslarni samarali boshqarish zarurligini ko'rsatadi. Turli tumanlarda iqtisodiyotni yanada rivojlantirish bo'yicha istiqboldagi siyosatni tayyorlash va shunga mos ravishda resurslarni taqsimlash uchun mintaqadagi investitsiya faolligidagi o'zgarishlarni to'g'ri tahlil qilish zarur.

Xulosa va tavsiyalar

Samarqand viloyatida turizm sohasiga qo'yilmalari hajmidagi o'zgarishlar va ularning viloyat iqtisodiy o'sishiga ta'sirini yaqindan tahlil qilish viloyat iqtisodiy o'sish sur'atlari haqida muhim xulosalar chiqarish imkonini beradi. 2020–2023-yillarda investitsiyalar hajmi viloyatning ayrim tumanlarida

yuqori bo'lgan bo'lsa, ba'zilarida kamaygan. Bu mintaqadagi iqtisodiy o'sishning notekisligi va investitsiyalarni jalb qilishga turli omillar ta'sirining ko'rsatkichlaridan biridir. Viloyatning ayrim hududlarida, masalan, Pstdarg'om, Samarqand, Narpay va Jomboy tumanlarida investitsiyalarning keskin oshgani ularning iqtisodiyot rivojiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga ta'siridan dalolat beradi. Bu tumanlar ishlab chiqarish, infratuzilma va ijtimoiy hayot sohalarida sezilarli darajada o'zgardi. Pstdarg'omda o'sishning o'ziga xosligi tumanni viloyat iqtisodiy markaziga aylantirish imkonini berdi. Viloyatning iqtisodiy markazi bo'lgan Samarqand shahriga investitsiyalar hajmi sezilarli darajada o'sdi. Bu hududning rivojlanishi nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni, balki sanoat, xizmat ko'rsatish va turizm sohalarini ham ko'tardi.

Biroq Qo'shrabot, Kattaqo'rg'on, Oqdaryo va Paxtachi kabi hududlarda investitsiyalar hajmi pasaygan. Bunga mazkur hududlarda iqtisodiy faollik sur'atining sekinlashgani, resurslarning mos kelmasligi va noto'g'ri taqsimlanganligi, infratuzilmaning yo'qligi va tarmoqlar o'rtasidagi o'zaro aloqalarning yomonligi sabab bo'ldi. Bu sohalarida investitsion oqimlarning pasayishi ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni yanada yomonlashtirishi mumkin. Bundan tashqari, hududning ayrim qismlarida, ya'ni Bulung'ur va Narpay tumanlarida investitsiyalar keskin ko'payib, mavjud iqtisodiy imkoniyatlardan samarali foydalanish, kichik va o'rta korxonalarni shakllantirish, yangi ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish imkonini berdi.

Mintaqadagi o'zgarishlarni o'lchashda bunday tadqiqot

investitsiyalarning o'sishga ta'sirini aniqlashda muhim rol o'ynaydi. Bunday mashq mintaqada iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, xususiy va davlat sektorini rag'batlantiradi va mintaqalar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblikni kamaytiradi. Investitsiyalar samarasini maksimal darajada oshirish va shunga mos ravishda mintaqaviy o'zgarishlarga asoslangan rejalashtirish zaruratdir. Investitsion siyosatni mintaqaning investitsion muhitining o'zgaruvchan sharoitlariga moslashtirish zarur.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Samarqand viloyatida investitsiya faolligi va uning viloyat iqtisodiy o'sishiga ta'sirini o'rganish viloyat iqtisodiyotini rivojlantirishning umumiy strategiyasini ishlab chiqish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda investitsiyalarning o'zaro ta'sirini aniqlash, rivojlanishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, tumanlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblikni kamaytirish talab etiladi. Bu jarayonda Samarqand viloyatining o'ziga xos va samarali iqtisodiy modelini shakllantirish mumkin. Shuningdek, investitsiyalarni yanada samarali boshqarish, iqtisodiy tizimlarni shakllantirish, mintaqaning barcha hududlarida barqaror va muvozanatli rivojlanishni shakllantirish bo'yicha yangi strategiyalarni ishlab chiqish zarur.

Takliflar:

Qo'shrabot, Kattaqo'rg'on va Oqdaryo tumanlarida investitsiyalarni jonlantirish uchun davlat va xususiy tadbirkorlik o'rtasidagi aloqani kuchaytirish zarur. Bu hududlarda kichik va o'rta biznesni rag'batlantirish, eksportbop ishlab chiqarishni tashkil etish zarur. Noqulay investitsiya muhitiga ega hududlarda infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirish va soha barqarorligini

ta'minlash bo'yicha aniq rejalar ishlab chiqish zarur. Pasterdarg'om, Samarqand va Narpay tumanlarida investitsion o'sish bo'yicha yaxshi tajribani boshqa viloyatlarga o'tkazish kerak. Bu hududlarda erishilgan investitsiya loyihalari va sanoatni rivojlantirish tajribasidan foydalanish, ularni hududiy strategiyalarga joriy etish samarali bo'lar edi.

Infratuzilma va sanoat loyihalarini amalga oshirishda davlat, xususiy sektor va xorijiy moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish talab etiladi. Samarqand viloyatining aksariyat tumanlarida iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiya qilish talab etiladi. Bu turli sohalarga, ayniqsa, qishloq xo'jaligi va sanoatga yangi texnologiyalarni joriy etish orqali sarmoya oqimini kengaytirish hisobiga amalga oshirilishi kerak. Turizm, logistika xizmatlari va boshqa xizmat ko'rsatish sohaslarini rivojlantirish ham samarali bo'lishi mumkin. Investitsiya loyihalari nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lishi kerak.

Yangi loyihalarni amalga oshirishda atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish, xalq farovonligini oshirish uchun hamma narsani qilish kerak.

Mahalliy aholi bilan hamkorlikda amalga oshirilayotgan, uning ijtimoiy ehtiyojlariga moslashtirilgan loyihalar uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Investitsion oqimlarni jalb qilish uchun mintaqaning moliyaviy resurslari va texnologik infratuzilmasini rivojlantirish zarur. Yangi texnologiyalarni joriy etish, shuningdek, investitsiyalarni jalb qilish uchun xususiy sheriklik va xorijiy grantlar kabi yangi moliyaviy vositalardan foydalanish orqali ko'proq resurslarni jalb qilish muhim ahamiyatga ega. Investitsion jarayonlarni samarali boshqarish uchun mintaqaviy monitoring tizimini joriy etish zarur. Bu tumanlardagi investitsiyalar va iqtisodiy hayotni tezkor monitoring qilish va tahlil qilish imkonini beradi. Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish jarayoni va investitsiyalar ta'sirini chuqurroq o'rganish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xolboyev A. (2020). O'zbekiston investitsiya siyosatining ustuvor yo'nalishlari. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar.
2. Hasanov B. (2019). Investitsiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri. Iqtisodiyot va statistika.
3. Qosimov Sh. (2021). Samarqand viloyatining investitsion salohiyati. Tarmoq va iqtisodiy o'sish.
4. Jahon Banki. (2022). O'zbekiston iqtisodiy holati to'g'risidagi hisobot.
5. Harrod, R. F., & Domar, E. D. (1946). A Theory of Economic Growth. The Economic Journal, 56(224), 312-328.
6. Krugman, P., & Obstfeld, M. (2018). International Economics: Theory and Policy. Pearson Education.
7. Osiyo taraqqiyot banki. (2023). "Osiyo taraqqiyot istiqboli" hisobotida barqaror iqtisodiy o'sishda mintaqaviy investitsiyalarning roli.
8. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. (2024). Samarqand viloyati statistika boshqarmasi. <https://samstat.uz>
9. Mumtoz va zamonaviy iqtisodiyot. (2020). Iqtisodiy nazariyalar va amaliyotlar.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA MEHMONDO'STLIK XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Z.T.Bakayev

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Bakayev Ziyovuddin Toshbolta o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Raqamli iqtisodiyot kafedrası mudiri i.f.f.d. dotsent

Email: ziyovuddinbakayev@gmail.com

Tel: +998 93 357 53 40

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication: Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqola mehmondo'stlik sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali xizmat sifatini oshirish, mijozlar qoniqishini kuchaytirish va korxona samaradorligini yaxshilash imkoniyatlarini o'rganadi. Tadqiqotda onlayn rezervatsiya tizimlari, avtomatlashtirilgan chek-in/chek-out, smart-room texnologiyalari va CRM tizimlari kabi yechimlar tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli xizmatlar mehmondo'stlik korxonalarining samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va hududiy turizm salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mehmondo'stlik xizmatlari, onlayn rezervatsiya, smart-room texnologiyalari, CRM tizimlari, xizmat sifati, hududiy turizm qiladi.

IMPROVING HOSPITALITY SERVICES WITH THE HELP OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Annotation: This article examines the potential of digital technologies in the hospitality industry to improve service quality, enhance customer satisfaction, and improve business performance. The study analyzes solutions such as online reservation systems, automated check-in/check-out, smart-room technologies, and CRM systems. The results show that digital services can help hospitality businesses improve efficiency, reduce costs, and develop regional tourism potential.

Keywords: hospitality services, online reservation, smart-room technologies, CRM systems, service quality, regional tourism.

УЛУЧШЕНИЕ КАЧЕСТВА ГОСТИНИЧНОГО СЕРВИСА С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.

Аннотация: В данной статье рассматривается потенциал цифровых технологий в индустрии гостеприимства для повышения качества обслуживания, улучшения удовлетворенности клиентов и повышения эффективности бизнеса. В исследовании анализируются такие решения, как системы онлайн-бронирования, автоматизированная регистрация заезда/выезда, технологии «умных номеров» и CRM-системы. Результаты показывают, что цифровые услуги могут помочь предприятиям индустрии гостеприимства повысить эффективность, снизить затраты и развить региональный туристический потенциал.

Ключевые слова: услуги гостеприимства, онлайн-бронирование, технологии «умных номеров», CRM-системы, качество обслуживания, региональный туризм.

Kirish.

Mehmondo'stlik sanoati zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u nafaqat turizmni rivojlantirish, balki ish o'rinlarini yaratish, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini oshirish va mamlakatning brend imidjini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ushbu soha doimiy ravishda mijozlarning talab va istaklariga moslashishi, xizmat sifatini oshirishi va yangi innovatsion yechimlarni joriy etishi bilan ajralib turadi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi mehmondo'stlik xizmatlarida samaradorlikni oshirish, mijoz tajribasini yaxshilash va ichki jarayonlarni avtomatlashtirish imkoniyatlarini kengaytirdi. Internet va mobil ilovalar orqali bron qilish, sun'iy intellekt asosidagi xizmatlarni shaxsiylashtirish, ob'ektlar interneti (IoT) orqali xonalarni boshqarish kabi yechimlar mehmondo'stlik sohasida xizmat sifatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Ushbu maqolaning maqsadi — raqamli texnologiyalar yordamida mehmondo'stlik xizmatlarini takomillashtirishning samarali usullarini aniqlash va tahlil qilishdir. Maqola ilmiy-tahliliy yondashuv asosida tayyorlanadi, adabiyotlar tahlili va metodologiya esa alohida bo'limlarda batafsil ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, maqolada turli mamlakat va korxonalarda raqamli texnologiyalarning tatbiqi va ularning samaradorligi solishtiriladi, bu esa amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili.

Raqamli texnologiyalar mehmondo'stlik sohasida xizmat sifatini oshirish, mijozlar bilan samarali aloqani

ta'minlash va korxona samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Axmatova va Farxodova o'z izlanishlarida sun'iy intellekt va raqamli tizimlarning mehmonxona biznesiga ta'sirini yoritib, ularning xizmatlarni shaxsiylashtirish va mijozlar ehtiyojini aniqlashdagi ahamiyatini ta'kidlaydilar. Mexmonaliyev va Sharipova esa raqamli texnologiyalarning ijtimoiy va iqtisodiy foydalari, xodimlar ishini optimallashtirish va marketing imkoniyatlarini kengaytirishdagi ahamiyatini o'rganishgan.

O'zbek adabiyotlari, xususan Zaynalov va Ayupovning kitoblari, turizm va mehmondo'stlikda axborot texnologiyalari va raqamli tizimlarning nazariy asoslari hamda amaliy tatbiqini ko'rsatadi. Shu manbalar yordamida onlayn rezervatsiya, CRM tizimlari, analytics va smart-room texnologiyalari orqali xizmatlarni takomillashtirish yo'llari maqolada yoritildi.

Shuningdek, xalqaro tadqiqotlar, xususan Digital Transformation of the Hotel Industry, mehmondo'stlik sohasida global tajriba, strategiyalar va innovatsiyalarni o'z ichiga oladi. Ular O'zbekiston sharoitida raqamli xizmatlarni joriy etish va kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini tahlil qilishga asos bo'ldi.

Olimlar fikriga ko'ra, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish nafaqat xizmat sifatini oshirish, balki mijozlar qoniqishini kuchaytirish, xarajatlarni kamaytirish va korxona daromadini oshirish imkonini beradi. Shu bois, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli yechimlar mehmondo'stlik xizmatlarini zamonaviylashtirish va barqaror rivojlantirishning asosiy vositasi hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — mehmondo'stlik xizmatlari sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali xizmat samaradorligini yaxshilash va mijozlar qoniqishini oshirish yo'llarini aniqlashdir. Tadqiqotda bir nechta metodlar qo'llanildi.

- mehmondo'stlik sohasidagi raqamli texnologiyalar, AI, IoT, CRM tizimlari va onlayn xizmatlar bo'yicha mavjud kitoblar, maqolalar va ilmiy ishlar o'rganildi. Shu orqali xizmat sifatini oshirishda texnologiyalarning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, xizmat jarayonlarining optimalligi va raqamli tizimlarning samaradorligi aniqlandi.

- O'zbekiston hududlaridagi mehmondo'stlik xizmatlari va raqamli tizimlar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Shu ma'lumotlar yordamida mehmonxonalar va restoranlar xizmatlari hajmi, raqamli tizimlardan foydalanish darajasi va hududlar o'rtasidagi farqlar o'rganildi.

- xizmat sifati va raqamli tizimlar joriy etilishi o'rtasidagi bog'liqlik korelyatsion tahlil yordamida o'rganildi. Hududlar o'rtasidagi xizmatlar va raqamli texnologiyalar samaradorligi solishtirilib, xizmat sifatini oshirish bo'yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqildi.

- turistlar va mehmondo'stlik sohasida faoliyat yurituvchi sub'ektlar bilan so'rovnomalar va intervyular o'tkazilib, xizmat sifati, raqamli xizmatlar qulayligi va mijozlar ehtiyojlari bo'yicha real vaziyat aniqlangan. Olingan natijalar asosida hududiy mehmondo'stlik salohiyatini oshirish va xizmat sifatini raqamli yechimlar orqali yaxshilash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar.

Mehmondo'stlik sohasida xizmat sifatini oshirish zamonaviy iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri

bo'lib, u mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga, yangi ish o'rinlari yaratishga va hududlarning turizm salohiyatini oshirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ushbu xizmatlarning samarali rivojlanishi bir qator omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida raqamli texnologiyalar va axborot tizimlari alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular xizmatlarni tezkor, qulay va shaxsiylashtirilgan qilish imkonini beradi.

Raqamli tizimlar yordamida mehmondo'stlik xizmatlarini takomillashtirish natijasida quyidagi jarayonlar sodir bo'ladi: onlayn rezervatsiya va bronlash tizimlari, avtomatlashtirilgan chek-in/chek-out, CRM va analytics vositalari orqali mijozlarning ehtiyojlari aniqlanadi va shaxsiylashtirilgan xizmatlar taqdim etiladi. Shu bilan birga, xodimlar ish faoliyati optimallashtiriladi, xizmat jarayonlari tezlashadi va xarajatlar kamayadi.

Hududiy misollar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar joriy etilgan mehmonxonalar va restoranlarda xizmat sifati sezilarli darajada oshgan. Mijozlar uchun qulayliklar, tezkor xizmat va shaxsiylashtirilgan xizmatlar ularning qoniqishini kuchaytiradi, bu esa mehmondo'stlik korxonalarining daromad va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli yechimlar marketing va reklama imkoniyatlarini kengaytiradi. Veb-saytlar, mobil ilovalar va ijtimoiy tarmoqlar orqali mijozlarga xizmatlar to'g'risida tezkor axborot yetkaziladi, bu esa hududiy turizm salohiyatini oshirishga va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga yordam beradi.

Natijada, olimlar fikriga ko'ra, raqamli texnologiyalarni joriy etish

mehmondo'stlik xizmatlarini zamonaviylashtirish, xizmat sifatini oshirish va iqtisodiy samaradorlikni kuchaytirishning asosiy vositasi hisoblanadi. Shu bois, hududiy mehmondo'stlik korxonalarida innovatsion va raqamli yechimlarni tatbiq etish hududiy turizmni rivojlantirish va xizmat sifatini barqaror oshirishga xizmat qiladi.

Mehmondo'stlik sohasida raqamli texnologiyalarning ahamiyati

Bugungi kunda mehmondo'stlik sohasida raqamli texnologiyalar xizmat sifatini oshirish, mijozlar bilan muloqotni soddalashtirish va korxona ishlarini samarali boshqarish uchun muhim vosita sifatida qaraladi. Internet, mobil ilovalar, sun'iy intellekt (AI), ob'ektlar interneti (IoT) va bulutli xizmatlar mehmondo'stlik sohasida turli jarayonlarni avtomatlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar xizmatlarni shaxsiylashtirish, mijozlarning istak va ehtiyojlarini oldindan aniqlash hamda ularga qulaylik yaratishga imkon beradi.

Mehmonxona va restoranlarda raqamli yechimlar bir necha jihatdan foydali hisoblanadi. Avvalo, ular xizmat sifatini oshiradi. Masalan, mijozlar veb-saytlar va mobil ilovalar orqali xonani oldindan bron qilishi, menyuni ko'rib chiqishi va to'lovlarni amalga oshirishi mumkin. Bu esa navbatda kutish vaqtini kamaytiradi va xizmat ko'rsatish jarayonini soddalashtiradi. Shuningdek, onlayn bronlash tizimlari xodimlarning ish yukini kamaytiradi, xatoliklar ehtimolini pasaytiradi va mijozlar bilan aloqani tezlashtiradi.

Sun'iy intellekt va chatbotlar esa mehmonlarning tezkor so'rovlariga javob berishda yordam beradi. Masalan, mehmon xona narxlarini, mavjud xizmatlar

yoki restoran menyusi haqida ma'lumot olishni istasa, chatbotlar uni tez va to'liq ma'lumot bilan ta'minlaydi. Shu bilan birga, AI mijozlarning oldingi tanlov va xatti-harakatlarini tahlil qilib, ularga shaxsiylashtirilgan xizmatlar va tavsiyalar taklif qilish imkonini beradi.

IoT texnologiyalari esa xonalarni aqlli boshqarishga yordam beradi. Masalan, xona harorati, yorug'lik va boshqa tizimlar avtomatik sozlanishi mumkin. Bu nafaqat mijoz uchun qulaylik yaratadi, balki energiya tejashiga ham yordam beradi. Bulutli xizmatlar esa mehmondo'stlik korxonalariga barcha ma'lumotlarni bir joyda saqlash, ularni tahlil qilish va xodimlar ishini monitoring qilish imkonini beradi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar marketing va mijozlarni jalb qilishda ham samarali vosita hisoblanadi. Onlayn tizimlar orqali mehmonxona yoki restoran o'z xizmatlarini keng auditoriyaga taqdim etishi, chegirmalar va aksiyalarni e'lon qilishi mumkin. Natijada mijozlar soni oshadi, korxona daromadi va raqobatbardoshligi kuchayadi.

Raqamli xizmatlarni joriy etishning amaliy usullari

Raqamli xizmatlarni mehmondo'stlik sohasida joriy etish bir necha amaliy usullar orqali amalga oshiriladi va ular korxonalar ishini sezilarli darajada soddalashtiradi.

- Onlayn rezervatsiya va mijozlarni boshqarish tizimlari

Mehmonxona va restoranlarda onlayn rezervatsiya tizimlari mijozlarga xonalarni yoki stolni oldindan bron qilish imkonini beradi. Bu tizimlar nafaqat mehmonlar qulayligi uchun muhim, balki korxona uchun ham foydali. Rezervatsiyalar real vaqt rejimida yangilanadi, bu esa xonalar yoki stol

bo'sh yoki band ekanligini aniqlashni osonlashtiradi. Shuningdek, bu tizimlar mijozlar ma'lumotlarini saqlash va ularni boshqarish imkonini beradi, masalan, mijozning oldingi tashriflari, afzalliklari va maxsus so'rovlarini qayd qilish.

- Avtomatlashtirilgan chek-in va chek-out hamda smart-room texnologiyalari

Ko'plab mehmonxonalar hozirgi kunda avtomatlashtirilgan chek-in va chek-out tizimlarini joriy etmoqda. Bu xizmatlar mehmonlarning navbatda kutish vaqtini kamaytiradi va xodimlarning ish yukini yengillashtiradi. Shuningdek, smart-room texnologiyalari xonalardagi harorat, yorug'lik, televizor va boshqa qurilmalarni avtomatik boshqarish imkonini beradi. Bu nafaqat qulaylik yaratadi, balki energiya va resurslarni tejashga yordam beradi. Smart-room tizimlari yordamida mehmonxonalar xizmat sifatini shaxsiylashtirilgan darajada taqdim etishi mumkin, masalan, har bir mehmon uchun uning oldingi tanlovlariga mos sozlamalar avtomatik ravishda o'rnatiladi.

- Ma'lumotlarni tahlil qilish va shaxsiylashtirilgan xizmatlar

Raqamli texnologiyalar yordamida korxonalar mijozlar xatti-harakatlarini tahlil qilib, ularning ehtiyojlariga mos xizmatlarni taklif qilish imkoniyatiga ega. CRM (Customer Relationship Management) tizimlari mijozlar bilan aloqalarni boshqarishga xizmat qiladi va ularning afzalliklarini, so'rovlarini va tarixiy ma'lumotlarini saqlaydi. Shu bilan birga, analytics vositalari orqali mijozlar oqimi, xizmatlar bo'yicha talab va xarajatlarni tahlil qilish mumkin. Natijada korxona mijozlarga shaxsiylashtirilgan xizmatlarni taqdim etadi, bu esa ularning qoniqishini oshiradi va sodiq mijozlar bazasini yaratadi.

- Xodimlar ishini optimallashtirish

Raqamli texnologiyalar xodimlar ishini ham sezilarli darajada soddalashtiradi. Raqamli jadval va monitoring vositalari yordamida xodimlarning smenasi, vazifalari va ish yukini kuzatish mumkin. Bu xodimlar orasidagi ishni samarali taqsimlashga va jarayonlarni optimallashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, onlayn ichki tizimlar yordamida xodimlar xizmat ko'rsatish jarayonidagi kamchiliklar va muammolarni tez aniqlashlari mumkin.

- Qo'shimcha amaliy yechimlar

Bundan tashqari, raqamli tizimlar orqali korxonalar mijozlarga interaktiv xizmatlar taqdim etadi. Masalan, mobil ilovalar orqali mehmonlarga ovqat tanlash, xizmatlar bo'yicha so'rov yuborish yoki xonadagi texnik muammolarni tezkor bildirish imkoniyati beriladi. Shuningdek, raqamli tizimlar marketing va reklama faoliyatini avtomatlashtirishga yordam beradi, masalan, maxsus chegirmalar va aksiyalarni faqat ma'lum mijozlar guruhiga yuborish mumkin.

Raqamli texnologiyalarni qo'llashning ijtimoiy va iqtisodiy foydalari

Raqamli texnologiyalar mehmondo'stlik sohasida nafaqat xizmatlarni takomillashtirish, balki korxonalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini oshirishga ham yordam beradi. Ularning tatbiqi turli darajada foyda keltiradi, mijozlar, xodimlar va korxona iqtisodiy ko'rsatkichlari nuqtai nazaridan sezilarli afzalliklar yaratadi.

➤ Mijozlar uchun qulaylik va xizmat sifatini oshirish

Raqamli texnologiyalar yordamida mehmondo'stlik korxonalari mijozlarga yuqori darajadagi qulaylik yaratadi.

Onlayn rezervatsiya tizimlari, mobil ilovalar va smart-room xizmatlari orqali mehmonlar o'z xonalarini, restoran stolini yoki boshqa xizmatlarni oldindan tanlay oladi. Shuningdek, sun'iy intellekt va analytics yordamida mijozlarga shaxsiy tavsiyalar taqdim etiladi, ularning oldingi tanlov va afzalliklariga mos xizmatlar taklif qilinadi. Natijada mehmonlarning qoniqishi oshadi, ular korxona xizmatlaridan mamnun bo'ladi va sodiq mijozlarga aylanadi.

➤ Mehmondo'stlik korxonalarining daromad va samaradorligini oshirish

Raqamli tizimlar yordamida korxona ichki jarayonlari samarali boshqariladi, bu esa daromadni oshirishga yordam beradi. Masalan, onlayn rezervatsiya tizimlari xonalar va restoranlar bo'sh yoki band ekanligini real vaqt rejimida ko'rsatadi, bu esa resurslardan maksimal darajada foydalanishga imkon beradi. Avtomatlashtirilgan chek-in/chek-out tizimlari esa xodimlar ishini soddalashtiradi va xizmat jarayonlarini tezlashtiradi, bu o'z navbatida xizmatlar sonini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, ma'lumotlarni tahlil qilish korxona qarorlarini aniqroq va tezroq qabul qilish imkonini beradi, bu ham daromad va samaradorlikni oshiradi.

➤ Marketing va reklama imkoniyatlarini kengaytirish

Raqamli texnologiyalar marketing va reklama faoliyatini avtomatlashtirish imkonini beradi. Korxona mijozlar bazasini tahlil qilib, maxsus aksiyalar, chegirmalar yoki yangiliklarni faqat ma'lum guruhga yuborishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali reklama kampaniyalari samarali amalga oshiriladi. Bu nafaqat yangi mijozlarni jalb qiladi, balki mavjud

mijozlar bilan aloqani kuchaytiradi va brend imidjini mustahkamlaydi.

➤ Kadrlar ish faoliyatini optimallashtirish va xarajatlarni kamaytirish

Raqamli tizimlar xodimlar ishini nazorat qilish va optimallashtirish imkonini beradi. Raqamli jadval va monitoring vositalari yordamida smenalar, vazifalar va ish yukini samarali taqsimlash mumkin. Shu bilan birga, avtomatlashtirilgan tizimlar xodimlar sonini kamaytirishga va jarayonlarni tezlashtirishga yordam beradi, bu esa xarajatlarni pasaytiradi. Masalan, chek-in/chek-out jarayoni avtomatlashtirilsa, xodimlar boshqa muhim vazifalarga e'tibor qaratishi mumkin. Shu tarzda, raqamli texnologiyalar ish jarayonlarini soddalashtiradi va korxonaning moliyaviy resurslarini tejaydi.

Xulosa va takliflar.

Raqamli texnologiyalar mehmondo'stlik sohasida xizmat sifatini oshirish, korxona samaradorligini kuchaytirish va mijozlar bilan aloqani yaxshilashda muhim vosita sifatida e'tirof etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, internet, mobil ilovalar, sun'iy intellekt (AI), ob'ektlar interneti (IoT) va bulutli xizmatlar mehmondo'stlik korxonalarining turli jarayonlarini avtomatlashtirishga imkon beradi va bu jarayonlarni tezlashtiradi. Shu bilan birga, raqamli yechimlar xizmatlarni shaxsiylashtirish, mijozlar ehtiyojlarini aniqlash va ularning qoniqishini oshirishga yordam beradi.

Onlayn rezervatsiya tizimlari va avtomatlashtirilgan chek-in/chek-out xizmatlari mijozlar uchun qulaylik yaratadi, navbatlarni kamaytiradi va korxona ichki jarayonlarini soddalashtiradi. CRM tizimlari va analytics vositalari esa mijozlarning xatti-

harakatlarini tahlil qilib, ularga mos shaxsiy xizmatlar taklif qilish imkonini beradi. Smart-room texnologiyalari xonalarni aqlli boshqarish orqali energiya resurslarini tejash va xizmat sifatini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli jadval va monitoring tizimlari xodimlar ishini optimallashtiradi, ish yukini samarali taqsimlaydi va korxona xarajatlarini kamaytiradi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etishning ijtimoiy foydalari ham katta ahamiyatga ega. Mijozlar qulay va tezkor xizmatlardan foydalanadi, sodiq mijozlar bazasi shakllanadi va ularning mehmondo'stlik tajribasi yaxshilanadi. Shu bilan birga, korxona xodimlari ish jarayonini osonlashtirish orqali o'z malakasini oshirishga va mijozlarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishga e'tibor qaratadi.

Iqtisodiy nuqtai nazardan, raqamli texnologiyalar korxona daromadini oshirish, xarajatlarni kamaytirish, marketing va reklama imkoniyatlarini kengaytirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishga yordam beradi. Bularning barchasi mehmondo'stlik korxonalarining uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Shu bois, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish har bir mehmondo'stlik korxonasi uchun zamon talabidir. Kelajakda AI, IoT, virtual va kengaytirilgan haqiqat texnologiyalari yordamida xizmatlarni yanada shaxsiylashtirish, mijozlar ehtiyojlarini oldindan aniqlash va jarayonlarni to'liq avtomatlashtirish imkoniyati mavjud bo'ladi. Shu sababli, raqamli yechimlarni joriy etish mehmondo'stlik sohasida raqobatbardoshlikni oshirish va xizmat sifatini yuqori darajada ta'minlashning asosiy vositasi hisoblanadi.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalar mehmondo'stlik xizmatlarini nafaqat zamonaviylashtiradi, balki korxonalarining ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini oshiradi, mijozlar va xodimlar uchun qulaylik yaratadi va kelajakdagi rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Takliflar

➤ Raqamli tizimlarni keng joriy etish

Mehmondo'stlik korxonalari internet, mobil ilovalar va bulutli xizmatlarni keng qo'llashi zarur. Shu orqali bron qilish, xizmatlarni tanlash va to'lovlarni amalga oshirish jarayoni soddalashadi, mijozlar tajribasi yaxshilanadi va xizmatlar tezkor bo'ladi.

➤ Avtomatlashtirilgan xizmatlarni rivojlantirish

Chek-in/chek-out jarayonlarini avtomatlashtirish, smart-room texnologiyalarini joriy etish va IoT tizimlari yordamida xonalarni boshqarish korxona ishini optimallashtiradi. Shu bilan birga, energiya va boshqa resurslarni tejash imkoniyati ham oshadi.

➤ Shaxsiylashtirilgan xizmatlarni kuchaytirish

CRM tizimlari va analytics vositalaridan keng foydalanish tavsiya etiladi. Mijozlarning oldingi tanlovlarini, afzalliklarini va istaklarini tahlil qilib, ularga individual xizmatlar taqdim etish mumkin. Bu esa sodiq mijozlar bazasini yaratishga yordam beradi.

➤ Xodimlar ishini optimallashtirish va malakasini oshirish

Raqamli jadval va monitoring tizimlari yordamida xodimlarning ish yukini samarali taqsimlash tavsiya etiladi. Shu bilan birga, xodimlarni raqamli tizimlardan foydalanish bo'yicha muntazam o'qitish va malakasini oshirish,

xizmat sifatini yanada yuqori darajaga ko'tarishga yordam beradi.

➤ Marketing va reklama faoliyatini raqamlashtirish

Onlayn marketing va reklama kampaniyalarini avtomatlashtirish orqali korxona yangi mijozlarni jalb qilishi va mavjud mijozlar bilan aloqani mustahkamlashi mumkin. Shuningdek, maxsus chegirmalar va aksiyalarni faqat ma'lum guruhga yuborish orqali reklama samaradorligi oshadi.

➤ Innovatsion texnologiyalarni doimiy kuzatish

Kelajakda virtual haqiqat (VR), kengaytirilgan haqiqat (AR) va sun'iy intellektning yangi yechimlarini tatbiq etish tavsiya etiladi. Bu mehmondo'stlik xizmatlarini yanada interaktiv, qulay va zamonaviy qilish imkonini beradi.

➤ Mahalliy sharoitga moslashtirish

Raqamli texnologiyalarni joriy etishda mahalliy iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlarni hisobga olish zarur. Shu bilan birga, xodimlar va mijozlar uchun qulaylik yaratish, texnologiyalardan samarali foydalanishni ta'minlash muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Axmatova M. E., Farxodova R. F. "Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning mehmonxona biznesiga ta'siri," O'zbekiston, 2022.
2. Ulug'bek Mexmonaliyev, Hadichabibi Sharipova. "Raqamli texnologiyalar va mehmondo'stlik sanoati," *Kokand Universiteti ilmiy jurnali*, 2021.
3. Zaynalov N.R. — *Turizmda axborot texnologiyalari*, Voris-nashriyoti, 2017.
4. Ayupov R.H. — *Raqamli texnologiyalar: innovatsiyalar va rivojlanish istiqbollari*, 2020.
5. Zaynalov N.R. — *Turizmda axborot tizimlari va xizmatlar*, NamDU nashri, 2019.
6. *Turizmda raqamli texnologiyalar*, o'quv qo'llanma, O'zbekiston, 2020.
7. *Digital Transformation of the Hotel Industry: Theories, Practices, and Global Challenges*, Springer, 2021.
8. Ministry of Transport of Uzbekistan, Shahar transporti va turizm infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha strategiya, Tashkent, 2020.
9. Ministry of Tourism and Cultural Heritage of the Republic of Uzbekistan. (2024). Tourism Statistics of Uzbekistan. Tashkent.
10. Sh. Safarov, N.E. Ibadullaev, M.I. Daminov, A.A. Karimov. Tourism and transport services. -T.: "Science and technology", 2019, 92 p.
11. M.M.Rabbimov, Z.T.Bakayev, B.Sh.Safarov. "The Impact of Cultural Heritage on Economic Growth in the Example of Museum Development in Uzbekistan" https://doi.org/10.1007/978-3-031-65343-8_25
12. M.M.Rabbimov, D.K.Usmonova "Artificial Intelligence Powered Strategies to Enhance the Competitiveness of Healthcare Institutions in Uzbekistan" ICONSTEM 2024 <https://doi.org/10.1109/iconstem60960.2024.10568608>
13. UzDaily. (2024). Uzbekistan: Wine Tourism Cluster Development. <https://uzdaily.uz/enotourism>
14. Tukhliev I.S., Hayitboev R., et al., Fundamentals of Tourism, Textbook, Tashkent, 2014.-331 p.

AN'ANAVIY IQTISODIYOTDAN YASHIL IQTISODIYOTGA: BARQAROR RIVOJLANISHNING BURILISH NUQTASI

A.N.Nizamov , S.T. Eshimov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Nizamov Axtam No'manovich

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish instituti "Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasida professori

Email: axtamnizamovc@mail.com

Tel: +998973986717

Eshimov Sardor Tulqin o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish instituti "Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasida magistranti

Email: sardoreshimov2002@gmail.com

Tel: +998952198971

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Ushbu maqola an'anaviy (lineer, resurslarni haddan tashqari ishlatuvchi) iqtisodiyotdan yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini barqaror rivojlanishning burilish nuqtasi sifatida tahlil qiladi. An'anaviy modelning ekologik va ijtimoiy muammolari ko'rib chiqilib, BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) ta'rifiga ko'ra yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillari – inson farovonligini oshirish, ijtimoiy tenglikni ta'minlash va ekologik xavflarni kamaytirish – ochib beriladi. Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) 2025-yilgi hisobotiga asoslanib, global o'tishning burilish nuqtalari (Rio+20, Parij kelishuvi, SDG 2015) va 2025-yilgi statistika (qayta tiklanadigan energiya o'sishi, CO₂ emissiyalari) tahlil qilinadi. Muammolar (moliyalashtirish yetishmovchiligi, texnologik to'siqlar), imkoniyatlar (yashil ish o'rinlari, investitsiyalar) va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: an'anaviy iqtisodiyot, yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, SDG, O'zbekiston strategiyasi, qayta tiklanadigan energiya, iqlim o'zgarishi.

FROM TRADITIONAL ECONOMY TO GREEN ECONOMY: A TURNING POINT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. This article analyzes the transition from a traditional (linear, resource-intensive) economy to a green economy as a turning point for sustainable development. It examines the environmental and social challenges of the traditional model and outlines the key principles of a green economy, as defined by the United Nations Environment Programme (UNEP), namely improving human well-being, ensuring social equity and reducing environmental risks. Based on the Sustainable Development Goals (SDGs) 2025 report, it analyzes the turning points of the global transition (Rio+20, Paris Agreement, SDGs 2015) and the statistics for 2025 (renewable energy growth, CO₂ emissions). Challenges (lack of financing, technological barriers), opportunities (green jobs, investments) and recommendations are presented.

Keywords: traditional economy, green economy, sustainable development, SDGs, Uzbekistan's strategy, renewable energy, climate change.

ОТ ТРАДИЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ К ЗЕЛЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ: ПОВОРОТНЫЙ МОМЕНТ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В данной статье анализируется переход от традиционной (линейной, ресурсоемкой) экономики к зеленой экономике как поворотный момент для устойчивого развития. Рассматриваются экологические и социальные проблемы традиционной модели и излагаются ключевые принципы зеленой экономики, определенные Программой ООН по окружающей среде (ЮНЕП), а именно: повышение благосостояния человека, обеспечение социальной справедливости и снижение экологических рисков. На основе доклада о Целях устойчивого развития (ЦУР) до 2025 года анализируются поворотные моменты глобального перехода (Рио+20, Парижское соглашение, ЦУР 2015) и статистические данные за 2025 год (рост возобновляемой энергетики, выбросы CO₂). Представлены проблемы (недостаток финансирования, технологические барьеры), возможности (зеленые рабочие места, инвестиции) и рекомендации.

Ключевые слова: традиционная экономика, зеленая экономика, устойчивое развитие, ЦУР, стратегия Узбекистана, возобновляемая энергия, изменение климата.

Zamonaviy global iqtisodiyot chuqur inqiroz holatida. An'anaviy iqtisodiy model – cheksiz o'sishga asoslangan, tabiiy resurslarni haddan tashqari ishlatuvchi, asosan fossill yoqilg'i (neft, ko'mir, gaz) ga tayangan va lineer "ishlab chiqarish – iste'mol – chiqindi" tsikliga qurilgan – ekologik tanqislik, iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va ijtimoiy tengsizlikka olib kelmoqda. 2025-yilda global fossill yoqilg'i CO₂ emissiyalari rekord darajaga yetdi: 38,1 milliard tonnaga (Gt) ko'tarilib, o'tgan yilga nisbatan 1,1% o'sishni ko'rsatdi. Bu raqam Global Carbon Budget 2025 hisobotida tasdiqlangan bo'lib, atmosfera CO₂ konsentratsiyasini 425,7 ppm ga yetkazdi – sanoatgacha davrdagidan 52% yuqori. Umumiy global GHG emissiyalari esa 2024-yilda 53,2 Gt CO₂eq ga yetgan bo'lib, iqtisodiy o'sishdan ajralish jarayoni sekinlashmoqda. Shu bilan birga, qayta tiklanadigan energiya manbalari (QTEM) ulushi elektr energiyasi ishlab chiqarishida 2025-yilning birinchi yarmida 34,3% ga yetdi, quyosh va shamol energiyasi rekord o'sishni namoyon etdi. Biroq, bu ijobiy o'zgarishlar hali ham yetarli emas: emissiyalar o'sishi davom etmoqda, iqlim o'zgarishining oqibatlari – ekstremal ob-havo hodisalari, suv tanqisligi, qurg'oqchilik va dengiz sathining ko'tarilishi – rivojlanayotgan mamlakatlarda, xususan Markaziy Osiyoda, og'ir ijtimoiy-iqtisodiy yuklamalarni keltirib chiqarmoqda. An'anaviy iqtisodiyotning asosiy muammolari nafaqat ekologik, balki ijtimoiy va iqtisodiy xarakterga ega. Neoklassik model resurslarni cheksiz deb hisoblaydi va qisqa muddatli foydaga yo'naltirilgan. Natijada, global YaIM o'sishi bilan birga tabiiy kapitalning

yo'qolishi kuzatilmoqda: o'rmonlarning kesilishi, suv resurslarining ifloslanishi va tuproqning degradatsiyasi. BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) 2025-yilgi hisobotiga ko'ra, 17 ta maqsadning faqat bir qismi o'rtacha sur'atda amalga oshmoqda, qolganlari esa yetarli emas yoki regress holatida. Global iqtisodiyotdagi bu inqiroz barqaror rivojlanishning burilish nuqtasini talab qiladi – an'anaviy modeldan yashil iqtisodiyotga o'tish.

Yashil iqtisodiyot tushunchasi BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan aniq belgilangan: "Yashil iqtisodiyot – bu past uglerodli, resurs samarador va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiyot bo'lib, unda ish o'rinlari va daromad o'sishi atrof-muhit xavflari va tanqisliklarini sezilarli darajada kamaytiruvchi investitsiyalar orqali ta'minlanadi". Bunda uglerod emissiyalari va ifloslanish kamaytiriladi, energiya va resurs samaradorligi oshiriladi, biologik xilma-xillik va ekotizim xizmatlari saqlanadi. Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning amaliy ifodasi sifatida 1987-yilgi Brundtland hisobotida ("Bizning umumiy kelajagimiz") "hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish, kelajak avlodlar imkoniyatlarini cheklamaslik" tamoyili asosida shakllangan. Keyinchalik Rio de-Janeyro deklaratsiyasi (1992), Rio+20 sammiti (2012), Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG, 2015) va Parij iqlim kelishuvi (2015) orqali rivojlandi. 2025-yilga kelib, COP30 (Braziliya) doirasida QTEM ni uch baravar oshirish va uglerod neytralligiga erishish bo'yicha yangi majburiyatlar qabul qilindi. Bu jarayon yashil iqtisodiyotni nafaqat ekologik, balki iqtisodiy o'sishning yangi dvigateli sifatida ko'rsatmoqda: yashil investitsiyalar orqali yangi ish o'rinlari

(2030-yilga qadar 60 milliongacha), resurs samaradorligi va ijtimoiy tenglikni ta'minlash imkoniyati yaratilmoqda. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu o'tish strategik ahamiyatga ega. Mamlakatimiz an'anaviy energiya manbalariga (gaz va ko'mir) qaramlikni saqlab qolgan holda, iqlim o'zgarishining og'ir oqibatlarini boshdan kechirmoqda: Aral dengizi inqirozi, suv tanqisligi va qishloq xo'jaligida hosildorlik pasayishi. Shu bois, 2019-yilda qabul qilingan "2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasini yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" (PQ-4477) energiya samaradorligini oshirish, QTEM ulushini 30% ga yetkazish, issiqxona gazlarini kamaytirish va resurslarni tejashni asosiy maqsad qilib belgiladi. 2025-yil Prezident farmoni bilan "Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili" deb e'lon qilindi. Bu yil "O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida qabul qilingan davlat dasturida yashil transformatsiya chuqurlashtirildi: QTEM quvvati 25 GVt ga yetkazish, energiya samaradorligini ikki baravar oshirish, chiqindilarni qayta ishlashni 35% ga ko'tarish va "Yashil Makon" loyihasi orqali 1 milliard daraxt ekish rejalashtirilgan. Bundan tashqari, 2025-yilda qabul qilingan uchinchi Milliy iqtisodiy jihatdan belgilangan hissasi (NDC 3.0) uglerod emissiyalarini 16 million tonnaga kamaytirish va QTEM ulushini 54% ga yetkazishni nazarda tutadi. Xalqaro hamkorlik – AIIB, UNDP PAGE va GGGI loyihalari – yashil moliyalashtirish va texnologiya transferini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, O'zbekiston kabi mamlakatlarda yashil o'tish nafaqat ekologik zarurat, balki iqtisodiy rivojlanishning yangi imkoniyati hisoblanadi. An'anaviy model iqtisodiy o'sishni ta'minlagan bo'lsa-da, u

uzoq muddatli barqarorlikka xavf solmoqda. Yashil iqtisodiyot esa doiraviy model (qayta ishlatish, chiqindisiz ishlab chiqarish), biomimikriya va yashil innovatsiyalar orqali yangi ish o'rinlari, eksport potentsiali va xalqaro investitsiyalarni jalb qilish imkonini beradi. Bu maqolaning asosiy maqsadi an'anaviy iqtisodiyotdan yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilib, barqaror rivojlanishning burilish nuqtalarini aniqlashdir. Bunda global tajribalar (Germaniya Energiewende, Xitoy va Kosta-Rika misollari), O'zbekistonning milliy strategiyalari va statistik ma'lumotlar asosida muammolar, imkoniyatlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqot usullari: tizimli tahlil, qiyosiy metod, statistik va hujjatli tahlil. Maqola yashil iqtisodiyotni O'zbekiston kontekstida chuqurroq o'rganishga hissa qo'shishi va rivojlanayotgan mamlakatlar uchun amaliy model bo'lishi mumkin.

An'anaviy iqtisodiyotning asosiy muammolari.

An'anaviy iqtisodiyot lineer (chiziqli) modelga asoslanadi: tabiiy resurslar olinadi, mahsulotlar ishlab chiqariladi, iste'mol qilinadi va oxirida chiqindi sifatida tashlanadi. Bu model "olish – ishlab chiqarish – tashlab yuborish" tamoyiliga tayanadi va global miqyosda ekologik, iqtisodiy hamda ijtimoiy inqirozlarni kuchaytirmoqda. Jahon iqtisodiyoti bu model orqali yiliga 106 milliard tonna material iste'mol qilmoqda, ammo ulardan faqat 6,9 foizi qayta ishlatiladi – bu ko'rsatkich 2018-yildagi 9,1 foizdan sezilarli darajada pasaygan. Qolgan qismi esa chiqindi yoki emissiya sifatida atrof-muhitga tashlanadi, bu esa biologik xilma-xillikni yo'qotish, iqlim o'zgarishi va resurs tanqisligini kuchaytiradi.

1-rasm. An'anaviy iqtisodiyotning muammolari.

Ekologik tanazzul. Lineer model tabiiy resurslarni haddan tashqari ishlatish va chiqindilarni ko'paytirish orqali ekologik tanazzulga olib keladi. Masalan, global miqyosda chiqindilarning atigi 11,2 foizi qayta ishlanadi, qolgan qismi esa okeanlar, yer va atmosfera ifloslanishiga sabab bo'ladi. Bu jarayon biologik xilma-xillikni yo'qotish, tuproq degradatsiyasi va iqlim o'zgarishini tezlashtiradi. IPCC va UNEP hisobotlariga ko'ra, lineer iqtisodiyot global issiqxona gazlari chiqindilarining asosiy manbai bo'lib, ularning 70 foizdan ortig'i energiya va sanoat sektorlariga to'g'ri keladi. Natijada, yer yuzining harorati ko'tarilmoqda, ekstremal ob-havo hodisalari (qurg'oqchilik, suv toshqinlari) ko'paymoqda va tabiiy resurslar (suv, o'rmonlar, minerallar) tez sur'atlar bilan tugamoqda. Bu muammo rivojlanayotgan mamlakatlarda yanada keskin: masalan, suv resurslarining 90 foizi qishloq xo'jaligida ishlatiladi, ammo samaradorlik pastligi sababli katta qismi behuda sarflanadi.

Iqtisodiy beqarorlik. An'anaviy iqtisodiyot qazilma yoqilg'ilarga (neft, gaz, ko'mir) kuchli qaramlik tufayli doimiy narx o'zgarishlari va moliyaviy inqirozlarga duch keladi. Geosiyosiy ziddiyatlar (masalan, Rossiya-Ukraina urushi) energiya narxlarini keskin oshirib, Yevropa Ittifoqiga 2021–2024-yillarda qo'shimcha 1,8 trillion yevro xarajat qildi. Jahon banki va Xalqaro energiya agentligi ma'lumotlariga ko'ra, neft narxining o'zgaruvchanligi iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi, investitsiyalarni kamaytiradi va savdo balansi buzilishiga olib keladi. Qazilma yoqilg'ilarga qaram mamlakatlarda iqtisodiy o'sish sur'ati o'rtacha 1,8 foizni tashkil etsa, boshqa davlatlarda bu ko'rsatkich 2,6 foizga yetadi. Bu beqarorlik inflyatsiya, byudjet defitsiti va ish o'rinlarining yo'qolishiga sabab bo'ladi, chunki energiya xarajatlari butun iqtisodiy zanjirga ta'sir qiladi. Ijtimoiy tengsizlik. Lineer model boylik va daromadlarning tengsiz taqsimlanishini kuchaytiradi. World Inequality Report 2026 ma'lumotlariga

ko'ra, global miqyosda eng boy 10 foiz aholi umumiy daromadning 50 foizdan ortig'ini egallaydi, eng kambag'al 50 foiz esa atigi 8–10 foizini oladi. Boylik bo'yicha esa eng boy 10 foiz global boylikning 75 foizini, eng kambag'al 50 foiz esa faqat 2 foizini egallaydi. Resurslarni haddan tashqari ishlatish va chiqindilar ko'payishi boy va kambag'al mamlakatlar o'rtasidagi farqni yanada chuqurlashtiradi: boy davlatlar resurslarni import qiladi, kambag'allar esa ekologik zarar va qashshoqlikni boshdan kechiradi. OECD hisobotlarida ko'rsatilishicha, eng boy 10 foiz va eng kambag'al 10 foiz o'rtasidagi daromad nisbati o'rtacha 8,4:1 ni tashkil etadi. Bu tengsizlik qashshoqlikni saqlab qoladi, ijtimoiy keskinliklarni oshiradi va barqaror rivojlanishni to'sqinlik qiladi. Bu muammolar, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan O'zbekistonda, chuqurroq sezilmoqda. O'zbekiston suv resurslari bo'yicha dunyoning eng tanqis mintaqalaridan biri hisoblanadi: suv tanqisligi koeffitsienti 178 ga teng (ya'ni suv sarfi uning tiklanishidan 78 foiz ko'p). FAO va Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, irrigatsiya samaradorligi atigi 48 foizni tashkil etadi, suv mahsuldorligi esa 0,21 AQSh dollari/m³ (dunyo o'rtachasi – 0,45 AQSh dollari/m³). Orol dengizi inqirozi – lineer modelning klassik misoli: sovet davridagi irrigatsiya loyihalari tufayli dengizning maydoni 68 ming km² dan qisqardi va hozir cho'lga aylandi. Bu esa iqlim o'zgarishi, chang bo'ronlari, qurg'oqchilik va 8 milliondan ortiq aholi uchun yuqori iqlim xavfini keltirib chiqarmoqda (Jahon banki CCDR, 2023). Energiya samaradorligining pastligi (tabiiy gazga qaramlik) va resurslarning behuda sarflanishi iqtisodiy o'sishni xavf ostiga qo'ymoqda: energiya importi va ekologik zararlar yiliga milliardlab dollar

zarar yetkazadi. Qisqa qilib aytganda, an'anaviy lineer iqtisodiyotning bu uchta asosiy muammosi – ekologik tanazzul, iqtisodiy beqarorlik va ijtimoiy tengsizlik – global va milliy darajada barqaror rivojlanishni imkonsiz qilmoqda. Ilmiy tadqiqotlar (UNEP, Jahon banki, Circle Economy) shuni ko'rsatadiki, bu modelni saqlab qolish uzoq muddatli inqirozga olib keladi. Shuning uchun yashil iqtisodiyotga o'tish – sirkulyar model (qayta ishlatish, qayta ishlash va resurslarni tejash) – nafaqat zarur, balki yagona burilish nuqtasi hisoblanadi. Yashil iqtisodiyot – bu Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) ta'rifi ko'ra, “inson farovonligini oshiruvchi, ijtimoiy tenglikni ta'minlovchi, atrof-muhit xavfini va ekologik tanqisliklarni sezilarli darajada kamaytiruvchi iqtisodiyot”dir. U past uglerodli, resurslardan samarali foydalanadigan va ijtimoiy inklyuziv (qamrab oluvchi) bo'lishi kerak. Bu model an'anaviy lineer iqtisodiyotning “olish – ishlab chiqarish – tashlab yuborish” tamoyilidan farqli o'laroq, sirkulyar (aylana) modelga asoslanadi: resurslar qayta ishlatiladi, qayta ishlash, ta'mirlash, qayta tiklash va resurslarni uzaytirish orqali chiqindilar minimallashtiriladi. Natijada, iqtisodiy o'sish tabiiy resurslar va atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, aksincha, ularni tiklab boradi. UNEPning 2025-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, yashil iqtisodiyot global miqyosda inson salomatligi, iqtisodiy barqarorlik va ekologik xavfsizlikni birlashtiruvchi yagona yo'l sifatida qaralmoqda. Bu model 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) va Parij kelishuvi bilan to'liq uyg'unlashgan bo'lib, resurslardan foydalanishni ekologik chegaralar ichida saqlashni ta'minlaydi. Sirkulyar

modelning asosiy tamoyillari quyidagilar: mahsulotlarning umrini uzaytirish (ta'mirlash va qayta ishlatish), chiqindilarni resursga aylantirish (qayta ishlash), resurs samaradorligini oshirish va biologik xilma-xillikni saqlash. Circle Economy va ILOning 2025-yilgi "Circularity Gap Report" hisobotiga ko'ra, global sirkulyarlik darajasi 2025-yilda atigi 6,9 foizni tashkil etadi (2018-yildagi 9,1 foizdan pasaygan). Bu ko'rsatkichni oshirish orqali iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillik yo'qolishi va ifloslanishning "uch tomonlama inqirozi"ni yumshatish mumkin. Yashil iqtisodiyot nafaqat chiqindilarni kamaytiradi, balki iqtisodiy faoliyatni ekologik chegaralar ichida saqlab, uzoq muddatli farovonlikni ta'minlaydi.

Ekologik afzalliklar. Yashil iqtisodiyot uglerod chiqindilarini keskin kamaytirish, biologik xilma-xillikni saqlash va tabiiy resurslarni tiklash orqali ekologik tanazzulni to'xtatadi. UNEPning Global Resources Outlook 2024 hisobotida ta'kidlanishicha, sirkulyar yondashuvlar resurslardan foydalanishni ajratib (decoupling), iqtisodiy o'sishni ekologik bosimdan ozod qilishi mumkin. Masalan, qayta tiklanadigan energiya va chiqindilarni qayta ishlash global issiqxona gazlari chiqindilarini 45 foizga qisqartirishga yordam beradi (2030-yilgacha). Bu model okeanlar, o'rmonlar va tuproqni tiklaydi, biologik xilma-xillikni saqlaydi va ekstremal ob-havo hodisalarini kamaytiradi. Natijada, ekologik xizmatlar (toza suv, havo va oziq-ovqat) tiklanib, insoniyatning uzoq muddatli hayotiyligi ta'minlanadi. **Iqtisodiy afzalliklar.** Yashil o'tish yangi "yashil" ish o'rinlarini yaratadi, energiya samaradorligini oshiradi va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. ILO,

Circle Economy va Jahon bankining 2025-yilgi birgalikdagi hisobotiga ko'ra, sirkulyar iqtisodiyotda global miqyosda 121–142 million kishi band (dunyodagi umumiy ish o'rinlarining 5–5,8 foizi, qishloq xo'jaligini hisobga olmaganda). Bu ish o'rinlari asosan ta'mirlash va texnik xizmat ko'rsatish (46 foiz), ishlab chiqarish (24,5 foiz) va chiqindilarni boshqarish (8 foiz) sektorlarida jamlangan. Ayollar bu ish o'rinlarining 26 foizini egallaydi. Jahon iqtisodiy forumi (WEF) 2025-yilgi bashoratiga ko'ra, yashil o'tish 2030-yilgacha 14,4 million ish o'rinini ta'sir qiladi va sof 9,6 million yangi ish o'rinini yaratadi (har 1 yo'qotilgan ish o'rniga 5 ta yangisi). ILO hisob-kitoblariga ko'ra, dekarbonizatsiya 2030-yilgacha 24 million yashil ish o'rinini yaratishi mumkin. Energiya samaradorligi oshishi va yangi texnologiyalar (quyosh, shamol, vodorod) investitsiyalarni jalb qiladi, xarajatlar kamayadi va iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshiradi. Bu model iqtisodiy o'sishni sekinlashtirmaydi, aksincha, uni barqarorlashtiradi – chunki resurs tejash va innovatsiyalar uzoq muddatli foyda keltiradi.

Ijtimoiy afzalliklar. Yashil iqtisodiyot inklyuzivlik tamoyiliga asoslanadi: qashshoqlikni qisqartirish, gender tengligini ta'minlash va jamiyatning barcha qatlamlarini (shu jumladan, kambag'al va zaif guruhlarini) jalb qilish. UNEP ta'kidlaganidek, bu model inson farovonligini oshiradi va ijtimoiy tengsizlikni kamaytiradi. Masalan, informal sektor (chiqindi yig'uvchilar, qayta ishlovchilar) rasmiylashtirilganda millionlab kambag'al oilalar daromadi oshadi. Gender jihatdan, ayollar sirkulyar ish o'rinlarida faol ishtirok etadi va qashshoqlikdan chiqish imkoniyatini

oladi. Ijtimoiy inklyuzivlik orqali qashshoqlikni qisqartirish, ta'lim va sog'liqni saqlash yaxshilanadi, jamiyatning barcha qatlamlari (yoshlar, ayollar, qishloq aholisi) yashil loyihalarda ishtirok etadi. Bu model ijtimoiy keskinliklarni yumshatib, barqaror rivojlanishning ijtimoiy ustunini mustahkamlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashil o'tish iqtisodiy o'sishni sekinlashtirmaydi, balki uni barqarorlashtiradi va hatto kuchaytiradi. Jahon banki va UNEP hisobotlarida ta'kidlanishicha, yashil siyosatlar qisqa muddatli xarajatlarni uzoq muddatli foydalar (innovatsiya, ish o'rinlari, resurs tejash) bilan qoplaydi. Klassik misol – Germaniyaning “Energiewende” dasturi: 2000-yildan boshlab qayta tiklanadigan energiyaga o'tish orqali millionlab ish o'rinlari yaratildi, investitsiyalar oshdi va iqtisodiy raqobatbardoshlik mustahkamlandi. 2025-yilgi baholarga ko'ra, bu dastur nafaqat uglerod chiqindilarini kamaytirdi, balki yangi texnologiyalar va eksport bozorlarini ochdi. Shunga o'xshash tajribalar Yevropa Ittifoqi, Janubiy Koreya va Xitoyda ham kuzatilmoqda.

An'anaviydan yashil iqtisodiyotga o'tish – bu murakkab, ko'p tomonlama va uzoq muddatli jarayon bo'lib, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy o'zgarishlarni bir vaqtning o'zida ta'minlashni talab qiladi. UNEP, Jahon banki va OECD hisobotlariga ko'ra, muvaffaqiyatli o'tish uchun siyosiy-islohotlar, texnologik innovatsiyalar, moliyaviy mexanizmlar va inson kapitalini rivojlantirishning integratsiyalashgan yondashuvi zarur. Bu mexanizmlar nafaqat chiqindilarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishni, balki yangi ish o'rinlari yaratish, iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish va ijtimoiy adolatni ta'minlashni

ham maqsad qiladi. Jahon miqyosida yashil o'tish uchun yillik investitsiyalar 2030-yilgacha 9 trillion dollarga yetishi kerak (Climate Policy Initiative, 2025), ammo hozirgi daraja atigi 1,2–1,3 trillion dollarni tashkil etadi. Shuning uchun mexanizmlar samaradorligini oshirish – global va milliy darajadagi asosiy vazifa.

An'anaviydan yashil iqtisodiyotga o'tish quyidagi asosiy mexanizmlarni talab qiladi.

1. Siyosiy va institutsional islohotlar. Davlat siyosatini yashil tamoyillar bilan uyg'unlashtirish orqali subsidiyalarni qayta ko'rib chiqish, soliq imtiyozlarini joriy etish va qonun hujjatlarini takomillashtirish muhimdir. Masalan, qazilma yoqilg'ilarga subsidiyalarni (jahon miqyosida yiliga 7 trillion dollar) qisqartirish va uglerod solig'ini joriy etish orqali emissiyalarni kamaytirish mumkin. Yevropa Ittifoqining “Fit for 55” paketi (2030-yilgacha emissiyalarni 55% ga qisqartirish) va Karbon chegarasi sozlamasi mexanizmi (CBAM) shu yo'nalishdagi yorqin misoldir. Bu islohotlar bozor signallarini o'zgartirib, yashil texnologiyalarni rag'batlantiradi. O'zbekistonda ham energiya subsidiyalarini qayta ko'rib chiqish va yashil soliq tizimini joriy etish strategiyada belgilangan.

2. Texnologik innovatsiyalar. Qayta tiklanadigan energiya manbalarini (quyosh, shamol, vodorod), smart-grid tizimlarini va sirkulyar texnologiyalarni (chiqindilarni qayta ishlash, resurslarni uzaytirish) keng joriy etish o'tishning texnologik asosidir. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, smart-grid va raqamli texnologiyalar energiya samaradorligini 20–30% ga oshirishi mumkin. Sirkulyar iqtisodiyot texnologiyalari chiqindilarni 50% ga

kamaytiradi. Xalqaro tajribada Yevropa Ittifoqi “Clean Energy” dasturi orqali 2030-yilgacha qayta tiklanadigan energiyani 45% ga yetkazishni rejalashtirmoqda, Janubiy Koreya esa “Green New Deal” doirasida vodorod va smart shahar texnologiyalariga milliardlab investitsiya qilmoqda.

3. Moliyalashtirish. Yashil moliya mexanizmlari (yashil obligatsiyalar, xalqaro grantlar, suvuklik fondlari) va xususiy investitsiyalarni jalb qilish orqali o‘tishni moliyalashtirish zarur. 2025-yilda global yashil obligatsiyalar bozori 3 trillion dollar chegarasidan o‘tdi, Yevropa 55% ulushga ega (LSEG, 2025). Jahon banki va EBRD kabi tashkilotlar yashil obligatsiyalar va blended finance (aralash moliya) orqali xususiy sektor investitsiyalarini 5–7 baravar oshirishni maqsad qilgan. O‘zbekiston uchun xalqaro grantlar (Green Climate Fund) va yashil obligatsiyalarni chiqarish istiqbolli yo‘nalishdir.

4. Ta’lim va inson kapitali. Yashil ko‘nikmalarni (texnik, transversal va barqarorlik tamoyillariga asoslangan) rivojlantirish orqali ishchi kuchini

tayyorlash muhim. OECD hisobotiga ko‘ra, yashil o‘tish 2030-yilgacha 24 million yangi ish o‘rinini yaratadi, ammo ko‘nikmalar yetishmovchiligi asosiy to‘siqdir. Yashil ko‘nikmalar uch turga bo‘linadi: texnik (masalan, quyosh panellarini o‘rnatish), transversal (rakamli va muammolarni hal qilish) va barqarorlik tamoyillari (tizimli fikrlash). Ta’lim dasturlarini qayta ko‘rib chiqish va umrbod o‘qitish tizimini joriy etish kerak. Xalqaro tajribada davlat-xususiy sheriklik (PPP) va xalqaro hamkorlik hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Quyidagi jadvalda asosiy mexanizmlar batafsil keltirilgan.

Bu mexanizmlar bir-birini to‘ldiradi va davlat-xususiy sheriklik (masalan, Yevropa Ittifoqidagi Just Transition Mechanism yoki Janubiy Koreyadagi Green New Deal) orqali amalga oshirilganda eng samarali bo‘ladi. O‘zbekiston uchun milliy strategiyani (2019–2030) yanada kuchaytirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va monitoring tizimini yaratish orqali bu mexanizmlarni muvaffaqiyatli qo‘llash mumkin.

1-jadval

Yashil iqtisodiyotga o‘tishning asosiy mexanizmlari

№	Mexanizm	Tavsif va asosiy choralar	Xalqaro misollar va natijalar
1	Siyosiy va institutsional islohotlar	Soliq imtiyozlari, subsidiyalarni qayta ko‘rib chiqish, uglerod solig‘i, milliy strategiyalar	Yevropa Ittifoqi “Fit for 55” (55% emissiya qisqartirish); Janubiy Koreya ETS (2015) – emissiyalarni 37% ga kamaytirdi
2	Texnologik innovatsiyalar	Qayta tiklanadigan energiya, smart-grid, sirkulyar texnologiyalar	Germaniya Energiewende (millionlab ish o‘rinlari); Janubiy Koreya Green New Deal (vodorod texnologiyalari)
3	Moliyalashtirish	Yashil obligatsiyalar, grantlar, blended finance, xususiy investitsiyalar	Global yashil obligatsiyalar 3 trillion \$ (2025); EBRD GET strategiyasi (2026–2030) – 120 mlrd \$ yillik moliya
4	Ta’lim va inson kapitali	Yashil ko‘nikmalar dasturlari, umrbod o‘qitish, gender tengligi	OECD mamlakatlari: yashil ish o‘rinlari uchun 5–6 million kishi qayta tayyorlanmoqda; ILO bashorati – 142 mln yangi ish

Xalqaro tajriba: Yevropa Ittifoqi va Janubiy Koreya solishtirish

Ko'rsatkich	Yevropa Ittifoqi (European Green Deal)	Janubiy Koreya (Green Growth Strategy va Green New Deal)
Asosiy maqsad	2050-yilgacha iqlim neytralligi, 2030-yilgacha 55% emissiya qisqartirish	2050-yilgacha uglerod neytralligi, 2030-yilgacha 40% emissiya qisqartirish
Siyosiy mexanizmlar	ETS, CBAM, Just Transition Fund (20 mlrd €)	ETS (2015), Carbon Neutrality Act (2022)
Texnologik investitsiyalar	Clean energy va circular economy dasturlari	Vodorod, smart shaharlar, renewable energy (144 mlrd \$ New Deal)
Moliyalashtirish	Blended finance, yashil obligatsiyalar	Davlat-xususiy sheriklik, Green Climate Fund hamkorligi
Inson kapitali	Just Transition – ish o'rinlarini qayta tayyorlash	Yashil ish o'rinlari (1,9 mln gacha 2025-yilgacha)
Natija (2025 holati)	1,2 trillion € investitsiya, millionlab yangi ish o'rinlari	Innovatsiya yetakchisi, eksport o'sishi

Milliy strategiya va istiqbollar.

O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotga o'tishni milliy rivojlanishning strategik ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab, bu jarayonni izchil va tizimli ravishda amalga oshirmoqda. Prezidentning 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-sonli qarori bilan tasdiqlangan "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" mamlakatning asosiy hujjati bo'lib qoldi. Strategiya energiya samaradorligini ikki baravar oshirish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini kengaytirish, issiqxona gazlari chiqindilarini yalpi ichki mahsulot birligiga nisbatan 2010-yil darajasidan 10 foizga (keyinchalik 35 foizgacha) qisqartirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va Orol dengizi inqirozini yumshatish kabi muhim maqsadlarni o'z ichiga oladi. Bu strategiya "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasi (PF-60) va "O'zbekiston-2030" strategiyasi (PF-158) bilan chambarchas bog'langan bo'lib,

2025-yil "Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili" deb e'lon qilinishi bilan yanada kuchaytirildi. Strategiyani amalga oshirishni yanada samarali qilish maqsadida 2022-yil 2-dekabrda Prezidentning PP-436-sonli qarori qabul qilindi. Ushbu qaror "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotga o'tish va "yashil" o'sishni ta'minlash dasturi"ni tasdiqladi va quyidagi ustuvor yo'nalishlarni belgiladi: issiqxona gazlarini qisqartirish, qayta tiklanadigan energiya quvvatini 15 GVtga yetkazish va ularning elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushini 30 foizdan oshirish, resurs tejash va iqlimga moslashuv dasturlarini kuchaytirish. 2024-yilda qo'shimcha ravishda PF-106-sonli Farmon bilan Prezident huzuridagi Iqlim kengashi tashkil etildi, milliy shaffoflik tizimi (MRV) joriy qilindi va uglerod bozori mexanizmlari (PKM-117) ishga tushirildi. Shuningdek, 2024-yilda Chiqindilarni boshqarish va sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish agentligi tashkil etilishi chiqindilarni qayta ishlash

va energiya olish yo'nalishida yangi bosqichni boshlab berdi. Jahon bankining "O'zbekiston bo'yicha iqlim va rivojlanish hisoboti" (CCDR, 2023–2025 yangilanishlari)ga ko'ra, O'zbekiston energiya va resurslarni haddan tashqari sarflaydigan mamlakatlar qatorida turadi: energiya intensivligi yuqori, suv tanqisligi koeffitsienti 178 ga teng. Yashil o'tish amalga oshirilmasa, iqtisodiyot 2050-yilgacha 10 foizgacha qisqarishi mumkin. Biroq, strategiya doirasidagi choralar bu xavfni bartaraf etishga qaratilgan: masalan, qayta tiklanadigan energiya loyihalari 2025–2026-yillarda sezilarli natijalarni berdi. 2026-yil boshida quyosh va shamol stansiyalari 1 milliard kVt/soat elektr energiyasi ishlab chiqardi (2025-yilning mos davriga nisbatan 40 foiz o'sish), bu 267 million m³ tabiiy gazni tejashga imkon berdi. Hozirgi vaqtda 20 dan ortiq yirik loyiha (15 quyosh, 5 shamol) ishga tushirilgan bo'lib, umumiy quvvat 5,5 GVtga yetdi. Masdar kompaniyasi bilan hamkorlikda 500 MVtlik Zarafshon shamol stansiyasi va bir qancha quyosh loyihalari amalga oshirilmoqda. 2025-yilda 42 ta yangi energetika loyihasi (€9,46 milliard) ishga tushirildi, ulardan 16 tasi quyosh, shamol va gidroenergiya manbalariga asoslangan. Chiqindilarni boshqarish sohasida ham muhim qadamlar tashlandi: 2025-yilda Andijon va Samarqand viloyatlarida birinchi chiqindi-energiya (WTE) zavodlari qurilishi boshlandi (har biri kuniga 1500 tonna chiqindi qayta ishlaydi va 240 million kVt/soat elektr beradi). Xitoy kompaniyalari (CAMCE, SUS Environment) bilan hamkorlikda 2027-yilgacha oltita viloyatda yetti ta zavod qurilishi rejalashtirilgan. Bu loyihalar sirkulyar iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish va chiqindilardan energiya olishni ta'minlaydi. Orol dengizi inqirozini

yumshatish bo'yicha "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida cho'l hududlarida millionlab gektar o'rmonzorlar barpo etilmoqda, bu chang bo'ronlarini kamaytirish va biologik xilma-xillikni tiklashga xizmat qilmoqda. Jahon banki loyihalari (CAMP4ASB, RESILAND) orqali landshaft tiklash va tabiiy kapitalni hisobga olish tizimi joriy etilmoqda. O'zbekistonning yashil o'tish tajribasi Markaziy Osiyo uchun namuna bo'lishi mumkin: mamlakat xalqaro hamkorlik (BMT, Jahon banki, Yevropa Ittifoqi, AIIB) orqali yashil moliyani (yashil obligatsiyalar, grantlar) jalb qilmoqda va uglerod bozori mexanizmlarini rivojlantirmoqda. 2025-yilda yashil obligatsiyalar orqali 500 million AQSh dollari jalb qilingan. Bu tajriba nafaqat ekologik barqarorlikni ta'minlaydi, balki yangi ish o'rinlari yaratish (yashil energiya, chiqindilarni qayta ishlash), iqtisodiy diversifikatsiya va ijtimoiy inklyuzivlikni kuchaytiradi.

Xulosa va takliflar.

An'anaviy lineer iqtisodiyotdan yashil (sirkulyar) iqtisodiyotga o'tish barqaror rivojlanishning burilish nuqtasi hisoblanadi. Bu jarayon nafaqat ekologik xatarlarni (iqlim o'zgarishi, resurs tanqisligi, biologik xilma-xillik yo'qolishi) kamaytiradi, balki iqtisodiy o'sishni barqarorlashtiradi, yangi "yashil" ish o'rinlari yaratadi va ijtimoiy adolatni ta'minlaydi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yashil o'tish imkoniyatlar (investitsiyalar, eksport bozorlari, innovatsiyalar) bilan birga xatarlarni (texnologik orqada qolish, moliyaviy yuklama, ko'nikmalar yetishmovchiligi) ham o'z ichiga oladi. Biroq, milliy strategiya va xalqaro tajribaga asoslangan holda amalga oshirilayotgan choralar (RE quvvatini oshirish, chiqindi-energiya zavodlari,

Orolni tiklash) bu xatarlarni yumshatib, mamlakatni Markaziy Osiyoda yetakchi yashil iqtisodiyotga aylantirishi mumkin. Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra, yashil o'tish iqtisodiyotni potentsial 10 foizli qisqarishdan saqlashi va uzoq muddatda milliardlab dollar foyda keltirishi mumkin.

Milliy strategiyani (2019–2030) yanada kuchaytirish, monitoring va baholash tizimini (MRV) to'liq raqamlashtirish hamda har yili ochiq hisobotlar e'lon qilish. Ta'lim dasturlariga yashil iqtisodiyot, sirkulyar model va yashil ko'nikmalarni majburiy ravishda kiritish, oliy o'quv yurtlarida maxsus yo'nalishlar ochish va umrbod ta'lim tizimini joriy etish.

Xalqaro hamkorlikni kengaytirish: BMT, Jahon banki, Yevropa Ittifoqi, Green Climate Fund bilan birgalikda yashil moliya strategiyasini ishlab chiqish

va uglerod bozori mexanizmlarini to'liq ishga tushirish. Yashil innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus fond (yashil texnologiyalar fondi) tashkil etish, startaplarga soliq imtiyozlari va grantlar ajratish. Davlat-xususiy sheriklikni kuchaytirish: RE, chiqindilarni qayta ishlash va landshaft tiklash loyihalarida xususiy investitsiyalarni jalb qilish mexanizmlarini takomillashtirish. Iqlimga moslashuv dasturlarini (ayniqsa,

Faqat shu yo'l bilan barqaror rivojlanish maqsadlariga (BRM-2030) erishish, kelajak avlodlar uchun sog'lom muhitni saqlash va O'zbekistonni yashil texnologiyalar va innovatsiyalar markaziga aylantirish mumkin. Yashil iqtisodiyotga o'tish – bu nafaqat majburiyat, balki mamlakatning uzoq muddatli farovonligi va raqobatbardoshligining asosiy kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR RO'YXATI:

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP). (2011). Yashil iqtisodiyot sari: Barqaror rivojlanish va qashshoqlikni yo'qotish yo'llari. Nairobi: UNEP.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-sonli Qarori “2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tish strategiyasi to'g'risida”.
3. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) va Circle Economy. (2025). Yashil ish o'rinlari va sirkulyar iqtisodiyot: Global hisobot. Jeneva: ILO.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabr PP-436-sonli Qarori “2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasida “yashil” iqtisodiyotga o'tish va “yashil” o'sishni ta'minlash dasturi to'g'risida”.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil PF-106-sonli Farmoni “Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”.
6. Jahon banki. (2025). O'zbekiston yashil iqtisodiyot sari: Yangilangan hisobot. Vashington: World Bank Group.
7. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM-2030). (2015). 2030-yilgacha Barqaror rivojlanish kun tartibi. Nyu-York: BMT.
8. Climate Policy Initiative. (2025). Global Landscape of Climate Finance 2025.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ**Х.Б.Убайдуллаев**

Самаркандского кампуса Экономико-педагогического университета, Самарканд, Узбекистан.

OPEN ACCESS
HCSD**Correspondence****Убайдуллаев Худойр Бахтиёр оглы**

Ассистент кафедры “Экономика и инженерные науки” Самаркандского кампуса Экономико-педагогического университета

Email: xudoyorxon17111997@gmail.com**Tel:** +998 88 789 12 21**Received:** 16 March 2026**Revised:** 23 March 2026**Accepted:** 12 April 2026**Published:** 30 April 2026**Funding source for publication:**
Samarkand State University.**Publisher's Note:** HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.**Copyright:** Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Аннотация. В данной статье анализируется развитие транспортных услуг на основе данных Национального статистического комитета, определяются основные тенденции и перспективы развития различных видов транспорта. Для формулирования основных направлений развития транспортных услуг в Узбекистане используется SWOT-анализ. В статье анализируются организационно-экономические механизмы развития транспортных услуг в сфере услуг. Эффективное функционирование транспортной системы, являющейся важной составляющей сервисной инфраструктуры, имеет большое значение для увеличения туристического потока, укрепления межрегиональных связей и повышения качества услуг. В статье рассматриваются теоретические основы организации транспортных услуг в сфере услуг, экономические факторы их управления и развития, а также современные подходы.

Ключевые слова. Транспортные услуги, логистика, транспортно-логистические, транспортно-экспедиторские услуги, качество услуг.

O'ZBEKISTONDA TRANSPORT XIZMATLARINING RIVOJLANISHI TAHLILI

Annotatsiya. Ushbu maqolada Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida transport xizmatlarining rivojlanishi tahlil qilinadi, turli transport turlarining asosiy tendentsiyalari va rivojlanish istiqbollari aniqlanadi. O'zbekistonda transport xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini shakllantirish uchun SWOT tahlili qo'llaniladi. Mazkur maqolada xizmat ko'rsatish sohasida transport xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari tahlil qilingan. Xizmat ko'rsatish infratuzilmasining muhim tarkibiy qismi bo'lgan transport tizimining samarali faoliyat yuritishi turistlar oqimini oshirish, hududlararo aloqalarni mustahkamlash hamda xizmat ko'rsatish xizmatlari sifatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada xizmat ko'rsatish sohasida transport xizmatlarini tashkil etishning nazariy asoslari, ularni boshqarish va rivojlantirishning iqtisodiy omillari hamda zamonaviy yondashuvlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: Transport xizmatlari, logistika, transport-logistik xizmatlar, transport-ekspeditorlik xizmatlari, xizmat sifati.

ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT SERVICES IN UZBEKISTAN

Abstract: This article analyzes the development of transport services based on data from the National Statistics Committee, identifies the main trends and development prospects of various types of transport. SWOT analysis is used to formulate the main directions of development of transport services in Uzbekistan. This article analyzes the organizational and economic mechanisms for the development of transport services in the service sector. The effective functioning of the transport system, which is an important component of the service infrastructure, is of great importance in increasing the flow of tourists, strengthening interregional ties, and improving the quality of service services. The article considers the theoretical foundations of the organization of transport services in the service sector, economic factors of their management and development, and modern approaches.

Keywords: Transport services, logistics, transport-logistics services, transport-forwarding services, service quality.

Актуальность темы исследования. Транспортно услуги признаны одной из важных отраслей сферы услуг стран мира, которые являются важным связующим звеном не только процессов производства и потребления, но и экономики стран в необходимых ресурсах для удовлетворения потребностей страны в целом. Поэтому в научной литературе значение этих услуг рассматриваются на макро и микроуровнях. На макроуровне «транспортные услуги – это процесс перевозки пассажиров и грузов различными видами транспорта на местном и международном уровнях, разгрузка, хранение, сборка, перегрузка, проектирование маршрутов и стоимости этих работ, управление и контроль их выполнения». На микроуровне «транспортно-логистические услуги - это специализированные предприятия по местным и международным перевозкам пассажиров и грузов различными видами транспорта, погрузке и разгрузке грузов, выбору альтернативных маршрутов, определению необходимого вида транспорта, оформлению документов и получению высокого уровня удовлетворенности клиентов – это предпринимательская деятельность, сопровождаемая необходимыми консультациями.

Степень изученности темы. Теоретические, методологические и организационные вопросы развития транспортно-логистических услуг, проблемы повышения эффективности изучали такие зарубежные ученые, как John Johansen, Jan Stentoft Arlbjörn, G.Dantzig, J.Ramser, M.A. Quddus, Y.V. Lun, M. Wooldrige, N. Jennings, С.Б. Левин, Л.Е. Еремеева, А. Кивун, А.Ю.

Курова, К.А.Алексеевский, Ю.С.Маслов, М.М.Ковалёв, А.А.Королева, А.М. Гаджинский, Б.А., Аникин, А.А. Дутина, Ю. Губи. В частности, касательно развития транспортно-логистического сектора, А. Кицун сгруппировал факторы, влияющие на развитие сектора транспортно-логистических услуг, а Ю. С. Маслов организовал управление сектором транспортно-логистических услуг посредством цифровых технологий, М.М. Ковалев, А.А. Королева и А.А. Дутина изучили практику и перспективы развития транспортно-логистических услуг. John Johansen и Jan Stentoft Arlbjörn в своих исследованиях всесторонне изучили логистику и управление цепочками поставок.

Анализ. Для исследования текущего состояния развития транспортных услуг проведем анализ статистических данных за последние 15 лет. На основе предоставленной таблицы темпов роста транспортных услуг в Узбекистане за 2010–2025 годы можно выделить несколько ключевых тенденций. В Узбекистане наблюдается стабильный рост, превышающий 100% почти каждый год, пиковые значения пришлись на 2021 год (117,6%), что, вероятно, связано с эффектом восстановления после пандемии. Это единственный год, когда в большинстве регионов и по республике в целом (87,4%) наблюдался спад (отрицательный темп роста), вызванный карантинными ограничениями. Устойчивым лидером за последние 15 лет является Ташкент, который демонстрирует очень высокие темпы в последние годы 124,1% в 2024-м и 123,9% в 2025-м.

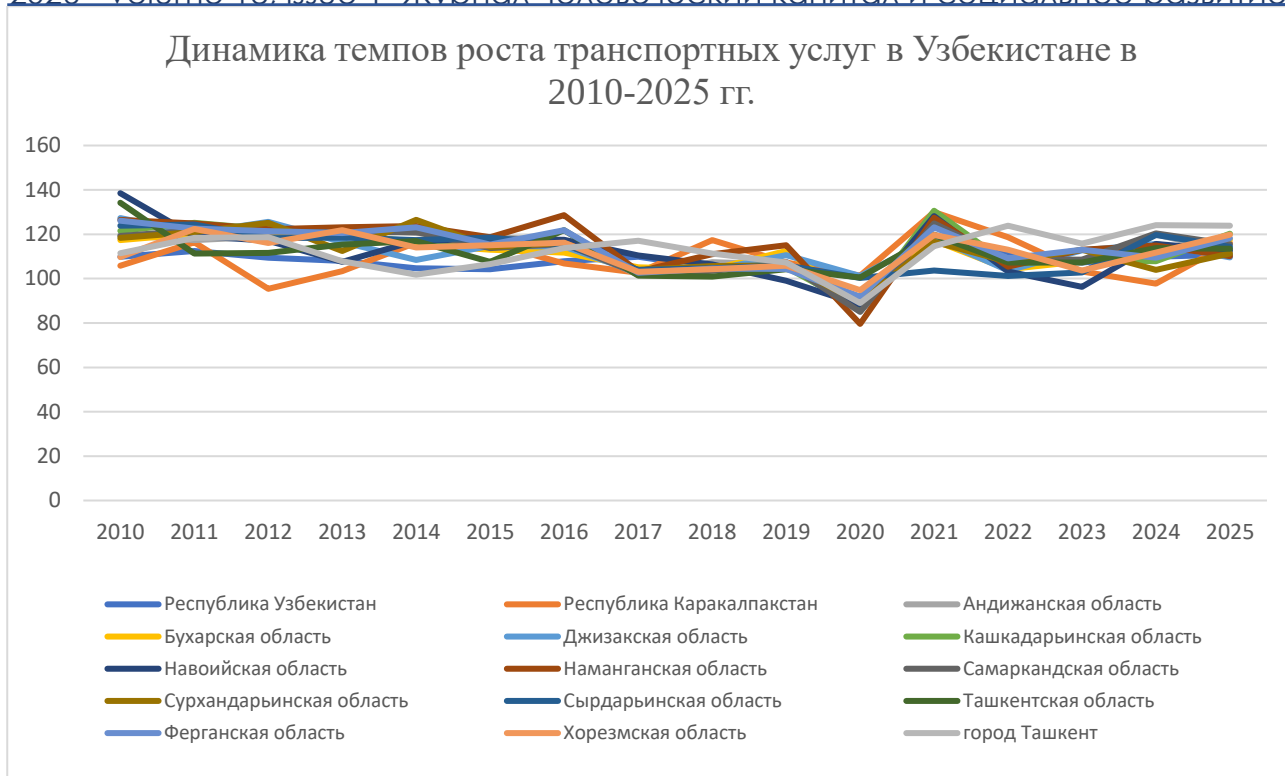

Рис.1. Динамика развития транспортных услуг в Узбекистане

В Кашкадарьинской области в 2021 году достигла рекордных 130,6%, Самаркандская область сохраняет уверенный рост, достигая 120,4% в 2024 году и 115,5% в 2025-м. Данные указывают на ожидаемое ускорение темпов роста транспортных услуг. Средний показатель по стране в 2025 году прогнозируется на уровне 110,8%, что свидетельствует об активном развитии логистической инфраструктуры.

Рис.2. Региональная структура объема транспортных услуг в 2025 году, млрд.сум

Город Ташкент является абсолютным лидером, обеспечивая почти треть (32%) всех транспортных услуг страны. Это подчеркивает высокую концентрацию логистических узлов и деловой активности в столице. Ведущие регионы Самаркандская - 11% и Ташкентская - 10% области занимают второе и третье места

соответственно. Вместе со столицей эти три региона контролируют более половины (53%) рынка транспортных услуг. Наименьший объем услуг зафиксирован в Сырдарьинской области (1%), что может быть связано с меньшей площадью региона или спецификой его экономической специализации.

Рис.3. Динамика объёмов перевозок Узбекистана за 2000-2024 гг., млн.тонн/кми

Автотранспорт демонстрирует наиболее агрессивную динамику, особенно в последние годы. С 2000 по 2010 год объем практически не рос и резкий статистический перепад между 2009 (23 182,5) и 2010 (9 076,3) годами, что может быть связано с изменением методики учета или статистической базы. С 2010 года объем вырос почти в 3 раза, достигнув исторического максимума в 24,3 млрд т-км в 2024 году. Железная дорога показывает наиболее устойчивую и предсказуемую динамику. Объем отправленных грузов плавно рос с 15 млн тонн (2000 г.) до 27,5 млн тонн (2024 г.). Воздушный транспорт наиболее подвержен внешним факторам. В период 2005–2008 гг.

наблюдалось снижение объемов (до 76,7 млн т-км). В 2020 году объем резко вырос до 219 млн т-км (с 119 в 2019-м), что, вероятно, связано с организацией «воздушных мостов» для доставки медицинских грузов и товаров первой необходимости в период ограничений. Пик был достигнут в 2022 году (322,8 млн т-км), после чего произошла небольшая коррекция. Данные подтверждают общую тенденцию либерализации экономики и развития внутренней логистики: автомобильный транспорт окончательно закрепил за собой роль основного драйвера грузооборота, в то время как железная дорога остается надежным базисом для перевозки крупных партий грузов.

Таблица 1.

SWOT анализ развития транспортных услуг в Узбекистане*

Strengths (Сильные стороны)	Weaknesses (Слабые стороны)
Геостратегическое положение: Центр пересечения коридоров «Восток-Запад» и «Север-Юг». Развитая ж/д сеть: Высокая степень электрификации и наличие высокоскоростного сообщения. Динамика автоперевозок: Стабильный рост (до 24,3 млрд т-км к 2024 году) и гибкость частного сектора. Государственная поддержка: Наличие долгосрочных стратегий развития и преференций для транспортных компаний.	Отсутствие выхода к морю: Двойная изоляция (land-locked), повышающая стоимость логистики. Износ инфраструктуры: Высокий процент амортизации региональных дорог и части подвижного состава. Диспропорция развития: Концентрация 32% услуг в Ташкенте при слабой логистике в отдаленных регионах. Высокие транзакционные издержки: Сложные таможенные процедуры и административные барьеры.
Opportunities (Возможности)	Threats (Угрозы)
Транспортные коридоры: Запуск ж/д линии «Китай – Киргизия – Узбекистан» для сокращения пути в Европу. Цифровизация: Внедрение систем E-Permit и цифровых транспортных коридоров (e-CMR). Логистические хабы: Создание сухих портов и крупных ТЛЦ в Самарканде и Навои. Приватизация: Привлечение прямых иностранных инвестиций в управление аэропортами и терминалами.	Геополитическая нестабильность: Риски нарушения цепочек поставок через соседние страны. Экологические требования: Ужесточение международных стандартов (ESG, IFRS S2), требующее обновления автопарка. Конкуренция: Активное развитие альтернативных маршрутов в обход региона другими странами. Волатильность цен: Зависимость стоимости услуг от мировых цен на топливо и комплектующие.

*Составлено автором

SWOT анализ показал, что Узбекистана из «тупиковой» зоны преобразовался в региональный транспортный хаб. Основной упор делается на транзит между Китаем, Южной Азией (через Афганистан) и Европой.

Выводы. Рост грузооборота автотранспорта (в 2,7 раза с 2000 года) требует не только строительства дорог, но и внедрения интеллектуальных транспортных систем (ITS) для

оптимизации трафика. Необходимо выравнять дисбаланс, привлекая инвестиции в такие узлы, как Самарканд (11% рынка) и Ферганская долина, чтобы снизить логистическую нагрузку на столицу. Этот анализ показывает, что транспортная отрасль Узбекистана находится в фазе активной трансформации: от обеспечения внутренних нужд к интеграции в глобальные логистические цепочки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasi Transport strategiyasi va transport-logistika tizimini rivojlantirish bo‘yicha farmon va qarorlar to‘plami. Toshkent, turli yillar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. O‘zbekistonda transport xizmatlari bozorini rivojlantirish bo‘yicha yillik hisobotlar. Toshkent, 2020–2025.
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika agentligi. Transport va aloqa sohasi statistik to‘plami. Toshkent, 2021–2025.
4. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Milliy iqtisodiyot tarmoqlarida xizmatlar sohasi rivojlanishi tahlili. Toshkent, 2023.
5. O‘zbekiston Temir Yo‘llari. Yillik moliyaviy va ishlab chiqarish hisobotlari. Toshkent, 2020–2025.
6. Uzbekistan Airports. Aviatsiya xizmatlari va yo‘lovchi tashish ko‘rsatkichlari bo‘yicha hisobotlar. Toshkent, 2021–2025.
7. D.Topolšek, k. Čižiūnienė, T. Cvahte Ojsteršek. Defining transport logistics: a literature review and practitioner opinion based approach, Dantzig, G. B.; Ramser, J. H. 1959.
8. The truck dispatching problem, Management Science 6(1): 80–91. Lai, K.-H.; Ngai, E. W. T.; Cheng, T. C. E. 2004.
9. An empirical study of supply chain performance in transport logistics, International Journal of Production Economics 87(3): 321–331.
10. Lun, Y. H. V.; Lu, C.-S.; Lai, K.-H. 2009. Introduction to the special issue on transport logistics and physical distribution, International Journal of Production Economics 122(1): 1–3. Wong, C. W. Y.; Lai, K.-H.; Ngai, E. W. T. 2009b
11. The role of supplier operational adaptation on the performance of IT-enabled transport logistics under environmental uncertainty, International Journal of Production Economics 122(1): 47–55.
12. World Bank. Uzbekistan Country Economic Memorandum: Infrastructure and Connectivity. Washington DC, 2022.
13. Asian Development Bank. Transport Sector Assessment, Strategy and Road Map: Uzbekistan. Manila, 2021.
14. United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. Transport Connectivity in Central Asia and Uzbekistan. Bangkok, 2023.
15. Kotler Philip, Keller Kevin Lane. Marketing Management Pearson Education, 2016.
16. Christopher M. Logistics and Supply Chain Management London: Pearson, 2016.
17. Button Kenneth. Transport Economics Edward Elgar Publishing, 2010.
18. Абдурахмонов Қ.Х. Milliy iqtisodiyotda xizmatlar sohasi samaradorligi. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
19. Тухлиев Н.Т. Туризм va transport infratuzilmasi iqtisodiyoti. Toshkent, 2021.
20. Сафаров Б.И. O‘zbekistonda logistika va transport xizmatlari bozori rivojlanishi. Samarqand, 2022.

CHALLENGES OF DIGITAL SECURITY IN ECONOMY AND WAYS TO ENSURE IT

M.Axrorova , T.Ilxomov , G'.Isroilov , Sh.Xolmuminov

“Ipak yo’li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti, Samarqand, O‘zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Axrorova Munavvar

“Ipak yo’li” turizm va madaniy meros xalqaro universiteti katta o’qituvchisi, PhD;

Email: munavvaraxrorova@gmail.com

Tel: +99895 219 89 71

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabalari.

Ilxomov Texron

Isroilov G’olib

Xolmuminov Shahzod

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication: Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Abstract: The rapid advancement of digitalization has brought unprecedented convenience but also introduced a myriad of complex challenges to digital security. This article explores the multifaceted threats confronting modern digital infrastructures, including sophisticated cyberattacks, data breaches, and vulnerabilities arising from emerging technologies like AI and IoT. It critically examines the human element as both a potential weakness and a crucial line of defense in cybersecurity. Furthermore, the paper proposes a holistic framework for ensuring digital security, encompassing robust technological safeguards, proactive policy development, and continuous user education. Ultimately, fostering a resilient and secure digital ecosystem requires a multi-pronged approach that adapts to evolving threats and prioritizes both technological innovation and human awareness.

Keywords: Digital Security, Cybersecurity, Cyberattacks, Data Protection, Information Security, Risk Management, Digital Threats, Security Frameworks

IQTISODIYOTDA RAQAMLI XAVFSIZLIK QIYINCHILIKLARI VA UNI TA'MINLASH YO'LLARI

Annotatsiya: Raqamlashtirishning jadal rivojlanishi misli ko‘rilmagan qulayliklarni keltirdi, ammo shu bilan birga raqamli xavfsizlikka ko‘plab murakkab muammolarni ham olib keldi. Ushbu maqola zamonaviy raqamli infratuzilmalarga tahdid solayotgan ko‘p qirrali xavflarni, jumladan murakkab kiberhujumlar, ma’lumotlar buzilishi va sun’iy intellekt hamda IoT kabi rivojlanayotgan texnologiyalardan kelib chiqadigan zaifliklarni o‘rganadi. Unda inson omili kiberxavfsizlikda ham potentsial zaiflik, ham muhim himoya chizig‘i sifatida tanqidiy ko‘rib chiqiladi. Bundan tashqari, maqola raqamli xavfsizlikni ta'minlash uchun mustahkam texnologik himoya vositalari, faol siyosatni ishlab chiqish va foydalanuvchilarni doimiy o‘qitishni o‘z ichiga olgan yaxlit tizimni taklif qiladi. Oxir-oqibat, barqaror va xavfsiz raqamli ekotizimni yaratish rivojlanayotgan tahdidlarga moslashadigan hamda texnologik innovatsiyalar va inson ongliligini ustuvor deb biladigan ko‘p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Kalit so‘zlar: Raqamli Xavfsizlik, Kiberxavfsizlik, Kiberhujumlar, Ma’lumotlarni Himoyalash, Axborot Xavfsizligi, Xatarlarni Boshqarish, Raqamli Tahdidlar, Xavfsizlik Tizimlari

ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ЭКОНОМИКЕ И СПОСОБЫ ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Аннотация: Быстрое развитие цифровизации принесло беспрецедентное удобство, но также породило множество сложных проблем для цифровой безопасности. В данной статье исследуются многогранные угрозы, с которыми сталкиваются современные цифровые инфраструктуры, включая изолированные кибератаки, утечки данных и уязвимости, возникающие из-за новых технологий, таких как ИИ и IoT. В ней критически рассматривается человеческий фактор как потенциальная слабость и важнейшая линия защиты в кибербезопасности. Более того, работа предлагает целостную основу для обеспечения цифровой безопасности, охватывающую надежные технологические меры защиты, проактивную разработку политики и непрерывное обучение пользователей. В конечном итоге, создание устойчивой и безопасной цифровой экосистемы требует многостороннего подхода, который адаптируется к развивающимся угрозам и уделяет приоритетное внимание как технологическим инновациям, так и осведомленности человека.

Ключевые слова: Цифровая Безопасность, Кибербезопасность, Кибератаки, Защита Данных, Информационная Безопасность, Управление Рисками, Цифровые Угрозы, Рамки Безопасности

Introduction

Digital security, in the contemporary era, transcends mere data protection, encompassing the integrity, confidentiality, and availability of digital assets and systems that underpin modern society. The pervasive integration of digital technologies across all sectors has rendered robust security measures indispensable. However, this rapid digital transformation has simultaneously ushered in an increasingly complex and volatile threat landscape, presenting unprecedented challenges to individuals, organizations, and national security alike. The very innovations driving progress, such as artificial intelligence and quantum computing, paradoxically introduce novel vulnerabilities and amplify existing risks, necessitating a continuous re-evaluation of security paradigms. The advent of artificial intelligence (AI), particularly generative AI and Large Language Models (LLMs), has introduced a new dimension to cyber threats, often termed "cyber shadows". These AI-driven capabilities enhance traditional cyber risks through sophisticated social engineering, realistic forgeries, and automated malware generation. Beyond direct attacks, AI also poses indirect risks like data breaches and eroded digital trust. Concurrently, the nascent but rapidly advancing field of quantum computing presents another profound challenge. While offering immense computational power, quantum technology threatens to fundamentally disrupt current cryptographic systems, which form the bedrock of digital security. The potential for quantum computers to break classical encryption methods necessitates an urgent and proactive adaptation in cryptographic practices, demanding the development of quantum-resistant algorithms to safeguard

sensitive information. Addressing these multifaceted and evolving threats requires a comprehensive and adaptive approach that integrates technological safeguards with strategic policy interventions. This article aims to critically synthesize the contemporary challenges confronting digital security, exploring the intricate interplay between technological advancements and the escalating sophistication of cyber threats. Furthermore, it will delineate strategic frameworks, technical safeguards, and human-centric approaches essential for ensuring resilience. By examining proactive measures and future directions, this analysis seeks to contribute to the ongoing discourse on fostering secure and resilient digital futures.

Literature Review

The contemporary discourse on digital security is characterized by a critical examination of an increasingly complex and dynamic threat landscape, necessitating a continuous evolution of defensive strategies. Building upon the foundational understanding of digital security as encompassing integrity, confidentiality, and availability, recent literature extensively explores the novel challenges posed by emergent technologies and the sophisticated methodologies employed by malicious actors. A significant body of research from 2020 onwards highlights artificial intelligence (AI) and quantum computing as two transformative forces simultaneously offering unprecedented capabilities and introducing profound vulnerabilities to the digital realm. The advent of AI, particularly generative AI and Large Language Models (LLMs), has fundamentally reshaped the cyber threat landscape, giving rise to "cyber shadows", these AI capabilities not only augment

existing cyber risks but introduce new attack dimensions, generative AI, for instance, significantly escalates vulnerabilities through sophisticated social engineering, realistic forgeries, and automated malware generation, AI's capacity to craft convincing phishing and deepfakes at scale represents a qualitative shift in deceptive tactics, challenging human discernment, furthermore, LLMs introduce specific risks such as distraction, incentivizing deceptive behaviors, and exhibiting hyper-accuracy distortion, all exploitable in cyberattacks. Beyond direct malicious exploitation, AI also poses indirect negative externalities, including increased data breaches and a pervasive erosion of digital trust, underscoring its broad systemic impact on cybersecurity. The literature consistently highlights the need for nuanced understanding and adaptive defensive mechanisms against AI's unprecedented automation and scaling of attacks. Concurrently, the nascent but rapidly advancing field of quantum computing presents another paradigm-shifting challenge to digital security. Research since 2020 underscores quantum computing's dual nature: while promising immense computational power, it simultaneously poses an existential threat to current cryptographic systems. Modern digital security, particularly public-key cryptography, relies on the computational intractability of mathematical problems for classical computers. However, quantum algorithms, such as Shor's algorithm, can efficiently solve these problems, rendering widely used encryption methods like RSA and ECC vulnerable, this necessitates urgent, proactive adaptation in cryptographic practices, the literature emphasizes the critical need for developing and deploying

quantum-resistant algorithms (PQC) to safeguard sensitive information against future quantum attacks. The challenge extends beyond algorithm development to a complex transition involving standardization, implementation across diverse systems, and interoperability, all while maintaining security. The profound implications for data confidentiality and integrity demand immediate attention from researchers, policymakers, and industry to prevent a future "cryptographic apocalypse." Beyond AI and quantum, the broader literature identifies interconnected trends exacerbating the threat landscape. Pervasive IoT expansion significantly broadens the attack surface, introducing billions of new, often insecure, endpoints. Cloud computing, while scalable, presents shared responsibility models that can lead to security gaps. Supply chain attacks exploit third-party vulnerabilities to compromise entire ecosystems. Sophisticated ransomware, often with data exfiltration, poses significant financial and operational risks. Nation-state cyber warfare and espionage introduce difficult-to-mitigate advanced persistent threats (APTs). Collectively, these challenges underscore the need for holistic, adaptive digital security beyond isolated technical solutions. In response to this evolving threat landscape, academic and industry literature proposes a multifaceted approach integrating strategic frameworks with advanced technical safeguards. Leveraging AI as a defensive tool is a key focus. Researchers advocate for AI-driven solutions like advanced Intrusion Detection Systems (IDS) to analyze vast datasets for anomalous behaviors and threats with greater speed and accuracy than traditional methods, these AI-powered

defenses are crucial for creating a multilevel defense capable of neutralizing sophisticated cyber threats and mitigating their negative impact on the digital economy, however, the literature cautions that defensive AI must continuously adapt to autonomous AI-driven attacks, highlighting an ongoing arms race.

Research Methodology

This article employs a comprehensive and critical literature review methodology, designed to systematically explore and synthesize the contemporary challenges confronting digital security and the multifaceted strategies for ensuring it. Given the rapid evolution of digital technologies and the dynamic nature of cyber threats, a systematic review approach is particularly pertinent, allowing for the identification, evaluation, and synthesis of recent academic and industry insights. This methodology facilitates a deep understanding of the intricate interplay between technological advancements, the escalating sophistication of cyber threats, and the adaptive responses required to foster resilient digital futures.

Main part. In the era of digital technologies, we are facing substantial opportunities and challenges in the digital sphere. After the advent of Artificial Intelligence, we achieved a lot of opportunities with AI, for example, improving real-time threat detection, automating incident response, and enhancing cybersecurity in defense systems. However, at the same time, cybercriminals are conducting attacks based on artificial intelligence. Examples of such attacks include deepfakes, where cybercriminals are currently using artificial intelligence-based deepfakes to deceive people and extort money. In this situation, a natural question arises - what

exactly is a deepfake? How can we determine how deepfake is fake? Deepfake is a fake video, image, or audio created based on artificial intelligence. Imagine they take someone's face and put it on another person's video, or they pretend to say things that people don't say. As a result, it appears real, but in reality, it is fake, which is called a deepfake. For instance, Arup Engineering Firm Event: In early 2024, a staff member at Arup, a worldwide engineering company, was tricked into sending around \$25.6 million to con artists. The fraudsters employed deepfake technology to mimic the company's CFO and other executives in a video call, persuading the employee that the fund transfer was authentic. Hong Kong Multinational Firm Case: In 2024, a clerk at a multinational corporation in Hong Kong was deceived into transferring HK\$200 million (around £20 million) after engaging in a video call where scammers utilized deepfake technology to mimic high-ranking executives. The lifelike quality of the deepfake caused the employee to think the transaction was authentic. UK Energy Firm Voice Scam: In 2019, the chief executive of a UK energy company got a phone call from an individual who sounded just like the CEO of the company's German parent organization. The caller asked for an immediate transfer of €220,000 to a supplier in Hungary. Convinced that the request was genuine, the CEO approved the transfer, only to find out later it was a deepfake voice fraud. Singapore Finance Director Incident: In 2025, a finance director at an international company in Singapore approved a payment of US\$499,000 after joining a Zoom call with people he thought were high-level executives. The whole meeting was a deepfake, featuring

AI-created visuals and voices that mimicked the company's executives. As you see there are a lot of people are falling for this lie. According to that we should be aware of this trap. Then a question arises, how can we spot deepfakes? As

technology improves, detecting deepfakes is becoming increasingly difficult. When you're watching an online video, listening to an audio clip, or making a video call with someone, listen to your instincts and watch for the following signs (figure 1):

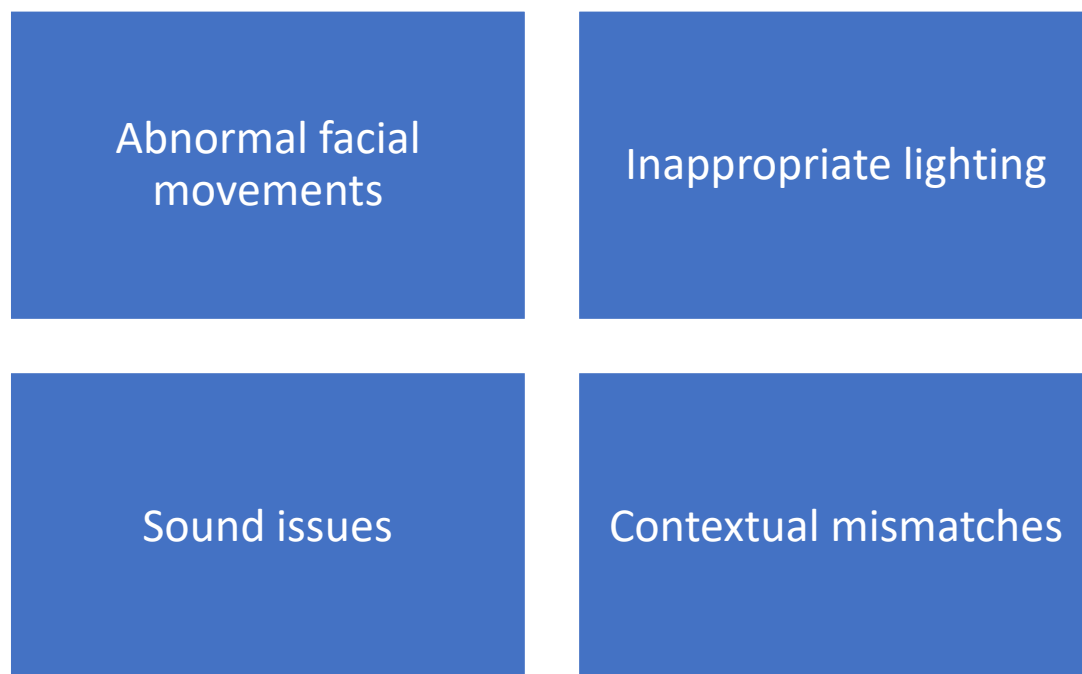

Figure 1. Important signs to identify deepfake.

Abnormal facial movements: Deepfakes may show subtle inconsistencies in facial expressions and movements. Pay attention to any abnormal blinking, lip synchronization issues, or strange facial changes.

Inappropriate lighting: Pay attention to light and shadows. If the lighting on the face doesn't match the lighting on the rest of the scene, it may be a deepfake.

Sound issues: Beware of sudden changes in tone, unusual pauses, or intonation that don't reflect the speaker's typical speech. Discrepancies in background noise or sudden changes in ambient sounds can also indicate a deepfake.

Contextual mismatches: If the content doesn't match the person's

character or isn't true given the situation, it may be a deepfake. For example, if there is an urgent, unusual request from someone you know well, such as money or personal information, and you are under pressure to act quickly, this is a red flag.

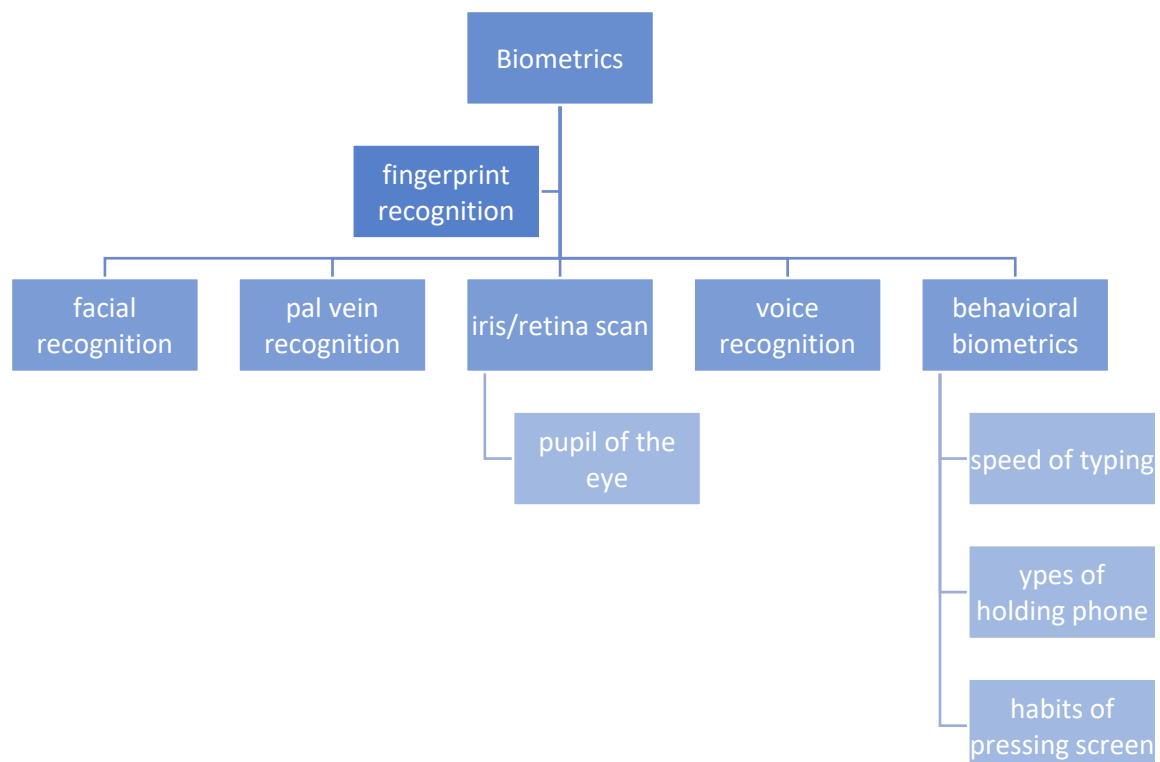
Other problems of digital security are challenges in managing digital identity and fraudulent identity. Digital identity is collection of human's personal data, profiles and behaviors formed through internet and digital technologies and fraudulent identity (also called identity fraud) refers to use of another person's personal information without consent to commit crimes like taking loan from banks, stealing funds from a person's bank account, borrowing money from their relatives by using that person's

identity, or extort money from a person by threatening to disclose their information. In Uzbekistan, online fraudsters send Telegram APK malware files, offers fake online loans, promise prizes by creating fake telegram profiles using famous persons' names to stole victims' profiles and their financial app accounts. 58,800 cybercrimes are recorded, 68-fold increase from 2021 and about \$148,9 million are robbed from citizens between 2021 and 2024 in our country. My solution for these problems is that we have to rise digital literacy and public awareness among citizens, apply new antifraud technologies, blockchain-based identity systems and zero trust architecture.

Firstly, we must implement Multi-Factor Authentication instead of SMS authentication and the following steps must be done:

- assessing our current security situation;
- planning our Multi-Factor Authentication;
- choosing authentication factors that are acceptable for us;
- implementing the system;
- teaching staff how to use system;
- monitoring and fixing the system continuously.

And other option to resist identity fraud is biometric authentication. Its key features are that every human has unique biometrics, and it is hard to counterfeit them. Biometrics of human include facial, palm vein, fingerprint recognitions, iris/retina scans, voice recognition, behavioral biometrics, and multimodal systems. Also, behavioral biometrics contains speed of typing, type of holding phone and habits of pressing screen.

Advantages of Blockchain-based identity systems:

- Extended security: Information on the blockchain is secured cryptographically that makes it safe from alteration and resilient to fraud. This is actual problem, particularly in Uzbekistan where data leaks and identity fraud are concerned.

- Enhanced performance: eliminating the need for centralized government organs simplifies verification of identity and economizes time and resources.

- Expanding authorities of physical persons: Persons preserve control over their personal data, it gives them more autonomy.

Zero trust architecture's principle is that users ought not to be fully believed, even if they were verified before and even if they are connected to preferential network such as local area network.

Conclusion

From the results of the conducted research, we can see that deepfakes created with the help of artificial intelligence pose significant risks to cybersecurity. Using our simple Instagram photos and videos, cybercriminals can make very serious threats against you, for example, by using your face or voice to extort a large amount of money from your close relatives. They can call you on behalf of your employer and tell you to "transfer \$100,000 to this number," and this looks very convincing - the voice and manner of speaking are almost identical to the real one - but even then, we can identify this deepfake as a fake. To identify if a deepfake is fake, you need to pay attention to facial expressions - abnormal facial expressions or unusual behavior, changes in voice and unusual pauses, or behavior that doesn't match a person's behavior, or the lighting on a

person's face and the room he is in isn't the same, or if it pressures you to make quick decisions, it can be deepfake. What to do in such a situation is to simply ask what you and the person know, without showing that you are suspicious, or to praise the clothes they were wearing when you last met, only replacing what they were wearing with something else, for example, if they were wearing a suit, you say that their T-shirt was wonderful, if they thank instead of denying, it will be deepfake. In the other side digital landscape faces again unprecedented challenges from fraudulent identity and AI-driven "cyber shadows," which amplify sophisticated attacks and erode digital trust. Addressing these evolving threats demands a comprehensive, adaptive strategy integrating advanced technological safeguards like AI-driven defenses with robust policy interventions and international collaboration. Crucially, fostering a strong cybersecurity culture through human-centric approaches, ethical AI deployment, and proactive resilience engineering is vital. Multi-factor authentication, biometric authentication, zero trust architecture is needed to combat identity fraud. Ultimately, ensuring a secure and resilient digital future requires continuous innovation and a collective commitment to safeguarding privacy, fairness, and trust amidst rapid technological transformation. In a nutshell, fostering a strong cybersecurity culture through human-centric approaches, ethical AI deployment, proactive resilience engineering, introduction of biometric, multi-factor authentication and zero trust architecture on electronic devices ensure digital security in the digital environment.

LIST OF USED LITERATURE:

1. Sayan, R. C. Cybersecurity in the Age of AI and Quantum Computing. Cham: Springer, 2023.
2. Singh, S. K., Singh, P. K., & Singh, A. K. Artificial Intelligence and Cybersecurity: A New Frontier. Boca Raton: CRC Press, 2022.
3. Cavelti, M. D., & Smeets, B. (Eds.). The Oxford Handbook of Cybersecurity. Oxford: Oxford University Press, 2021.
4. Rathore, S., & Singh, S. "AI-driven Cyberattacks: A Survey on Emerging Threats and Countermeasures." Journal of Network and Computer Applications, vol. 187, 2021, pp. 103102.
5. Chen, L., & Li, Y. "Post-Quantum Cryptography: Challenges and Solutions." Computers & Security, vol. 115, 2022, pp. 102637.
6. Ifinedo, P., & Ifinedo, A. "Understanding the Role of Cybersecurity Culture in Enhancing Organizational Cybersecurity." Computers & Security, vol. 92, 2020, pp. 101783.
7. Ghernaouti, S. "Cybersecurity: A Global Challenge." Journal of Cyber Policy, vol. 5, no. 2, 2020, pp. 159-173.
8. Al-Hawari, A. R., & Al-Hawari, A. R. "The Role of Artificial Intelligence in Enhancing Cybersecurity: Challenges and Opportunities." International Journal of Advanced Computer Science and Applications, vol. 14, no. 1, 2023, pp. 100-109.
9. Von Solms, R., & Van Niekerk, J. "Cybersecurity and Information Security Governance: A Review of the Past and a Look to the Future." Computers & Security, vol. 94, 2020, pp. 101851.
10. World Bank. World Development Report: Digital Dividends. Washington D.C., various editions.
11. International Monetary Fund. Cyber Risk, Market Failures, and Financial Stability. Washington D.C., 2024.
12. Organisation for Economic Co-operation and Development. Digital Security Risk Management for Economic and Social Prosperity. Paris, 2023.
13. United Nations Conference on Trade and Development. Digital Economy Report. Geneva, 2023.
14. World Economic Forum. Global Cybersecurity Outlook. Geneva, 2024.
15. European Union Agency for Cybersecurity. Threat Landscape Report. Athens, 2024.
16. National Institute of Standards and Technology. Cybersecurity Framework 2.0. United States, 2024.
17. International Organization for Standardization. ISO/IEC 27001 Information Security Management Systems. Geneva, latest edition.
18. Schneier Bruce. Click Here to Kill Everybody W.W. Norton, 2018.
19. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. Raqamli iqtisodiyot va kiberxavfsizlikni rivojlantirish strategiyasi. Toshkent, 2022–2026.
20. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy texnologiyalar va axborot xavfsizligi bo'yicha hisobotlar. Toshkent, turli yillar.
21. Абдурахмонов Қ.Х. Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash masalalari. Toshkent, 2023.

OILAVIY KORXONALARDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

D.A.Togayeva

Toshkent axborot texnologiyalari universite Samarqand filiali, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Togayeva Dilnoza Azamatovna

Toshkent axborot texnologiyalari

universite Samarqand filiali,

"Gumanitar va Ijtimoiy fanlar"

kafedrası dotsenti

Email: Togayevadilnoza44@gmail.com

Tel: +998 99 684 94 30

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya. Tadqiqotning asosiy maqsadi oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya jarayonlari ta'sirida raqobatbardoshlikni oshirish omillarini aniqlash va ushbu yo'nalishdagi institutsional mexanizmlarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari mamlakatimizda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, ularning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish va barqaror o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu maqolada oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya asosida raqobatbardoshlikni oshirishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy va amaliy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Oilaviy korxona, raqamli transformatsiya, raqobatbardoshlik, institutsional mexanizm, innovatsion rivojlanish, tadbirkorlik, raqamli iqtisodiyot, elektron tijorat, biznes boshqaruvi, axborot texnologiyalari, strategik boshqaruv.

IMPROVING INSTITUTIONAL MECHANISMS OF INCREASING COMPETITIVENESS ON THE BASIS OF DIGITAL TRANSFORMATION IN FAMILY ENTERPRISES

Annotation: The main objective of the study is to identify factors of increasing competitiveness in family enterprises under the influence of digital transformation processes and to develop scientifically based recommendations on improving institutional mechanisms in this area. At the same time, the results of the study serve to develop family entrepreneurship in our country, increase their share in the economy and ensure sustainable growth. This article analyzes the improvement of institutional mechanisms of increasing competitiveness on the basis of digital transformation in family enterprises from a scientific and practical perspective.

Keywords: Family enterprise, digital transformation, competitiveness, institutional mechanism, innovative development, entrepreneurship, digital economy, e-commerce, business management, information technologies, strategic management.

УЛУЧШЕНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НА ОСНОВЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ В СЕМЕЙНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Аннотация: Основная цель исследования – выявление факторов повышения конкурентоспособности семейных предприятий под влиянием процессов цифровой трансформации и разработка научно обоснованных рекомендаций по совершенствованию институциональных механизмов в этой области. При этом результаты исследования служат развитию семейного предпринимательства в нашей стране, увеличению его доли в экономике и обеспечению устойчивого роста. В данной статье с научной и практической точки зрения анализируется совершенствование институциональных механизмов повышения конкурентоспособности на основе цифровой трансформации в семейных предприятиях.

Ключевые слова: Семейное предприятие, цифровая трансформация, конкурентоспособность, институциональный механизм, инновационное развитие, предпринимательство, цифровая экономика, электронная коммерция, управление бизнесом, информационные технологии, стратегическое управление.

Kirish.

Bugungi globallashuv va keskin raqobat sharoitida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda kichik biznes subyektlari, ayniqsa Oilaviy korxonalarining o'rni tobora ortib bormoqda. Oilaviy korxonalar aholi bandligini ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish, hududiy iqtisodiy faollikni oshirish hamda milliy tadbirkorlik muhitini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, zamonaviy bozor munosabatlari sharoitida mazkur korxonalar faoliyatida boshqaruv samaradorligini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mijozlarga xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash va raqobatbardoshlikni mustahkamlash dolzarb masalaga aylanmoqda.

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi barcha xo'jalik yurituvchi subyektlar qatori oilaviy korxonalar oldiga ham yangi talablarni qo'yimoqda. Jumladan, elektron savdo platformalaridan foydalanish, raqamli marketing vositalarini joriy etish, buxgalteriya va moliyaviy hisobni avtomatlashtirish, onlayn to'lov tizimlari bilan ishlash hamda mijozlar bilan interaktiv aloqalarni yo'lga qo'yish bugungi kunning muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi. Shu sababli oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya jarayonlarini chuqurlashtirish ularning ichki salohiyatini kengaytirish bilan birga, tashqi bozorlarda ham raqobat ustunligini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda ham tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, biznes yuritish sharoitlarini yaxshilash va raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq oilaviy korxonalarining aksariyat qismida

zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi yetarli emasligi, raqamli ko'nikmalarning sustligi, moliyaviy resurslar cheklanganligi, institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining takomillashmaganligi kabi muammolar mavjud. Bu esa ularning bozor talablariga tez moslashishi va raqobatbardosh faoliyat yuritishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu nuqtai nazardan, mazkur mavzuni tadqiq etish orqali davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish, moliyaviy va axborot infratuzilmasini kengaytirish, kadrlar salohiyatini oshirish hamda innovatsion boshqaruv yondashuvlarini joriy etish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqish mumkin bo'ladi.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlili.

Oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya asosida raqobatbardoshlikni oshirishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish masalasi so'nggi yillarda iqtisodiy adabiyotlarda dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biriga aylandi. Chunki oilaviy biznes subyektlari ko'plab mamlakatlarda kichik va o'rta biznesning asosiy qismini tashkil etib, bandlikni ta'minlash, hududiy iqtisodiy faollikni rag'batlantirish hamda mahalliy bozorlarda raqobat muhitini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli ushbu korxonalarni zamonaviy boshqaruv usullari va raqamli texnologiyalar orqali rivojlantirish masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan.

Xalqaro iqtisodiy adabiyotlarda oilaviy biznes nazariyasi bo'yicha dastlabki fundamental yondashuvlar J. Handler, I. Lansberg, J. Astrachan, T. Zellweger kabi olimlar tomonidan ishlab

chiqilgan. Ularning tadqiqotlarida oilaviy korxonalarining o'ziga xos jihatlari sifatida boshqaruvda qarindoshlik munosabatlari, uzoq muddatli strategik qarashlar, avlodlar almashinuvi, ishonch kapitali va norasmiy boshqaruv mexanizmlarining ustuvorligi ko'rsatib berilgan. Mazkur olimlarning fikricha, oilaviy korxonalar bozordagi barqarorlikka ega bo'lsa-da, innovatsiyalarni joriy etishda konservativ yondashuv va kapital yetishmovchiligi sababli ayrim cheklovlarga duch keladi.

M. Porterning raqobat ustunligi nazariyasiga ko'ra, korxona raqobatbardoshligi xarajatlar ustunligi, differensiallashuv va bozor segmentatsiyasi orqali shakllanadi. Zamonaviy sharoitda esa ushbu omillarga raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron savdo tizimlaridan foydalanish, CRM platformalari, ERP dasturlari va sun'iy intellekt elementlarini tatbiq etish ham qo'shilmoqda. Shu nuqtai nazardan, oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya Porter modeli asosida yangi raqobat ustunliklarini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaralmoqda.

Institutsional iqtisodiyot vakillari D. North, O. Williamson va R. Coase tadqiqotlarida iqtisodiy subyektlar samaradorligi rasmiy va norasmiy institutlar faoliyatiga bog'liqligi asoslab berilgan. Xususan, D. North institutsional rivojlanishni "o'yin qoidalari" bilan izohlab, biznes yuritishdagi huquqiy baza, mulk huquqi himoyasi, shartnoma munosabatlari, davlat qo'llab-quvvatlashi va bozor infratuzilmasi iqtisodiy o'sishning muhim sharti ekanligini ko'rsatgan. Ushbu nazariya oilaviy korxonalarga tatbiq etilganda, ularning raqamli transformatsiyasi uchun soliq imtiyozlari, elektron davlat xizmatlari,

kreditlash mexanizmlari, biznes-inkubatorlar va konsalting institutlari zarurligi ayon bo'ladi.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan K.X. Abduraxmonov, S.S. G'ulomov, A.V. Vahobov, B.Yu. Xodiyev, N.Q. Yo'ldoshev va boshqa tadqiqotchilar tomonidan kichik biznes, xususiy tadbirkorlik hamda innovatsion iqtisodiyotning rivojlanish omillari keng tahlil qilingan. Ularning ilmiy ishlarida O'zbekistonda oilaviy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, aholi bandligini oshirish, oilaviy daromad manbalarini kengaytirish va hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdagi o'rni yoritilgan. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyot sharoitida oilaviy korxonalarining elektron tijoratga moslashuvi, internet marketingdan foydalanishi hamda onlayn xizmat ko'rsatish imkoniyatlari alohida qayd etilgan.

So'nggi yillarda World Bank, OECD hamda UNCTAD hisobotlarida kichik biznes subyektlari raqamlashtirilishi iqtisodiy o'sishning muhim drayveri sifatida baholanmoqda. Mazkur manbalarda elektron to'lov tizimlari, raqamli logistika, onlayn marketing, masofaviy boshqaruv, bulutli texnologiyalar va kiberxavfsizlik vositalari kichik biznesning eksport salohiyatini oshirishi, xarajatlarni kamaytirishi va bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirishi ko'rsatib o'tilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oilaviy korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, aynan ularning raqamli transformatsiyasini institutsional mexanizmlar bilan uyg'un holda o'rganishga bag'ishlangan ilmiy ishlar

nisbatan kam uchraydi. Ko'pchilik tadqiqotlarda texnologik omillar alohida, institutsional omillar esa alohida tahlil qilingan. Holbuki, oilaviy korxonalarining muvaffaqiyatli raqamli modernizatsiyasi uchun texnologik infratuzilma bilan bir qatorda normativ-huquqiy muhit, moliyaviy rag'batlar, kadrlar tayyorlash tizimi, axborot-maslahat markazlari va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining uyg'unligi talab etiladi.

Shundan kelib chiqib, mazkur tadqiqot mavzusining ilmiy yangiligi shundaki, unda oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya orqali raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiluvchi institutsional mexanizmlar kompleks tarzda baholanadi hamda ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Bu esa mavjud ilmiy adabiyotlarni boyitish bilan birga, O'zbekiston sharoitida oilaviy biznesni modernizatsiya qilish bo'yicha samarali tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolaning tadqiqot maqsadi oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya asosida raqobatbardoshlikni oshirishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirishdan iborat bo'lib, mavzuning murakkabligi va ko'p qirraliligini hisobga olgan holda tadqiqot aralash (mixed-methods) yondashuviga asoslanadi. Bu yondashuv nazariy tahlil, empirik ma'lumotlar to'plash va ularni qayta ishlashni birlashtirib, mavzuni chuqur va har tomonlama o'rganish imkonini beradi.

Tadqiqotni nazariy va ikkinchi darajali ma'lumotlar tahlilida mavzuga oid xalqaro va mahalliy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari "Raqamli O'zbekiston –

2030" strategiyasi, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi, OECD, World Bank va boshqa xalqaro tashkilotlarning hisobotlari tizimli ravishda o'rganiladi. Sistemali adabiyotlar sharhi (systematic literature review) usuli qo'llaniladi, bu esa mavjud bilimlar bo'shliqlarini aniqlashga yordam beradi. Xususan, oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiyaning haydovchi kuchlari (drivers), to'siqlari (barriers) va institutsional mexanizmlar (qonuniy, tashkiliy, iqtisodiy) o'rganiladi.

Tahlil va natijalar.

Mazkur tadqiqot doirasida oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya jarayonlarining raqobatbardoshlikka ta'siri hamda ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlovchi institutsional mexanizmlar samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oilaviy korxonalar iqtisodiyotning eng moslashuvchan va bandlikni ta'minlovchi subyektlaridan biri bo'lsa-da, ularning aksariyat qismi raqamli texnologiyalarni joriy etish borasida ma'lum muammolarga duch kelmoqda. Xususan, moliyaviy resurslar yetishmasligi, raqamli ko'nikmalar pastligi, zamonaviy dasturiy ta'minotdan foydalanish tajribasining kamligi hamda institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarlicha rivojlanmaganligi asosiy to'siqlar sifatida aniqlandi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiyani joriy etgan oilaviy korxonalarda mahsulot va xizmatlar sifati oshgan, xarajatlar qisqargan hamda mijozlar bilan ishlash samaradorligi sezilarli yaxshilangan. Masalan, elektron savdo platformalaridan foydalanuvchi korxonalarda savdo hajmining o'sishi kuzatilgan, onlayn buyurtmalar soni ko'paygan va geografik bozor qamrovi kengaygan.

1-jadval**Oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya darajasining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri (2021–2025 yy.)**

Ko'rsatkichlar	2021	2022	2023	2024	2025	2025/2021 (%)
Raqamli texnologiyalar joriy etgan oilaviy korxonalar ulushi (%)	18.4	24.7	33.5	41.8	52.6	285.8
Elektron savdo orqali savdo qiluvchi korxonalar ulushi (%)	12.1	17.9	26.3	34.2	45.7	377.7
Bir korxonaga to'g'ri keladigan yillik daromad (mln so'm)	186	214	248	297	356	191.4
Operatsion xarajatlarning kamayishi (%)	2.3	4.8	7.2	10.6	14.9	647.8
Mijozlar sonining o'sishi (%)	5.6	8.4	12.7	17.5	23.8	425.0
Mehnat unumdorligi indeksi (2021=100)	100	108	119	131	148	148.0

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2021–2025 yillarda oilaviy korxonalarda raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi 18,4 foizdan 52,6 foizga oshgan. Bu esa 2,8 barobar o'sishni anglatadi. Ayniqsa elektron savdo orqali faoliyat yuritayotgan korxonalar ulushi 12,1 foizdan 45,7 foizga yetgan. Natijada bir korxonaga to'g'ri keladigan yillik daromad 186 mln so'mdan 356 mln so'mga oshgan. Mazkur holat raqamli transformatsiya oilaviy biznes rentabelligiga bevosita ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Tadqiqot davomida oilaviy korxonalarda qo'llanilayotgan asosiy raqamli vositalar sifatida ijtimoiy tarmoqlar marketingi, elektron to'lov tizimlari, CRM dasturlari, onlayn reklama vositalari va buxgalteriya avtomatlashtirish dasturlari tahlil qilindi. Natijalarga ko'ra, korxonalarning ko'pchiligi dastlab oddiy raqamli vositalardan foydalanishni boshlaydi, keyinchalik esa ichki boshqaruv tizimlarini avtomatlashtirishga o'tadi. Bu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshirilishi oilaviy korxonalar uchun

maqbul model ekanligi aniqlandi. Tadqiqot davomida oilaviy korxonalarning raqobatbardoshligi faqat ichki resurslarga emas, balki tashqi institutsional muhitga ham bevosita bog'liqligi asoslandi. Xususan, davlat tomonidan yaratilayotgan qulay biznes muhiti, imtiyozli kreditlash tizimi, soliq yengilliklari, elektron davlat xizmatlari, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash markazlari va innovatsion infratuzilma oilaviy biznes subyektlarining raqamli rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, tahlillar institutsional omillarning ahamiyatini ham ko'rsatdi. Xususan, davlat tomonidan yaratilayotgan soliq imtiyozlari, imtiyozli kreditlar, subsidiyalari, biznesni ro'yxatdan o'tkazishning elektron tizimlari, raqamli maslahat markazlari va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash dasturlari oilaviy korxonalarning raqamli transformatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Agar davlat tomonidan moliyaviy va tashkiliy yordam kuchaysa, oilaviy korxonalarning innovatsion faoliyati sezilarli faollashishi mumkinligi aniqlandi.

2-jadval**Oilaviy korxonalarda raqobatbardoshlikka ta'sir etuvchi institutsional omillarni regressiya baholash natijalari**

Omillar	Beta koeffitsiyent	t-statistika	p-qiymat	Ta'sir darajasi
Imtiyozli kreditlash tizimi	0.412	5.84	0.000	Juda yuqori
Soliq yengilliklari	0.365	4.91	0.001	Yuqori
Raqamli savodxonlik dasturlari	0.438	6.12	0.000	Juda yuqori
Internet infratuzilmasi sifati	0.391	5.27	0.000	Yuqori
Konsalting xizmatlari mavjudligi	0.284	3.88	0.003	O'rta
Elektron davlat xizmatlari	0.317	4.26	0.002	Yuqori
Doimiy innovatsion investitsiyalar	0.446	6.35	0.000	Eng yuqori

Model sifati: $R^2 = 0.78$ **F-statistika:** 41.6**Ishonchlilik darajasi:** 95%

Natijalarga ko'ra, oilaviy korxonalar raqobatbardoshligiga eng katta ta'sir ko'rsatuvchi omil – doimiy innovatsion investitsiyalar (0.446) va raqamli savodxonlik dasturlari (0.438) ekanligi aniqlandi. Bu esa korxonalar uchun faqat texnologiya xarid qilish emas, balki inson kapitalini rivojlantirish ham muhimligini ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, oilaviy korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishda quyidagi institutsional mexanizmlar eng samarali hisoblanadi:

- Moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari – raqamli uskunalar xaridi, dasturiy mahsulotlar joriy etilishi va elektron savdo tizimlariga ulanish uchun imtiyozli kreditlar ajratish.

- Ta'lim va konsalting tizimi – tadbirkorlar va oila a'zolari uchun raqamli savodxonlik, internet marketing, elektron tijorat va biznes boshqaruvi bo'yicha qisqa kurslar tashkil etish.

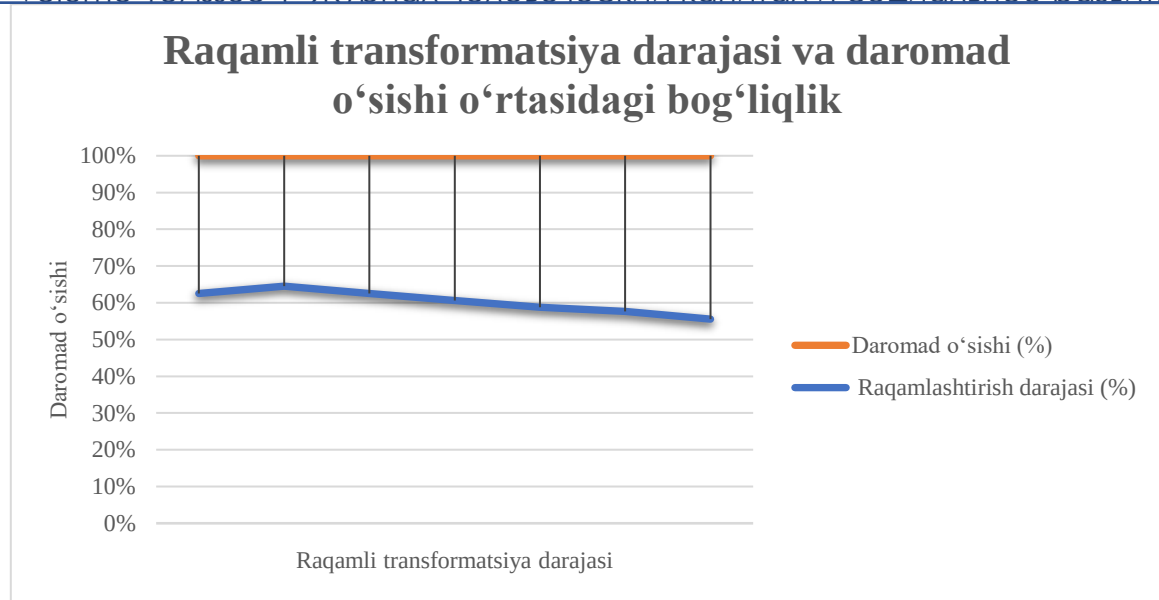
- Huquqiy-institutsional muhitni yaxshilash – elektron shartnomalar,

onlayn savdo, elektron soliq hisobotlari va kiberxavfsizlik bo'yicha me'yoriy bazani takomillashtirish.

- Raqamli infratuzilmani rivojlantirish – hududlarda internet sifati, logistika tarmoqlari va elektron to'lov xizmatlari qamrovini kengaytirish.

- Kooperatsiya va klaster mexanizmlari – oilaviy korxonalarni yirik platformalar, eksport markazlari va hududiy biznes klasterlariga integratsiya qilish.

O'rganish natijalariga ko'ra, oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya darajasi bilan ularning raqobatbardoshligi o'rtasida bevosita ijobiy bog'liqlik mavjud. Ya'ni, raqamli texnologiyalarni ko'proq qo'llagan korxonalarda mijozlar soni ortgan, xarajatlar kamaygan, mahsulot yetkazib berish tezlashgan va bozor ulushi kengaygan. Ayniqsa, mijozlar bilan onlayn aloqa kanallarini yo'lga qo'ygan korxonalar iste'molchilar ehtiyojini tezroq aniqlash imkoniyatiga ega bo'lgan.

1-rasm. Oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya darajasi va daromad o'sishi o'rtasidagi bog'liqlik

Grafikda ijobiy korrelyatsiya kuzatiladi. Raqamlashtirish darajasi oshgani sari oilaviy korxonalar daromadi ham o'smoqda. 70 foiz raqamlashtirish darajasiga ega korxonalarda daromad o'sishi 56 foizni tashkil etgan. Tahlil natijalari asosida oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiyani jadallashtirish uchun “raqamli oilaviy biznes modeli”ni joriy etish taklif etiladi. Ushbu model uch bosqichdan iborat bo'lishi mumkin: birinchi bosqichda raqamli savodxonlik va oddiy onlayn vositalarni joriy etish, ikkinchi bosqichda ichki boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish, uchinchi bosqichda esa elektron savdo va eksport platformalariga chiqish.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya raqobatbardoshlikni oshirishning muhim omili ekanligini ko'rsatdi. Biroq bu jarayonning barqaror va keng qamrovli rivojlanishi uchun samarali institutsional mexanizmlarni shakllantirish zarur. Aynan davlat, moliya institutlari, ta'lim muassasalari va biznes infratuzilmasi o'rtasidagi hamkorlik oilaviy korxonalarining zamonaviy

iqtisodiyotdagi muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar.

Mazkur tadqiqot doirasida oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya asosida raqobatbardoshlikni oshirishning institutsional mexanizmlarini takomillashtirish masalalari o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, oilaviy korxonalar mamlakat iqtisodiyotida aholi bandligini ta'minlash, daromad manbalarini kengaytirish, ichki bozorni mahsulot va xizmatlar bilan to'ldirish hamda hududiy iqtisodiy faollikni rag'batlantirishda muhim o'rin egallaydi. Shu bilan birga, globallashtirish, raqamli iqtisodiyotning jadallashuvi va bozordagi kuchli raqobat sharoitida oilaviy korxonalar faoliyatini an'anaviy usullar asosida yuritish yetarli bo'lmay qolmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli transformatsiya oilaviy korxonalarining ichki boshqaruv samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini optimallashtirish, yangi bozor segmentlariga chiqish hamda mijozlar bilan aloqalarni

mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Elektron tijorat platformalari, raqamli marketing, CRM tizimlari, elektron to'lovlar, onlayn buyurtma tizimlari va avtomatlashtirilgan hisob-kitob vositalari oilaviy biznesning zamonaviy raqobat muhitiga moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Biroq oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiyani keng joriy etishga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar mavjudligi aniqlandi. Jumladan, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, zamonaviy texnologiyalar narxining yuqoriligi, raqamli ko'nikmalar yetishmasligi, internet infratuzilmasining ayrim hududlarda sust rivojlanganligi, konsalting xizmatlari kamligi hamda institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining yetarli emasligi ushbu jarayonni sekinlashtirmoqda.

Demak, oilaviy korxonalarda raqobatbardoshlikni oshirish uchun raqamli transformatsiyani jadallashtirish bilan bir qatorda, ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlovchi samarali institutsional mexanizmlarni shakllantirish zarur. Bu esa iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va oilaviy tadbirkorlik salohiyatining to'liq ro'yobga chiqishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari asosida oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya asosida raqobatbardoshlikni oshirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- Oilaviy korxonalar uchun maxsus raqamli rivojlanish dasturini ishlab chiqish.

- Mazkur dastur doirasida oilaviy biznes subyektlarini bosqichma-bosqich raqamlashtirish, elektron savdo tizimlariga ulash va zamonaviy boshqaruv platformalaridan foydalanishni rag'batlantirish lozim.

- Imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish.

- Raqamli texnologiyalar, dasturiy ta'minot, kompyuter uskunalari va avtomatlashtirish tizimlarini xarid qilish uchun past foizli kreditlar hamda subsidiyalar ajratish maqsadga muvofiq.

- Raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha o'quv markazlarini tashkil etish.

- Oilaviy korxona rahbarlari va oila a'zolari uchun internet marketing, elektron tijorat, moliyaviy boshqaruv, CRM tizimlari va kiberxavfsizlik bo'yicha qisqa muddatli amaliy kurslar yo'lga qo'yilishi zarur.

- Hududiy raqamli infratuzilmani rivojlantirish.

- Ayniqsa qishloq va chekka hududlarda yuqori tezlikdagi internet tarmoqlarini kengaytirish, elektron to'lov tizimlari va logistika xizmatlari qamrovini oshirish talab etiladi.

- Oilaviy korxonalar uchun elektron platforma yaratish.

- Mahsulot va xizmatlarni ichki hamda tashqi bozorlarga chiqarish maqsadida yagona milliy onlayn platforma tashkil etish tavsiya etiladi. Bu platforma orqali oilaviy korxonalar o'z mahsulotlarini reklama qilishi va sotishi mumkin bo'ladi.

- Soliq va huquqiy imtiyozlarni takomillashtirish.

- Raqamli texnologiyalarni joriy etgan oilaviy korxonalarga ma'lum muddat soliq chegirmalari, elektron hisobot topshirishda soddalashtirilgan tartiblar va qo'shimcha rag'batlar berilishi lozim.

- Konsalting va mentorlik tizimini rivojlantirish. orqali ularning bozor imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

- Tajribali mutaxassislar, IT ekspertlar va biznes maslahatchilar ishtirokida oilaviy korxonalarni amaliy qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish muhimdir.

- Kooperatsiya va klaster tizimini rivojlantirish.

- Oilaviy korxonalarni yirik ishlab chiqaruvchilar, eksportyorlar va savdo tarmoqlari bilan hamkorlikka jalb qilish

Umuman olganda, oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya jarayonlarini jadallashtirish va uni samarali institutsional mexanizmlar bilan qo'llab-quvvatlash ularning ichki va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi. Natijada oilaviy biznes subyektlari iqtisodiyotning barqaror o'sish nuqtasiga aylanishi, aholi farovonligini oshirish va yangi ish o'rinlari yaratishda yanada muhim rol o'ynashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-60. 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. Toshkent, 2022.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori PQ-212. Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida. Toshkent, 2023.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni PF-6079. Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. Toshkent, 2020.

4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Kichik biznes va tadbirkorlik ko'rsatkichlari to'plami. Toshkent, 2024.

5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Raqamli to'lov tizimlari rivojlanishi bo'yicha hisobot. Toshkent, 2024.

6. Mustafokhon T., Rabbimov M. Oilaviy korxonalarda raqamli transformatsiya va raqobatbardoshlik omillari. Ilmiy-amaliy tadqiqotlar jurnali, 2025, №4, 55–63-betlar.

7. K.X. Abduraxmonov. Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent: Mehnat, 2021.

8. A.V. Vahobov, Sh.X. Xajibakiyev. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

9. The Wealth of Nations. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell, 1776.

10. North, Douglass C.. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

11. Porter, Michael E.. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985.

12. The Digital Transformation Playbook. New York: Columbia University Press, 2016.

13. Brynjolfsson, Erik., McAfee, Andrew. The Second Machine Age. New York: W.W. Norton & Company, 2014.

14. Schwab, Klaus. The Fourth Industrial Revolution. Geneva: World Economic Forum, 2016.

BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASIDA YASHIL IQTISODIYOTNING STRATEGIK ROLI

S.T. Eshimov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Eshimov Sardor Tulqin o'g'li

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Inson resurslari va mahalla taraqqiyotini boshqarish instituti "Tarmoqlar iqtisodiyoti" kafedrasida magistranti

Email: sardoreshimov2002@gmail.com

Tel: +998952198971

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqola barqaror rivojlanish konsepsiyasida yashil iqtisodiyotning strategik rolini chuqur tahlil qiladi. Barqaror rivojlanishning uch ustuni – iqtisodiy o'sish, ijtimoiy tenglik va ekologik barqarorlik – yashil iqtisodiyot orqali uyg'unlashtiriladi. Yashil iqtisodiyot past uglerodli, resurs tejamkor, aylana iqtisodiyoti tamoyillariga asoslangan va ijtimoiy inklyuziv model sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) bilan bog'liqligi, global tajribalar (Yevropa Ittifoqining "Yashil kelishuv"i va Xitoyning yashil o'sishi) hamda O'zbekistonning milliy strategiyalari (2019–2030-yillar "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi va 2025-yil "Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili") batafsil o'rganiladi.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, MDH, qayta tiklanadigan energiya, O'zbekiston - 2030 strategiyasi, yashil o'sish.

STRATEGIC ROLE OF GREEN ECONOMY IN THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the strategic role of the green economy in the concept of sustainable development. The three pillars of sustainable development – economic growth, social equity and environmental sustainability – are harmonized through the green economy. The green economy is considered as a low-carbon, resource-efficient, circular economy-based and socially inclusive model. The article examines in detail the relevance of the UN Sustainable Development Goals (SDGs), global experiences (the European Union's Green Deal and China's Green Growth) and national strategies of Uzbekistan (the Strategy for Transition to a "Green" Economy for 2019–2030, the Strategy "Uzbekistan – 2030" and the "Year of Environmental Protection and Green Economy" in 2025).

Keywords: sustainable development, green economy, SDGs, renewable energy, Uzbekistan - 2030 strategy, green growth.

СТРАТЕГИЧЕСКАЯ РОЛЬ «ЗЕЛЕННОЙ» ЭКОНОМИКИ В КОНЦЕПЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В данной статье представлен углубленный анализ стратегической роли зеленой экономики в концепции устойчивого развития. Три столпа устойчивого развития – экономический рост, социальная справедливость и экологическая устойчивость – гармонизируются посредством зеленой экономики. Зеленая экономика рассматривается как низкоуглеродная, ресурсоэффективная, основанная на принципах циклической экономики и социально инклюзивная модель.

В статье подробно рассматривается актуальность Целей устойчивого развития ООН (ЦУР), мирового опыта (Зеленый пакт Европейского союза и «Зеленый рост» Китая) и национальных стратегий Узбекистана (Стратегия перехода к «зеленой» экономике на 2019–2030 годы, Стратегия «Узбекистан – 2030» и «Год охраны окружающей среды и зеленой экономики» в 2025 году).

Ключевые слова: устойчивое развитие, зеленая экономика, ЦУР, возобновляемая энергия, Узбекистан - стратегия 2030, зеленый рост.

Kirish.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi zamonaviy global iqtisodiyot va atrof-muhit siyosatining asosiy tamoyillaridan biridir. Ushbu tushuncha ilk bor 1987-yilda BMTning “Bizning umumiy kelajagimiz” (Brundtland hisoboti) nomli mashhur hujjatida rasmiy ravishda belgilangan bo‘lib, unda barqaror rivojlanish “hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlodlar uchun imkoniyatlarni cheklamaslik” deb ta’riflangan. Hisobot Norvegiya bosh vaziri Gro Harlem Brundtland rahbarligidagi xalqaro komissiya tomonidan tayyorlangan bo‘lib, u sanoat inqilobidan keyingi iqtisodiy o‘shish modelining ekologik va ijtimoiy cheklovlarini birinchi marta chuqur tahlil qilgan. Konsepsiya shunchaki ekologik muammolarni hal qilish emas, balki iqtisodiy o‘shish, ijtimoiy tenglik va ekologik muvozanatni o‘zaro bog‘liq holda birlashtirishni nazarda tutadi. Bu uch ustun bugungi kunda ham barqaror rivojlanish siyosatining asosini tashkil etadi: iqtisodiy ustun – barqaror va inklyuziv o‘shishni, ijtimoiy ustun – tenglik, ta’lim, sog‘liqni saqlash va qashshoqlikni kamaytirishni, ekologik ustun esa tabiiy resurslarni saqlash, iqlim o‘zgarishiga qarshi kurash va biologik xilma-xillikni himoya qilishni o‘z ichiga oladi. Biroq, XX va XXI asrlarning oxirlarida global miqyosda yuzaga kelgan muammolar barqaror rivojlanishni ta’minlashda an’anaviy yondashuvlarning yetarli emasligini ko‘rsatdi. Iqlim o‘zgarishi, resurslar tanqisligi, biologik xilma-xillikning tez sur’atlar bilan yo‘qolishi, ekologik degradatsiya, suv va oziq-ovqat xavfsizligi muammolari hamda urbanizatsiya va aholining o‘shishi kabi omillar hozirgi avlod uchun ham, kelajak uchun ham jiddiy tahdid

solmoqda. Masalan, so‘nggi yillarda ekstremal ob-havo hodisalari (qurg‘oqchilik, suv toshqinlari, issiqlik to‘lqinlari) global iqtisodiyotga trillionlab dollar zarar yetkazmoqda, qishloq xo‘jaligi va sanoat esa tabiiy resurslarga tobora ko‘proq bosim o‘tkazmoqda. An’anaviy “qora” iqtisodiyot modeli – uglerodga asoslangan, resurslarni tejamasdan ishlatadigan va qisqa muddatli foydaga yo‘naltirilgan tizim – bu muammolarni yanada chuqurlashtirishga olib kelmoqda. Shuning uchun yangi, innovatsion va barqaror yondashuvlar zarur bo‘ldi. Aynan shu muammolarni hal qilishning strategik vositasi sifatida yashil iqtisodiyot paydo bo‘ldi. BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) ta’rifiga ko‘ra, yashil iqtisodiyot – bu past uglerodli, resurslarni tejamkor va ijtimoiy jihatdan inklyuziv iqtisodiyot bo‘lib, u inson farovonligini oshirish va ijtimoiy tenglikni ta’minlash bilan birga ekologik xavf-xatarlarni kamaytiradi. Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, balki aylana iqtisodiyoti (chiqindilarni qayta ishlash va qayta foydalanish), qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish, yashil innovatsiyalar va ijtimoiy inklyuzivlik tamoyillarini birlashtiradi. Ushbu model 2012-yilda Rio-de-Janeyroda bo‘lib o‘tgan Rio+20 sammitida barqaror rivojlanishning muhim vositasi sifatida xalqaro hamjamiyat tomonidan rasman tan olingan. Sammitda qabul qilingan “Kelajakni biz xohlagandek” hujjati yashil iqtisodiyotni global barqaror rivojlanish strategiyasining markaziy elementi deb belgiladi.

Bugungi kunda yashil iqtisodiyot global iqtisodiyotning muhim va tez rivojlanayotgan qismiga aylangan. BloombergNEF ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda past karbonli energiya

o'tishiga yo'naltirilgan global investitsiyalar rekord darajadagi 2,3 trillion dollarga yetdi, bu 2024-yilga nisbatan 8 foizga o'sishni ko'rsatadi. Bu investitsiyalar asosan elektrlashtirilgan transport (893 milliard dollar), qayta tiklanuvchi energiya (690 milliard dollar) va elektr tarmoqlarini modernizatsiya qilish (483 milliard dollar) yo'nalishlariga yo'naltirilgan. Bundan tashqari, global yashil iqtisodiyotning yillik qiymati 5 trillion dollardan oshib, 2030-yilga borib 7 trillion dollarga yetishi kutilmoqda. Bu raqamlar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik zarurat, balki yangi bozorlar, ish o'rinlari va innovatsion o'sish manbai sifatida ham strategik ahamiyatga ega.

O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yashil iqtisodiyot ayniqsa muhimdir. Mamlakatimiz tabiiy resurslarga boy bo'lishiga qaramay, iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi va energiya samaradorligining past darajasi kabi muammolar iqtisodiy o'sishni xavf ostiga qo'ymoqda. Shu bois O'zbekiston Prezidentining 2019-yilda qabul qilingan "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" (PQ-4477) va "O'zbekiston – 2030" strategiyasi kabi hujjatlar yashil iqtisodiyotni milliy rivojlanishning ustuvor yo'nalishi deb belgilagan. 2025-yil "Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili" deb e'lon qilinishi esa bu jarayonni yanada kuchaytirdi. O'zbekiston uchun yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik zarurat, balki iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshirish, energiya xavfsizligini ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va xalqaro investitsiyalarni jalb qilishning strategik yo'lidir.

Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi zamonaviy iqtisodiyot va atrof-muhit siyosatining asosiy nazariy va amaliy tamoyillaridan biri bo'lib, insoniyatning hozirgi va kelajakdagi ehtiyojlarini muvozanatli tarzda qondirishga qaratilgan. Ushbu konsepsiya uchta asosiy ustunga tayanadi. Iqtisodiy o'sish, ijtimoiy rivojlanish va ekologik barqarorlik. Iqtisodiy ustun barqaror, inklyuziv va innovatsion o'sishni, ijtimoiy ustun tenglik, ta'lim, sog'liqni saqlash, qashshoqlikni kamaytirish va jamiyatdagi adolatni, ekologik ustun esa tabiiy resurslarni saqlash, iqlim o'zgarishiga qarshi kurash, biologik xilma-xillikni himoya qilish va ekologik muvozanatni ta'minlashni nazarda tutadi. Bu uch ustun bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, har qanday ustunning zaiflashishi butun tizimning barqarorligini buzishi mumkin. Barqaror rivojlanish konsepsiyasining nazariy asosi 1987-yilda BMTning "Bizning umumiy kelajagimiz" (Brundtland hisoboti) hujjatida shakllangan bo'lib, unda barqaror rivojlanish "hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlodlar uchun imkoniyatlarni cheklamaslik" deb ta'riflangan. Hisobotdan keyin 1992-yilda Rio-de-Janeyroda bo'lib o'tgan BMT Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferensiyasida "Agenda 21" hujjati qabul qilindi, 2002-yilda Yoxannesburg sammiti va 2012-yilda Rio+20 sammiti esa konsepsiyani yanada rivojlantirdi. 2015-yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) esa konsepsiyaning amaliy yo'l xaritasiga aylandi. BRM 17 ta maqsad va 169 ta vazifani o'z ichiga olib, 2030-yilgacha global hamjamiyat oldiga qo'yilgan eng muhim strategik hujjat hisoblanadi.

BRMning iqtisodiy ustuni (8-maqсад – munosib ish va iqtisodiy o'sish, 9-maqсад – sanoat, innovatsiyalar va infratuzilma) ekologik ustun (13-maqсад – iqlim harakati, 12-maqсад – mas'uliyatli iste'mol va ishlab chiqarish, 15-maqсад – quruqlikdagi hayot) bilan chambarchas bog'liq. Ushbu maqsadlarning o'zaro bog'liqligi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sish ekologik cheklovlarisiz mumkin emas va ijtimoiy tengliksiz barqaror bo'lmaydi.

Yashil iqtisodiyot esa barqaror rivojlanishning iqtisodiy “dvigateli” va amaliy mexanizmi sifatida paydo bo'ldi. BMT Atrof-muhit dasturi (UNEP) 2011-yilda chop etilgan “Yashil iqtisodiyot tomon: barqaror rivojlanish va qashshoqlikni bartaraf etish yo'llari” hisobotida yashil iqtisodiyotni quyidagicha ta'riflagan: past uglerodli, resurslarni tejankor va ijtimoiy jihatdan inklyuziv iqtisodiyot bo'lib, u inson farovonligini oshirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash bilan birga ekologik xavf-xatarlarni va resurs tanqisligini kamaytiradi. Yashil iqtisodiyot an'anaviy “qora” (uglerodga asoslangan, resurslarni tejamasdan ishlatadigan) iqtisodiyotdan tubdan farq qiladi. An'anaviy model qisqa muddatli foydaga yo'naltirilgan bo'lsa, yashil iqtisodiyot uzoq muddatli barqarorlikka asoslanadi va iqtisodiy o'sishni ekologik degradatsiyadan “ajratish” (decoupling) tamoyiliga tayanadi. Ya'ni, YaIM o'sishi bilan birga uglerod emissiyasi va resurs sarfini kamaytirish imkonini beradi.

Yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi.

1. Resurs samaradorligi va aylana iqtisodiyoti (circular economy). Chiqindilarni qayta ishlash, qayta foydalanish va “nol chiqindi” tamoyilini

joriy etish orqali resurslardan maksimal foydalanish. Ellen MakArtur jamg'armasi tomonidan ishlab chiqilgan aylana iqtisodiyoti modeli bu tamoyilning yorqin misoli bo'lib, chiziqli “olish–ishlatish–tashlash” modelidan farqli o'laroq, resurslarni doimiy aylana ichida saqlaydi.

2. Qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o'tish. Quyosh, shamol, gidro va boshqa toza energiya manbalariga o'tish orqali uglerod emissiyasini keskin kamaytirish va energiya mustaqilligini ta'minlash. Bu tamoyil iqlim o'zgarishiga qarshi kurashning asosiy nazariy va amaliy vositasi hisoblanadi.

3. Yashil innovatsiyalar va texnologiyalar. Yashil qurilish, ekologik transport, aqlli tarmoqlar, uglerodni saqlash va biologik iqtisodiyot (bioeconomy) kabi innovatsiyalarni rivojlantirish. Bu yo'nalish iqtisodiy o'sishni texnologik taraqqiyot bilan bog'laydi.

4. Ijtimoiy inklyuzivlik va adolatli o'sish. Ayollar, yoshlar, qishloq aholisi va zaif qatlamlarni qo'llab-quvvatlash, yangi ish o'rinlari yaratish va boylikni adolatli taqsimlash. Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik, balki ijtimoiy barqarorlikni ham ta'minlaydi.

Ushbu tamoyil an'anaviy “olish–ishlatish–tashlash” modelini inkor etib, resurslardan uzluksiz foydalanishni ta'minlaydi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, chiqindilarni qayta ishlash va qayta foydalanish orqali nafaqat ekologik zarar kamayadi, balki ishlab chiqarish xarajatlari ham qisqaradi. Bu esa korxonalar uchun iqtisodiy jihatdan ham foydali hisoblanadi. Aylana iqtisodiyoti uzoq muddatda tabiiy resurslar tanqisligining oldini olishga xizmat qiladi.

Resurs samaradorligi va aylana iqtisodiyoti.

№	Tamoyil nomi	Mazmuni	Asosiy maqsadi
1	Resurs samaradorligi va aylana iqtisodiyoti	Chiqindilarni qayta ishlash, qayta foydalanish va “nol chiqindi” tizimini joriy etish. Resurslar doimiy aylanishda bo‘ladi.	Resurslardan maksimal foydalanish va chiqindini kamaytirish
2	Qayta tiklanuvchi energiya manbalari	Quyosh, shamol, gidro kabi toza energiya manbalariga o‘tish	Uglerod emissiyasini kamaytirish va energiya mustaqilligini ta’minlash
3	Yashil innovatsiyalar va texnologiyalar	Yashil qurilish, ekologik transport, aqlli tizimlar va bioiqtisodiyot rivoji	Iqtisodiy o‘shishni ekologik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish
4	Ijtimoiy inklyuzivlik va adolatli o‘shish	Aholining barcha qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash, yangi ish o‘rinlari yaratish	Ijtimoiy tenglik va barqaror rivojlanishni ta’minlash

Nazariy tadqiqotlar va empirik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot rivojlanayotgan mamlakatlarda ham iqtisodiy o‘shishga sezilarli hissa qo‘shadi, qashshoqlikni kamaytiradi va yangi ish o‘rinlari yaratadi. BloombergNEF ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda past karbonli energiya o‘tishiga yo‘naltirilgan global investitsiyalar rekord darajadagi 2,3 trillion dollarga yetdi, bu 2024-yilga nisbatan 8 foizga o‘shishni ko‘rsatadi. Bu investitsiyalar asosan elektrlashtirilgan transport (893 milliard dollar), qayta tiklanuvchi energiya (690 milliard dollar) va elektr tarmoqlarini modernizatsiya qilish (483 milliard dollar) yo‘nalishlariga yo‘naltirilgan. Tadqiqotlar (UNEP, Jahon banki va OECD hisobotlari) yashil iqtisodiyotni barqaror rivojlanishning “dvigateli” sifatida baholaydi, chunki u iqtisodiy o‘shishni ekologik cheklovlar bilan uyg‘unlashtirish orqali uzoq muddatli farovonlikni ta’minlaydi. Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari bir-birini

to‘ldiruvchi tizim bo‘lib, yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning iqtisodiy mexanizmi va amaliy vositasi sifatida xizmat qiladi. Ushbu nazariy asoslar global va milliy strategiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, keyingi bo‘limlarda ularning amaliy tatbiqi ko‘rib chiqiladi.

Yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishdagi strategik roli.

Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish konsepsiyasining nafaqat muhim vositasi, balki uning asosiy strategik “dvigateli” hisoblanadi. U barqaror rivojlanishning uch ustuni – iqtisodiy o‘shish, ijtimoiy tenglik va ekologik barqarorlikni bir-biri bilan uyg‘unlashtirib, an’anaviy iqtisodiyotning ekologik va ijtimoiy cheklovlarini bartaraf etishga qaratilgan. Yashil iqtisodiyot iqtisodiy faoliyatni ekologik cheklovlar bilan “ajratish” (decoupling) tamoyiliga asoslanib, YaIM o‘shishini resurs sarfi va uglerod emissiyasining o‘shishidan mustaqil qiladi. Natijada, u qisqa muddatli foydadan ko‘ra

uzoq muddatli barqarorlik va inson farovonligini birinchi o'ringa qo'yadi. Quyida yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanishdagi asosiy strategik rollari batafsil ko'rib chiqiladi.

1. Ekologik barqarorlikni ta'minlash. Yashil iqtisodiyot birinchi navbatda ekologik xavf-xatarlarni keskin kamaytirish orqali barqaror rivojlanishning ekologik ustunini mustahkamlaydi. U issiqxona gazlari emissiyasini qisqartirish, biologik xilmaxlilikni saqlash, suv va yer resurslarini tejash hamda chiqindilarning oldini olishga yo'naltirilgan. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga (quyosh, shamol, gidro va bioenergiya) o'tish iqlim o'zgarishiga qarshi kurashning eng samarali vositasi hisoblanadi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, global issiqxona gazlari emissiyasining 70 foizdan ortig'i energiya sohasiga to'g'ri keladi; shuning uchun yashil energetikaga o'tish Parij kelishuvi maqsadlariga erishishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bundan tashqari, aylana iqtisodiyoti tamoyillari chiqindilarni qayta ishlash va qayta foydalanish orqali resurs tanqisligini oldini oladi va ekologik degradatsiyani sekinlashtiradi. Natijada, yashil iqtisodiyot nafaqat atrof-muhitni himoya qiladi, balki kelajak avlodlar uchun tabiiy resurslar zaxirasini saqlab qoladi.

2. Iqtisodiy o'sish va innovatsiyalarni rag'batlantirish. Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning iqtisodiy ustunini yangicha darajada rivojlantiradi. U an'anaviy iqtisodiyotdan farqli o'laroq, yangi bozorlar, yuqori texnologiyali ish o'rinlari va innovatsion o'sish manbalarini yaratadi. Yashil sektorlar – yashil energetika, ekologik qishloq xo'jaligi, chiqindilarni qayta ishlash, yashil qurilish va ekologik

transport – global iqtisodiyotda tez sur'atlar bilan kengaymoqda. BloombergNEF hisobotiga ko'ra, 2025-yilda past karbonli energiya o'tishiga yo'naltirilgan global investitsiyalar 2,3 trillion dollarga yetdi, bu esa quyosh va shamol energetikasi, elektr transporti va aqlli tarmoqlar kabi yo'nalishlarda millionlab yangi ish o'rinlarini yaratdi. Yashil iqtisodiyot texnologik innovatsiyalarni rag'batlantirish orqali mehnat unumdorligini oshiradi va YaIM o'sishiga sezilarli hissa qo'shadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda bu model qashshoqlikni kamaytirish bilan birga iqtisodiy raqobatbardoshlikni ham oshiradi, chunki u resurslarni tejamkor ishlatish orqali xarajatlarni qisqartiradi va yangi eksport bozorlarini ochadi.

3. Ijtimoiy tenglik va inklyuzivlikni ta'minlash. Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning ijtimoiy ustunini adolatli va inklyuziv tarzda mustahkamlaydi. U boylikni adolatli taqsimlash, zaif qatlamlarni qo'llab-quvvatlash va yangi imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi. Xususan, ayollar, yoshlar, qishloq aholisi va kam ta'minlangan guruhlar uchun yashil ish o'rinlari (masalan, quyosh panellarini o'rnatish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik turizm) ochiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot har bir trillion dollar investitsiya uchun o'rtacha 18–20 million yangi ish o'rinini yaratadi, bu esa qashshoqlikni kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot ta'lim va kasbiy tayyorgarlik tizimini modernizatsiya qilish orqali inson kapitalini rivojlantiradi va jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizliklarni yumshatadi. Natijada, iqtisodiy o'sish nafaqat boylar uchun, balki butun jamiyat uchun foydali bo'ladi.

4. Global va milliy strategiyalardagi o'zni. Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning global va milliy strategiyalarida markaziy o'rin egallaydi. 2015-yilda qabul qilingan Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM)ni amalga oshirishda u bevosita 8-maqсад (munosib ish va iqtisodiy o'sish), 9-maqсад (sanoat, innovatsiyalar va infratuzilma), 12-maqсад (mas'uliyatli iste'mol va ishlab chiqarish) va 13-maqсад (iqlim harakati)ga hissa qo'shadi. Rio+20 sammitida (2012) yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanishning asosiy vositasi sifatida tan olingan bo'lib, bugungi kunda Yevropa Ittifoqining "Yashil kelishuv"i, Xitoyning "Yashil iqtisodiy o'sish" strategiyasi va boshqa mamlakatlarning milliy dasturlarida muvaffaqiyatli tatbiq etilmoqda. Yashil iqtisodiyot iqtisodiyotni uglerodga bog'liqlikdan ozod qilish, uglerod neytralligiga erishish va uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash orqali global strategiyalarning amaliy mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. Milliy darajada esa u har bir mamlakatning o'ziga xos sharoitlariga moslashtirilgan holda (resurslar, iqtisodiy tuzilma va ijtimoiy ehtiyojlar) tatbiq etiladi va xalqaro hamkorlikni kuchaytiradi. Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish konsepsiyasining strategik rolini nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki iqtisodiy o'sish va ijtimoiy adolatni ta'minlash orqali to'liq ochib beradi. Ushbu rol global va milliy darajalarda amaliy tatbiq etilganda barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish sezilarli darajada tezlashadi. Keyingi bo'limlarda yashil iqtisodiyotning jahon tajribasi va O'zbekiston amaliyoti batafsil ko'rib chiqiladi.

Yashil iqtisodiyotning global misollari.

Yashil iqtisodiyot bugungi kunda dunyoning yetakchi mamlakatlarida muvaffaqiyatli amalga oshirilayotgan strategik model bo'lib, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim tajriba manbai hisoblanadi. BloombergNEF ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda global energiya o'tishiga yo'naltirilgan investitsiyalar rekord darajadagi 2,3 trillion dollarga yetdi, bu 2024-yilga nisbatan 8 foizga o'sishni ko'rsatadi. Ushbu investitsiyalarning asosiy qismi elektrlashtirilgan transport (893 milliard dollar), qayta tiklanuvchi energiya (690 milliard dollar) va elektr tarmoqlarini modernizatsiya qilish (483 milliard dollar) yo'nalishlariga yo'naltirilgan. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik muammolarni hal qiladi, balki iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, yangi ish o'rinlari yaratadi va texnologik innovatsiyalarni tezlashtiradi. Quyida eng muvaffaqiyatli misollar – Yevropa Ittifoqining "Yashil kelishuv"i va Xitoyning yashil o'sish siyosati batafsil ko'rib chiqiladi. Yevropa Ittifoqining "Yashil kelishuv"i (European Green Deal). 2019-yilda e'lon qilingan "Yashil kelishuv" Yevropa Ittifoqini 2050-yilga qadar birinchi uglerod neytral qit'aga aylantirishni maqsad qilgan eng ambitsiyali strategiyadir. Hujjat 2030-yilga qadar issiqxona gazlari emissiyasini 1990-yil darajasiga nisbatan kamida 55 foizga qisqartirishni (Fit for 55 paketi) va 2040-yilga qadar 90 foizga yetkazishni nazarda tutadi. "Yashil kelishuv" doirasida 1 trillion yevrodan ortiq mablag'ajratilgan bo'lib, InvestEU dasturi orqali qo'shimcha investitsiyalar jalb qilinmoqda. 2025-yil holatiga ko'ra, Ittifoq emissiyalarni sezilarli darajada kamaytirgan, toza texnologiyalarga investitsiyalar oshgan va hisobot tizimlari

takomillashtirilgan. Masalan, Emissiyalarni savdo tizimi (ETS) isloh qilingan, uglerod chegarasi bo'yicha moslashtirish mexanizmi (CBAM) 2026-yildan to'liq ishga tushirilmoqda. Natijada, toza texnologiyalar ishlab chiqarish va ekologik barqarorlik bo'yicha jamoat moliyalashtirish kuchaygan. Yevropa Ittifoqi tajribasi shuni ko'rsatadiki, qat'iy qonunchilik, uglerod narxlash va xalqaro hamkorlik orqali yashil iqtisodiyot iqtisodiy raqobatbardoshlikni oshiradi va "yashil" ish o'rinlarini yaratadi. Biroq, 2025-yil hisobotlari (ECNO Flagship Report) ta'kidlaganidek, moliyalashtirish va qishloq xo'jaligini yashillashtirish yo'nalishlarida hali ham qiyinchiliklar mavjud. Xitoyning yashil o'sish siyosati. Xitoy yashil iqtisodiyotni milliy rivojlanishning markaziy strategiyasiga aylantirgan va quyosh hamda shamol energetikasida global yetakchiga aylangan. 2025-yilda toza energiya sohasi mamlakat investitsiyalari o'sishining 90 foizdan ortig'ini ta'minlagan va YaIM o'sishining uchdan bir qismidan ko'proqqa hissa qo'shgan. Xitoy 2024-yilda yolg'iz o'zi global quyosh va shamol quvvati qo'shilishining yarmidan ko'pini (360 GVt) o'rnatgan bo'lib, bu jahonning qolgan qismidan ikki baravar ko'pdur. Natijada, mamlakat quyosh panellari ishlab chiqarishning 80 foizini, shamol turbinalarining 60 foizini va litiy-ion batareyalarining 75 foizini nazorat qilmoqda. 2025-yilda Xitoyning yashil energiyaga investitsiyalari global ulushning taxminan 39 foizini tashkil etgan. Bu siyosat nafaqat ekologik emissiyalarni kamaytirishga, balki yangi sanoat tarmoqlarini yaratish va eksportni oshirishga xizmat qilmoqda. Xitoy tajribasi shuni isbotlaydiki, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan katta

miqyosli investitsiyalar va texnologik innovatsiyalar orqali yashil iqtisodiyot iqtisodiy o'sishning yangi dvigateli bo'lishi mumkin. Ushbu global misollar (Yevropa Ittifoqi va Xitoy) O'zbekiston uchun muhim saboq bo'lib xizmat qiladi. Ular siyosiy qat'iylilik, uzoq muddatli investitsiya strategiyalari, xalqaro moliyalashtirish mexanizmlaridan foydalanish va texnologiya transferini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. O'zbekiston "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" va "O'zbekiston – 2030" hujjatlarida belgilangan maqsadlarni amalga oshirishda ushbu tajribalardan foydalanib, xalqaro hamkorlikni kuchaytirsan, Markaziy Osiyoda yashil rivojlanish yetakchisiga aylanishi mumkin. Kelajakda yashil iqtisodiyot global hamjamiyatning birgalikdagi harakati orqali yanada samarali bo'ladi.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotning amaliyoti va istiqbollari.

O'zbekiston Respublikasi barqaror rivojlanish yo'lida yashil iqtisodiyotga o'tishni milliy strategiyaning asosiy prioritetlaridan biri qilib belgilagan. Mamlakat Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida 2019-yilda qabul qilingan "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" (PQ-4477) energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini kengaytirish, resurslarni tejamkor ishlatish va ekologik standartlarni joriy etishni nazarda tutadi. Ushbu strategiya uglerod intensivligini 2030-yilga qadar 2010-yil darajasiga nisbatan 10 foizga kamaytirish va energiya samaradorligini ikki baravar oshirishni maqsad qilgan. 2025-yilning "Atrof-muhitni asrash va yashil iqtisodiyot yili" deb e'lon qilinishi bu jarayonni yanada jadallashtirdi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida qayta tiklanuvchi energiya ulushini 2030-yilga qadar 54 foizga yetkazish, energiya samaradorligini 20 foizga oshirish, yiliga 3 milliard kub metr tabiiy gazni tejash va uglerod emissiyalarini sezilarli darajada kamaytirish vazifalari belgilangan. Mamlakat 2050-yilga qadar uglerod neytralligiga erishishni ham uzoq muddatli maqsad qilib qo‘ygan. 2025-yilda erishilgan amaliy natijalar 2025-yil O‘zbekiston uchun yashil energetika bo‘yicha muhim yil bo‘ldi. Quyosh va shamol elektr stansiyalari yil davomida rekord darajadagi 9 milliard kVt/soat elektr energiyasi ishlab chiqardi (2024-yilga nisbatan 2 baravar o‘shish). Gidroenergetika bilan birga umumiy yashil energiya ishlab chiqarish 16,8 milliard kVt/soatga yetdi, bu o‘tgan yilga nisbatan 29 foizga ko‘pdir. Iyul oyida quyosh, shamol va gidro stansiyalar mamlakat elektr energiyasining 27 foizini ta’minladi.

2025-yil oxiriga kelib.

- Quyosh va shamol quvvati 5,582 MVtga yetdi (jumladan, yirik quyosh stansiyalari — 3,930 MVt).

- Umumiy qayta tiklanuvchi energiya quvvati (gidro bilan birga) taxminan 8 GVt atrofida bo‘lib, elektr energiyasining 20–23 foizini tashkil etdi.

- 42 ta loyiha doirasida 4 647 MVt yangi quvvat ishga tushirildi, shundan quyosh — 1 413 MVt, shamol — 752 MVt.

- Kichik quyosh panellari bo‘yicha 2 GVt quvvat joriy etildi (2025-yilda 1 025 MVt qo‘shildi).

“Yashil makon” milliy loyihasi doirasida bahorda 137 million daraxt va buta ekildi, 55 ta yangi yashil bog‘barpo etildi. Chiqindilarni boshqarish tizimi takomillashtirilib, xususiy sektor ishtirokida 346,8 milliard so‘m investitsiya jalb qilindi.

2-jadval.

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotning amaliyoti va istiqbollari.

Yo‘nalish	Asosiy ko‘rsatkichlar	Izoh
Strategik maqsadlar	54% qayta tiklanuvchi energiya ulushi	2030-yilgacha yashil energiya ulushini oshirish
	20% energiya samaradorligi	Energiya tejankorligini kuchaytirish
	CO ₂ neytrallik	2050-yilgacha uglerod chiqindilarini nol darajaga yaqinlashtirish
Energetika natijalari (2025)	9 mlrd kVt/soat yashil energiya	Quyosh, shamol va gidro orqali ishlab chiqarilgan energiya
	5,582 MVt quyosh va shamol quvvati	Qayta tiklanuvchi energiya manbalari hajmi
	4,647 MVt yangi loyihalar	42 ta loyiha doirasida ishga tushirilgan quvvat

Yo'nalish	Asosiy ko'rsatkichlar	Izoh
Ekologik choralar	137 mln daraxt ekildi	“Yashil makon” loyihasi doirasida
	55 ta yashil bog'	Yangi ekologik hududlar tashkil etildi
	346,8 mlrd so'm investitsiya	Chiqindilarni boshqarish va ekologiyaga yo'naltirilgan mablag'
Istiqbollar (2030–2050)	2030-yil: 54% yashil energiya	Energiya tizimida katta o'zgarish
	Energiya samaradorligi +20%	Resurslardan samarali foydalanish
	3 mlrd m ³ gaz tejaldi	Energiya tejamkor texnologiyalar orqali
	2050-yil: uglerod neytralligi	Uzoq muddatli ekologik maqsad

Yashil investitsiyalar va xalqaro hamkorlik O'zbekiston yashil loyihalarga xalqaro moliya institutlarini faol jalb qilmoqda.

- Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki (ADB), Yevropa tiklanish va rivojlanish banki (EBRD), AIIB va boshqalar bilan hamkorlikda yirik loyihalar amalga oshirilmoqda.

- 2025–2026-yillarda “Yashil iqtisodiyot siyosatini kreditlash dasturi” doirasida 200 mln yevro budjet ko'magini jalb qilish rejalashtirilgan.

- EBRD Masdar bilan hamkorlikda Qashqadaryoda 300 MVt quyosh stansiyasi va batareya saqlash tizimini moliyalashtirmoqda.

- ADB, ACWA Power, Sumitomo va boshqa sheriklar bilan Samarqand va Buxoro viloyatlarida 1 GVt quyosh va batareya loyihalari ishga tushirilmoqda.

- Yashil taksonomiya, yashil moliyalashtirish tizimi va uglerod kreditlash mexanizmlari joriy etilmoqda.

Istiqbollar va muammolar Natijada, O'zbekiston iqtisodiy o'sishni (2024–2025-yillarda YaIM o'sishi 6 foiz atrofida) saqlab qolgan holda ekologik xavflarni kamaytirmoqda va energiya mustaqilligini oshirmoqda. 2030-yilga qadar 25 GVt qayta tiklanuvchi energiya quvvatini ishga tushirish va elektr energiyasining 54 foizini yashil manbalardan olish rejalashtirilgan.

Biroq, hali ham bir qator muammolar mavjud:

- Energiya samaradorligining nisbatan past darajasi;

- Texnologik yangilanish va kadrlar tayyorlash sustligi;

- Infratuzilma (elektr tarmoqlari) yetarli emasligi;

- Suv resurslari tanqisligi (gidroenergetikaga ta'siri).

Ushbu muammolarni hal qilish uchun energiya tariflarini isloh qilish, xususiy sektor ishtirokini kengaytirish, yashil texnologiyalarni joriy etish va xalqaro hamkorlikni yanada chuqurlashtirish zarur. O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tishi nafaqat ekologik zarurat, balki mamlakatni Markaziy Osiyoda yashil rivojlanish yetakchisiga aylantirishning strategik imkoniyatidir. Izchil islohotlar davom ettirilsa, 2030-yilga borib O'zbekiston barqaror va raqobatbardosh iqtisodiyotga ega bo'ladi.

Muammolar, imkoniyatlar va strategik takliflar.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni izchil rivojlanayotgan bo'lsa-da, bu yo'nalishda bir qator tizimli muammolar hali ham saqlanib qolmoqda. Shu bilan birga, mamlakatning tabiiy va insoniy salohiyati katta imkoniyatlar yaratadi. Muammolarni o'z vaqtida bartaraf etish va imkoniyatlardan samarali foydalanish orqali O'zbekiston Markaziy Osiyoda yashil rivojlanish yetakchisiga aylanishi mumkin.

Muammolar.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tishda quyidagi asosiy muammolar kuzatilmoqda.

Energiya tariflari va subsidiyalar islohotining sustligi. Tabiiy gazga nisbatan past tariflar va katta hajmdagi subsidiyalar qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etishni iqtisodiy jihatdan kamroq jozibador qilmoqda. Bu holat xususiy investorlarning ishtirokini cheklaydi va energiya samaradorligini oshirishga to'sqinlik qiladi.

Chiqindilarni qayta ishlash darajasining pastligi. Hozirgi vaqtda chiqindilarning atigi 20-25 foizi qayta ishlanmoqda. Aylana iqtisodiyoti tamoyillarini keng joriy etishda

infratuzilma yetishmovchiligi va xususiy sektor ishtirokining pastligi asosiy to'siq hisoblanadi.

Kadrlar va texnologik tayyorgarlik yetishmovchiligi. Yashil texnologiyalar, uglerod hisoboti, MRV (Monitoring, Reporting, Verification) tizimlari bo'yicha mutaxassislar yetarli emas. Oliy ta'lim tizimida yashil iqtisodiyot va yashil energetika yo'nalishlari hali to'liq rivojlanmagan.

Moliyaviy resurslar va yashil moliyalashtirishning cheklanganligi. Mahalliy banklar yashil loyihalarni moliyalashtirish tajribasiga ega emas. Yashil obligatsiyalar va uglerod kreditlari bozori hali boshlang'ich bosqichda.

Infratuzilma va integratsiya muammolari. Elektr tarmoqlarining eskirgani va qayta tiklanuvchi energiyani markazlashgan tarmoqqa ulashdagi texnik qiyinchiliklar yangi stansiyalarning samaradorligini pasaytiradi.

O'zbekiston yashil iqtisodiyot rivojlanishi uchun katta salohiyatga ega.

Quyosh va shamol energetikasining ulkan tabiiy salohiyati. Mamlakatning 300+ quyoshli kunlari va shamol resurslari bo'yicha potentsiali Markaziy Osiyodagi eng yuqorilaridan biri hisoblanadi. Bu 2030-yilga qadar 25 GVt qayta tiklanuvchi energiya quvvatini ishga tushirish imkonini beradi. Yosh aholining yuqori ulushi. 30 yoshgacha bo'lgan aholi 60 foizdan ortiqni tashkil etadi. Ular yashil texnologiyalar, raqamli monitoring va innovatsiyalarga tez moslashadi va yangi "yashil" ish o'rinlarini to'ldirishi mumkin.

Xalqaro investorlar va moliya institutlarining qiziqishi. Jahon banki, ADB, EBRD, Masdar, ACWA Power kabi tashkilotlar bilan hamkorlikda yuzlab million dollarlik loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu "yashil"

moliyalashtirish oqimini kuchaytirish imkoniyatini beradi.

Qishloq xo'jaligi va suv resurslarini yashillashtirish salohiyati. "Yashil makon", suv tejamkor texnologiyalar va ekologik qishloq xo'jaligi orqali mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini oshirishi va eksportni kengaytirishi mumkin.

Geografik joylashuv va transport-logistika imkoniyatlari. "Yashil" transport va tranzit koridorlari orqali Markaziy Osiyo – Yevropa yashil yetkazib berish zanjirlariga qo'shilish mumkin.

Strategik takliflar.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish va imkoniyatlardan foydalanish uchun quyidagi kompleks choralar tavsiya etiladi. Moliyaviy rag'batlantirish tizimini kuchaytirish. Yashil texnologiyalarni joriy etuvchi korxonalarga 5-7 yil muddatga soliq imtiyozlari, past foizli "yashil" kreditlar va subsidiyalarni kengaytirish. Yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish va xalqaro uglerod kreditlari mexanizmlaridan foydalanish.

Ta'lim va kadrlar tayyorlashni tubdan isloh qilish. Oliy o'quv yurtlarida

"Yashil energetika", "Aylana iqtisodiyoti", "Iqlim o'zgarishi monitoringi" kabi yangi mutaxassisliklarni ochish. Xalqaro hamkorlikda (Yevropa va Xitoy tajribasi asosida) qisqa muddatli malaka oshirish dasturlarini ko'paytirish.

Xalqaro hamkorlikni chuqurlashtirish. Yevropa Ittifoqining "Yashil kelishuv" tajribasidan foydalanib, CBAM mexanizmlariga moslashish. Xitoy bilan quyosh va shamol texnologiyalari bo'yicha qo'shma loyihalarni kengaytirish. Jahon banki va EBRD bilan "Yashil o'sish" dasturlarini yangi bosqichga olib chiqish. Yashil davlat xaridlari va bozor mexanizmlarini rivojlantirish. Davlat va mahalliy idoralar tomonidan faqat "yashil" sertifikatli mahsulot va xizmatlarni xarid qilish siyosatini majburiy qilish. Yashil sertifikatlar va uglerod savdosi bozorini yaratish. Monitoring va hisobot tizimini to'liq joriy etish. Iqlim o'zgarishi bo'yicha MRV tizimini barcha yirik korxonalarda majburiy qilish. Milliy uglerod inventarizatsiyasini har yili yangilab borish.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-sonli Qarori (04.10.2019). "2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi".
2. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi (2023–2026).
3. BloombergNEF. (2025). Global investment in the energy transition.
4. Jahon banki hisobotlari: Uzbekistan Green and Resilient Market Economy Program (2025).
5. EBRD Transition Report 2024-25: Uzbekistan.
6. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O'zbekistonning "yashil" taraqqiyot yo'li (2025).
7. UNEP. (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication.
8. <https://yuz.uz/uz/news/>
9. <https://lex.uz/>
10. <https://parliament.gov.uz/>
11. <http://insonhuquqlari.uz/>
12. <https://uzbekistan.org.ua/>

TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

M.D.Muxtorova

Jizzax Sambhram Universiteti, Jizzax, O‘zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Muxtorova Mashhura Dilshod qizi

Jizzax Sambhram Universiteti Biznes
boshqaruv kafedrası mustaqil
tatqiqotchisi

Email:

muxtorovamashhura671@gmail.com

Tel: +998938249400

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher’s Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada turizm sohasini rivojlantirishda xizmatlar sifati va samaradorligini oshirishning muhim yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Xususan, xizmatlar sifatini oshirishda zamonaviy boshqaruv yondashuvlari, raqamli texnologiyalarni joriy etish, mijozga yo‘naltirilgan xizmat ko‘rsatish tizimini shakllantirish hamda kadrlar malakasini oshirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlar diversifikatsiyasi va innovatsion xizmat turlarini kengaytirish orqali samaradorlikni oshirish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijasida turizm xizmatlari sifatini yaxshilash orqali milliy iqtisodiyotda ushbu sohaning raqobatbardoshligini oshirishga erishish mumkinligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: Turizm, turizm xizmatlari, xizmatlar sifati, samaradorlik, xizmatlar diversifikatsiyasi, mijozga yo‘naltirilganlik, raqobatbardoshlik, xizmatlar bozori, servis sifati.

WAYS TO IMPROVE THE QUALITY AND EFFICIENCY OF SERVICES IN THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM SECTOR

Annotation: This article analyzes important areas for improving the quality and efficiency of services in the development of the tourism sector. In particular, the issues of modern management approaches to improving the quality of services, the introduction of digital technologies, the formation of a customer-oriented service system, and personnel training are highlighted. Also, the possibilities of increasing efficiency through the development of tourism infrastructure, diversification of services, and expansion of innovative types of services are considered. As a result of the study, it is substantiated that by improving the quality of tourism services, it is possible to increase the competitiveness of this sector in the national economy.

Keywords: Tourism, tourism services, quality of services, efficiency, diversification of services, customer orientation, competitiveness, service market, service quality.

СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА И ЭФФЕКТИВНОСТИ УСЛУГ В РАЗВИТИИ ТУРИСТИЧЕСКОГО СЕКТОРА

Аннотация: В данной статье анализируются важные направления повышения качества и эффективности услуг в развитии туристического сектора. В частности, освещаются вопросы современных подходов к управлению, направленных на повышение качества услуг, внедрения цифровых технологий, формирования клиентоориентированной системы обслуживания и подготовки персонала. Также рассматриваются возможности повышения эффективности за счет развития туристической инфраструктуры, диверсификации услуг и расширения инновационных видов услуг. В результате исследования обосновывается, что повышение качества туристических услуг позволяет повысить конкурентоспособность этого сектора в национальной экономике.

Ключевые слова: Туризм, туристические услуги, качество услуг, эффективность, диверсификация услуг, клиентоориентированность, конкурентоспособность, рынок услуг, качество услуг.

Kirish

Turizm endi faqat tashrifchilar sonini oshirish masalasi emas, balki tajriba sifati, xizmat unumdorligi va takroriy tashriflar iqtisodiyotiga aylangan. 2024-yilda global tiklanish deyarli yakunlandi, ammo xalqaro raqobat ham kuchaydi; yuqori natija ko'rsatayotgan destinatsiyalar odatda qulay biznes muhiti, raqamli tayyorgarlik, transport va turizm infratuzilmasi, malakali mehnat bozori hamda xizmat standartlari bilan ajralib turadi. O'zbekistonning so'nggi yillardagi tez o'sishi shuni anglatadiki, endi "quvvatni ko'paytirish"dan "quvvatni sifatli boshqarish" bosqichiga o'tish zarur.

Muammo shundaki, xizmatlar ichida mehmondo'stlik va joylashtirish faoliyati yuqori darajadagi yuzma-yuz interaktsiyaga tayanadi. World Bankning O'zbekiston bo'yicha 2024-yilgi tahlili hospitalityni "past malakali iste'mol xizmati" toifasiga kiritadi va aynan shu segmentlarda unumdorlik o'sishi chegaralanganini ta'kidlaydi; shu bilan birga hospitality xalqaro savdoga ham bog'langan tarmoq sifatida qayd etiladi. Boshqacha aytganda, samaradorlik muammosi mahalliy operatsion masala bo'lish bilan bir vaqtda, eksportbop turizm xizmatlari raqobatbardoshligi masalasidir.

Institutsional bazis mavjud. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi ma'lumotiga ko'ra, turizm xizmatlari sertifikatlash tartibi amalda bo'lib, xizmat ko'rsatish sertifikatsiz amalga oshirilmasligi kerak; sertifikatlash markazi turar joylar, tur operatorlik va boshqa xizmatlar bo'yicha nazorat olib boradi, jumladan "mystery shopper" kuzatuvlarini ham amalga oshiradi. Qo'mita huzuridagi standartlashtirish ishlari doirasida 14 ta davlat standarti

ishlab chiqilgan, mehmonxona xodimlari uchun bazaviy ko'nikmalarni rivojlantiruvchi mobil ilova va master-klass materiallari ham yaratilgan. Demak, amaliy vajh shundaki, muammo ko'proq implementatsiya sifati va obyekt ichidagi boshqaruv intizomida jamlangan.

So'nggi adabiyotlar ham ayni nuqtani tasdiqlaydi. O'zbekiston misolida 20 ta mehmonxona va 2 000 nafar mehmonni qamrab olgan 2025-yilgi tadqiqotda assurance 4,3 ball, responsiveness 3,6 ball va empathy 3,4 ball bilan baholangan; kichik va o'rta mehmonxonalarda muntazam sifat nazorati hamda mijoz fikrini tahlil qilish sust ekani ta'kidlangan. Xalqaro tadqiqotlar esa texnologiyalar xizmat sifati modelini o'zgartirayotganini ko'rsatsa-da, ishonchlilik hamon eng muhim sifat o'lchami bo'lib qolayotganini bildiradi. 79 maqolani qamrab olgan sistematik sharh raqamli texnologiyalar mehmonxona faoliyatiga xizmat sifati, resurslardan foydalanish, moslashuvchanlik va innovatsiya kanallari orqali ta'sir qilishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, onlayn sharhlarga to'liq va moslashtirilgan javob berish qabul qilingan xizmat sifati va "kelib qolish niyati"ni oshiradi; kontaktless texnologiyalar foyda bersa-da, noto'g'ri joriy etilgan self-service sodiqlikni pasaytirishi mumkin.

Shundan kelib chiqib, maqolaning maqsadi turizm sohasini, ayniqsa joylashtirish obyektlari misolida, xizmat sifati va samaradorligini bir vaqtda oshirish bo'yicha dalillarga asoslangan intervensiyalarni aniqlashdir. Tadqiqot savollari quyidagicha shakllantirildi: qaysi xizmat o'lchamlari O'zbekistondagi joylashtirish obyektlarining raqobatbardoshligini eng ko'p cheklamoqda; qaysi boshqaruv va

texnologik intervensiyalar sifat-samaradorlik nisbatida eng yuqori natija beradi; va bu choralarni 12 oy ichida qanday ketma-ketlikda joriy etish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot metodologiya

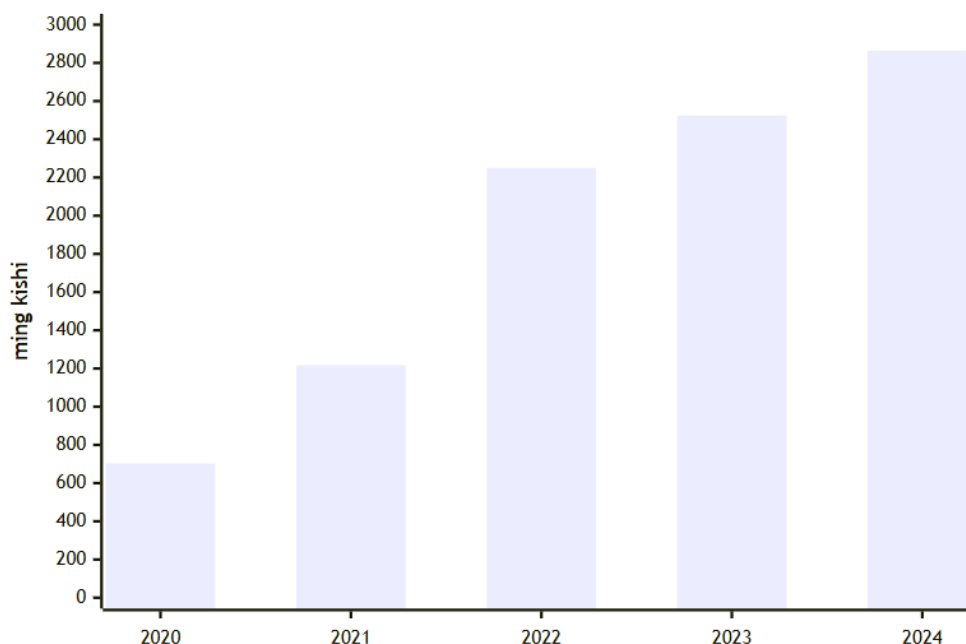
Foydalanuvchi empirik dizaynni aniq bermagani sababli, ushbu maqolada aralash usullar (mixed methods) yondashuvi qabul qilindi. Birinchi komponent — 2016–2026-yillardagi ilmiy adabiyotlar, rasmiy statistika va institutlar hujjatlari asosidagi desk review; ikkinchi komponent — joylashtirish obyektlari uchun tavsiya etiladigan dala dizayni; uchinchi komponent esa intervensiyalarni ustuvorlashtirish uchun dalillarga asoslangan ko‘p mezonli baholashdir. Sekundar ma’lumotlar manbasi sifatida turizm oqimlari va joylashtirish ko‘rsatkichlari, sertifikatlash va standartlar, global raqobat indeksleri hamda mehmonxonalarda servis sifati, digitalizatsiya, AI, sharhlar boshqaruvi va yashil texnologiyalar bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar olindi. Ushbu maqoladagi

“natijalar” original dala eksperimentidan emas, aynan sekundar ma’lumotlar va sintezli baholashdan shakllantirildi.

Tahlil va natija

Rasmiy ma’lumotlar sektorda talab va sig‘im tez o‘sayotganini ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2024-yilda mehmonxona va ularga o‘xshash obyektlar soni 2 383 taga, joylashtirilganlar soni 2,864 million kishiga yetgan. Hududiy konsentratsiya yuqori: Toshkent shahrida 844 ta obyekt va 1,267 million mehmon, Samarqandda 361 ta obyekt va 428,4 ming mehmon, Buxoroda 250 ta obyekt va 267,2 ming mehmon qayd etilgan. 2025-yil bo‘yicha Turizm qo‘mitasi xabari esa 1 023 ta yangi joylashtirish vositasi ochilganini, jumladan 136 ta hotel, 528 ta oilaviy mehmon uyi va 298 ta hostel ishga tushganini ko‘rsatadi. Bu, bir tomondan, bozorning chuqurlashayotganini, ikkinchi tomondan servis sifati boshqaruvini obyekt turiga qarab differensiallashtirish zaruratini anglatadi.

Mehmonxona va o‘xshash obyektlarda joylashtirilgan shaxslar soni

1-rasm. 2020–2024-yillarda mehmonxona va o‘xshash joylashtirish obyektlarida joylashtirilgan shaxslar soni, ming kishi (yaxlitlangan qiymatlar).

Sifat boshqaruvi borasida ham bazaviy infratuzilma mavjud. Turizm xizmatlari sertifikatlash tizimi majburiy, markazda “mystery shopper” baholashlari qo‘llanadi, 14 ta davlat standarti ishlab chiqilgan, mehmonxona xodimlari uchun audio-matnli mobil ilova ham yaratilgan. Bundan tashqari, ta’lim muassasalari ro‘yxatida reception va accommodation service, housekeeping, service culture,

hotel manager kabi yo‘nalishlarda ko‘plab kurslar mavjud. 2026-yilgi Hotel Business Forumda esa AI va “smart” yechimlar xizmat sifati hamda raqobatbardoshlikning yangi yo‘nalishi sifatida ko‘tarildi. Bu natija shuni anglatadiki, tizimli ta’minot va siyosiy signal bor, ammo obyekt ichki jarayonlariga chuqur singdirish yetarli emas.

1-jadval.

Joylashtirish obyektlari uchun xizmat sifati va samaradorlikni oshirish intervensiyalarini solishtirish.

Intervensiya	Taxminiy xarajat	Kutiladigan ta’sir	Amalga oshirish imkoniyati	Zarur resurslar	Ustuvorlik balli
Xodimlar treningi + SOP + tillar + service culture	O‘rta	Juda yuqori	Yuqori	trenerlar, SOP xaritasi, KPI, mikroo‘quv modullari	92
PMS/CRM + channel manager + revenue boshqaruvi	O‘rta/yuqori	Juda yuqori	O‘rta-yuqori	PMS litsenziyasi, integrator, ma’lumot standarti, menejer treningi	89
Mijoz fikri tizimi: qisqa so‘rov, review response, mystery guest	Past/o‘rta	Yuqori	Yuqori	survey tool, dashboard, javob skriptlari, mas’ul moderator	84
Lean housekeeping va navbatchilik rejalash	Past/o‘rta	Yuqori	O‘rta-yuqori	time-motion audit, cheklist, navbatchilik rosteri	80
Energiya va suv samaradorligi retrofiti	O‘rta/yuqori	O‘rta-yuqori	O‘rta	LED, termostat, low-flow, submetering, kir yuvish optimizatsiyasi	72
AI/chatbot va raqamli concierge orqali personalizatsiya	O‘rta	O‘rta-yuqori	O‘rta	knowledge base, CRM integratsiya, ko‘p tilli kontent	69
Inklyuziv va qulay servis dizayni	O‘rta	O‘rta	O‘rta	signage, rampalar, moslashtirilgan xizmat protokollari	67
Sertifikatlash/ISO/asosiy ichki QA tizimi	O‘rta	O‘rta	O‘rta-past	audit hujjatlari, jarayon egasi, ichki nazorat bloki	

Jadval natijasi uchta asosiy xulosani beradi. Birinchidan, xodimlar tayyorgarligi va SOPlar eng yuqori natijani beradi, chunki O'zbekiston kontekstida aynan responsiveness va empathy zaifroq; bu esa treningni "yumshoq" chora emas, asosiy produktivlik investitsiyasi ekanini ko'rsatadi. Ikkinchidan, PMS/CRM va kanal boshqaruvi operatsion oqimni yaxshilab, bron, check-in, billing va yuklama balansini boshqaradi; raqamli texnologiyalar bo'yicha sistematik sharh ham aynan servis sifati va resurs utilizatsiyasi orqali natija berishini ko'rsatadi. Uchinchidan, onlayn sharhlar va qisqa exit-surveylarni boshqarish nisbatan arzon, lekin ta'siri yuqori; to'liq va moslashtirilgan javoblar qabul qilingan sifat va qolish niyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Natijalar xalqaro adabiyotlar bilan mos keladi: raqamlashtirish muhim, lekin sifatning "yadro o'lchamlari" o'zgarmagan. Ayvaz-Çavdaroglu va hammualliflar (2024) smart-hospitality sharoitida ham ishonchlilik eng muhim o'lcham ekanini ko'rsatadi; O'zbekiston bo'yicha 2025-yilgi tadqiqot esa assurance va tangibles nisbatan yaxshi, responsiveness hamda empathy esa sustroq ekanini tasdiqlaydi. Demak, AI, kiosk yoki chatbotlar insoniy muomala, tezkor yechim va individual e'tibor o'rnini to'liq bosmasligi kerak. Kontaktless texnologiyalar xavfsizlik va qulaylikni oshiradi, biroq self-service noto'g'ri dizayn qilinsa sodiqlik pasayishi mumkin. Eng to'g'ri strategiya - "yordamchi avtomatlashtirish": odamni chiqarib tashlash emas, balki odamning samaradorligini oshirish.

Praktik jihatdan, joylashtirish obyektlari uchun yagona retsept yo'q. Yuqori yuklama va yirik oqimga ega

Toshkent hamda Samarqand obyektlari uchun PMS/CRM, review analytics va house-keeping navbatchiligini optimallashtirish birinchi navbatdagi chora bo'ladi. Buxoro va family guesthouse/hostel segmentida esa til tayyorgarligi, check-in standartlari, qisqa so'rovlar va OTA intizomi tezroq samara beradi. 2025-yilda yangi ochilgan obyektlarning katta qismi oilaviy mehmon uylari va hostellarga to'g'ri kelgani bozorning bo'linib borayotganini ko'rsatadi; shu sababli kichik obyektlar uchun "past xarajatli, yuqori tezlikdagi" standartlash paketi alohida ishlab chiqilishi kerak.

Yana bir muhim nuqta — samaradorlikni faqat front-office bilan cheklab bo'lmaydi. Energiya va suv sarfi, kir yuvish rejimi, HVAC, chiroqlar, vannaxonadagi oqim cheklagichlar va submetering kabi yechimlar xizmat sifatini pasaytirmasdan xarajatni kamaytirishi mumkin. UN Tourismning Hotel Energy Solutions instrumenti hotellerlar uchun uglerod izi va xarajatlarni kamaytiruvchi tavsiyalarni aynan shu nuqtada taklif etadi; ekologik texnologiyalar bo'yicha tadqiqotlar esa solar, rainwater va boshqa resurs tejamkor yechimlar mehmonxonalarda qo'llanayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, investitsiyalar bo'yicha empirik dalillar xizmatga kiritilgan sarmoya bilan mijoz fikri o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Shuning uchun samaradorlik strategiyasi "operatsion tejash + servis tajribasi"ni bir paketda ko'rishi lozim.

Xulosa va tavsiyalar

Maqola shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda turizm, ayniqsa joylashtirish segmenti endi miqdoriy o'sishdan sifat va unumdorlikka tayangan o'sish modeliga o'tishi kerak. Rasmiy

statistika sig'im va oqim oshganini, institutsional manbalar standartlar va sertifikatlash bazasi mavjudligini, ilmiy adabiyotlar esa asosiy bo'g'in aynan xodimlar, raqamli oqimlar va feedback-loop boshqaruvi ekanini ko'rsatadi. Shuning uchun xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish "ko'proq xodim yollash" bilan emas, "tezroq, aniqroq, shaxsiyroq va ma'lumotga tayangan xizmat" qurish bilan bog'liq.

Amaliy tavsiyalar quyidagilar:

90 kunlik servis auditi va SOP joriy etish: check-in va shikoyat yopilish vaqti, first-contact resolution, housekeeping checklistlari bo'yicha minimal standartlar belgilansin.

6 oylik PMS/CRM va kanal boshqaruvi integratsiyasi: bron, tarif, yuklama va to'lov oqimlari bir tizimda boshqarilsin; menejerlar uchun revenue va data-discipline treningi majburiy qilinsin. 24 soatlik review response protokoli: qisqa exit-survey, NPS yoki 1–5 ballik qoniqish savoli va onlayn sharhlarga moslashtirilgan javob skriptlari joriy etilsin.

Lean-housekeeping va resurs tejamkor operatsiya: xona tayyorlash vaqti, kir yuvish sikli, energiya/xona va suv/mehmon-kecha ko'rsatkichlari oylik kuzatilsin.

Kadrlar quvuri va mikrosertifikatlash: reception, tillar, conflict handling va service recovery bo'yicha qisqa modullar Turizm qo'mitasi ro'yxatidagi markazlar bilan birga yo'lga qo'yilsin.

Mazkur maqolaning cheklovi shundaki, undagi tavsiyalar original dala eksperimenti yoki obyekt darajasidagi moliyaviy ko'rsatkichlar bilan emas, sekundar manbalar va sintezli ustuvorlashtirish bilan ishlab chiqilgan. Mahalliy tadqiqotlarning bir qismi kichik

tanlanmaga tayangan, rasmiy statistikada esa turli tipdagi joylashtirish vositalari alohida kesimlarda yuritiladi. Kelgusi tadqiqotlar uchun obyekt darajasida panel ma'lumotlar, sharh matnlarining NLP tahlili, assisted check-in va to'liq self-service modellarini taqqoslovchi tajriba-sinovlar, shuningdek suv-energiya samaradorligi bo'yicha cost-benefit modellarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Turizm sohasini rivojlantirishda xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida turizm nafaqat iqtisodiy o'sish manbai, balki hududlarning ijtimoiy rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois, xizmatlar sifatini oshirish va samaradorlikni ta'minlash kompleks yondashuvni talab etadi.

Avvalo, xizmatlar sifati turizm tizimining asosiy tarkibiy elementi hisoblanadi. Xizmatlar sifatini oshirishda kadrlar malakasini rivojlantirish, zamonaviy xizmat ko'rsatish standartlarini joriy etish hamda mijozga yo'naltirilgan boshqaruv tizimini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, xizmat ko'rsatishda inson omilining ustuvorligi sababli xodimlarning professional tayyorgarligi va kommunikativ ko'nikmalari yuqori darajada bo'lishi zarur.

Ikkinchi muhim yo'nalish — samaradorlikni oshirish hisoblanadi. Bu jarayonda resurslardan oqilona foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish hamda xizmatlar ko'rsatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim rol o'ynaydi. Raqamli texnologiyalar, xususan, onlayn bron qilish tizimlari, elektron to'lovlar va sun'iy intellekt asosidagi xizmatlar samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi.

TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

TUSHUNTIRISH

Turizm sohasining barqaror rivojlanishi bevosita xizmatlar sifati va samaradorligiga bog'liq. Yuqoridagi chizmada xizmatlar sifatini oshirish, samaradorlikni ta'minlash va innovatsion rivojlantirish yo'nalishlari o'zaro uyg'un holda tasvirlangan.

- **Xizmatlar sifati oshirilsa** – turistlarning qoniqish darajasi ortadi, ijobiy imidj shakllanadi.
- **Samaradorlik oshirilsa** – resurslardan foydalanish yaxshilanadi, xarajatlar kamayadi, daromadlar ko'payadi.
- **Innovatsion rivojlanish ta'minlansa** – yangi bozorlar ochiladi, xizmatlar raqobatbardosh bo'ladi.

Shu yo'nalishlarning kompleks va izchil amalga oshirilishi turizm sohasining uzoq muddatli o'sishini va milliy iqtisodiyotga qo'shgan hissasini oshirishga xizmat qiladi.

KUTILAYOTGAN NATIJALAR

- ✓ Xizmatlar sifati va turistlar qoniqish darajasi oshadi.
- ✓ Turizm sohasi raqobatbardoshligi kuchayadi.
- ✓ Turistlar oqimi va turizm eksporti ko'payadi.
- ✓ Budjetga tushumlar ortadi.
- ✓ Yangi ish o'rinlari yaratiladi va aholi daromadi oshadi.
- ✓ Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi ta'minlanadi.

XULOSA: Xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish — turizm sohasini rivojlantirishning muhim sharti bo'lib, innovatsion yondashuvlar va zamonaviy boshqaruv usullarini qo'llash orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin.

2-rasm. Turizm sohasini rivojlantirishda xizmatlar sifati va samaradorligini oshirish yo'llari.

Bundan tashqari, innovatsion rivojlanish turizm sohasining raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Yangi xizmat turlarini joriy etish, xizmatlar diversifikatsiyasi va turistik mahsulotlarni boyitish orqali turistlar oqimini ko'paytirish mumkin. Shu bilan birga, turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish ham xizmatlar sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Yuqoridagi omillar uyg'unlashgan holda amal qilganda, turizm xizmatlarining sifati va samaradorligi oshadi, bu esa o'z navbatida sohaning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Natijada turizm xizmatlari eksporti hajmi ortadi, milliy iqtisodiyotga tushumlar ko'payadi va yangi ish o'rinlari yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Adeel, H. B., Sabir, R. I., Shahnawaz, M., & Zafran, M. (2024). Adoption of environmental technologies in the hotel industry: Development of sustainable intelligence and pro-environmental behavior. *Discover Sustainability*, 5, 79. doi: 10.1007/s43621-024-00270-x.
2. Amriddinova, R. S., & Rasulov, J. R. (2025). Methods for assessing service quality and customer satisfaction in the hotel industry: The case of Uzbekistan. *Western European Journal of Historical Events and Social Science*, 3(11), 22–26.
3. Ayvaz-Cavdaroglu, N., Iyanna, S., & Foster, M. (2024). Smart service quality in hospitality: A quantitative assessment using MCDM and clustering methods. *International Journal of Hospitality Management*, 123, 103931. doi: 10.1016/j.ijhm.2024.103931.
4. Chotisarn, N., & Phuthong, T. (2025). Impact of artificial intelligence-enabled service attributes on customer satisfaction and loyalty in chain hotels: Evidence from coastal tourism destinations in western Thailand. *Social Sciences & Humanities Open*, 11, 101306. doi: 10.1016/j.ssaho.2025.101306.
5. Iranmanesh, M., Ghobakhloo, M., Nilashi, M., Tseng, M.-L., Yadegaridehkordi, E., & Leung, N. (2022). Applications of disruptive digital technologies in hotel industry: A systematic review. *International Journal of Hospitality Management*, 107, 103304. doi: 10.1016/j.ijhm.2022.103304.
6. Kozłowski, M., & Korzeniewski, J. (2024). Studying the effectiveness of investments in hotel services using customer sentiment analysis. *Quality & Quantity*. doi: 10.1007/s11135-023-01808-3.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. (2025). Development of tourism and recreation in the Republic of Uzbekistan. Press release, 12 August 2025.
8. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. (2025a). Tourism and Culture.
9. O‘zbekiston Respublikasi Turizm qo‘mitasi. (2026). The first day of the Hotel Business Forum 2026 took place in Tashkent.
10. Soliman, M., Buaniew, A., Hassama, A., et al. (2025). Investigating the role of smart hotel technologies in enhancing guest experiences and sustainable tourism in Thailand. *Discover Sustainability*, 6, 1091. doi: 10.1007/s43621-025-01954-8.
11. Tran, D. T., Nguyen, K. T., Huynh, D. V., & Stangl, B. (2025). Satisfaction with response: The impact on potential customers’ perceived service quality and intent to stay. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 6(1), 100179. doi: 10.1016/j.annale.2025.100179.
12. UN Tourism. (2025). International tourism recovers pre-pandemic levels in 2024.
13. UN Tourism. (n.d.). Hotel Energy Solutions.
14. World Bank. (2024). At Your Service: The Promise of Services-Led Growth in Uzbekistan.
15. World Bank. (2025). Tourism Watch Quarterly Report: June 2025 Edition.
16. World Economic Forum. (2024). Travel & Tourism Development Index 2024.

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО КРЕДИТОВАНИЯ

Ж.С.Бахриддинова

Самаркандский институт экономики и услуг, Самарканд, Узбекистан.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Бахриддинова Жасмина Садриддин
кизи

Самаркандский институт экономики
и услуг

Факультет банковского дела и
финансовых услуг

Студентка группы В1-222

Email: bakhriddinova2004j@icloud.com

Тел: +99897 405 54 05

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Аннотация. В статье исследуются теоретические и практические аспекты повышения эффективности инвестиционного кредитования в условиях трансформации финансовой системы. Рассмотрены ключевые проблемы, сдерживающие развитие долгосрочного банковского финансирования, включая высокий уровень кредитных рисков, ограниченность ресурсной базы и недостаточную прозрачность инвестиционных проектов. Обоснованы основные направления повышения эффективности инвестиционного кредитования, такие как совершенствование системы управления рисками, развитие институциональной среды, цифровизация банковских процессов и расширение источников финансирования. Предложены рекомендации, направленные на активизацию инвестиционной деятельности и повышение устойчивости банковского сектора.

Ключевые слова: инвестиционное кредитование, банковская система, финансовые ресурсы, кредитные риски, инвестиционные проекты, цифровизация, долгосрочное финансирование, финансовая устойчивость.

INVESTITSIYA KREDITLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH BO'YICHA YO'NALISHLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliyaviy tizim transformatsiyasi sharoitida investitsion kreditlash samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Uzoq muddatli bank moliyalashtirishining rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolar, jumladan kredit risklarining yuqori darajasi, resurs bazasining cheklanganligi va investitsiya loyihalarining yetarli darajada shaffof emasligi tahlil qilingan. Investitsion kreditlash samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari, xususan risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish, institutsional muhitni rivojlantirish, bank jarayonlarini raqamlashtirish va moliyalashtirish manbalarini kengaytirish asoslab berilgan. Shuningdek, investitsion faollikni oshirish va bank sektori barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: investitsion kreditlash, bank tizimi, moliyaviy resurslar, kredit risklari, investitsiya loyihalari, raqamlashtirish, uzoq muddatli moliyalashtirish, moliyaviy barqarorlik.

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF INVESTMENT LENDING

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of improving the efficiency of investment lending in the context of financial system transformation. It analyzes key challenges that hinder the development of long-term bank financing, including a high level of credit risk, limited resource base, and insufficient transparency of investment projects. The main directions for enhancing the efficiency of investment lending are substantiated, such as improving risk management systems, developing the institutional environment, digitalizing banking processes, and expanding funding sources. The paper also proposes recommendations aimed at stimulating investment activity and strengthening the stability of the banking sector.

Keywords: investment lending, banking system, financial resources, credit risks, investment projects, digitalization, long-term financing, financial stability.

Введение.

Инвестиционное кредитование является одним из ключевых инструментов обеспечения экономического роста, модернизации производства и повышения конкурентоспособности национальной экономики. В условиях перехода к инновационной модели развития возрастает роль банковской системы как основного источника долгосрочных финансовых ресурсов.

Однако в современных условиях эффективность инвестиционного кредитования остается недостаточной. Это обусловлено рядом факторов, среди которых высокая стоимость кредитных ресурсов, макроэкономическая нестабильность, несовершенство механизмов оценки инвестиционных проектов и ограниченный доступ субъектов экономики к финансированию. В этой связи особую актуальность приобретает разработка направлений повышения эффективности инвестиционного кредитования.

Степень изученности проблемы.

Проблематика инвестиционного кредитования и повышения его эффективности занимает важное место в современной экономической науке. Теоретические основы инвестиционного финансирования, включая вопросы оценки эффективности инвестиционных проектов, управления рисками и формирования финансовых ресурсов, широко освещены в трудах отечественных и зарубежных ученых.

Значительный вклад в развитие теории инвестиционного кредитования внесли такие исследователи, как И.А.Бланк, В.В.Ковалёв, а также зарубежные авторы, среди которых

Ф.Мишкин, Ф.Фабози и другие. В их работах рассматриваются вопросы функционирования финансовых рынков, механизмов кредитования и оценки инвестиционных решений.

Отдельное внимание уделяется вопросам проектного финансирования, управления кредитными рисками и роли банковской системы в обеспечении экономического роста. В частности, в исследованиях международных организаций, таких как Всемирный банк и ОЭСР, анализируются глобальные тенденции развития инвестиционного кредитования, включая влияние институциональной среды, уровня финансовой грамотности и цифровизации экономики.

В последние годы усилился интерес к вопросам цифровой трансформации банковской деятельности, внедрения финансовых технологий и их влияния на эффективность инвестиционного кредитования. Тем не менее, несмотря на значительный объем научных исследований, остаются недостаточно разработанными вопросы комплексной оценки эффективности инвестиционного кредитования с учетом специфики развивающихся экономик, включая необходимость адаптации международного опыта к национальным условиям. Таким образом, актуальность дальнейших исследований обусловлена необходимостью разработки практических рекомендаций по совершенствованию механизмов инвестиционного кредитования с учетом современных экономических реалий.

Методология исследования.

Методологическую основу

исследования составляют общенаучные и специальные методы экономического анализа, позволяющие комплексно рассмотреть проблемы и направления повышения эффективности инвестиционного кредитования. Применение комплексного методологического подхода позволило выявить ключевые проблемы инвестиционного кредитования и обосновать направления повышения его эффективности в современных условиях.

Основная часть.

Инвестиционное кредитование представляет собой форму банковского финансирования, направленную на реализацию инвестиционных проектов, связанных с созданием новых или модернизацией существующих активов.

Основными особенностями инвестиционного кредитования являются:

- ☐ долгосрочный характер;
- ☐ целевое использование средств;
- ☐ зависимость возврата кредита от эффективности проекта;
- ☐ повышенный уровень риска.

Эффективное инвестиционное кредитование выступает важным фактором устойчивого социально-экономического развития, поскольку способствует ускорению темпов экономического роста, обеспечивая приток финансовых ресурсов в ключевые отрасли экономики. Оно играет значительную роль в развитии промышленности и инфраструктуры, создавая условия для модернизации производственных мощностей и реализации крупных инвестиционных проектов. Кроме того, активизация инвестиционного кредитования

оказывает положительное влияние на рынок труда, способствуя повышению занятости населения за счёт создания новых рабочих мест. Важным аспектом является и то, что инвестиционные кредиты стимулируют внедрение инноваций, поддерживая развитие новых технологий и повышение конкурентоспособности экономики в целом.

Развитие инвестиционного кредитования в современных условиях сталкивается с рядом существенных проблем, сдерживающих его эффективность и масштабирование. Одной из ключевых является высокий уровень кредитных рисков, обусловленный длительным сроком реализации инвестиционных проектов и неопределённостью будущих денежных потоков, что повышает вероятность невозврата заемных средств. Существенным ограничением выступает и недостаток долгосрочных финансовых ресурсов, поскольку коммерческие банки в основном оперируют краткосрочной ресурсной базой, что снижает их способность финансировать капиталоемкие проекты с длительным сроком окупаемости.

Не менее важной проблемой является недостаточная проработка инвестиционных проектов. Отсутствие качественного бизнес-планирования, детализированного финансового моделирования и независимой экспертизы приводит к снижению доверия со стороны кредиторов и инвесторов. Дополнительные барьеры формируются в рамках институциональной среды: слабое развитие фондового рынка, страховых инструментов и гарантийных механизмов ограничивает

возможности эффективного распределения и минимизации рисков.

Наконец, существенным фактором, снижающим эффективность инвестиционного кредитования, остаётся низкий уровень цифровизации банковских процессов. Ограниченное внедрение современных цифровых технологий приводит к замедлению процедур анализа и принятия решений, снижает точность оценки кредитоспособности заемщиков и увеличивает операционные издержки финансовых институтов.

Повышение эффективности инвестиционного кредитования требует реализации комплекса взаимосвязанных мер, направленных на совершенствование как внутренних банковских процессов, так и внешней институциональной среды. В первую очередь особое значение имеет развитие системы управления рисками, что предполагает внедрение современных моделей оценки кредитоспособности заемщиков, позволяющих более точно прогнозировать их финансовое состояние и платежеспособность. Важным инструментом также выступает стресс-тестирование инвестиционных проектов, обеспечивающее оценку их устойчивости к неблагоприятным экономическим условиям. Дополнительную роль играет развитие страхования инвестиционных рисков, а также диверсификация кредитного портфеля, способствующая снижению концентрации рисков.

Не менее значимым направлением является расширение ресурсной базы банков. Для этого необходимо развивать рынок долгосрочных

облигаций как альтернативного источника финансирования, активнее привлекать средства международных финансовых институтов, а также стимулировать формирование долгосрочных сбережений населения. Существенный потенциал также связан с развитием пенсионных и инвестиционных фондов, которые могут выступать стабильными источниками «длинных» финансовых ресурсов.

Повышение эффективности инвестиционного кредитования невозможно без улучшения качества самих инвестиционных проектов. В этой связи важным является внедрение международных стандартов подготовки бизнес-планов, использование современных методов финансового моделирования и проведение независимой экспертизы проектов. Кроме того, повышение финансовой грамотности заемщиков способствует более ответственному подходу к привлечению и использованию кредитных ресурсов.

Развитие институциональной среды также играет ключевую роль. Создание гарантийных фондов и развитие страховых механизмов позволяют снизить уровень рисков для кредиторов, а совершенствование правовой базы и обеспечение защиты прав инвесторов и кредиторов формируют более устойчивую и предсказуемую деловую среду.

В условиях цифровой трансформации экономики особое значение приобретает цифровизация инвестиционного кредитования. Внедрение современных технологий позволяет автоматизировать процессы оценки заемщиков, использовать большие данные для более глубокого

анализа рисков, повышать прозрачность кредитных операций и снижать операционные издержки банковских учреждений.

В этой связи важным является внедрение международных стандартов подготовки бизнес-планов, использование современных методов финансового моделирования и проведение независимой экспертизы проектов. Кроме того, повышение финансовой грамотности заемщиков способствует более ответственному подходу к привлечению и использованию кредитных ресурсов.

Наконец, важным направлением является развитие государственно-частного взаимодействия. Государство может существенно повысить эффективность инвестиционного кредитования через предоставление субсидий и гарантий, участие в софинансировании инвестиционных проектов, а также стимулирование развития приоритетных отраслей экономики. Комплексная реализация указанных мер позволит создать благоприятные условия для активизации инвестиционной деятельности и обеспечения устойчивого экономического роста.

В условиях цифровой экономики инвестиционное кредитование будет трансформироваться под влиянием следующих факторов:

- развитие финтех-компаний и альтернативных источников финансирования;

- внедрение искусственного интеллекта в кредитный анализ;

- использование блокчейн-технологий;

- интеграция банков с инвестиционными платформами.

Это приведет к повышению

доступности финансовых ресурсов и снижению рисков.

Заключение. Повышение эффективности инвестиционного кредитования требует комплексного и системного подхода, включающего развитие финансовых рынков, совершенствование механизмов управления рисками, повышение качества подготовки и реализации инвестиционных проектов, а также активное внедрение современных цифровых технологий в банковскую практику. Существенное значение имеет формирование устойчивой ресурсной базы, расширение инструментов долгосрочного финансирования и укрепление взаимодействия между финансовыми институтами и реальным сектором экономики. Важную роль при этом играет государственная политика, направленная на создание благоприятной институциональной среды, обеспечение прозрачности финансовых процессов, защиту прав инвесторов и кредиторов, а также стимулирование инвестиционной активности в приоритетных отраслях.

Комплексная реализация предложенных направлений позволит не только повысить инвестиционную активность хозяйствующих субъектов, но и усилить устойчивость банковской системы за счёт снижения уровня рисков и повышения качества кредитного портфеля. В долгосрочной перспективе это будет способствовать модернизации экономики, росту конкурентоспособности национальных производителей, расширению занятости и обеспечению устойчивого социально-экономического развития страны.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Pearson, 2021. – 720 p. Fabozzi F.J. Capital Markets: Institutions and Instruments. – MIT Press, 2020.
2. Канатбаев С., Каримова А. ФАКТОРЫ, ПРЕПЯТСТВУЮЩИЕ РОСТУ ИНВЕСТИЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2025. – Т. 5. – №. 4. – С. 647-650.
3. Маруфов З. А., Убайдуллаев Б. С. РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН // Экономика и социум. 2022. №5-2 (92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-investitsionnoy-deyatelnosti-predprinimatelstva-v-respublike-uzbekistan> (дата обращения: 18.04.2026).
4. Каримова А. М., Нуриддинова У. СУЩНОСТЬ ИНВЕСТИЦИЙ И ПУТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ // JMBM. 2023. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-investitsiy-i-puti-privlecheniya-inostrannyh-investitsiy-v-uzbekistane> (дата обращения: 18.04.2026).
5. Рузметов Ю. Б., Убайдуллаев Б. С., Каримова А. М. Инвестиционная привлекательность предприятия, а также факторы, влияющие на его развитие в экономике Узбекистана. – 2023.
6. Абдуллаев М.А. Банковская система и её роль в развитии экономики. – Т.: Иқтисодиёт, 2021. - 256 с.
7. Каримова А. М. и др. Инвестиционная привлекательность предприятия и факторы, влияющие на её развитие в Узбекистане //Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance. – 2023. – Т. 4. – №. 9. – С. 111-116. 1.
8. World Bank. Global Financial Development Report. – Washington, 2022.
9. OECD. Financing Investment. – Paris, 2021.
10. Fazzari S.M., Hubbard R.G., Petersen B.C. Financing Constraints and Corporate Investment. – NBER Working Paper, 1987.
11. Love I. Financial Development and Financing Constraints: International Evidence. – World Bank, 2001.
12. Almeida H. Corporate Financial and Investment Policies. – NBER, 2006.
13. Froot K.A. Risk Management: Coordinating Corporate Investment and Financing Policies. – Harvard University Press, 1992.
14. Wells R. Global Credit Management. – John Wiley & Sons, 2004.
15. Bullivant G. Credit Management. – Gower Publishing, 2010.
16. Yoong J. Financial Education for Long-term Savings and Investments. – OECD Working Papers, 2015.
17. Gonzalez-Ruiz J.D. et al. Investment Valuation Model for Sustainable Infrastructure Systems. – Engineering Management Journal, 2019.
18. Mugenda N.G., Sindani M.N. Effectiveness of Credit Management Systems on Loan Performance. – Journal of Finance, 2013.
19. Wangechi N.M. Credit Management Strategies and Digital Lending Sustainability. – Kenya University, 2020.

XIZMATLAR SOHASIDA SOXTA IQTISODIYOTNING IQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRINI BAHOLASHNING AYRIM YO'NALISHLARI.

N.R.Abduvohidov

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Abdovohidov

Najmiddin

Rahmatullayevich

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
Mustaqil izlanuvchisi, Samarqand
viloyati soliq boshqarmasi xodimi.

Email: najmiddinab007@gmail.com

Tel: +99893 720 03 18

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: maqolada xizmatlar ko'rsatish tarmoqlarida yashirin iqtisodiyotning nomoyon bo'lish shakllaridan biri bo'lgan soxta (qo'shib yozish) iqtisodiyotning iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini qayta baholash (Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish korxonalari misolida) bo'yicha tadqiqot olib borilib, ularni bartaraf etish orqali davlat budjetiga tushumlar samaradorligini oshirish, iqtisodiy ko'rsatkichlar haqqoniyligini ta'minlash, bu orqali mamlakatda inestitsiya muhitini sog'lomlashtirish bo'yicha muallif tomonidan mazkur yo'nalishda o'z taklif va tavsiyalarini ishlab chiqqan.

Kalit so'zlar: yashirin iqtisodiyot, soxta iqtisodiyot, xizmatlar sohasi, raqamli iqtisodiyot, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, yalpi ichki mahsulot (YaIM), yalpi hududiy mahsulot (YaHM), xizmatlar hajmi.

НЕКОТОРЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ФИКТИВНОЙ ЭКОНОМИКИ В СФЕРЕ УСЛУГ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ

Аннотация: в статье исследуется влияние одного из проявлений теневой экономики - фиктивной экономики в сфере услуг на экономические показатели. Проведена переоценка данного влияния на примере предприятий сферы услуг Самаркандской области. Также разработаны предложения и рекомендации автора, направленные на устранение указанных явлений, повышение эффективности поступлений в государственный бюджет, обеспечение достоверности экономических показателей и, как следствие, улучшение инвестиционного климата в стране.

Ключевые слова: теневая экономика, фиктивная экономика, сфера услуг, цифровая экономика, макроэкономические показатели, валовой внутренний продукт (ВВП), валовой региональный продукт (ВРП), объем услуг.

SOME DIRECTIONS FOR ASSESSING THE IMPACT OF THE FICTITIOUS ECONOMY IN THE SERVICE SECTOR ON ECONOMIC INDICATORS

Abstract: This article examines the impact of one of the manifestations of the shadow economy - namely, the fictitious economy - within the service sector on economic indicators. A reassessment of this impact is conducted based on the example of service enterprises in the Samarkand region. The author also develops proposals and recommendations aimed at eliminating these distortions, improving the efficiency of state budget revenues, ensuring the reliability of economic indicators, and consequently enhancing the investment climate of the country.

Keywords: shadow economy, fictitious economy, service sector, digital economy, macroeconomic indicators, gross domestic product (GDP), gross regional product (GRP), service volume.

Kirish. Mavzuning dolzarbligi. Xalqaro miqiyosda ham mamlakatimizda ham xizmatlar sohasi bo'yicha rasmiy sektordagi muammolar va ularni hal etish yo'nalishida juda ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan va bugungi kunda ham olib borilmoqda, lekin iqtisodiyotning mazkur sohasidagi amaliyotda mavjud yashirin iqtisodiyot yo'nalishidagi ilmiy tadqiqotlar juda ham kam.

Xizmat ko'rsatish sohasida norasmiy iqtisodiyotning hajmi yoki alohida xizmat sohalari kesimida - jahon miqyosida ham, muayyan mintaqalar yoki alohida mamlakatlar darajasida ham juda kam ma'lumot mavjud.

Mazkur tadqiqotda ushbu bo'shliqni to'ldirish maqsadida xizmat ko'rsatish sohasidagi yashirin iqtisodiyot va uning tarkibiy qismi bo'lgan soxta iqtisodiyot hajmining amaliyotda yildan-yilga kamayish o'rniga oshib borayotganlik muammosi iqtisodiy baholanib, tegishli amaliy taklif va xulosalarga kelingan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Xizmatlar sohasida yashirin iqtisodiyot muammolarini tadqiq qilish yuqorida aytilganidek dunyo miqiyosida ham mamlakatimizda ham juda kam sonli tadqiqotlar mavjud. Ayniqsa, xizmatlar sohasida soxta iqtisodiyot muammolarini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar deyarli yo'q. Buning asosiy sababi mazkur muammoni tadqiq qilish bo'yicha dalillar yig'ishning murakkabligidir.

Xizmatlar sohasida norasmiy bandlik muammolarini K.Villiams va I.Xorodniklar (2018), T.Ekisi va V.Mustafa (2018) xizmat soxasidagi norasmiy va rasmiy band bo'lgan fuqarolarning mehnatiga to'lanadigan haqlarning tafovutlarini baholash,

Ye.A.Uvarov (2020, 2021) Rossiya yo'lovchi transport xizmatida yashirin iqtisodiyotni oldini olish borasida elektron to'lovlarni qo'llash, D.Davidova(2025) esa xizmatlar sohasida yashirin iqtisodiyot ulushi juda yuqoriligiga e'tibor qaratib, uni bartaraf etish orqali davlat budjetiga tushumlarni oshirish bo'yicha tadqiqotlarida e'tibor qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi.

Xizmatlar sohasida yashirin iqtisodiyot muammolarini tadqiq qilish jarayonida mantiqiy yondoshuv, qiyosiy tahlil, guruhlash, induksiya va deduksiya, makon va zamon, tahlil va sintez hamda iqtisodiy tahlilning boshqa usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar.

Tadqiqotlarimiz davomida shu narsa aniqlandiki, xizmatlar sohasida yashirin iqtisodiyot ulushi yuqoriligi bilan birgalikda mazkur sohada soxta (qo'shib yozish) iqtisodiyoti ham keng rivojlanib bormoqda.

Soxta iqtisodiyot-rasmiy sektorga xos bo'lgan yashirin iqtisodiyotning nomoyon bo'lishining bir shakli bo'lib, unda xo'jalik sub'ektlari tomonidan pul mablag'larini noqonuniy o'zlashtirish hamda iqtisodiy-statistik ko'rsatkichlarni ijobiy tomonga o'sishini ta'minlash uchun, rasmiy hisobot shakllariga soxta ma'lumotlarni kiritish orqali amalga oshiriladigan iqtisodiy faoliyatdir.

Soxta iqtisodiyotning asosiy rivojlanish manbai, bu mahalliy boshqaruv organlari tomonidan hududning choraklik, yillik iqtisodiy ko'rsatkichlarini o'tgan davrlarga nisbatan o'sish tendensiyasini saqlash uchun tadbirkorlik sub'ektlarining rasmiy hisobotlariga soxta (noreal raqamlar)ni

kiritib statistika organlariga hisobot taqdim ettirishidir.

Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish sohasidagi sub'ektlarda 2022 yilda 2033 tasida 1585,4 mlrd so'mlik,

2023 yilda 4400 tasida 1744,9 mlrd so'mlik, 2024 yilda esa 4782 ta sub'ektda 4840,8 mlrd so'mlik xizmatlar hajmi rasmiy hisobotlarga qo'shib yozilgan (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish sohasidagi kichik biznes sub'ektlari tomonidan sohalar kesimida tovar va ish-xizmatlar hajmi yuzasidan 2022-2024 yillar bo'yicha aniqlangan soxta iqtisodiyot ko'rsatkichlari*

Ko'rsatkichlar	Yillar			2024 yilda 2022 yilga nisbatan usish, karra
	2022	2023	2024	
Mahsulot sotish va ish-xizmatlar hajmi bo'yicha soxta iqtisodiyot aniqlangan sub'ektlar soni	2033	4400	4782	2,3
Qo'shib yozilgan realizatsiya summasi, mln so'm	1585430,3	1744986,2	4840826,7	3,0

*Statistika va davlat soliq idoralari ma'lumotlar bazasi asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

Bu esa o'tgan 3 yil davomida soxta iqtisodiyotga yo'l qo'yayotgan sub'ektlar ulushi ikki hissaga, qo'shib yozilgan xizmatlar fizik hajmi 3 hissaga oshganligini ko'rsatmoqda.

Xizmatlar ko'rsatish sohasida yashirin iqtisodiyot hajmini kamaytirish borasida mahalliy hokimliklar va boshqaruv organlarining roli qanchalik yuqori bo'lsa, yashirin iqtisodiyotning

namoyon bo'lish shakli bo'lgan soxta iqtisodiyotni rivojlanishida ham ularning roli yildan-yilga "oshib" bormoqda.

Biz tadqiqotimiz davomida Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish tarmoqlarida yashirin iqtisodiyotga hududlardagi mahalliy boshqaruv organlarining ta'sirini iqtisodiy baholadik(2-jadvalga qarang).

2-jadval

Samarqand viloyatida 2022-2024 yillarda xizmat ko'rsatish sohasidagi yashirin iqtisodiyot va uni namoyon bo'lishida mahalliy boshqaruv organlarining ta'siri bo'yicha ko'rsatkichlar*

Yillar	Statistika organlari ma'lumoti bo'yicha**			Qayta hisob-kitob bo'yicha aniqlangan ko'rsatkichlar				
	Jami xizmatlar hajmi(ya)	Xizmatlar sohasida	Statistika organlari dagi real	Xizmat ko'rsatish	Real xizmatlar hajmi, mlrd so'm	yashirin iqtisodiyot hajmi,	yashirin iqtisodiyot hajmi	Statistika bilan farqi
	A	V	$S(A \cdot B/100)$	D	$E(C - (C \cdot D/100))$	F(A-E)	$I(F/A \cdot 100)$	K(I-B)
2022	36116,9	38,7	22139,6	8,5	20257,7	15859,2	43,9	+5,2
2023	47746,7	37,1	30032,6	10,2	26969,3	20777,4	43,5	+6,4
2024	61018,0	38,4	37587,0	18,6	30595,8	30422,2	49,8	+11,4

*Statistika va soliq idoralari ma'lumotlar bazasi asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

2022-2024 yillarda Samarqand viloyatida xizmat ko'rsatish sohasida yashirin iqtisodiyot darajasi statistik baholash bilan farqi 5,2 foiz punktdan, 11,4 foiz punktga oshib ketmoqda.

Bu esa statistik ma'lumotlardagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar, YaHM, YaIM, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmini sun'iy ravishda oshirib ko'rsatishni anglatadi.

Bu holatlar mamlakatning xalqaro miqiyosdagi imijini, investitsiya muhitini yomonlashtirish bilan birga, mamlakat miqiyosidagi strategik qarorlar qabul qilish va tashqi qarz mablag'larini jalb etishda chalkashliklarni keltirib chiqaradi.

Samarqand viloyatida statistika organlari ma'lumoti bo'yicha 2022 yilda jami ko'rsatilgan xizmatlar hajmi 36116,9 mlrd. so'mni (yashirin iqtisodiyot hajmi bilan birga), yashirin iqtisodiyot ulushi xizmat sohasida 38,7 foizni tashkil etganligi rasmiy statistik ma'lumotlarda qayd etilgan.

Biz tadqiqotimiz davomida xizmatlar sohasida soxta iqtisodiyot (xizmatlar hajmini qo'shib yozish) darajasi 2022 yilda 8,5%, 2023 yilda 10,2%, 2024 yilda 18,6% ekanligini aniqladik va shundan kelib chiqib, 2022 yilda Samarqand viloyatida xizmatlar sohasida yashirin iqtisodiyot ulushi 38,7 foiz emas balkim 43,9 foiz ekanligi, xuddi shunday 2023 yilda 37,1 foiz emas balkim 43,5 foiz, 2024 yilda 38,4 foiz emas 49,8 foiz ekanligini qayta baholadik.

Yuqoridagi javdal ma'lumotidan ko'rinib turibdiki, 3 yil davomida jami xizmatlar hajmi 1,5 barobarga oshgan bir paytda, xizmatlar hajmini qo'shib yozish 3,5 barobarga oshganligini qanday baholash mumkin.

Yuqoridagi holatlardan kelib chiqib, 2022-2024 yillarda Samarqand viloyatida xizmatlar hajmining aholi jon boshiga to'g'ri keladigan summasini qayta hisoblaganimizda 2022 yilda 457,0 ming so'mga (8,5%), 2023 yilda 728,5 ming so'm (10,2%), 2024 yilda 1626,8 ming so'mga (18,6%) qo'shib yozish ortidan soxta itqisodiyotligi ma'lum bo'ldi(3-jadvalga qarang).

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, mamlakatimizda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish borasida qat'iy choralar belgilanib, soliq yukini pasaytirish choralari ko'rib borilayotgan bir paytda, ikkinchi tomondan mahalliy boshqaruv organlari ta'siri ostida bu islohatlarni samaradorlik darajasi tushib ketmoqda, ya'ni soxta (qo'shib yozish) iqtisodiyot ulushi yildan-yilga ortib bormoqda.

Bizningcha, bu borada qat'iy chora-tadbirlar belgilanmas ekan, mamlakat iqtisodiyoti yildan-yilga pasayib, soya iqtisodiyoti rivojlanishda davom etaveradi. Iqtisodiyotning rivojlanishi faqatgina rasmiy ma'lumotlardagina amalga oshadi.

Shuning uchun mazkur muammoni oldini olish borasida xukumat tomonidan qat'iy chora-tadbirlarni amalga oshirishi, shuningdek bu muammoni oldini olish va bartaraf etish borasida ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari olib borilishini talab etmoqda. Aks holda mamlakatda statistik ma'lumotlarda YaIM, YaHM hajmlari sun'iy ravishda oshirib ko'rsatilib, bu mamlakat investitsiya muhitini yomonlashuvi, xalqaro miqiyosda mamlakat imijini tushib ketishiga sabab bo'ladi.

3-jadval

Samarqand viloyatida 2022-2024 yillarda xizmatlar hajmining aholi jon boshiga to'g'ri keladigan hajmlarini qayta baholash ko'rsatkichlari*

Yillar	Statistika organlari ma'lumoti bo'yicha			Qayta hisob-kitob bo'yicha aniqlangan ko'rsatkichlar				
	Samarqand viloyatida real(yashirin iqtisodiyot) xizmatlar hajmi,	Samarqand viloyatidagi aholi soni, ming kishi	1 kishiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi, ming so' m	xizmatlar hajmi(qo'shib yozishsiz), mlrd so' m	Samarqand viloyatidagi aholi soni, ming kishi	1 kishiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmi,	Statistika bilan farqi, +, - ming so' m	Aholi jon boshiga qo'shib yozish ulushi, % da
2022	22139,6	4118,2	5376,0	20257,7	4118,2	4919,0	-457,0	+8,5
2023	30032,6	4208,5	7136,7	26969,3	4208,5	6408,2	-728,5	+10,2
2024	37587,0	4297,5	8746,2	30595,8	4297,5	7119,4	-1626,8	+18,6

*Statistika va soliq idoralari ma'lumotlar bazasi asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

Xizmat ko'rsatish sohasidagi mazkur tadqiqotdan kelib chiqib, soxta(qo'shib yozish) iqtisodiyotini inobatga olib, xizmat ko'rsatish sohasidagi yashirin iqtisodiyot ko'lamini (statistik ma'lumotlarda yashirin iqtisodiyotni umumlashtiruvchi atamasi

$$YaIqbk = \left[\left(\frac{JXKqhrh}{JXKh} \right) * 100 \right]$$

$$JXKqhrh = \left[JXKh - \left(JXKh - \left(JXKh * \frac{TYaIu}{100} \right) \right) - \left(JXKh - \left(JXKh * \frac{TYaIu}{100} \right) \right) * \frac{TSIu}{100} \right]$$

Bu yerda: **YaIqbk**-yashirin iqtisodiyotni qayta baholash ko'lamini, % da;

JXKh-statistika ma'lumotida hudud bo'yicha jami xizmat ko'rsatish hajmi (yashirin iqtisodiyot summasi bilan birgalikda), summa hisobida;

TYaIu-statistik ma'lumotlarda xizmat ko'rsatish tarmog'idagi yashirin iqtisodiyot ko'lamini, % da;

TSIu-xizmat ko'rsatish tarmog'ida tadqiqot davomida aniqlangan soxta iqtisodiyot ko'lamini, % da;

JXKqhrh-tadqiqot davomida jami xizmat ko'rsatish tarmog'i bo'yicha qayta hisoblangan real xizmatlar hajmi summa hisobida.

sifatida "kuzatilmaydigan iqtisodiyot"-qo'llaniladi) qayta baholashni quyidagi formula orqali ifodalashni ishlab chiqdik:

1.Statistik ma'lumotlarda xizmatlar hajmi yashirin iqtisodiyot bilan birgalikda hisoblangan holatda:

Xulosa va takliflar:

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi xulosalarni qilish mumkin.

Birinchidan, xizmat ko'rsatish sohasi (iqtisodiyotning drayveri)da yashirin iqtisodiyot, bu sohadagi soxta iqtisodiyotni oldini olish borasida xukumat tomonidan keskin chora-tadbirlar ko'rilishi lozim;

Ikkinchidan, bugungi kunda statistika va soliq hisobotlari mamlakatimizda to'liq elektron tartibga o'tkazilganligi sababli, soliq va statistika hisobot tizimlarini integratsiya qilish orqali inson omilisiz ulardagi raqamlarni bixillashtirish lozim;

Uchinchidan, xizmatlar sohasini raqamlashtirish, sohani nazorat va monitoring qilish jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish, ya'ni inson omili ta'sirini kamaytirish orqali samaradorlikni oshirish;

To'rtinchidan, soxta(qo'shib yozish) iqtisodiyotini inobatga olib, xizmat ko'rsatish sohasidagi yashirin iqtisodiyot ko'lamini qayta baholashni quyidagi formula orqali ifodalashni taklif etamiz:

$$YaIqbk = \left[\left(\frac{JXKqhrh}{JXKh} \right) * 100 \right]$$

$$JXKqhrh = \left[JXKh - ((JXKh - (JXKh * \frac{TYaIu}{100})) - (JXKh - (JXKh * \frac{TYaIu}{100})) * \frac{TSIu}{100}) \right]$$

Bu yerda: **YaIqbk**-yashirin iqtisodiyotni qayta baholash ko'lamini, % da;

JXKh-statistika ma'lumotida hudud bo'yicha jami xizmat ko'rsatish hajmi (yashirin iqtisodiyot summasi bilan birgalikda), summa hisobida;

TYaIu-statistik ma'lumotlarda xizmat ko'rsatish tarmog'idagi yashirin iqtisodiyot ko'lamini, % da;

TSIu-xizmat ko'rsatish tarmog'ida tadqiqot davomida aniqlangan soxta iqtisodiyot ko'lamini, % da;

JXKqhrh-tadqiqot davomida jami xizmat ko'rsatish tarmog'i bo'yicha qayta hisoblangan real xizmatlar hajmi summa hisobida

Xulosa qilib aytganda, ushbu tavsiya va takliflarning amaliyotga joriy qilinishi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan "O'zbekiston - 2030" strategiyasida ko'zda tutilgan masalalardan biri bo'lgan, yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish bo'yicha belgilangan chora-tadbirlarning bajarilishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Williams, C.C., Horodnic, I.A. (2018) Extent and distribution of unregistered employment in the service industries in Europe. Service Industries Journal, 38 (11-12). pp. 856-874. ISSN 0264-2069 <https://doi.org/10.1080/02642069.2018.1481209>

2. Ekici. T., Besim. M., Shadow price of working in the shadows: services industry evidence- Service industries journal, Volume 38, Issue 11-12, Page 708-722, DOI:10.1080/02642069.2018.1467402

3. Uvarov Ye.A. Masshtaby tenevoy ekonomiki v sfere gorodskix i prigorodnyx passajirskix perevozok v regionax Rossii // Prostranstvennaya ekonomika. 2020. T.16. №2. S.124-141. <https://dx.doi.org/10.14530/se.2020.2.124-141>

4. Davidova .D.T., The contribution of services to the underground economy- International Journal of political sciences and economics, 2025, Volume 4, issue 8, 60-61 r. ISSN 2751-9708

5. Abduvohidov N.R.,-"Xizmat ko'rsatish sohasida ish o'rinlarini yaratishda soxta iqtisodiyot va uni bartaraf etishning amaliy yo'nalishlari" -SERVIS-ilmiy-amaliy jurnali, 2025 yil, №3,74-79-betlar

6. STAT.UZ-ochiq ma'lumotlar/milliy hisoblar/kuzatilmaydigan iqtisodiyot bo'limi (13.03.2026 y.da olingan)

7. Abduvohidov N.R.,-" Xizmat ko'rsatish sohasida soxta iqtisodiyotning ayrim ko'rinishlari va uni bartaraf etishning amaliy yo'nalishlari" - SERVIS-ilmiy-amaliy jurnali, 2026 yil №1, 66-71-betlar

QISHLOQ JOYLARDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI FAROVONLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI

Z.K.Raximov

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS
HCSD

Correspondence

Raximov Zafar Komilovich

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
"Raqqamli iqtisodiyot" kafedrası DSc
mustaqil izlanuvchisi.

Email: r.zafar@list.ru

Tel: +99890 657 89 48

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.

Copyright: Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Maqolada qishloq joylarda xizmatlar sohasini rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash yo'llari haqida nazariy hamda amaliy yondashuvlar yoritib berilgan. Ma'lumotlar muallifning kuzatuvlari va adabiyotlar tahlili asosida tuzildi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, aholi farovonligi, qishloq joylarda xizmatlar sohasi, metodologiya, globallashuv, strategiya, inson salohiyati, islohot, kambag'allikni qisqartirish, yoshlarga oid davlat siyosati, barqaror iqtisodiy o'sish.

**СПОСОБЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
БЛАГОПОЛУЧИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПУТЕМ
РАЗВИТИЯ СЕКТОРА УСЛУГ В СЕЛЬСКИХ
РАЙОНАХ**

Аннотация: В статье освещены теоретические и практические подходы к обеспечению благосостояния населения путем развития сферы услуг в сельской местности. Данные были составлены на основе наблюдений автора и анализа литературы.

Ключевые слова: Социально-экономическая политика, благосостояние населения, сфера услуг в сельской местности, методология, глобализация, стратегия, человеческий потенциал, реформы, сокращение бедности, государственная молодежная политика, устойчивый экономический рост.

**WAYS TO ENSURING THE WELFARE OF THE
POPULATION THROUGH DEVELOPING THE
SERVICES SECTOR IN RURAL AREAS**

Abstract: The article highlights theoretical and practical approaches to ways to promote the well-being of the population through the development of the service sector in rural areas. The data was compiled on the basis of the author's observations and literature analysis.

Keywords: Socio-economic policy, welfare of the population, rural services, methodology, globalization, strategy, human potential, reforms, poverty reduction, state youth policy, sustainable economic growth.

KIRISH

Hozirgi global iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sohasi iqtisodiy o'sishning muhim drayverlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarda xizmatlar sektorining kengayishi aholi bandligini ta'minlash, daromadlarni oshirish va turmush darajasini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi. Qishloq joylarda esa bu masala yanada dolzarb bo'lib, xizmatlar infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi aholi farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston sharoitida qishloq hududlarida yashovchi aholining katta qismi qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanishiga qaramay, xizmatlar sohasi hali to'liq shakllanmagan. Bu esa iqtisodiy diversifikatsiyaning sustligiga olib kelmoqda. Shu sababli xizmatlar sohasini rivojlantirish orqali qishloq aholisi uchun qo'shimcha daromad manbalarini yaratish dolzarb masala hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili

Iqtisodiy adabiyotlarda bir guruh olimlar qishloq joylarda xizmatlar sohasini rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash yo'llari mavzusi doirasida o'z ilmiy qarashlarini bayon qilishgan, bularga: F.Kotler, G.Armsrong, Dj.Sonders, V.Vong, M.Mak-Donald, E.Peyn, O.Y.Goyxman, A.Paul, Samuelson, D.William Nordhaus, McConnell, N.Gregory Mankiw, Y.A.Abdullyaev, M.M.Muxammedov, M.Q.Pardayev, Q.D.Mirzayev, L.I.Galiyaxmetova, Y.N.Yeremina, F.U.Tursunov, K.B.Urazov va boshqalarning ilmiy izlanishlarida atroflicha yoritib berilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida induktsiya va deduktsiya, ilmiy abstraktlash, tizimli va

qiyosiy tahlil, monografik hamda ekspert baholash usullaridan foydalanilgan. Ushbu usullar qishloq joylarda xizmatlar sohasini rivojlantirish orqali aholi farovonligini ta'minlash yo'llarining mohiyati, tavsifi va tasniflanishining nazariy jihatlarini yoritib berishga yordam beradi.

Tahlil va natijalar

Bugungi kunda jahon iqtisodiyoti tarkibida xizmatlar sohasi yetakchi o'rinlardan birini egallab bormoqda. Iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy bosqichida aynan xizmatlar sektori mamlakatlar iqtisodiy o'sishining asosiy drayveriga aylanmoqda. Bu jarayon ayniqsa rivojlanayotgan davlatlar uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, xizmatlar sohasining kengayishi orqali yangi ish o'rinlari yaratiladi, aholining daromadlari oshadi va umumiy farovonlik darajasi yuksaladi.

Qishloq hududlarida esa xizmatlar sohasi rivoji yanada dolzarb masala hisoblanadi. Chunki ushbu hududlarda iqtisodiy faoliyat ko'proq qishloq xo'jaligiga bog'langan bo'lib, daromad manbalari cheklangan. Natijada aholi bandligi mavsumiy xarakter kasb etadi va daromadlar barqaror emas. Shu sababli qishloq joylarda xizmatlar sohasini rivojlantirish iqtisodiy diversifikatsiyaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qoraladi.

Xizmatlar sohasi deganda, moddiy mahsulot ishlab chiqarishdan farqli ravishda, aholining turli ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat turlari tushuniladi. Bunga savdo, transport, aloqa, moliya, ta'lim, sog'liqni saqlash, turizm, maishiy xizmatlar va boshqa ko'plab yo'nalishlar kiradi. Ushbu xizmatlar aholi turmush darajasini oshirishda bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

Qishloq hududlarida xizmatlar sohasining rivojlanmaganligi bir qator muammolarni yuzaga keltirmoqda. Avvalo, infratuzilmaning yetarli darajada shakllanmaganligi xizmatlar ko'rsatish imkoniyatlarini cheklaydi. Yo'l, transport, aloqa va internet tarmoqlarining rivojlanmaganligi xizmatlar sektorining kengayishiga to'sqinlik qiladi. Bundan tashqari, malakali kadrlar yetishmasligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ko'plab yoshlar ish izlab shaharlarga yoki xorijga ketmoqda, bu esa qishloq hududlarida xizmatlar sohasining rivojlanishini sekinlashtiradi.

Shu bilan birga, investitsiyalar hajmining pastligi ham xizmatlar sektorining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususiy tadbirkorlar uchun yetarli sharoitlar yaratilmagan hollarda ular xizmatlar sohasiga sarmoya kiritishga kamroq qiziqish bildiradilar. Bu esa yangi xizmat turlarining paydo bo'lishini cheklaydi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun, avvalo, qishloq hududlarida xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish zarur. Zamonaviy transport va logistika tizimlarini joriy etish, internet va aloqa xizmatlarini kengaytirish orqali xizmatlar ko'rsatish sifatini oshirish mumkin. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarni joriy etish bu borada katta imkoniyatlar yaratadi. Masofaviy xizmatlar, onlayn savdo va elektron to'lov tizimlari qishloq aholisi uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish xizmatlar sohasini kengaytirishning eng samarali yo'llaridan biridir. Qishloq hududlarida kichik biznes subyektlari xizmatlar bozorining asosiy qismini tashkil etadi. Ularni qo'llab-quvvatlash uchun imtiyozli kreditlar ajratish, soliq yengilliklari berish

va biznesni boshlash uchun zarur sharoitlarni yaratish muhimdir. Ayniqsa, yoshlar va ayollar tadbirkorligini rivojlantirish orqali xizmatlar sohasida yangi ish o'rinlari yaratish mumkin.

Ta'lim tizimini rivojlantirish ham xizmatlar sohasining barqaror o'sishida muhim rol o'ynaydi. Kasb-hunar ta'limi orqali xizmatlar sohasi uchun malakali mutaxassislar tayyorlash zarur. Bu nafaqat xizmatlar sifatini oshiradi, balki aholining bandlik darajasini ham ko'taradi. Shu bilan birga, aholi o'rtasida tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish xizmatlar sektorining kengayishiga xizmat qiladi.

Qishloq hududlarida xizmatlar sohasini rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, agroservis xizmatlarini rivojlantirish orqali qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirish mumkin. Shuningdek, eko va agro turizmni rivojlantirish orqali qishloq hududlariga qo'shimcha daromad manbalari jalb etiladi. Mobil xizmatlar – ya'ni ko'chma bank, tibbiyot va ta'lim xizmatlari – uzoq hududlarda yashovchi aholi uchun qulay imkoniyatlar yaratadi.

Shuningdek, xizmatlar sohasining rivojlanishi migratsiya jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Qishloq hududlarida yetarli ish o'rinlari va daromad manbalari mavjud bo'lsa, aholi boshqa hududlarga ko'chib ketishga kamroq ehtiyoj sezadi. Bu esa hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, kadrlar tayyorlash va innovatsiyalarni joriy etish bir-biri bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirilishi lozim.

Mamlakatimiz bo'yicha hududlarda doimiy aholi sonini aniqlash, qishloq va shahar aholi soni tahlil qilindi (1-jadval).

2021-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasining hududlari bo'yicha doimiy aholi soni tahlili

(mln. kishi hisobida)

t/r	Hududlar	Yillar					2025 yilda 2021 yilga nisbatan	
		2021	2022	2023	2024	2025	+;-	%
1.	Shahar	17,4	18,1	18,5	18,9	19,2	1,8	110,3
2.	Qishloq	17,2	17,4	17,8	18,0	18,5	1,3	107,6
Jami aholi soni		34,6	35,5	36,3	36,9	37,7	3,1	109,0

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 2021-2025 yillar ma'lumotlariga qaraganda O'zbekiston Respublikasining qishloq hududlarida jami aholi sonining o'rtacha 49,0 foizi istiqomat qiladi. Qishloq hududlarida doimiy yashaydigan aholi sonining aksariyat qismi ish mavsumiyligi yoki yetarli ish o'rinlarining mavjud emasligi sababli boshqa hududlarda yoki chet ellarda ish bilan band bo'lib qolmoqda. Bu esa hududlarda aholi sonining o'zgarishi, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xizmatlar sohasining rivojlanishi aholi farovonligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, yangi ish o'rinlari yaratiladi va bu bandlik darajasini oshiradi. Natijada aholi daromadlari ortadi va turmush darajasi yaxshilanadi. Bundan tashqari, xizmatlar sifatining oshishi aholi ehtiyojlarini yanada to'liq qondirish imkonini beradi. Ta'lim, sog'liqni saqlash va moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi inson kapitalining o'sishiga olib keladi.

Shuningdek, xizmatlar sohasining rivojlanishi migratsiya jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Qishloq hududlarida yetarli ish o'rinlari va daromad manbalari mavjud bo'lsa, aholi boshqa hududlarga ko'chib ketishga kamroq ehtiyoj sezadi. Bu esa hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, qishloq joylarda xizmatlar sohasini rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Infratuzilmani rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, kadrlar tayyorlash va innovatsiyalarni joriy etish bir-biri bilan uzviy bog'liq holda amalga oshirilishi lozim. Faqat shundagina xizmatlar sohasi qishloq hududlarining iqtisodiy rivojlanishida muhim omilga aylanishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xizmatlar sohasini rivojlantirish qishloq joylarda aholi farovonligini oshirishning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu yo'nalishda amalga oshiriladigan islohotlar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki jamiyatning ijtimoiy barqarorligini ham mustahkamlaydi. Shu bois, xizmatlar sektorini rivojlantirishga qaratilgan siyosatni izchil davom ettirish va uni yangi bosqichga olib chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, respublikamiz bo'yicha qishloq hududlarini rivojlantirish maqsadida quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi deb hisoblaymiz:

- infratuzilma (transport, yo'l, internet va aloqa) xizmatlarini rivojlantirish;

- qishloq joylarda xizmatlar sohasini diversifikatsiya qilish. Ayni

paytda qishloq hududlarida xizmatlar asosan savdo va oddiy maishiy xizmatlar bilan cheklangan;

- kichik biznes va tadbirkorlikni faol qo'llab-quvvatlash. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, qishloq hududlarida bandlik muammosi hanuz dolzarb. Shu sababli imtiyozli kreditlar, subsidiya va grantlar ajratish orqali xizmatlar sohasida yangi bizneslarni tashkil etishni rag'batlantirish;

- raqamli texnologiyalarni keng joriy etish. Bugungi kunda raqamli

iqtisodiyot xizmatlar sektorining eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Qishloq joylarda elektron savdo, masofaviy ta'lim, telemeditsina va onlayn bank xizmatlarini rivojlantirish orqali aholiga qulaylik yaratish mumkin;

- davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini keng joriy etish. Yirik infratuzilma va xizmat loyihalarini amalga oshirishda xususiy sektorni jalb qilish samaradorlikni oshiradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Котлер Ф., Армсронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга. – М., СПб., К.: Издат. дом «Вильямс», 1999.-718 с.
2. Мак-Дональд М., Пэйн Э. Сфера услуг. Полное пошаговое руководство по маркетинговому планированию.- М.: КноРус, 2009.-448 с.
3. Гойхман О.Я. К вопросу формирования терминологии сферы сервиса // Теоретические и прикладные проблемы сервиса. -2007. №1. – С., 31-34.
4. A.Paul, Samuelson, D.William Nordhaus. Economics. 19th Edition. McGraw-Hill Companies. USA. 2009. – 744 p.
5. McConnell, Brue. Economics. 19th edition. Mcgraw-hill/Irwin, USA, 2014. – 984 p.; N.Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th edition. Amazon, USA, 2014. – 880 p.
6. Мухаммедов М.М., Мардонов Б.Б. Хизмат кўрсатиш соҳасида аҳоли бандлиги ва даромадлари. Монография. «Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи». 2021, 186 б.
7. Пардаев М.Қ. Хизматлар кўрсатиш тармоқлари иқтисодиётининг айрим муаммолари. –Т.: Наврўз, 2014. –264.
8. Мирзаев Қ.Д., Султонов Ш.А. ва бошқалар Хизматлар соҳаси иқтисодиёти. Дарслик. Самарқанд. СамИСИ, 2022. –251 б.
9. Л.И.Галияхметова Благополучие, субъективное благополучие, удовлетворённость жизнью: проблема взаимосвязи. – Вестник Башкирского университета. 2015. Т. 20.
10. Е.Н.Уремина Личностные характеристики как предикторы субъективного благополучия личности с разной ситуацией трудовой занятости. Изв. Саратов. Ун-та. Нов. Сер. Сер. Акмеология образование. Психология развития. 2017. Т. 6, вып. 1 (21).
11. <https://lex.uz/ru/docs/-6600413> – Qonunchilik ma'lumotlari milliy elektron bazasi.
12. www.jmbm.uz – Journal of marketing, business and management (JMBM).
13. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/> – Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot ilmiy-ommabop jurnali.

TIJORAT BANKLARI ORQALI INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

A.A.Berdiyev , F.B.Xurramova

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, Surxondaryo, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Berdiyev Anvar Abduraxmonovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Moliya va bank ishi" kafedrasi v.b. dotsenti, i.f.f.d. (PhD)

Email: berdiyev.anvar@inbox.ru

Xurramova Fotima Bahodir qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Bank ishi va audit" yo'nalishi, 3-bosqich talabasi

Email: fotimakhon005@gmail.com

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston sharoitida tijorat banklari orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning nazariy asoslari, tijorat banklarining real sektorni kreditlashdagi roli hamda amaldagi moliyalashtirish amaliyotida mavjud muammolar o'rganildi. Statistik va qiyosiy tahlillar asosida bank kreditlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, investitsiya kreditlarining bank portfelidagi o'rni hamda kreditlash jarayonida yuzaga kelayotgan risklar baholandi. Xalqaro tajribani o'rganish orqali loyiha moliyalashtirish, sindikatlashgan kreditlash va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining afzalliklari asoslab berildi.

Kalit so'zlar: Investitsiya loyihalari, tijorat banklari, investitsiya kreditlari, loyiha moliyalashtirish, sindikatlashgan kreditlar, real sektor, bank kreditlari, moliyalashtirish mexanizmlari, investitsiya faolligi.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ ЧЕРЕЗ КОММЕРЧЕСКИЕ БАНКИ

Аннотация: В данной статье научно проанализированы вопросы совершенствования механизмов финансирования инвестиционных проектов через коммерческие банки в условиях Узбекистана. В рамках исследования изучены теоретические основы финансирования инвестиционных проектов, роль коммерческих банков в кредитовании реального сектора экономики, а также существующие проблемы в действующей практике финансирования. На основе статистического и сравнительного анализа оценены доля банковских кредитов в валовом внутреннем продукте, место инвестиционных кредитов в кредитном портфеле банков и риски, возникающие в процессе кредитования. На основе изучения международного опыта обоснованы преимущества механизмов проектного финансирования, синдицированного кредитования и государственно-частного партнерства.

Ключевые слова: инвестиционные проекты, коммерческие банки, инвестиционные кредиты, проектное финансирование, синдицированные кредиты, реальный сектор, банковские кредиты, механизмы финансирования, инвестиционная активность.

IMPROVING THE MECHANISMS FOR FINANCING INVESTMENT PROJECTS THROUGH COMMERCIAL BANKS

Abstract: This article provides a scientific analysis of the issues related to improving the mechanisms for financing investment projects through commercial banks in the context of Uzbekistan. The study examines the theoretical foundations of investment project financing, the role of commercial banks in lending to the real sector of the economy, as well as existing problems in current financing practices. Based on statistical and comparative analyses, the share of bank loans in gross domestic product, the position of investment loans within banks' credit portfolios, and risks arising in the lending process are assessed. By analyzing international experience, the advantages of project finance, syndicated lending, and public-private partnership mechanisms are substantiated.

Keywords: investment projects, commercial banks, investment loans, project finance, syndicated loans, real sector, bank lending, financing mechanisms, investment activity.

Kirish

Hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda tijorat banklarisiz mamlakat iqtisodiyotini samarali rivojlantirishni tasavvur qilish qiyin. Ushbu banklar nafaqat investitsiya loyihalarining asosiy moliyaviy ishtirokchilari bo'lib, mijozlarga kreditlar taqdim etadi, balki investitsiya faoliyatini moliyalashtirish orqali makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim o'rin tutadi. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonida tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishdagi ahamiyati tobora oshmoqda. Ular orqali iqtisodiyotning strategik tarmoqlari rivojlantiriladi, yangi loyihalar ishga tushiriladi, aholi uchun qo'shimcha ish o'rinlari yaratiladi va innovatsion mahsulotlar ishlab chiqariladi.

Sh. Mirziyoyevning so'zlariga ko'ra, "Banklar o'z mablag'lari bilan cheklanmay, investitsiya faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun tashqi moliyalashtirish manbalarini jalb qilish choralari ishlab chiqishi lozim"[1]. Shu nuqtai nazardan, investitsiya loyihalarini keng joriy etish va ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash mamlakat iqtisodiy rivojlanishining dolzarb masalalaridan biridir. So'nggi o'n yil ichida O'zbekistonda tijorat banklari orqali kreditlash hajmi 35 barobar oshgani ijobiy tendensiyani ko'rsatadi. Shu bilan birga, rivojlanish va raqobat jarayoni murakkab bo'lib, past likvidli loyihalarni moliyalashtirishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu sababli, banklarning investitsiya loyihalarini samarali moliyalashtirish va boshqarish mexanizmlarini ilmiy asosda o'rganish muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Adabiyotlar sharhi

D.G'.G'ozibekov fikriga ko'ra, investitsiyalarning iqtisodiy mazmun-

mohiyati moliyaviy kategoriya sifatida talqin etilib, quyidagicha ta'rif berilgan: "Investitsiyalarning mazmuni aniq va ishonchli manbalardan mablag'lar olish, ularni asosli holda safarbar etish, risklar darajasini hisobga olgan holda kapital qiymatini saqlash hamda ko'zlangan samarani olishdan iborat bo'ladi"[2].

Taniqli iqtisodchi olimlardan biri – U.Sharp ham investitsion faoliyatni fond bozori orqali kreditlash mexanizmlariga alohida e'tibor qaratadi. Uning fikriga ko'ra, qimmatli qog'ozlarning daromadlilik va risklilik o'rtasidagi to'g'ridan to'g'ri aloqadorlikka asoslangan oqilona investitsion strategiya investitsion faoliyatni kreditlashning asosi hisoblanadi. Moliyaviy vositachilar (tijorat banklari, jamg'arma va kredit uyushmalari, kredit ittifoqlari, sug'urta kompaniyalari, o'zaro yordam fondlari, pensiya fondlari) esa korporatsiyalarga fond bozori orqali qo'shimcha mablag'lar jalb qilish imkoniyatini bilvosita ta'minlaydi[3]. U.Sharpning investitsion faoliyatni kreditlashda moliyaviy vositachilarning roli haqidagi fikrlari muhim amaliy ahamiyatga ega bo'lib, mazkur institutlar investitsion faoliyatni kreditlashning faol subyektlaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, taniqli rossiyalik iqtisod professori T. Mazurina (2013) tijorat banklari kreditlari hisobidan investitsiya loyihalarini kreditlashni rivojlantirish uchun quyidagi shartlarning mavjudligini asoslab bergan:

➤ samarali davlat investitsiya va sanoat siyosatining mavjudligi (moliyaviy resurslarni joylashtirishning aniq yo'nalishlarini ko'rsatgan holda);

➤ investitsiya infratuzilmasini rivojlantirish, bu investitsiya loyihalarini amalga oshirish bilan bog'liq risklarni kamaytirishning asosiy yo'nalishi hisoblanadi;

➤ korxonalarning investitsion banklarining moliyaviy hisobotlari tanlab jozibadorligini oshirish [4].

O'zbekistonlik olimlardan professor N. Karimov investitsiya loyihalarini tijorat banklari orqali moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirishdagi asosiy muammo sifatida tijorat banklarining investitsiya kreditlash imkoniyatlarini oshirish masalasini o'rgangan. Ushbu olim tijorat banklarida investitsiya faoliyati risklarini boshqarish samaradorligini oshirish, mijozlar tomonidan tijorat banklariga investitsiya loyihalari uchun taqdim etiladigan biznes-rejalarning asosililigini yaxshilash kabi omillarni keltirgan [5].

Ushbu munozaralarga qo'shimcha hissa J. Razzoqovning dissertatsiyasida keltirilgan bo'lib, u yirik investitsiya loyihalarini moliyalashtirish vositasi sifatida sindikatlangan kreditlash mexanizmini o'rgangan. Uning ta'kidlashicha, sindikatlangan kreditlar bir nechta kreditorlarning ishtiroki bilan tavsiflangan, kerakli kredit miqdori va bog'liq risklarni taqsimlaydigan jamoaviy moliyalashtirishning samarali shakli hisoblanadi [6]. Ushbu mexanizm nafaqat katta moliyaviy resurslarni safarbar qilishni osonlashtiradi, balki investitsiyalarni moliyalashtirish tizimida risklarni boshqarishni ham yaxshilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini chuqur o'rganish maqsadida tizimli yondashuv qo'llanildi. Ilmiy izlanishlarda tahlil va sintez, statistik va dinamik taqqoslash, shuningdek, xorijiy tajribani o'rganishga asoslangan qiyosiy usullardan foydalanildi. Axborot manbalari sifatida xalqaro va milliy ilmiy maqolalar, rasmiy statistika ma'lumotlari hamda tijorat

banklarining moliyaviy hisobotlari tanlab olindi.

Tahlil va natijalar

Bugungi kunda tijorat banklari investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayonida iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiluvchi muhim moliyaviy vositalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Banklar tomonidan ajratilayotgan investitsiya kreditlari, asosan, ishlab chiqarish sanoati, qishloq xo'jaligi, transport infratuzilmasi hamda xizmatlar sohasini rivojlantirishga yo'naltirilmoqda. Shu bilan birga, so'nggi yillarda investitsiya kreditlari hajmining ortib borishiga qaramasdan, ularning iqtisodiyot tarmoqlari kesimida taqsimlanishi va amaliy samaradorligi yetarli darajada muvofiqlashtirilmaganligi kuzatilmoqda. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrda O'RQ-580-sonli "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonunining 5-moddasiga muvofiq tijorat banklari lizing berish operatsiyalarini amalga oshirish huquqiga ega bo'lib, bu holat investitsion loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini diversifikatsiya qilish imkonini kengaytiradi [7]. Lizing mexanizmlaridan foydalanish orqali asosiy fondlarni bosqichma-bosqich moliyalashtirish korxonalarda modernizatsiya jarayonlarini jadallashtirish hamda investitsiya xarajatlarini samarali boshqarishga imkon yaratadi.

Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni aniqlash va ularning iqtisodiy oqibatlarini baholash ilmiy jihatdan muhim hisoblanadi. Ushbu muammolar kreditlash mexanizmlarining samaradorligiga, bank risk darajasiga hamda umumiy investitsiya faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

1-jadval.**Tijorat banklari investitsiya kreditlash mexanizmlaridagi tizimli cheklovlar va ularning iqtisodiy oqibatlari**

Cheklov turi	Cheklovlarning iqtisodiy mazmuni	Kreditlash jarayonining ta'siri	Makroiqtisodiy oqibat
Foiz stavkalarining yuqoriligi	Kredit resurslari narxining qimmatligi	Investitsiya loyihalari sonining kamayishi	Iqtisodiy o'sish sur'atlarining sekinlashuvi
Garov ta'minotiga qat'iy talablar	Likvid aktivlarning cheklanganligi	KOB subyektlarining kreditga kirish imkoniyatining pasayishi	Bandlik va tadbirkorlik faolligining susayishi
Uzoq muddatli resurslar tanqisligi	Depozit bazasining qisqa muddatlilik	Yirik investitsiya loyihalarining cheklanishi	Kapital qo'yilmalar hajmining kamayishi
Risklarni baholash tizimining sustligi	Loyiha tahlilining yetarli darajada rivojlanmaganligi	Muammoli kreditlar ulushining oshishi	Bank tizimi barqarorligining pasayishi

Manba: muallif tomonidan bank amaliyoti va nazariy manbalar asosida tuzilgan.

1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, investitsiya kreditlash mexanizmlaridagi muammolar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularning har biri tijorat banklari investitsiya faoliyatining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususan, foiz stavkalarining yuqoriligi investitsiya loyihalarining moliyaviy jozibadorligini pasaytirib, bank kreditlariga bo'lgan talabni cheklamoqda. Shuningdek, garov ta'minotiga

qo'yiladigan qat'iy talablar kichik va o'rta biznes subyektlarining investitsiya kreditlaridan foydalanish imkoniyatlarini sezilarli darajada toraytirmoqda. Natijada, investitsiya faolligining pasayishi umumiy iqtisodiy o'sish sur'atlariga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat investitsiya kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

2-jadval.**Tijorat banklarining investitsion faoliyati tahlili, mlrd. so'm[8]**

№	Banklar nomi	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1	“Agrobank” ATB	272,4	1607,8	2378,3	1889,8	1047,0	2 764,70
2	“Milliybank” AJ	783,7	1742,0	2510,0	2726,0	8797,5	9 798,00
3	“Agrobank” AJ	597,7	1295,3	1498,8	2313,7	14004	2 278,90
4	“Ipoteka-bank” OTP	261,9	892,2	1224,1	4046,3	2496,3	4 847,40
5	“Trastbank” XATB	300,7	688,6	1410,4	1413,5	1713,0	2 013,00
6	“Sanoatqurilishbank” ATB	181,9	592,3	1207,2	2894,1	2449,7	5 238,20
7	“Xalq banki” AT	211,9	513,8	3268,1	4150,2	4343,3	8 414,50
Jami		3 012,2	9 447,8	19 633,8	31 508,1	31 889	57 105,9

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasidagi yetakchi tijorat banklarining investitsion faoliyati sezilarli darajada oshgan. Bu jarayon banklarni transformatsiya qilish siyosatining amaliy natijalarini yaqqol aks ettiradi. Banklar moliyalashtirgan investitsion loyihalarning hajmining keskin o'sishi, asosan, loyihalar tasnifining takomillashuvi, risklarni boshqarish jarayonlarining avtomatlashtirilishi va moliyaviy qarorlarning samaradorlik mezonlariga asoslanishini ko'rsatadi.

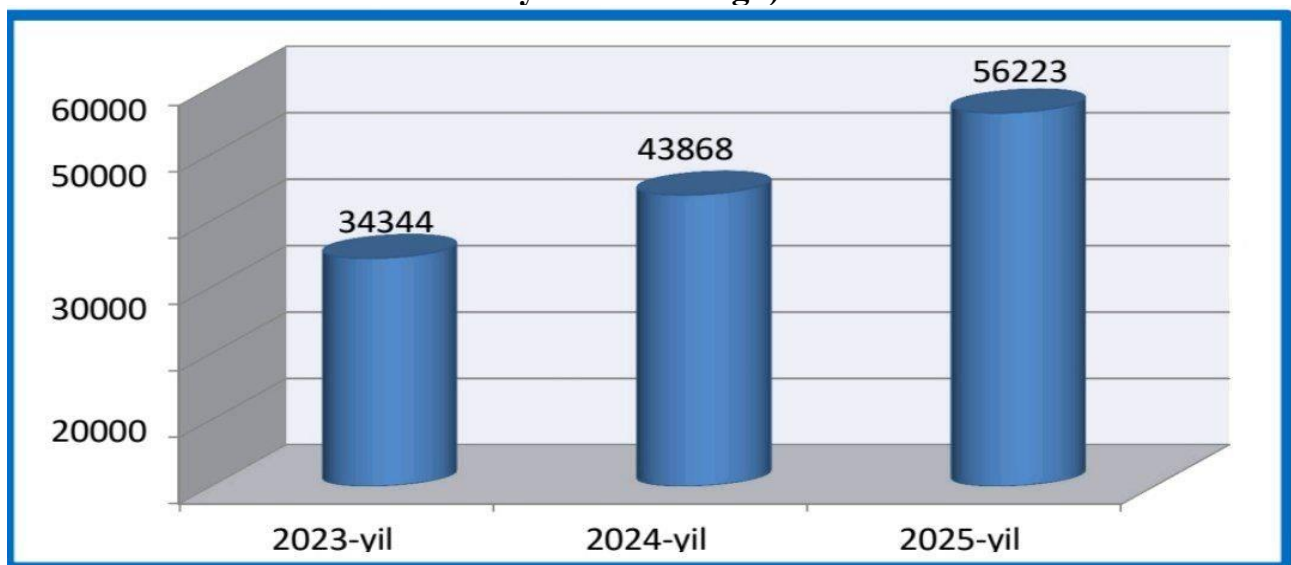
Ushbu davrda "Milliybank", "Xalq banki", "Sanoatqurilishbank" va "Agrobank" investitsion portfellarini sezilarli kengaytirgan bo'lib, ular yuqori texnologiyali, innovatsion va raqamli yo'nalishdagi loyihalarga ustuvor e'tibor bergan. Ayniqsa, 2023–2025-yillarda "Milliybank" va "Xalq banki" ko'rsatkichlarining keskin o'sishi yirik, uzoq muddatli va tarmoqlar bo'yicha diversifikatsiyalangan loyihalarni moliyalashtirish hajmining ortganini

tasdiqlaydi. Bu loyihalar nafaqat bank aktivlarining daromadlilikini oshirish, balki iqtisodiyotning real sektoriga qo'shilgan qiymatni ham ko'paytirgan.

Shu bilan birga, "Ipoteka-bank"ning investitsion o'sishi asosan infratuzilma, qurilish va uy-joy bozoriga yo'naltirilgan loyihalar bilan bog'liq. "Trastbank" va "Agrobank"ning o'sish sur'atlari nisbatan barqaror bo'lib, ular o'rta hajmli, modernizatsiya va qayta tiklash loyihalarini moliyalashtirishga e'tibor qaratgan. Jami ko'rsatkichlar bo'yicha, 2020-yildagi 3 012,2 mlrd. so'mdan 2025-yilda 57 105,9 mlrd. so'mgacha o'sish banklar moliyalashtirgan loyihalar hajmining 19 barobardan ortiq ko'payganini bildiradi. Bunday o'sish transformatsiya jarayonida loyihalarni to'g'ri tasniflash, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, risk darajasiga qarab loyihalarni raqamli tizimlar orqali baholash hamda iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarini (NPV, IRR, PI) avtomatlashtirilgan tizimlarda hisoblash natijasida yuzaga kelgan.

3-jadval.

Tijorat banklarining jami aktivlari o'zgarishi dinamikasi, mlrd. so'mda (1-yanvar holatiga)

Manba: <https://www.cbu.uz/> O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy saytining ma'lumotlari asosida tuzildi.

Umuman olganda, jadval ma'lumotlari banklar transformatsiyasida investitsion loyihalarni to'g'ri tasniflash va samaradorlik omillarini tezkor baholash orqali tijorat banklarining investitsion jozibadorligi, moliyaviy barqarorligi va iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasi sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi. Bu esa bank sektoridagi transformatsiyaning samarali amalga oshayotganini tasdiqlaydi. Ushbu jadvalda Tijorat banklarining jami kapitali va depozitlarining so'ngi yillarda barqaror o'sish ko'rsatkichlarini qayd etganligini ko'rishimiz mumkin. Tijorat banklarining jami aktivlari hajmi 2024-yilda avvalgi

yilga nisbatan 28,2 foizga oshib, 2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra 56,2 trillion so'mni tashkil etdi.

Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda bank risklarini aniqlash va loyihalarning moliyaviy samaradorligini baholash muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda, tijorat banklari tomonidan ajratiladigan investitsiya kreditlarining risk darajasi, likvidligi va rentabelligi tizimli ravishda o'rganildi. Bu ko'rsatkichlar banklarning investitsiya faoliyatining barqarorligini va kredit portfelining sifatini baholash imkonini beradi. Quyida ushbu tahlil 4-jadvalda keltirilgan.

4-jadval.

Tijorat banklari orqali moliyalashtirilgan investitsiya loyihalarining moliyaviy risk va samaradorlik ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Hisoblash usuli	Iqtisodiy mazmuni	Investitsiya mexanizmidagi roli
Kredit risk koeffitsienti	Muammoli kreditlar / jami kreditlar $\times 100$	Kredit qaytmaslik ehtimoli	Bank risk darajasini baholash va kredit portfelini boshqarish
Loyiha likvidlik darajasi	Joriy aktivlar / joriy majburiyatlar	Qisqa muddatli to'lov qobiliyati	Investitsiya loyihasining moliyaviy barqarorligini aniqlash
Investitsiya rentabelligi (IRR)	Diskontlangan daromadlar asosida	Loyiha moliyaviy samaradorligi	Kredit ajratish qarorini asoslash
Qarz yuklamasi koeffitsienti	Jami majburiyatlar / o'z kapitali	Moliyaviy barqarorlik darajasi	Bankning kredit xavfini aniqlash va boshqarish

Manba: muallif tahlili, O'zbekiston tijorat banklari faoliyati va xalqaro moliya institutlari hisobotlari asosida.

4-jadval ko'rsatkichlari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining investitsiya kreditlari risk va samaradorligini aniqlash mexanizmlari bank faoliyatining barqarorligini saqlashda muhim vosita hisoblanadi. Xususan, kredit risk koeffitsienti va qarz yuklamasi ko'rsatkichlari bankning moliyaviy barqarorligini baholashga xizmat qiladi,

investitsiya rentabelligi esa kredit ajratish qarorlarini asoslashga yordam beradi. Loyiha likvidlik darajasi esa qisqa muddatli to'lov majburiyatlarini bajarish imkoniyatini aniqlaydi. Shu tarzda, ushbu ko'rsatkichlar bank investitsiya faoliyatini ilmiy asosda boshqarish va risklarni minimallashtirish imkoniyatini beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, tijorat banklari orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish jarayonida tizimli cheklovlar va risklar mavjud. Shu sababli, bank investitsiya faoliyatining samaradorligini oshirish va iqtisodiyotga qo'shayotgan hissasini maksimal darajaga

ko'tarish uchun mexanizmlarni takomillashtirish zarur. Quyidagi 5-jadval takomillashtirish yo'nalishlarini, ularni amalga oshirish mexanizmlarini va kutilayotgan iqtisodiy natijalarni tizimli ravishda ko'rsatadi.

5-jadval.

Tijorat banklari investitsiya kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari

Takomillashtirish yo'nalishi	Amalga oshirish mexanizmi	Kutilayotgan iqtisodiy natija
Resurs bazasini diversifikatsiya qilish	Uzoq muddatli moliyaviy instrumentlar (obligatsiyalar, uzoq muddatli depozitlar)	Investitsiya kreditlari hajmining oshishi va uzoq muddatli loyihalarining moliyalashtirilishi
Risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish	Loyiha risklarini modellashtirish va kredit portfeli diversifikatsiyasi	Kredit xavfining kamayishi, bank barqarorligining oshishi
Kreditlash mexanizmlarini diversifikatsiya qilish	Moslashuvchan investitsiya mahsulotlari va shartlari	Turli turdagi investitsiya loyihalarining moliyalashtirilishi, bank va investor manfaatlarining muvozanati
Xorijiy moliya resurslarini jalb etish	Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik, eksport kreditlari	Investitsiya samaradorligining oshishi, innovatsion loyihalarga qo'shimcha mablag' jalb etilishi

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, investitsiya kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab qiladi. Resurs bazasini diversifikatsiya qilish uzoq muddatli loyihalarini moliyalashtirish imkonini kengaytiradi, risklarni boshqarish tizimini rivojlantirish esa kredit xavfini minimallashtiradi. Shuningdek, moslashuvchan kreditlash mexanizmlari bank va investor manfaatlarini uyg'unlashtiradi, xorijiy moliya resurslarini jalb etish esa innovatsion va eksportga yo'naltirilgan loyihalarini amalga oshirish imkoniyatini oshiradi. Shu tarzda, ushbu yo'nalishlar

tijorat banklari investitsiya faoliyatini yanada samarali va barqaror qilishga xizmat qiladi.

Xulosa O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlari mamlakat iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda muhim moliyaviy vosita hisoblanadi. Tijorat banklari investitsiya kreditlari orqali real sektorni qo'llab-quvvatlash, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Tahlil natijalariga ko'ra, so'nggi yillarda tijorat banklarining investitsiya

faolligi oshib borayotgan bo'lsa-da, mavjud moliyalashtirish mexanizmlarining samaradorligi yetarli darajada emasligi aniqlandi. Xususan, bank resurs bazasining asosan qisqa muddatli depozitlarga tayanishi, investitsiya kreditlari bo'yicha foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi hamda garov ta'minotiga qo'yiladigan qat'iy talablar investitsiya loyihalarining keng ko'lamda moliyalashtirilishini cheklamoqda. Yuqoridagi xulosalar asosida tijorat banklari orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Tijorat banklarining resurs bazasini diversifikatsiya qilish. Banklar tomonidan uzoq muddatli depozitlarni rag'batlantirish, bank obligatsiyalarini chiqarish hamda institutsional investorlar mablag'larini jalb etish orqali investitsiya kreditlari uchun barqaror moliyaviy manbalarni shakllantirish lozim.

2. Investitsiya kreditlari bo'yicha foiz siyosatini optimallashtirish. Foiz stavkalarini investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligiga moslashtirish, davlat tomonidan foiz subsidiyalari va kafolat mexanizmlarini keng joriy etish investitsiya faolligini oshirishga xizmat qiladi.

3. Garov ta'minoti mexanizmlarini takomillashtirish. Kreditlashda muqobil ta'minot turlaridan (kafolatlar, sug'urta mexanizmlari, loyihaning pul oqimlari) foydalanishni kengaytirish kichik va o'rta biznes subyektlarining investitsiya kreditlariga kirish imkoniyatlarini oshiradi.

4. Risklarni baholash va boshqarish tizimini rivojlantirish. Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda zamonaviy moliyaviy tahlil usullari (NPV, IRR, stress-testlar)ni keng qo'llash, loyiha risklarini modellashtirish bank kredit portfelining sifatini yaxshilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh. "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning iqtisodiy rivojlanish masalalari bo'yicha nutqi", Prezident.uz, 2023.

2. G'ozibekov D.G'. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. – T.: "Moliya" nashriyoti, 2003. – 14–15-b.

3. Sharp U., Aleksandr G., Beyli Dj. Investitsii: per. s angl. – M.: INFRA-M, 2003. – XII, 1-b.

4. T. Mazurina. Bank investitsiya kreditlashi: hozirgi holati, muammolari va rivojlanish istiqbollari // Pul va kredit. - Moskva, 2013 - №4 - 33 b.

5. I. Karimov Iqtisodiy integratsiya sharoitida investitsiyalarni moliyalashtirishning bozor mexanizmlarini joriy etish muammolari. Iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. Tosh - 2007. 7-10 b.

6. Razzoqov J.X. Investitsiya loyihalarini sindikatlangan kreditlar orqali moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish. Iqt. fan. bo'y. fals. dokt. diss. avtoref. - T.: TDIU, 2020. - B. 18.

7. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 5-noyabrdagi O'RQ-580-sonli "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.

8. Yuldashev F. Tijorat banklari orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mexanizmlari // MPK. – 2025. – №2. – 268–275-b.

9. <https://www.cbu.uz>.

NAVOIY VILOYATINING XATIRCHI TUMANIDA INKLYUZIV TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI

B.A. Qo'ziboyev

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Samarqand filiali

Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes
kafedrası dotsenti

Email: koziboyev1993@gmail.com

Tel: +998 94 530 01 07

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:

Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Inklyuziv turizmning xususiyati, Navoiy viloyatining Xatirchi tumanida inklyuziv turizmni rivojlanishining hozirgi holati tahlili, hamda turistik resurslarda, turistlarga to'siqsiz turizm infratuzilmasini yaratilish holati, Inklyuziv turizmni rivojlantirish imkoniyatlari, Xatirchi tumanidagi Oltinsoy, Angidon hamda Langar kabi potentsial turistik qishloqlarda inklyuziv turizmni rivojlantirish imkoniyatlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Navoiy viloyati, Xatirchi tumani, inklyuziv turizm, to'siqsiz turizm, Oltinsoy, Angidon, Langar, turizm qishlog'I, iqtisodiy o'sish, Sarmishsoy darasi. Qizilqum cho'li, Turistik resurslar.

АНАЛИЗ ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМА В РАЙОНЕ ХАТИРЧИ НАВАЙСКОГО РЕГИОНА

Аннотация: В данной статье рассматриваются характеристики инклюзивного туризма, анализируется текущее состояние развития инклюзивного туризма в Хатирчинском районе Навоийской области, а также состояние создания безбарьерной туристической инфраструктуры для туристов в туристических ресурсах, возможности развития инклюзивного туризма и возможности развития инклюзивного туризма в потенциальных туристических поселках, таких как Олтинсой, Ангидон и Лангар в Хатирчинском районе.

Ключевые слова: Навоийская область, Хатирчинский район, инклюзивный туризм, безбарьерный туризм, Алтынсой, Ангидон, Лангар, туристическая деревня, экономический рост, Сармишское ущелье, пустыня Кызылкум, туристические ресурсы.

ANALYSIS OF THE CURRENT STATUS OF INCLUSIVE TOURISM DEVELOPMENT IN KHATIRCHI DISTRICT OF NAVAII REGION

Abstract: This article discusses the characteristics of inclusive tourism, an analysis of the current state of development of inclusive tourism in the Khatirchi district of Navoi region, as well as the state of creation of barrier-free tourism infrastructure for tourists in tourist resources, opportunities for the development of inclusive tourism, and opportunities for the development of inclusive tourism in potential tourist villages such as Oltinsoy, Angidon, and Langar in the Khatirchi district.

Keywords: Navoi region, Khatirchi district, inclusive tourism, barrier-free tourism, Altinsoy, Angidon, Langar, tourist village, economic growth, Sarmishsoy gorge. Kyzylkum desert, Tourist resources.

Kirish.

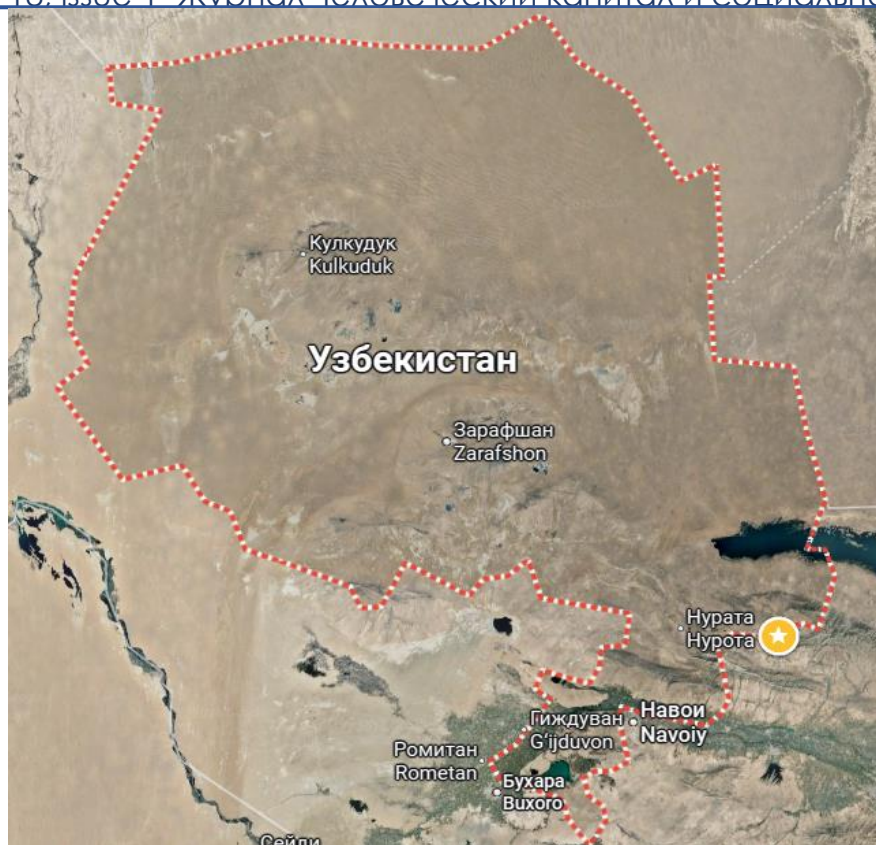
Dunyo bo'yicha jismoniy imkoniyati cheklangan odamlar, shuningdek, kam harakat fuqarolar deb atalmish keksa yoshdagi aholi sonining keskin o'sishi kuzatilmoqda (2030 yilga kelib, 1980 yilga nisbatan ularning jahon miqyosidagi soni besh baravar ko'payadi). BMT bergan ma'lumotlar buni tasdiqlaydi. Shu munosabat bilan, Amadeus kompaniyasi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi bir necha yil ichida Yevropa va AQShda inklyuziv sayohatlar bozorining potensial hajmi 70 mlrd dollarni tashkil etdi, Yelida esa 2025 yilga kelib inklyuziv turizmdan ehtimoliy daromadlar 88,6 mlrd yevroga yetishi mumkin. Turizm sohasi uchun bu – imkoniyati cheklangan sayohatchilar turizm xizmatlari bozorida iste'molchilarning tobora muhim segmentiga aylanib borayotganini anglatadi, uning aynan mijozlarning shu toifasi talablariga moslashishi esa dolzarb bo'lib bormoqda.

Inklyuziv turizm kelajakda yuqori sur'atlarda rivojlanishi mumkinligi bo'yicha juda ko'plab ilmiy fikrlar mavjud. Jumladan, yoshi katta aholining ko'payish trendi keyingi yillarda inklyuziv turizmni rivojlantirish ehtiyojini yuzaga keltirmoqda. Ammo inklyuziv turizmni yaratishda eng birinchi navbatda inklyuziv turist uchun qulay muhit ekotizimini yaratish lozim bo'ladi. Ushbu tizimni yaratishda xalqaro standartlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Umuman olganda, inklyuziv turizmni rivojlantirishdan nafaqat nogironligi bor yoki ma'lum darajada jismoniy cheklangan fuqarolar, balki xorijdan kelgan qochoqlar, mahalliy urf odatlar va tilni bilmaydigan insonlar, bolalar va boshqalar ham katta qulayliklarga ega

bo'ladi. Shu jihatdan olganda inklyuziv turizmni rivojlantirish bugungi kunda dolzarb masala hisoblanadi.

Mamlakatimizning bepoyon hududlarida joylashgan Navoiy viloyati iqtisodiy jihatdan nafaqat yirik sanoat markazi, balki ulkan rekreatsion imkoniyatlarga ega bo'lgan istiqbolli turizm mintaqasi sifatida ham e'tirof etiladi. Ushbu viloyatning turistik jozibadorligi uning noyob geografik joylashuvi, xilma-xil landshaftlari hamda boy tarixiy-madaniy merosi bilan izohlanadi va bu resurslarning iqtisodiy tavsifi hududiy yalpi mahsulot hajmini oshirishdagi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Navoiy viloyatida viloyatida bugungi kunda inklyuziv turizmni rivojlantirish bilan bog'liq bir qator muammolar bor. Birinchidan, turizm infratuzilmasining yaxshi darajada rivojlanmaganligi, mehmonxonalar, yo'llarning jahon sifat standartlariga to'liq javob bermasligi, havo transporti narxlarining baland ekanligi va boshqalar inklyuziv turizmni rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda Bundan tashqari mavjud xizmat ko'rsatish sub'ektlarida ham xizmat ko'rsatish sifati ancha past darajada. Xususan, imkoniyati cheklangan insonlar uchun sharoitlar qoniqarli darajada emas. Shu bilan birga, inklyuziv turistlar uchun zarur bo'lgan tibbiy xizmat ko'rsatish sifatini ham oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Turistik korxonalar inklyuziv turistlar uchun turpaketlarni tuzganda ob havo holati, turistlarning psixologik holatini ham inobatga olishi zarur. Shuningdek, imkon qadar turistlar uchun tushunish oson bo'lgan belgilarni saylgohlarda o'rnatish, turli tanlovlarni tashkil etib turish maqsadga muvofiq

3.1.1-rasm. Navoiy viloyatining ma'muriy-hududiy joylashuvi va iqtisodiy-rekreatsion resurslarining geografik xaritasi.

Navoiy viloyati iqtisodiy jihatdan nafaqat yirik sanoat markazi, balki ulkan rekreatsion imkoniyatlarga ega bo'lgan istiqbolli turizm mintaqasi sifatida ham e'tirof etiladi. Rasmda aks etgan viloyatning umumiy geografik ko'rinishi uning noyob joylashuvi va xilma-xil landshaftlarini tasvirlaydi.

Geografik qamrov va landshaftlar: Suratda viloyatning shimoliy va markaziy qismlarini egallagan keng ko'lamli Qizilqum cho'li va adir zonalarini yaqqol ko'rinib turibdi, bu esa ekoturizm resurslarining iqtisodiy aktiv sifatida salmoqli ekanligidan dalolat beradi.

Strategik turistik nuqtalar: Xaritada belgilangan Nurota tizmalari va unga yondosh hududlar ziyorat hamda ekoturizmning asosiy o'choqlari hisoblanadi. Xususan, Nurota va uning yaqinidagi Xatirchi tumani hududlari viloyatning turistik brendini

shakllantirishda metodologik ahamiyatga ega.

Sanoat va logistika markazlari: Viloyat markazi — Navoiy shahri va uning atrofidagi infratuzilma ob'ektlari sanoat potensialini aks ettirishi bilan birga, Buyuk Ipak yo'li chorrahasidagi strategik ustunlikni ta'minlaydi.

Suv resurslari va rekreatsiya: Xaritaning o'ng qismida ko'zga tashlanadigan Aydarko'l va uning qirg'oqlari viloyatda sohil turizmini (waterfront tourism) rivojlantirish orqali hududiy yalpi mahsulot hajmini oshirishda muhim drayver bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu resurslarning iqtisodiy tavsifi viloyat iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish va aholi daromadlarini ko'paytirishdagi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Mintaqaning iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarini barqarorlashtirishda

turizm industriyasining o'zni beqiyosdir, negaki xizmatlar ko'rsatish sohasiga kiritilgan har bir birlik sarmoya boshqa yondosh tarmoqlarda, jumladan, transport, savdo, umumiy ovqatlanish va hunarmandchilikda multiplikator samarasini yaratadi. Zamonaviy iqtisodiy fanlarda hududning turistik resurslarini tahlil qilishda asosan ularning kapitalizatsiya darajasi, bozordagi raqobatbardoshligi hamda infratuzilma bilan ta'minlanganlik holatiga alohida e'tibor qaratiladi. Navoiy viloyati misolida olib qaraydigan bo'lsak, Nurota tizmasining baland tog'lari, Qizilqum cho'lining cheksiz qumtepallari, Aydarko'lining mo'jaz suvi hamda Sarmishsoy darasidagi ming yillik qoyatosh rasmlari iqtisodiy aylanmaga kiritilishi lozim bo'lgan ulkan aktivlardir.

Iqtisodiyotda turistik jozibadorlikni oshirish avvalo hududga tashrif buyuruvchilar oqimini ko'paytirish, ular tomonidan sarflanadigan mablag'lar hajmini oshirish va turistik mahsulot tannarxini optimallashtirish bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu o'rinda iqtisodiy samaradorlikni baholash uchun turistik resurslarning jozibadorlik va foydalilik indeksini hisoblash mexanizmidan foydalanish ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi. Odatda, hududning turistik jozibadorligining iqtisodiy samaradorligi quyidagi matematik ifoda yordamida aniqlanadi:

Sohadagi iqtisodiy jarayonlarni matematik modellashtirish orqali umumiy samaradorlik ko'rsatkichini quyidagi algoritm yordamida aniqlash mumkin:

$$E_{tr} = \sum_{i=1}^n (V_i \cdot P_i) + \Delta I \cdot k \quad (3.1.1)$$

E_{tr} – turizm tarmog'ining hududiy iqtisodiyotga keltirgan umumiy samaradorligi;

V_i – muayyan davr oralig'ida mintaqaga tashrif buyurgan sayyohlar oqimining hajmi;

P_i – bir nafar turistning o'rtacha xarajatlar miqdori;

ΔI – turizm va xizmat ko'rsatish infratuzilmasiga yo'naltirilgan xususiy hamda davlat investitsiyalari hajmining o'zgarishi;

k – turizm sohasining makroiqtisodiy multiplikator koeffitsiyenti.

Ma'lumki, Navoiy viloyatida ushbu koeffitsiyent ko'rsatkichi ijobiy dinamikaga ega bo'lib, xususan, 2024-yilda iqtisodiy faoliyatning asosiy turlari bo'yicha ko'rsatilgan jami xizmatlar hajmi sezilarli darajada oshgan va 2025-yilning birinchi choragi yakunlari bo'yicha bu ko'rsatkich barqaror o'sishni saqlab qolgan. Bu raqamlar aynan sayyohlik xizmatlari, yashash va umumiy ovqatlanish korxonalari faoliyatining jadal kengayib borayotganidan dalolat beradi. Viloyatda xalqaro turizmni rivojlantirish holati tahlil etilganda,

asosan ekoturizm, ziyorat turizmi va agroturizm tarmoqlarining iqtisodiy rentabelligi ancha yuqori ekanligi namoyon bo'ladi. Sarmishsoy muzey-qo'riqxonasi va Chashma ziyoratgohi kabi obyektlar atrofida shakllantirilayotgan xizmatlar bozori viloyat iqtisodiyotiga xorijiy valyuta tushumlarini ta'minlash bilan bir qatorda, mahalliy aholini barqaror ish o'rinlari bilan ta'minlashdek yirik ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni ham ijobiy hal etmoqda.

3.1.2-rasm. Navoiy viloyati Sarmishsoy muzey-qo‘riqxonasi

Turizm resurslarining iqtisodiy tavsifida inobatga olinishi kerak bo‘lgan yana bir muhim omil bu transport-logistika xarajatlaridir. Navoiy viloyatining hududi juda katta bo‘lganligi sababli chekka turistik manzillarga, masalan, Tomdi yoki Uchquduq tumanlaridagi ekoturizm maskanlariga yetib borish muayyan xarajatlarni talab etadi. Shunga qaramay, so‘nggi yillarda viloyat hududlarida yo‘lovchi tashish va yo‘lovchi aylanmasi ko‘rsatkichlarining oshib borishi ichki transport tarmog‘ining bosqichma-bosqich takomillashayotganini ko‘rsatadi. Xususan, viloyat bo‘yicha yo‘lovchi aylanmasi hajmi barqaror o‘shish tendensiyasini namoyon etib, bu jarayon asosan ichki turizmning faollashuvi hisobiga yuz bermoqda. Turistik resurslarni kapitalizatsiya qilish jarayonida hududning joylashish o‘rni, ya‘ni Buyuk Ipak yo‘li chorrahasida ekanligi kabi strategik ustunliklar ham hisobga olinadi. Tarixiy jihatdan karvon yo‘llari o‘tgan Raboti Malik karvonsaroyi, Sardoba kabi inshootlarning bugungi kunda asosiy tranzit yo‘llari yoqasida joylashganligi xizmat ko‘rsatish ob‘ektlarini barpo etish orqali yuqori iqtisodiy naf ko‘rish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, cho‘l va tog‘ oldi hududlarining iqlimiy o‘ziga xosliklari turizm mavsumiyligini keltirib chiqarishi mumkin, biroq xalqaro

tajribaga asoslangan zamonaviy marketing va innovatsion loyihalarni joriy etish orqali mavsumiylilikning iqtisodiyotga salbiy ta‘sirini minimallashtirish mumkinligi iqtisodchi olimlar tomonidan e‘tirof etilgan. Mintaqa turizm resurslarining iqtisodiy tavsifini yoritishda resurslarning noyoblik darajasi, ularni ekspluatatsiya qilish xarajatlari hamda atrof-muhitga yetkazilishi mumkin bo‘lgan ekologik zararni hisobga oluvchi barqaror iqtisodiy modellar muhimdir. "Yashil iqtisodiyot" tamoyillarining mintaqa turizmiga tatbiq etilishi, resurslardan oqilona foydalanish asnosida qo‘shimcha qiymat zanjirini yaratishga qaratilgan. Bunda tabiiy landshaftlarni buzmagani holda ekoturistik hududlarda muqobil energiya manbalaridan foydalanadigan qulay joylashtirish vositalarini tashkil etish katta iqtisodiy samara beradi. Dastlabki kapital qo‘yilmalar hajmi nisbatan kam bo‘lgan bunday joylashtirish vositalari qisqa muddat ichida o‘zini oqlashi va sof foyda keltirishi moliyaviy hisob-kitoblarda o‘z isbotini topgan. Nurota va Xatirchi tumanlarining uzoq qishloqlarida joriy etilayotgan oilaviy mehmon uylari loyihalari xususiy sektor vakillari uchun jozibali biznes faoliyatiga aylanmoqda. Iqtisodiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, davlat tomonidan taqdim etilayotgan imtiyozlar ushbu sohadagi tadbirkorlik

sub'ektlari sonining keskin o'sishiga olib keldi. Navoiy viloyatining turistik jozibadorligi nafaqat uning tabiiy boyliklarida, balki shu boyliklarni monetizatsiya qila olish, zamonaviy turistlar ehtiyojlariga mos keladigan xizmatlarni taklif eta olish iqtisodiy salohiyatida ham yashiringandir. Hududiy turistik resurslarning iqtisodiy tavsifi ularning xalqaro bozordagi talabga moslashuvchanligini, xususiy kapital uchun ochiqqligini va davlatning iqtisodiy siyosati doirasidagi qo'llab-quvvatlash darajasini qamrab oluvchi mezonlar tizimidan iboratdir.

Navoiy viloyatining turistik resurslarini iqtisodiy baholashda hududdagi joylashtirish vositalari va ovqatlanish korxonalari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmining o'zgarish dinamikasi muhim makroiqtisodiy indikator vazifasini o'taydi. Mintaqaning rekreatsion ob'ektlarini tijoratlashtirish jarayoni bevosita mahalliy aholining tadbirkorlik faolligiga va hududiy infratuzilmaning zamonaviy talablarga javob bera olish qobiliyatiga tayanadi. Xususan, Xatirchi tumanining Langar qishlog'iga rasman "Turizm mahallasi" maqomining berilishi va tegishli davlat sertifikatining topshirilishi hudud iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishda o'ziga xos mustahkam drayver bo'lib xizmat qildi. Sayyohlar uchun milliy taomlar tayyorlovchi o'n beshta gastronomik xonadonning uzluksiz faoliyat yuritishi mahalliy aholining ellik nafardan ortig'ini doimiy bandlik bilan ta'minlash bilan birga, tuman byudjetiga tushadigan qo'shimcha soliq tushumlarini kafolatlamogda. Iqtisodiy nuqtai nazardan, sayyohlarning hududda qolish davomiyligini uzaytirish maqsadida uch

kunlik "Langar turizm halqasi" maxsus turistik paketi ishlab chiqilgan bo'lib, bu bevosita bitta sayyohdan olinadigan o'rtacha tushum (Average Check) miqdorining keskin oshishiga zamin yaratdi. Bundan tashqari, Langar qo'rg'onida xususiy investitsiyalar hisobiga uzunligi sakkiz yuz metr bo'lgan zipline, ikki yuz metrlik tyubing hamda maxsus selfi zonalarining ishga tushirilishi an'anaviy ekoturizmni ekstremal va ko'ngilochar xizmatlar bozori bilan integratsiya qilishning muvaffaqiyatli iqtisodiy mexanizmi hisoblanadi.

Yuqorida keltirilgan dasturiy tahlil natijalari va statistik modellar shuni yaqqol tasdiqlaydiki, viloyatda yashash va ovqatlanish xizmatlari ko'rsatish hajmi oxirgi uch yil ichida jadal sur'atlarda o'sib, mutlaq qiymatda qariyb yigirma olti trillion so'mga yaqinlashgan. Bu ulkan iqtisodiy sakrash bevosita hududga tashrif buyuruvchi ichki turistlar oqimining yigirma ikki yarim million nafarga yetishi hamda xorijiy sayyohlar sonining proporsional ravishda ortishi bilan uzviy korrelyatsion bog'liqlikka egadi. Turistik jozibadorlikni oshirishning yana bir muhim iqtisodiy usuli bu mavjud suv havzalari va daryo bo'ylaridan rekreatsiya maqsadlarida foydalanishdir.

Shu bilan birga, viloyatning turistik jozibadorligini yanada yuksaltirish maqsadida byudjet mablag'lari va xalqaro moliya institutlari ishtirokida qator istiqbolli davlat-xususiy sheriklik loyihalari tatbiq etilmoqda. Quyida Navoiy viloyatida turizm va unga yondosh xizmatlar hajmining iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari hamda ularning konseptual sabablari haqidagi raqamli tahlil shakllantirilgan analitik jadval ko'rinishida taqdim etiladi:

3.1.1-jadval.**Navoiy viloyatida turizm va xizmatlar ko'rsatish sohasining dinamik o'sishi
hamda iqtisodiy tahlili (2023–2025 yy.)**

Yil	Yashash va ovqatlanish (mlrd so'm)	Ichki turistlar (mln nafar)	Raqamli iqtisodiy tahlil va xulosa
2023	15 716.0	17.5	Post-pandemiya davrida xizmatlar bozorining qayta tiklanishi. Qisqa muddatli ziyorat turizmining ustuvorligi va baza shakllanishi.
2024	20 264.2	19.2	Yo'l va suv infratuzilmasiga yo'naltirilgan investitsiyalar hisobiga xizmatlar hajmining 28.9% ga keskin ortishi hamda oilaviy mehmon uylarining ko'payishi.
2025	25 977.9	22.5	Langar, Sarmishsoy kabi klasterlarning to'liq ishga tushishi natijasida iqtisodiy multiplikator samarasining maksimal darajaga yetishi va rentabellik.

Hududiy turistik resurslarning iqtisodiy tavsifi to'liq bo'lishi uchun davlat tomonidan qo'llanilayotgan byudjet siyosati ham tahlil qilinishi zarur. Xatirchi tumanida mahalliy byudjet hamda fuqarolar ishtirokidagi "Tashabbusli byudjet" elektron platformasi doirasida ajratilayotgan ochiq mablag'larning aynan turizm infratuzilmasiga yo'naltirilayotgani iqtisodiy jozibadorlikni fundamental jihatdan oshirishga xizmat qilmoqda. Olingan ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yilning ikkinchi mavsumi yakunlari bo'yicha tuman hududidagi jamoatchilik loyihalarini moliyalashtirish uchun jami 31,8 milliard so'm mablag' ajratilgan bo'lib, uning salmoqli qismi Oltinsoy, Angidon hamda Langar kabi potentsial turistik qishloqlar yo'nalishidagi ichki avtomobil yo'llarini asfaltlashtirish, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini yaxshilash va istirohat bog'larini

obodonlashtirish ishlariga sarflandi. Turistik infratuzilmaning bunday zamonaviy, davlat va jamoatchilik hamkorligi asosida yangilanishi kelgusida xususiy investorlar uchun xatarlari past bo'lgan kafolatlangan hamda ishonchli iqtisodiy muhitni yaratib beradi. Oqibatda Navoiy viloyatining cho'l, tog' va suv resurslari yaxlit bir iqtisodiy mexanizmga aylanib, aholi farovonligini ta'minlashning asosiy poydevoriga aylanadi.

Xulosa Navoiy viloyatining Xatirchi tumanida Inklyuziv turizmni rivojlantirishda ilg'or xorijiy davlatlar Buyuk Britaniya, AQSh, Rossiya, Ispaniya, Sloveniya, Avstraliya va Germaniya davlatlari tajribasi misolida tahlil qilindi. Yuqoridagi tajribalar asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi: Xatirchi tumani Ankidon, Langar, Oltinsoy turizm qishloqlarida inklyuziv turistlarga xizmat ko'rsatish

infratuzilmasini yaratish, mavjud infratuzilmani ularning ehtiyojlaridan kelib chiqib o'zgartirish; inklyuziv turistlar bilan ishlaydigan ixtisoslashgan turoperator, turagentliklar faoliyatini rag'batlantirish; inklyuziv turizmga ixtisoslashgan turistik sub'ektlarda faoliyat yurituvchi xodimlarning xulq atvori bo'yicha qoidalar ishlab chiqish va ushbu qoidalarining bajarilishini monitoring qilish; tashrif buyurgan inklyuziv turistlarning xizmatlarga baho berish mexanizmini raqamli xizmatlar orqali tashkil etish; qurilayotgan bino inshootlarda imkoniyati cheklangan shaxslarning harakati yashashi uchun qulayliklarni yaratish; inklyuziv turistlarni qo'llab quvvatlash bo'yicha

volontyorlik tashkilotlarini moliyaviy qo'llab quvvatlash, inklyuziv turistlar uchun bayramlar va tadbirlar tashkil etish;

Navoiy viloyatida inklyuziv turizmni rivojlantirish algoritmini ishlab chiqishda quyidagi chora-tadbirlarni ketma-ket amalga oshirish bilan inklyuziv turizm rivojlanishiga erishish mumkin: inklyuziv turistlar uchun ixtisoslashgan mehmonxonalar va joylashtirish vositalarini qurish; professional qarovchi xizmatlarini yo'lga qo'yish, inklyuziv turistlarning yo'llarda, transport vositalarida harakatlanishini ta'minlash; inklyuziv turistlar ixtisoslashgan turoperator to'siqsiz uchun va turagentliklar faoliyatini rag'batlantirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ekoturizmni rivojlantirish va suv omborlarining suvni muhofaza qilish zonalari doirasida yer uchastkalari ajratish tartibini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori, Toshkent sh.,2018 yil 3 dekabr,978-son

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi da turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni, Toshkent sh.,2019 yil 5 yanvar,PF-5611-son

3. Tuxliev I.S., Hayitboev R., va boshq., Turizm asoslari, Darslik, Toshkent, 2014.-331 b.

4. Hayitboev R.,Ekologik turizm, O'quv qo'llanma, "Fan va texnologiyalar nashriyot va matbaa-uyi, Toshkent, 2021.-374 b.

5. Nizamov A.,Amanbaeva Z.,Safarova I.,O'zbekistonning ekoturistik resurslari va yo'nalishlari. Toshkent,Fan va texnologiya,2014.-104 b.

6. Guidelines for Protected Area Managament Categories. Gland IUCN Com.on Nat. Parks and Protected Areas.Cambridge. UK. World Conservation Monitorng Centre, 1994.- 212 p.

7. Maqsudov, B. (2017). Xizmat ko'rsatish sohasida iqtisodiy resurslarni boshqarish. Tashkent: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. Xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish masalalari.

8. Karimov, I. A. (2019). Iqtisodiy rivojlanish va resurslardan foydalanish samaradorligi. Tashkent: Fan va texnologiyalar. Iqtisodiy rivojlanish va resurslardan samarali foydalanish masalalariga bag'ishlangan.

9. Xo'jaev, R. (2020). Moliyaviy ko'rsatkichlar va ularning iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligiga ta'siri. Tashkent: Iqtisodiyot va xizmat ko'rsatish. Moliyaviy ko'rsatkichlar va ularning samaradorlikka ta'siri haqida tahlil.

12. <https://www.oecd.org> 13. <https://www.imf.org> 14. <https://unctad.org>

MANAGEMENT BASED ON THE ASSESSMENT OF THE REGION'S NATURAL RESOURCE POTENTIAL: THE CASE OF THE AMANKUTAN REGION

M.M.Hashimova

ZARMED University Samarkand campus, Samarkand, Uzbekistan.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Hashimova Madina Muratkhanovna
ZARMED University Samarkand campus
Associate Professor of the Department of
Economics and Finance

Email:

madina.khashimova1977@gmail.com

Tel: +998 99 311 33 13

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Abstract: This article presents the main criteria for determining the potential of the region on the example of Amankutan. The availability of natural resources is the main criteria for determining the suitability of the region for the development of region. Amankutan is located in a mountainous area and its total area is 50.1 sq. km. The component of this territory is mountains, forests, caves, etc. The study of sites with the help of GIS can play an important role in easier identification of suitable areas for the development of region. The article presents a methodology for determining the potential based on geographical data on the example of the Amankutan region.

Keywords: tourism, hospitality, tourism industry, economic essence, service sector, national economy, tourism infrastructure, hotel business, investments.

MINTAQA TABIIY RESURS POTENSIALINI BAHOLASH ASOSINDA BOSHQARISH: AMANKUTAN MISOLIDA

Annotatsiya: Ushbu maqolada Omonqo'ton misolida hudud salohiyatini belgilovchi asosiy mezonlar taqdim etilgan. Tabiiy resurslarning mavjudligi hududni yanada rivojlantirishga yaroqliligini baholashda asosiy omil hisoblanadi. Omonqo'ton tog'li hududda joylashgan bo'lib, uning umumiy maydoni 50,1 kv. km ni tashkil etadi. Mazkur hudud tog'lar, o'rmonlar, g'orlar va boshqa tabiiy obyektlar kabi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Joy uchastkalarini geografik axborot tizimlari (GAT) yordamida o'rganish hududni rivojlantirish uchun mos keladigan maydonlarni aniqlash jarayonini soddalashtirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Maqolada Omonqo'ton hududi misolida geografik ma'lumotlar asosida salohiyatni aniqlash metodikasi keltirilgan.

Kalit so'zlar: turizm, mehmondo'stlik, turizm industriyasi, iqtisodiy mohiyat, xizmatlar sohasi, milliy iqtisodiyot, turizm infratuzilmasi, mehmonxona biznesi, investitsiyalar.

УПРАВЛЕНИЕ, ОСНОВАННОЕ НА ОЦЕНКЕ ПОТЕНЦИАЛА ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ РЕГИОНА: ПРИМЕР РЕГИОНА АМАНКУТАН.

Аннотация: В данной статье представлены основные критерии определения потенциала территории на примере Аманкутана. Наличие природных ресурсов является ключевым фактором при оценке пригодности региона для его дальнейшего развития. Аманкутан расположен в горной местности, а его общая площадь составляет 50,1 кв. км. Территория включает в себя такие компоненты, как горы, леса, пещеры и другие природные объекты. Изучение участков с помощью геоинформационных систем (ГИС) может сыграть важную роль в упрощении процесса идентификации территорий, пригодных для развития региона. В статье представлена методика определения потенциала на основе географических данных на примере Аманкутанского региона.

Ключевые слова: туризм, гостиничный бизнес, туристическая индустрия, экономическая сущность, сектор услуг, национальная экономика, туристическая инфраструктура, гостиничный бизнес, инвестиции.

Introduction

The landscapes of the mountainous regions of the world are changing because of the fluctuating socio-economic conditions that determine the type and intensity of land use [1](Schirpke et al., 2019). In order to maintain the ecological sustainability of the local landscape, it is necessary to preserve its biodiversity (as one of the elements of region)[2] (Chrastina, et al., 2020). Region contributes to the protection of certain areas [3](Quezada-Sarmiento et al., 2018) and natural resources. However, the lack of scientific research on the changing nature of natural resources (climatic and hydrological) in the Aman-Kutan region in recent years does not reflect the true nature of the problem.

While conducting this study, two main problems emerged that needed to be solved in the study area. This: the landscape of the region is being degraded, and there has been no scientific research on the state of natural resources in the area. To solve these problems based on the findings from this study, it was proposed to develop region in the region.

Region serves as a very effective starting point for rural people or communities to maintain and care for their economy, natural and ethnographic environment. Planning of region services can be achieved by granting the status of the region, and taking into account protection and restoration measures (forest, biodiversity) [4](Khoshtaria and Chachava, 2017). Region areas are usually organized in areas that provide services to tourists who are interested in nature-based tourism [5](UNWTO, 2002).

A Geospatial data (quantity and quality of tourist attractions in Amankutan) was used to determine the

potential of region areas. This method can also help to determine the attractiveness ratio of potential sites for the development of region zones. An analysis based on suitability criteria is important for determining the appropriate region when planning region.

The region zone must be based on careful land assessments in relation to the accepted criteria. Therefore, we used the geographic information system (GIS) along with multi-criteria decision analysis (MCDA) and analytical hierarchy process (AHP) to assess the eco-touristic potential.

The AHP uses criteria, sub-criteria groups to create a hierarchical structure by selecting the weight of a single criterion in the entire decision-making process. The weights reflect the relative importance of each criterion and, therefore, should be chosen carefully.[6] (Mishra et al., 2015) In our study, AHP consists of three stages: 1) suitability analysis; 2) criteria comparison; 3) priority synthesis. The map with the location of the studied territory was prepared in the GIS environment. Suitability maps are generated based on a single decision criterion to provide a set of individual data of layers that can be superimposed on each other to determine areas of intersection.

Methodology

From a methodological point of view, this study was conducted in five stages:

Phase 1: Creating a map of the area to analyze its tourism potential

In order to assess the potential for region, we identified region development zones using geographical modelling. The location of natural resources in terms of their location is noted. This determines the percentage of the total area planted with

greenery, since greenery is a characteristic that has a significant impact on the assessment of landscape quality [7] (Gyurkovich and Piecara, 2021). Since, through mapping, the identification of natural resources can effectively improve the decision-making process for natural resource management [8](Kim, et al., 2019).

Phase 2: Choice of quantitative and qualitative criterion of natural resources.

There are various quantitative methods that are based on the structural data of tourist facilities [9] (Duarte-Duarte et al., 2021). Objects with a lot of natural attractions have a high attractiveness and are highly valued in terms of quality [10](Fossgard and Fredman, 2019).

Taking into account the differences between the sizes of the areas (geoecological zones), the number of attractions (tourist facilities) is standardized as low, medium, high and very high. The coefficient of attractiveness was determined by comparing the indicators. According to the study(Guerrero et al. , 2020):

- when the number of tourist facilities in an area of 7.2 km² is 0, the coefficient of attraction is $k_1 = 0$ and this indicates a low level.

- If there is 1 object in the middle area on an area of 193,058 sq. km, the coefficient of attractiveness $k_2=0.005$ indicates an average level.

- The highest level is $k_3 = 0.02$ when there are 18 objects in 862.49 km².

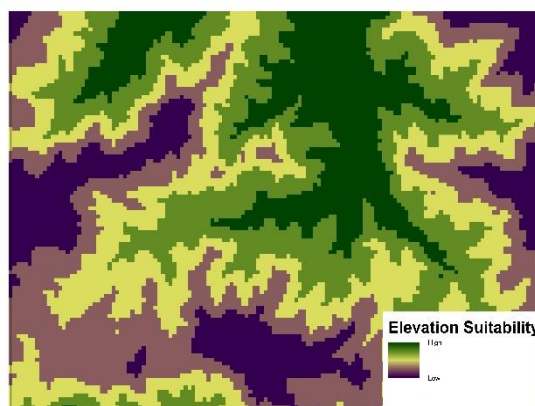
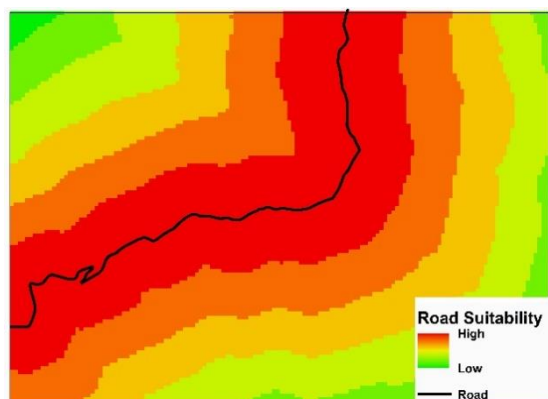
- The most highest level is $k_4 = 0.18$ when there are 7 tourist objects in 38.8684 km²

Phase 3: Selection of region eligibility criteria. Analysis of the development potential of the region region using a geographic information system with multi-criteria decision analysis and analytical hierarchy process.

Suitability analysis is a set of analytical methods designed to identify and refine the range of potential land plots suitable for a particular land use. (Thornton et al., 2021) Also, altitude data and derived topographic indicators often form the fundamental design data for a number of spatial analyses and numerical forecasts of natural mountainous phenomena. (Christian Körner. 2007)

We studied the criterion selection impact factors of the region region for analysis of the suitability.

We compared the criteria and compiled maps of the region suitability based on the selected criteria using the GIS software.

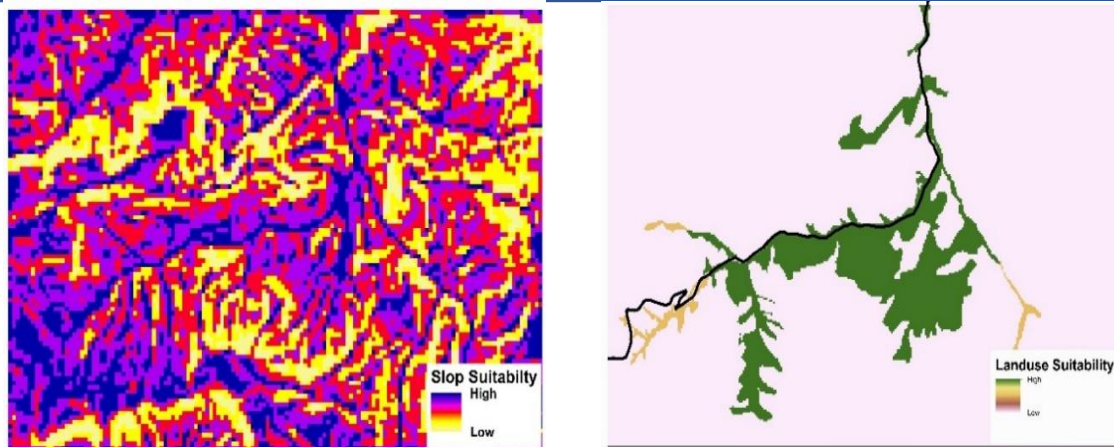

Figure1:Databases. The development of the region must be based on a thorough assessment of the land in relation to the accepted criteria, as well as on comparison of the criteria. Because each zone is characterized by a certain state of natural resources, different suitability and conditions to develop region.

3. Results

The map of the suspicious area was prepared based on the earth.google.com software.

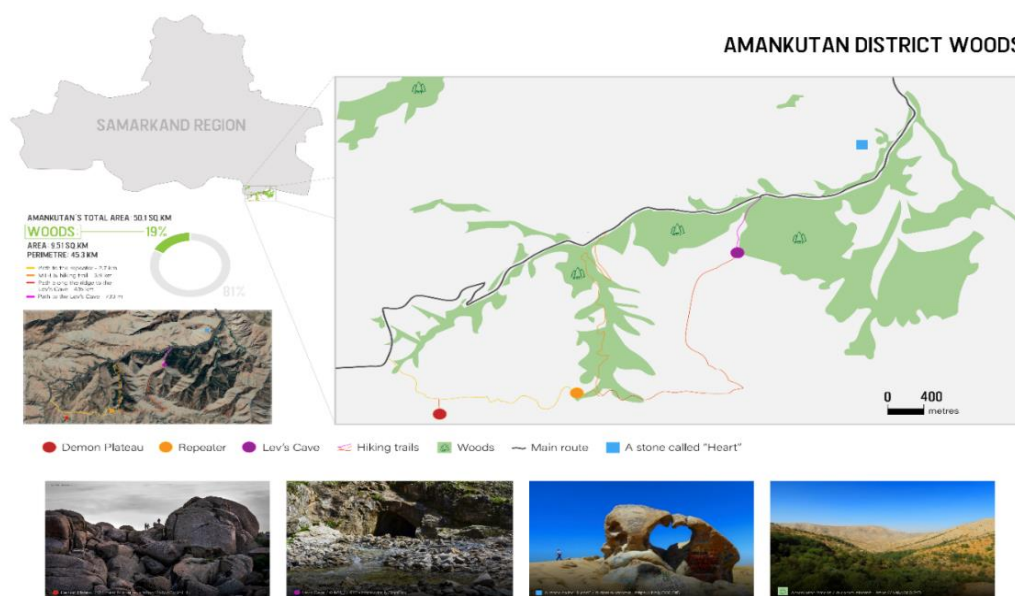

Figure 2. Map of Amankutan district.

Based on earth.geogli.com, we determined the following about the Amankutan area and the eco tourist attractions located in the area:

Forests cover 19% of the total area of Amankuta (50.1 sq km);

- Hiking trails:

— Path to the repeator -2.7 km;

— MTB & hiking trail -3.9 km;

— Path along the ridge to the Lev's cave - 4.15 km;

— Path to the Lev's cave – 733m

Phase 2: Based on the results of the above study (Guerrero et al. , 2020), the number of objects per km² in the Amankutan region was determined. Based on the map shown above, there were six objects with an area of 50 km², the coefficient of attractiveness is $k = 0.12$.

In order to determine which of the above is the qualitative expediency of matching the attractiveness of the area

under consideration, the relative errors were evaluated between the attractiveness of the area under consideration and the attractiveness of the other areas. Obviously, the relative error between an area and its attractiveness coefficient is smaller for areas with an attraction closer to it than others, so in this case it is sufficient to look at areas with a high attraction coefficient and a very high attraction coefficient. An absolute error of the considered area attractiveness coefficient with respect to the area attraction coefficient with a high degree of attractiveness is equal to:

$\Delta k_3 = |k_3 - k| = |0.02 - 0.12| = 0.10$. where $k_3 = 0.2$ and $k = 0.12$ are the attraction coefficients of areas with a high degree of attractiveness and under consideration accordingly.

A relative error is equal to:

$$\gamma_3 = \left| \frac{k_3 - k}{k_3} \right| = \left| \frac{0.02 - 0.12}{0.02} \right| = 500\%. \quad (2)$$

Similarly, the absolute error of the considered area attractiveness coefficient with respect to the area attraction coefficient with a very high degree of attractiveness is equal to

$$\Delta k_4 = |k_4 - k| = |0.18 - 0.12| = 0.06, \quad (3)$$

where $k_4 = 0.18$ and $k = 0.12$ are the attraction coefficients of areas with a very high degree of attractiveness and under consideration accordingly.

A relative error in this case is equal to :

$$\gamma_4 = \left| \frac{k_4 - k}{k_4} \right| = \left| \frac{0.18 - 0.12}{0.18} \right| = 33.3\%. \quad (4)$$

γ - relative error, Δk - absolute error;

k - area attractiveness coefficient;

k_3 - is the high level coefficient;

k_4 - very high level coefficient.

Hence, we can see that the relative error in the first case is 15 times greater than in the second case.

From these calculations, it can be seen that the area we are looking at is more suitable as a very high-level area than a high-level area in terms of its attractiveness. Therefore, it can be concluded that according to the above mentioned evaluation methodology, it is qualitatively reasonable to state that the area under consideration has a very high level of attractiveness.

Phase 3: We compiled a map of the most suitable criteria for a particular type of land use by overlapping the individual data of the layers of the selected criteria over each other.

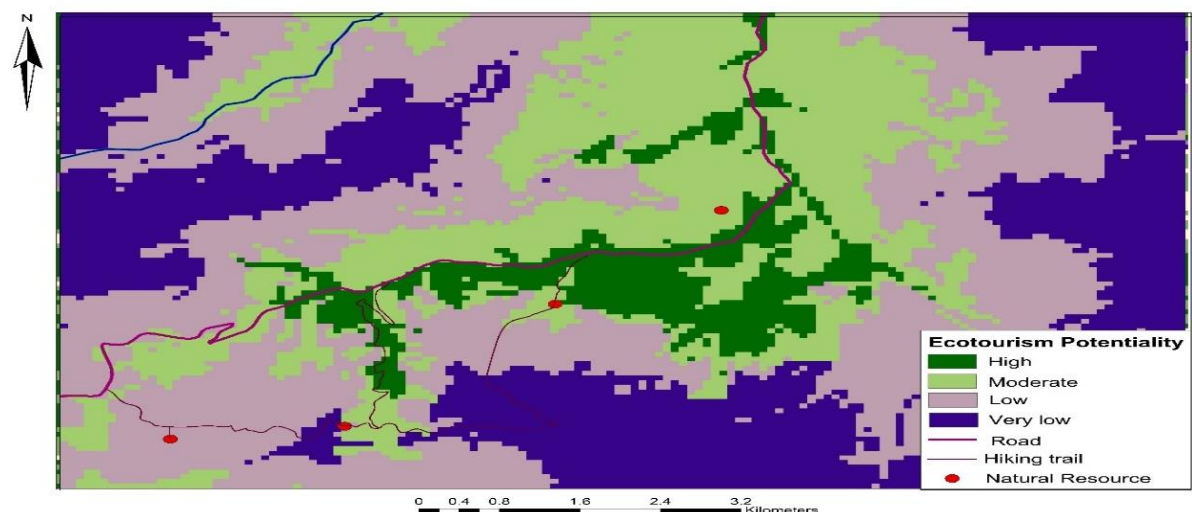

Figure 3. Spatial databases.

Each region is distinguished by the specific state of its natural resources, various sites, and conditions for ecotourism development. Accordingly, specific norms, rules, and permitted ecotourism activities are established for each area and carried out within their respective frameworks.

Based on the analysis results, the "Amankutan area" can be officially

designated as an ecotourism zone. It is essential to determine the potential volume of tourists who wish to visit the ecotourism sites and utilize the services provided by the campsites in the Amankutan ecotourism region. This data will serve as a foundation for small-scale producers to shape their offerings based on tourist demand.

The reclassified and normalized weights of different factors for ecotourism potential analysis.					
Factors		Category class	Reclassified weight	Normalized weight	Weights (%)
e	Landus	High density of wood area	3	1.000	0.9
		Moderate density of wood area	2		
		Low density of wood area	1		
on	Elevati	1,063 - 1,200	5	0.666	7.2
		1,200- 1,500	4		
		1,500- 1,800	3		
		1,800- 2,100	2		
		2,100- 2,400	1		
e to road	Distanc	<1500 m	4	0.367	5.0
		1500-3000 m	3		
		3000-4500 m	2		
		>4500 m	1		
bility to natural resource	Accesi	<500 m	4	0.206	4
		500-1000 m	3		
		1000-1500 m	2		
		1500-2000 m	1		
	Slop	0-10.03	5	0.126	2
		10.03-18.8	4		
		18.8-29.6	3		
		29.6-48.05	2		
		48.05-100	1		
e to hiking trail	Distanc	1-1500 m	4	0.081	3
		1500-3000 m	3		
		3000-4500 m	2		
		>4500 m	1		
Consistency ratio (CR) = 0.01 < 0.1					

Table № 1 Natural-recreational potential

Conclusion

Each zone is characterized by a certain state of natural resources, different suitability and conditions for region development. Accordingly, certain regulations and rules permit region activities, which are implemented within its limits and are defined for each zone. The results from this study can be used to determine the tourist potential in areas where region is underdeveloped. In the example of the Aman-Kutan region, it has a high potential in terms of the number of objects. Based on the existing facilities in the area, it was found to have a very high

level of attractiveness. The availability of the five types of tourist resources at the facilities also contributed to the quality assessment of the natural-recreational potential of the Aman-Kutan region as high. It is necessary to form an region zone using the rich natural resources of Aman-Kutan wisely, because it activates economic activity and preserves its biodiversity.

Also, the results of this study can be useful for decision makers to formulate strategies for the development of region and sustainable resource management in areas with similar indicators.

LIST OF REFERENCES USED:

1. Schirpke, U., Altzinger, A., Leitinger, G., & Tasser, E. (2019). Change from agricultural to touristic use: Effects on the aesthetic value of landscapes over the last 150 years. *Landscape and Urban Planning*, 187(March), 23–35.
2. Chrastina, P., Hronček, P., Gregorová, B., Žoncová, M. (2020). Land-use changes of historical rural landscape-heritage, protection, and sustainable region: Case study of Slovak Exclave Čiv (Piliscsev) in Komárom-Esztergom County (Hungary). *Sustainability (Switzerland)*, 12(15).
3. Quezada-Sarmiento, P. A., Macas-Romero, J. del C., Roman, C., Martin, J. C. (2018). A body of knowledge representation model of region products in southeastern Ecuador. *Heliyon*, 4(12).
4. Khoshtaria, T. K., Chachava, N. T. (2017). Prospects of region development in recreation areas of South Georgia. *Annals of Agrarian Science*, 15(3), 312–317.
5. UNWTO (2002). *Region and protected areas*. Retrieved at: <https://www.unwto.org/sustainable-development/region-and-protected-areas>
6. Mishra, A. K., Deep, S., & Choudhary, A. (2015). Identification of suitable sites for organic farming using AHP & GIS. *The Egyptian Journal of Remote Sensing and Space Science*, 18(2), 181–193. <https://doi.org/10.1016/J.EJRS.2015.06.005>
7. Gyurkovich, M., Pieczara, M. (2021). *Using Composition to Assess and Enhance Visual Values in Landscapes*
8. Kim, Y., Kim, C. ki, Lee, D. K., Lee, H. woo, Andrada, R. I. T. (2019). Quantifying nature-based tourism in protected areas in developing countries by using social big data. *Tourism Management*, 72, 249–256.
9. Duarte-Duarte, J. B., Talero-Sarmiento, L. H., & Rodríguez-Padilla, D. C. (2021). Methodological proposal for the identification of tourist routes in a particular region through clustering techniques. *Heliyon*, 7(4), e06655. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06655>
10. Fossgard, K., & Fredman, P. (2019). Dimensions in the nature-based tourism experiencescape: An explorative analysis. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 28, 100219.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ НИУ ВШЭ)

Ф.Ш.Бозорова

Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, Самарканд, Узбекистан.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Бозорова Фарангиз Шерзод кизи
студентка Самаркандского

государственного университета
имени Шарофа Рашидова

Email: sherzodkholiqulov@gmail.com

Tel: +998 99 573 94 82

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Аннотация: Образовательный туризм в высшей школе постепенно перестает быть периферийным сегментом академической мобильности и превращается в самостоятельный инструмент интернационализации, позиционирования университета, формирования мягкой силы и развития городской дестинации. Показано, что НИУ ВШЭ уже сформировал многоуровневую архитектуру образовательного туризма, включающую двойные программы, летние школы, учебные поездки, стажировки и подготовительные программы.

Ключевые слова: образовательный туризм, международная академическая мобильность, краткосрочное обучение за рубежом, академический туризм, интернационализация высшего образования, НИУ ВШЭ, университетская дестинация.

TA'LIM TURIZMINI RIVOJLANTIRISHNING XALQARO TAJRIBASI (OLIY IQTISODIYOT MAKTABI ILMIY-TADQIQOT UNIVERSITETI MISOLIDA)

Annotatsiya. Oliy ta'limda ta'lim turizmi asta-sekin akademik mobillikning chekka segmenti bo'lishdan to'xtab, xalqarolashtirish, universitetni joylashtirish, yumshoq kuchni shakllantirish va shahar yo'nalishini rivojlantirishning mustaqil vositasiga aylanmoqda. OIM TU allaqachon ikki tomonlama dasturlar, yozgi maktablar, o'quv safarlari, amaliyot va tayyorgarlik dasturlarini o'z ichiga olgan ko'p bosqichli ta'lim turizmi arxitekturasini shakllantirganligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim turizmi, xalqaro akademik harakatchanlik, chet elda qisqa muddatli ta'lim, akademik turizm, oliy ta'limni xalqarolashtirish, OIM universiteti, universitet destinatsiyasi

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL TOURISM (USING THE EXAMPLE OF THE NATIONAL RESEARCH UNIVERSITY HIGHER SCHOOL OF ECONOMICS)

Abstract: Educational tourism in higher education is gradually ceasing to be a peripheral segment of academic mobility and is becoming an independent tool for internationalization, university positioning, the development of soft power, and the development of urban destinations. It has been demonstrated that HSE University has already developed a multi-tiered educational tourism architecture, including dual programs, summer schools, study trips, internships, and preparatory programs.

Keywords: educational tourism, international academic mobility, short-term study abroad, academic tourism, internationalization of higher education, HSE University, university destination

Введение. В последние два десятилетия международная академическая мобильность стала одним из наиболее динамичных сегментов глобального высшего образования. Если ранняя оптика рассматривала трансграничное обучение прежде всего как часть интернационализации университетов, то современная научная повестка все чаще связывает мобильность с логикой туристского опыта, территориального брендинга, городской экономики и формирования мягкой силы государства. Данные источников показали, что интенсивный рост усиления роли университетов намечается после 2005 г.; при этом в его ядре находятся вопросы культурного обмена, адаптации, благополучия студентов, языковых компетенций и управленческих механизмов интернационализации [1].

При этом сама категория «образовательный туризм» остается неоднозначной. Исследователи подчеркивают, что академический туризм следует рассматривать как подмножество образовательного туризма, тесно связанное с интернационализацией высшего образования и отличающееся специфическими пространственно-временными характеристиками [4]. Российская диссертационная традиция, напротив, чаще акцентирует либо управленческо-экономический аспект, либо педагогическую эффективность образовательных путешествий. В результате научное поле распадается на несколько не поддерживающих друг-друга контуров: сервисный, педагогический, управленческий и международно-маркетинговый.

Такое расхождение особенно заметно, когда речь идет об университетском секторе. Для одних авторов образовательный туризм - это прежде всего экспорт образовательных услуг и инструмент конкурентоспособности университета на мировом рынке [11], для других - форма межкультурной коммуникации и средство формирования профессиональных компетенций [12], для третьих - гибридный продукт, соединяющий образовательную услугу и туристский сервис, который требует специальных механизмов регулирования, проектирования и оценки качества [13]. Между тем современный университет действует сразу во всех трех плоскостях: он продвигает образовательные продукты, организует содержательные маршруты академического опыта и одновременно становится узлом городской или региональной дестинации.

Проблема исследования состоит в том, что даже при значительном массиве работ по международной студенческой мобильности и краткосрочного обучения за рубежом сравнительно мало исследований, в которых международный опыт был бы последовательно сведен с практикой конкретного университета, обладающего многослойной инфраструктурой интернационализации. В этом смысле НИУ ВШЭ представляет особый интерес.

НИУ ВШЭ является релевантным примером по двум причинам. Во-первых, университет обладает масштабной международной архитектурой: на странице International Admissions (Международный прием)

он позиционируется как система из пяти кампусов (Москва, Санкт-Петербург, Нижний Новгород, Пермь, Online Campus), предлагает бакалаврские и магистерские программы, работает со студентами зарубежных стран и имеет международных партнёров [14]. Во-вторых, вуз выстроил не один, а несколько контуров образовательного туризма: семестровое обучение, летние школы, краткосрочное обучение, языковые курсы и стажировки [14; 17; 18; 19; 20]. Отдельное значение имеет и рост интереса иностранных абитуриентов.

Цель настоящего исследования - выявить ключевые международные механизмы развития образовательного туризма в высшей школе и оценить их реализованность в кейсе НИУ ВШЭ. Для достижения цели решались следующие задачи: - обобщить международные результаты исследований по академическому туризму, международной студенческой мобильности и краткосрочного обучения за рубежом; - проанализировать институциональную модель НИУ ВШЭ как экосистему образовательного туризма. Исследовательская гипотеза состоит в том, что устойчивое развитие образовательного туризма в университете обеспечивается не отдельной летней школе или единичного обмена, а платформенной связкой форматов, в которой краткосрочное знакомство с университетом и дестинацией конвертируется в семестровую мобильность, а затем - в долгосрочное обучение и лояльность выпускников.

Методы исследования.

Эмпирической базой кейс-анализа выступили официальные материалы НИУ ВШЭ. В работу были включены данные международного отдела, летних школ, а также новостные материалы по международному приему [14-22]. Такой набор позволяет проследить не только набор программ, но и организационную инфраструктуру, масштаб партнерской сети, количественные показатели приема и типы образовательных продуктов, обращенных к иностранной аудитории.

Результаты исследования.

Первый результат исследования заключается в том, что образовательный туризм следует рассматривать не как «приложение» к международному образованию, а как особую форму организации мобильности, в которой перемещение в пространство другой дестинации выполняет одновременно учебную, коммуникативную, сервисную и символическую функции. Библиометрический обзор показывает, что современное поле международная студенческая мобильность опирается на несколько тематических направлений, среди которых особенно заметны адаптация иностранных студентов, социокультурное и эмоциональное благополучие, языковой фактор и управленческие практики университетов [1].

После 2005 г. исследования мобильности студентов растут ускоренными темпами, а их тематическая структура постепенно смещается от описания самих потоков к анализу опыта студента, механизмов интернационализации и организационных стратегий

университетов [2]. Это особенно важно для темы образовательного туризма: если университет является не только местом получения кредита или диплома, но и организатором комплексного опыта пребывания, то анализ должен охватывать не только учебу, но и среду, логистику, сопровождение и территориальную идентичность.

Авторы, такие как López-Duarte, Maley и Vidal-Suárez показали, что в европейской среде ключевые проблемы международной мобильности концентрируются вокруг возможности трудоустройства, социальной селективности, дисбаланса между кредитной и дипломной мобильности, языковых барьеров и стратегической неясности целей мобильности [3]. Эти выводы важны и для образовательного туризма: любой университет, пытающийся развивать международные программы, должен понимать, зачем он это делает. Если мобильность мыслится исключительно как «витрина» для бренда, без связи с академическими результатами и постдипломной траекторией студента, то образовательный туризм становится коротким событием, а не устойчивым инструментом развития.

Особое место в последние годы занимают краткосрочное обучение за рубежом. Некоторые авторы определяют их как зарубежные образовательные поездки продолжительностью до восьми недель и показывают, что такие форматы играют важную роль в расширении участия студентов за счет меньших временных и финансовых затрат [5]. В их исследовании были выявлены пять ключевых аффективных результатов

краткосрочного образовательного путешествия: восприятие глобальной взаимозависимости, интеркультурные установки, открытость разнообразию и вызову, экологические установки и общая самоэффективность [5]. Это означает, что краткосрочная мобильность не должна оцениваться только по академическим кредитам: ее трансформационный эффект проявляется в ценностях, идентичности и готовности к работе в глобальной среде.

Роль дестинации особенно ярко раскрыта в работе Iskhakova, Bradley и Ott, где через призму теории обучения на основе опыта сопоставлялись краткосрочные программы обучения за рубежом в четырех странах - ОАЭ, России, Вьетнаме и США [7]. Авторы доказали, что значимый опыт зависит не только от содержания занятий, но и от того, как дестинация «работает» в качестве среды обучения: какие маршруты взаимодействия доступны студенту, насколько она позволяет соединить наблюдение, рефлекссию, концептуализацию и практику. Следовательно, образовательный туризм требует от университета не пассивного использования города или региона как фона, а сознательного включения пространства в образовательный дизайн.

Отсюда возникает и туристско-экономическое измерение. На основе рассмотренных публикаций можно выделить пять международных принципов эффективного развития образовательного туризма. Первый - продуктовая многоуровневость: университет не ограничивается одним форматом, а предлагает лестницу от ознакомительного визита к долгосрочному обучению. Второй -

территориальная интеграция: город, кампус, культурные объекты и маршруты становятся частью учебного плана. Третий - сервисная и языковая бесшовность, снижающая барьеры участия. Четвертый - цифровой слой, позволяющий поддерживать связь до, во время и после физического пребывания. Пятый - система измерений, включающая не только академические результаты, но и конверсию, лояльность, повторные посещения и экономические эффекты для дестинации. Именно по этим параметрам далее оценивается кейс НИУ ВШЭ.

Третий и наиболее прикладной результат исследования связан с анализом кейса НИУ ВШЭ. Уже базовые официальные материалы университета показывают, что ВШЭ выстраивает не локальную, а платформенную модель международного присутствия. Страница International Admissions фиксирует пять кампусов, 94 бакалаврские и 182 магистерские

программы, студентов более чем из 100 стран и свыше 250 международных партнеров в 50 странах [14]. Отдельные подразделения ВШЭ курируют студенческую мобильность, образовательные проекты, поддержку международных преподавателей и иностранных студентов, также отвечают за продвижение международных проектов и бренда университета [15]. Таким образом, образовательный туризм встроен не в периферию, а в институциональную структуру международного развития. Для исходящей мобильности университет поддерживает возможности долгосрочной академической мобильности на основе общеуниверситетских соглашений продолжительностью до шести месяцев [19] (в которой на данный момент автор статьи и продолжает обучение). Такая конфигурация означает, что университет строит не один международный продукт, а целый маршрутный конструктор.

Ключевые компоненты образовательного туризма

№	Компонент	Описание	Пример НИУ ВШЭ
1	Многоуровневость	Переход от краткосрочных программ к долгосрочному обучению	Летняя школа → семестр → диплом
2	Интеграция дестинации	Включение городской среды в образовательный процесс	Использование культурных объектов
3	Сервис и языковая доступность	Создание комфортной среды для иностранных студентов	Языковые курсы и сопровождение
4	Цифровая поддержка	Онлайн и гибридные форматы обучения	Программы в период пандемии
5	Система оценки	Оценка академического и экономического эффекта	Рост числа студентов

По итогам приема 2024/25 года НИУ ВШЭ зачислил 2267 иностранных студентов, что на 14% больше предыдущего года [16]. В более раннем материале 2025 г.

университет также сообщал о резком росте числа заявок: более 2600 на бакалавриат и свыше 2400 на магистратуру, причем среди лидирующих стран по заявкам

фигурировали Казахстан, Узбекистан, Беларусь, Пакистан, Нигерия и ряд других стран Азии, Африки и СНГ [22]. Эти данные важны не только как индикатор популярности бренда, но и как признак того, что НИУ ВШЭ

работает с теми регионами мира, где краткосрочные и гибридные маршруты знакомства с университетом особенно значимы из-за высокого уровня неопределенности выбора.

Формы образовательного туризма

Форма	Длительность	Цель	Результат
Летние школы	1–8 недель	Ознакомление	Повышение интереса
Краткосрочные программы	1–2 месяца	Обучение + опыт	Интеркультурные навыки
Семестровая мобильность	3–6 месяцев	Академическое обучение	Получение кредитов
Полное обучение	1–4 года	Получение диплома	Долгосрочный эффект
Стажировки	Разная	Практика	Трудоустройство

Эта конверсионная логика подтверждается и динамикой международного приема. Сопоставление кейса НИУ ВШЭ с международными моделями позволяет выделить четыре очевидных преимущества. Первое - широта портфеля. ВШЭ предлагает иностранному участнику целую траекторию: от подготовительных и языковых форматов к ознакомительной поездке, от летней школы - к семестру обучения, а затем - к дипломной программе. Второе - интеграция места и содержания. Ряд тематических школ организованы так, что культурные объекты и городской ландшафт становятся частью опыта обучения [17; 20]. Третье - развитая партнерская сеть и организационная инфраструктура [14; 15]. Четвертое - цифровая устойчивость: и Летний университет и ознакомительная поездка в период пандемии были переведены в онлайн без полного обнуления международной аудитории [18].

Анализ. Обсуждение результатов позволяет утверждать, что НИУ ВШЭ

демонстрирует переход от «наборов международных программ» к модели университетской платформы образовательного туризма. В международной литературе именно эта логика становится определяющей: выигрывают не те университеты, у которых есть одна яркая летняя школа, а те, кто способен связать краткосрочный опыт, семестровую мобильность, полное обучение, цифровое сопровождение и дальнейшую лояльность в единую траекторию [6-10]. Кейс ВШЭ показывает, что подобная архитектура возможна и в российском контексте.

С теоретической точки зрения это означает необходимость пересмотра привычного разделения между «академической мобильностью» и «образовательным туризмом». Первая категория акцентирует институциональные и учебные рамки, вторая - сервисную и территориальную компоненту. Но в реальности успешная международная программа университета существует только на пересечении этих логик.

Для университетов России и Центральной Азии кейс ВШЭ показывает, что образовательный туризм может развиваться не вопреки академической серьезности, а через нее. Сильный университетский бренд, содержательные программы, англоязычные и русскоязычные треки, многоуровневая мобильность и городская среда способны образовать конкурентоспособный международный продукт. В условиях, когда глобальный рынок мобильности становится более чувствительным к стоимости, визовым режимам, геополитике и качеству сервиса [1; 3], именно гибкие, многоступенчатые и территориально внятные модели будут определять новые центры притяжения.

Заключение. Проведенное исследование позволяет сформулировать несколько итоговых выводов. Во-первых, международная научная повестка убедительно показывает, что образовательный туризм в высшей школе является быстро растущей и теоретически зрелой областью, пересекающейся с интернационализацией образования, студенческой мобильностью, туризмом и городской экономикой [1; 2; 4; 9].

Во-вторых, современная трактовка образовательного туризма должна учитывать его двойственную природу: это одновременно образовательная услуга, туристский продукт, межкультурная коммуникация и механизм позиционирования университета [11-13].

В-третьих, международный опыт показывает, что наиболее перспективным сегментом выступают краткосрочные форматы -

краткосрочные программы обучения за рубежом, летние школы и учебные поездки, поскольку они обладают относительно низким порогом входа, дают выраженный аффективный и интеркультурный эффект и могут выполнять роль входной ступени в долгосрочную мобильность [5-8]. Однако их результативность зависит от качества программ и степени включенности дестинации в учебный сценарий [7; 8].

В-четвертых, исследования дестинационного влияния иностранных студентов доказывают, что образовательный туризм производит не только академические, но и экономические эффекты для принимающей территории, а потому требует более тесной координации между университетом и внешней городской средой [9; 10].

В-пятых, кейс НИУ ВШЭ подтверждает состоятельность платформенной модели образовательного туризма. Университет выстроил широкий портфель международных и неформальных форматов, использует многокампусную структуру, интегрирует обучение на местах в краткосрочные программы, развивает обмен и стажировки, а также демонстрирует работающую конверсионную связку между ознакомительными форматами и обучением [14-21].

Тем самым образовательный туризм может стать для НИУ ВШЭ не только инструментом международного набора, но и одним из базовых механизмов трансляции академического бренда России на глобальном рынке высшего образования.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Hernández-Torrano D., Hajar A., Yessenbekova K. Mapping research on International Student Mobilities in higher education: Achievements and the agenda ahead // International Journal of Educational Research. 2024. Vol. 128. Art. 102482. DOI: 10.1016/j.ijer.2024.102482.
2. Gümüş S., Gök E., Esen M. A review of research on international student mobility: Science mapping the existing knowledge base // Journal of Studies in International Education. 2020. Vol. 24, No. 5. P. 495-517. DOI: 10.1177/1028315319893651.
3. López-Duarte C., Maley J.F., Vidal-Suárez M.M. Main challenges to international student mobility in the European arena // Scientometrics. 2021. Vol. 126, No. 11. P. 8957-8980. DOI: 10.1007/s11192-021-04155-y.
4. Amaro D., Caldeira A.M., Seabra C. Exploring Higher Education Mobility through the Lens of Academic Tourism: Portugal as a Study Case // Sustainability. 2024. Vol. 16, No. 4. Art. 1359. DOI: 10.3390/su16041359.
5. Dou X. (K.), Fan A., Cai L.A. Affective learning in short-term educational travel abroad: An exploratory mixed-method study // Tourism Management. 2023. Vol. 94. Art. 104649. DOI: 10.1016/j.tourman.2022.104649.
6. Bradly A., Iskhakova M. Systematic review of short-term study abroad outcomes and an agenda for future research // Journal of International Education in Business. 2023. Vol. 16, No. 1. P. 70-90. DOI: 10.1108/JIEB-02-2022-0012.
7. Iskhakova M., Bradly A., Ott D.L. Meaningful short-term study abroad experiences: the role of destination in international educational tourism // Journal of Teaching in Travel and Tourism. 2023. Vol. 23, No. 4. P. 400-424. DOI: 10.1080/15313220.2023.2223029.
8. Bradly A., Iskhakova M., Ott D.L. Designing Meaningful Short-Term Study Abroad (STSA) International Business Programs // Journal of Teaching in International Business. 2025. Vol. 36, No. 1. P. 5-32. DOI: 10.1080/08975930.2025.2476675.
9. Luo Y. International student mobility and its broad impact on destination countries: A review and agenda for future research // Industry and Higher Education. 2023. Vol. 37, No. 5. P. 701-715. DOI: 10.1177/09504222221150766.
10. Mendoza-Jiménez J., García-Rodríguez F.J., García-González C.G. International Student Mobility and Its Impact on Destination Countries // Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences. 2025. DOI: 10.1007/s40647-025-00450-7.
11. Погодина В.Л. Образовательный туризм и его роль в формировании профессиональной компетентности учителей географии: дис. ... д-ра пед. наук. Санкт-Петербург, 2009. 495 с.
12. HSE University. International Admissions. URL: <https://admissions.hse.ru/en/> (дата обращения: 12.03.2026).
13. HSE University. HSE International Outreach. URL: <https://international.hse.ru/en/> (дата обращения: 12.03.2026).
14. HSE University. Growing Interest among Foreign Citizens in Studying at HSE University: Results of 2024/25 Admissions and Launch of New Campaign. 31.10.2024. URL: <https://www.hse.ru/> (дата обращения: 12.03.2026).

B.B.Baxodirov , X.Sh.Zokirov

Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti Samarqand Filliali, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Baxodirov Bunyod BaxtiyorovichToshkent Axborot Texnologiyalari
Universiteti Samarqand Filliali
Gumanitar va ijtimoiy fanlar kafedrasida
assistenti

Tel: +998995904242

Email: bunyodxon701@gmail.com**Zokirov Xojimhammad Shokirovich**Toshkent Axborot Texnologiyalari
universiteti Samarqand Filliali
Raqamli Iqtisodiyot yo'nalishi 4-kurs
talabasiEmail: hjizokirov2@gmail.com

Tel: +998 91 525 88 40

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.**Publisher's Note:** HCSD stays neutral
with regard to jurisdictional claims in
published maps and institutional
affiliations.**Copyright:** Journal Human capital and
social development © 2 by Samarkand
State University is licensed
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli marketingning zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni va uning brendga nisbatan xaridorlar sadoqatini shakllantirishdagi ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning tezkor rivojlanishi marketing faoliyatining an'anaviy shakllarini tubdan o'zgartirib, kompaniyalar uchun iste'molchilar bilan bevosita, interaktiv va individual yondashuv asosida muloqot qilish imkoniyatini yaratdi. Shu nuqtai nazardan, maqolada raqamli marketing vositalari ijtimoiy tarmoqlar, qidiruv tizimlari optimizatsiyasi (SEO), elektron pochta marketingi, kontent marketingi hamda mobil ilovalar orqali amalga oshiriladigan strategiyalar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: raqamli marketing, brend, xaridorlar sadoqati, iste'molchi xulq-atvori, ijtimoiy tarmoqlar, kontent marketing, SEO, shaxsiylashtirilgan reklama, mijoz tajribasi, raqamli platformalar.

ЦИФРОВОЙ МАРКЕТИНГ И ЛОЯЛЬНОСТЬ ПОКУПАТЕЛЕЙ К БРЕНДУ

Аннотация: В данной статье представлен углубленный анализ роли цифрового маркетинга в современной экономике и его влияния на формирование лояльности клиентов к бренду. Быстрое развитие цифровых технологий коренным образом изменило традиционные формы маркетинговой деятельности, создав для компаний возможность общаться с потребителями напрямую, интерактивно и на персонализированной основе. В этом контексте в статье анализируются стратегии, реализуемые с помощью инструментов цифрового маркетинга, таких как социальные сети, поисковая оптимизация (SEO), email-маркетинг, контент-маркетинг и мобильные приложения.

Ключевые слова: цифровой маркетинг, бренд, лояльность клиентов, поведение потребителей, социальные сети, контент-маркетинг, SEO, персонализированная реклама, клиентский опыт, цифровые платформы.

DIGITAL MARKETING AND CUSTOMER BRAND LOYALTY

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the role of digital marketing in the modern economy and its impact on building customer loyalty to a brand. The rapid development of digital technologies has fundamentally changed traditional forms of marketing activities, creating an opportunity for companies to communicate with consumers directly, interactively and on a personalized basis. In this context, the article analyzes strategies implemented through digital marketing tools such as social media, search engine optimization (SEO), email marketing, content marketing and mobile applications.

Keywords: digital marketing, brand, customer loyalty, consumer behavior, social media, content marketing, SEO, personalized advertising, customer experience, digital platforms.

Kirish.

Bugungi globallashuv jarayonlari va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiyotning barcha sohalarida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, marketing sohasida raqamli muhitning kengayishi kompaniyalar va iste'molchilar o'rtasidagi munosabatlarni butunlay yangi bosqichga olib chiqdi. An'anaviy marketing yondashuvlari o'z o'rnini internet platformalari, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va sun'iy intellektga asoslangan tizimlar orqali amalga oshiriladigan raqamli marketing strategiyalariga bo'shatib bermoqda. Ushbu jarayon nafaqat mahsulot va xizmatlarni targ'ib qilish usullarini o'zgartirmoqda, balki iste'molchilarning brendga bo'lgan munosabati, ishonchi va sadoqatini shakllantirish mexanizmlariga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Raqamli marketing zamonaviy biznes strategiyalarining ajralmas qismiga aylanib, kompaniyalarga global auditoriyaga tezkor va samarali chiqish imkonini bermoqda. Internet tarmoqlari orqali amalga oshiriladigan reklama, kontent marketing, influencer marketing hamda target reklama tizimlari iste'molchilarning ehtiyojlari va xulq-atvorini chuqur tahlil qilish asosida ishlab chiqiladi. Bu esa brendlar uchun mijozlar bilan individual va interaktiv aloqa o'rnatish imkoniyatini kengaytiradi. Natijada, iste'molchilar o'zlariga moslashtirilgan takliflar va xizmatlar orqali brendga nisbatan ijobiy munosabat va sadoqatni shakllantira boshlaydilar.

Brendga sadoqat (brand loyalty) zamonaviy marketing nazariyasida eng muhim tushunchalardan biri hisoblanadi. U iste'molchining ma'lum bir brend mahsulotini takroran xarid qilishga bo'lgan moyilligi, raqobatchi brendlarga

nisbatan barqaror afzalligi hamda hissiy bog'liqligi bilan ifodalanadi. Raqamli marketing esa ushbu sadoqatni shakllantirish va mustahkamlashda asosiy vosita sifatida maydonga chiqmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda faol kommunikatsiya, foydalanuvchi sharhlari, onlayn reytinglar va personalizatsiyalashgan reklama kampaniyalari iste'molchining brendga bo'lgan ishonchini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

Shuningdek, raqamli marketingning tezkorligi va interaktivligi iste'molchilarning fikr-mulohazalarini real vaqt rejimida o'rganish imkonini beradi. Bu esa kompaniyalarga o'z strategiyalarini doimiy ravishda takomillashtirish, mijoz ehtiyojlariga moslashish va raqobatbardosh ustunlikni saqlab qolish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, raqamli platformalarda yuzaga keladigan shaffoflik brend va iste'molchi o'rtasidagi ishonchni yanada mustahkamlaydi.

Mazkur maqolada raqamli marketingning brendga xaridorlar sadoqatini shakllantirishdagi o'rni, uning asosiy mexanizmlari hamda zamonaviy biznes muhitidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli marketing strategiyalarining iste'molchi xulq-atvoriga ta'siri va brendga nisbatan uzoq muddatli sadoqatni shakllantirishdagi roli ilmiy jihatdan yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili.

So'nggi yillarda raqamli marketing va iste'molchilarning brendga sadoqati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ko'plab mahalliy va xalqaro tadqiqotlarda chuqur o'rganilmoqda. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalish marketing fanining eng tez rivojlanayotgan sohalaridan biri bo'lib, u an'anaviy marketing yondashuvlaridan farqli

ravishda raqamli platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va ma'lumotlarga asoslangan strategiyalar bilan shakllanmoqda.

Xorijiy olimlardan P. Kotler va K. Keller marketingning zamonaviy konsepsiyasida raqamli texnologiyalar iste'molchi bilan brend o'rtasidagi aloqani kuchaytiruvchi asosiy omil ekanini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, raqamli marketing nafaqat mahsulotni targ'ib qilish, balki iste'molchi bilan ikki tomonlama kommunikatsiya o'rnatish imkonini ham beradi. Bu esa brendga nisbatan ishonch va sadoqatning shakllanishida muhim rol o'ynaydi.

D. Chaffey va F. Ellis-Chadwick raqamli marketingni internet, mobil qurilmalar va ijtimoiy media orqali amalga oshiriladigan interaktiv marketing faoliyati sifatida izohlaydi. Ular raqamli marketingning asosiy ustunligi sifatida real vaqt rejimida mijoz bilan muloqot qilish va uning xulq-atvorini tahlil qilish imkoniyatini ko'rsatadi. Bu esa kompaniyalarga shaxsiylashtirilgan takliflar yaratish orqali mijoz sadoqatini oshirish imkonini beradi.

Brend sadoqati (brand loyalty) tushunchasi esa D. Aaker va J. Keller ishlarida chuqur yoritilgan. Aaker brend sadoqatini iste'molchining ma'lum bir brendni qayta-qayta xarid qilishga moyilligi sifatida belgilaydi. Uning fikricha, kuchli brendlar faqat sifat bilan emas, balki hissiy bog'liqlik orqali ham shakllanadi. Keller esa "Customer-Based Brand Equity" modelida brend sadoqatini iste'molchi ongida shakllangan ijobiy assotsiatsiyalar natijasi sifatida ko'rsatadi.

So'nggi tadqiqotlarda S. Kapferer va D. L. Rogers raqamli muhitda brend sadoqati an'anaviy modeldan farqli ravishda tez o'zgaruvchan ekanini ta'kidlaydi. Ularning fikricha, ijtimoiy tarmoqlardagi fikr-mulohazalar,

influencer marketing va foydalanuvchi yaratgan kontent (UGC) brendga bo'lgan ishonchni tez shakllantirishi yoki aksincha susaytirishi mumkin.

Mahalliy tadqiqotchilar ham ushbu yo'nalishda muhim ilmiy ishlar olib bormoqda. O'zbekistonlik olimlar marketing strategiyalarini raqamlashtirish jarayonida iste'molchi xulq-atvorining o'zgarishini o'rganib, raqamli reklama, SEO, SMM va mobil marketingning brend sadoqatiga ta'sirini tahlil qilgan. Ularning tadqiqotlarida asosiy e'tibor yosh iste'molchilar segmentiga qaratilib, aynan shu guruh raqamli platformalarda faol bo'lgani sababli brendga sadoqat shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynashi qayd etilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli marketingning asosiy kuchi uning interaktivligi va o'lchab bo'lish imkoniyatidadir. An'anaviy marketingdan farqli ravishda, raqamli platformalarda har bir klik, ko'rish yoki xarid real vaqt rejimida tahlil qilinadi. Bu esa kompaniyalarga mijoz ehtiyojlarini aniqroq tushunish va brend sadoqatini oshirish strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili raqamli marketing va brend sadoqati o'rtasida kuchli va o'zaro bog'liq munosabat mavjudligini tasdiqlaydi. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan birga, brend sadoqatini shakllantirish jarayoni ham murakkablashib, ko'p omilli tizimga aylanib bormoqda.

Metodologiya.

Ushbu tadqiqotda "raqamli marketing va brendga xaridorlarning sadoqati" o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganish maqsad qilingan bo'lib, metodologik jihatdan aralash yondashuv (mixed methods) qo'llanildi. Ushbu yondashuv tanlanishining asosiy sababi

shundaki, raqamli marketingning iste'molchilar xulq-atvoriga ta'sirini faqat miqdoriy ko'rsatkichlar bilan emas, balki sifat jihatdan ham chuqur tahlil qilish zarur hisoblanadi. Shu bois tadqiqotda ham statistik tahlil, ham respondentlarning fikr va tajribalarini o'rganish usullari birgalikda qo'llanildi.

Tadqiqot dizayni deskriptiv va analitik ko'rinishda ishlab chiqildi. Deskriptiv qismda raqamli marketing vositalarining amaldagi holati, ya'ni ijtimoiy tarmoqlar, influencer marketing, elektron pochta orqali marketing, kontent marketing va SEO kabi yo'nalishlardan foydalanish darajasi o'rganildi. Analitik qism esa ushbu marketing vositalarining brendga sadoqat shakllanishiga qay darajada ta'sir ko'rsatishini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot kesimiy (cross-sectional) xarakterga ega bo'lib, ma'lumotlar bir vaqtning o'zida yig'ildi va tahlil qilindi.

Tadqiqot obyekti sifatida onlayn xarid qiluvchi iste'molchilar tanlab olindi. Ular turli yosh, jins va ijtimoiy guruhlariga mansub bo'lib, raqamli platformalardan faol foydalanadigan shaxslar hisoblanadi. Tanlanma hajmi 200 nafar respondentni tashkil etdi va ular oddiy tasodifiy hamda maqsadli tanlash usullari orqali jalb qilindi. Maqsadli tanlash mezoni sifatida respondentning kamida bir marta onlayn xarid qilgan bo'lishi belgilandi.

Ma'lumotlarni yig'ish jarayonida asosiy usul sifatida so'rovnoma qo'llanildi. So'rovnoma Google Forms platformasi orqali elektron shaklda tarqatildi va 5 ballik Likert shkalasiga asoslangan savollardan iborat bo'ldi. Unda raqamli marketingga e'tibor darajasi, brendga ishonch, takroriy xarid qilish xulqi, brendni boshqalarga tavsiya qilish va reklama kontentining ta'siri kabi indikatorlar o'rganildi. Bundan tashqari,

10 nafar respondent bilan yarim strukturali intervyu o'tkazilib, iste'molchilarning brendga sadoqatni shakllantirishdagi hissiy va psixologik omillari chuqurroq tahlil qilindi. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlardagi brend sahifalari kuzatuv asosida o'rganilib, foydalanuvchilarning faolligi va interaktivligi baholandi.

Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilishda deskriptiv statistika, korrelatsion tahlil va regressiya tahlili usullaridan foydalanildi. Deskriptiv tahlil orqali o'rtacha qiymatlar va foiz ko'rsatkichlari aniqlandi. Korrelatsion tahlil yordamida raqamli marketing omillari va brend sadoqati o'rtasidagi bog'liqlik darajasi o'rganildi. Regressiya tahlili esa raqamli marketingning qaysi elementlari sadoqatga ko'proq ta'sir qilishini aniqlash imkonini berdi. Ma'lumotlar SPSS va Excel dasturlari yordamida qayta ishlandi.

Tadqiqot instrumentlarining ishonchliligi Cronbach's Alpha koeffitsienti orqali tekshirildi va natijalar yetarli darajada ishonchli ekanligini ko'rsatdi. Shuningdek, validlikni ta'minlash maqsadida ekspertlar tomonidan so'rovnoma savollari tahlil qilindi va tegishli tuzatishlar kiritildi.

Natijalar va muhokama.

Ushbu tadqiqot natijalari raqamli marketing strategiyalarining brendga nisbatan xaridorlar sadoqatini shakllantirishda muhim va bevosita ta'sirga ega ekanligini ko'rsatdi. Olingan ma'lumotlar tahlili shuni tasdiqladiki, raqamli marketing vositalaridan samarali foydalanish iste'molchilarning brend bilan aloqasini kuchaytiradi, ularning ishonchini oshiradi hamda qayta xarid qilish xulqini shakllantiradi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar orqali olib boriladigan marketing faoliyati mijozlarning brendga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada

oshirishi aniqlandi. Vizual va interaktiv kontentlar iste'molchilarda tezkor emotsional javob uyg'otib, brendni eslab qolish darajasini kuchaytiradi.

Tadqiqot davomida shuningdek, email marketing va shaxsiylashtirilgan reklama (personalized advertising) mijozlar sadoqatini mustahkamlashda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Bunday yondashuvlar iste'molchilarda o'ziga xos e'tibor qaratilayotganlik hissini shakllantiradi va bu esa brendga nisbatan ijobiy munosabatni kuchaytiradi. Bundan tashqari, influencer marketing ham iste'molchilarning qaror qabul qilish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatishi

kuzatildi, chunki mashhur shaxslarning tavsiyalari ishonch omilini oshiradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, xaridorlar sadoqatiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar sifatida brend bilan doimiy muloqot, kontent sifatining yuqoriligi, foydalanuvchi tajribasining qulayligi hamda ijtimoiy isbot (reytinglar, sharhlar) muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, onlayn sharhlar va reyting tizimlari yangi mijozlarning xarid qaroriga kuchli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Bu holat raqamli muhitda ishonchni shakllantirishda ijtimoiy dalillarning o'zni yuqori ekanligini ko'rsatadi.

1-rasm. Raqamli marketing va brendga xaridorlarning sadoqati

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, raqamli marketing orqali shakllanadigan sadoqat ikki asosiy ko'rinishga ega: xulqiy sadoqat va emotsional sadoqat. Xulqiy sadoqat

mijozning takroriy xarid qilish odati bilan ifodalansa, emotsional sadoqat brendga nisbatan hissiy bog'liqlik va ishonch orqali shakllanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, faqat chegirmalar va

qisqa muddatli aksiyalar asosida shakllangan sadoqat barqaror emas, aksincha vaqtinchalik xarakterga ega bo'ladi. Uzoq muddatli sadoqat esa sifatli kontent, brend hikoyasi va mijoz bilan doimiy interaktiv aloqa orqali yuzaga keladi.

Shuningdek, raqamli marketingning asosiy afzalliklaridan biri uning moslashuvchanligi va tezkor tahlil qilish imkoniyatidir. Brendlar mijozlar xulqini real vaqt rejimida o'rganib, marketing strategiyalarini tezda o'zgartira oladi. Biroq tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlangan, jumladan, reklama ortiqchaligi iste'molchilarda charchoq va salbiy munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli marketing strategiyalarida muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari raqamli marketing zamonaviy biznes muhitida brend sadoqatini shakllantirishning eng muhim vositalaridan biri ekanligini tasdiqlaydi. Samarali raqamli marketing strategiyalari nafaqat yangi mijozlarni jalb qiladi, balki mavjud mijozlarni saqlab qolish va ularni brendning faol tarafdoriga aylantirish imkonini ham beradi.

Xulosa.

Raqamli marketing bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonida biznes rivojlanishining eng muhim strategik yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar, elektron tijorat platformalari va sun'iy intellektga asoslangan marketing vositalarining keng qo'llanilishi brendlar uchun iste'molchilar bilan bevosita va samarali muloqot qilish imkoniyatini yaratdi. Natijada, an'anaviy marketing usullariga nisbatan raqamli marketing nafaqat keng auditoriyani qamrab olish, balki mijozlarning xatti-harakatlarini chuqur

tahlil qilish va ularga moslashtirilgan takliflar berish imkonini ham bermoqda.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli marketing strategiyalarining samarali qo'llanilishi brendga nisbatan xaridorlarning sadoqatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mijozlar bilan doimiy interaktiv aloqa o'rnatish, shaxsiylashtirilgan kontent taqdim etish, tezkor javob berish tizimlarini joriy etish hamda ijtimoiy tarmoqlarda faol brend imijini shakllantirish iste'molchilarning ishonchini oshiradi. Ishonch esa o'z navbatida uzoq muddatli sadoqatning asosiy omiliga aylanadi.

Shuningdek, raqamli marketingning tahliliy imkoniyatlari — big data va analitik platformalar orqali mijozlar ehtiyojlarini oldindan prognoz qilish, ularning xarid qilish odatlarini o'rganish va segmentatsiya qilish brendlarga aniq yo'naltirilgan strategiyalar ishlab chiqishga yordam beradi. Bu esa mijozlar qoniqishini oshiradi va ularning brendga qayta murojaat qilish ehtimolini kuchaytiradi. Ayniqsa, raqobat kuchli bo'lgan bozorlarda mijoz sadoqatini shakllantirish kompaniyaning barqaror rivojlanishi uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli marketing nafaqat mahsulot yoki xizmatni targ'ib qilish vositasi, balki brend va iste'molchi o'rtasida uzoq muddatli, ishonchli va emotsional bog'liqlikni yaratadigan strategik instrumentdir. Xaridorlarning sadoqatini ta'minlash esa faqat sifatli mahsulot bilan emas, balki to'g'ri yo'lga qo'yilgan raqamli marketing strategiyalari orqali ham shakllanadi. Kelgusida sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan marketing tizimlari va personalizatsiya texnologiyalarining yanada rivojlanishi ushbu jarayonni yangi bosqichga olib chiqishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev, "Oliy Majlisga Murojaatnoma," Tashkent, 2025.
2. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi, *Raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratni rivojlantirish strategiyasi*, Tashkent, 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, *Raqamli iqtisodiyot ko'rsatkichlari to'plami*, Tashkent, 2024.
4. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali, "Raqamli marketingning iste'molchi xulqiga ta'siri," Tashkent, 2023.
5. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, *Marketing asoslari (o'quv qo'llanma)*, Tashkent, 2022.
6. O'zbekiston Milliy universiteti, "Brend sodiqligini shakllantirish omillari," ilmiy maqolalar to'plami, Tashkent, 2023.
7. S. R. Abdullayev, *Marketing strategiyalari*, Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2021.
8. D. A. Yuldasheva, "Raqamli marketing vositalarining samaradorligi," *Iqtisodiyot va ta'lim*, no. 4, 2022.
9. A. K. Karimov, *Elektron tijorat va raqamli marketing*, Tashkent: Iqtisodmoliya, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi, *Raqamli transformatsiya bo'yicha hisobot*, Tashkent, 2023.
11. Sh. M. Rahmonova, "Iste'molchilarning brendga sodiqligi tahlili," *Ilm-fan va jamiyat*, 2024.
12. T. A. Xo'jayev, *Marketing kommunikatsiyalari*, Tashkent: O'qituvchi, 2021.
13. O'zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi, *Biznes va raqamli marketing tendensiyalari*, Tashkent, 2023.
14. N. B. Qodirova, "SMM va brendga sodiqlikni shakllantirish," *Marketing rivoji jurnali*, 2023.
15. O'zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi, *Raqamli media va iste'molchi xulqi*, Tashkent, 2022.
16. Iskhakova M., Bradley A., Ott D.L. Meaningful short-term study abroad experiences: the role of destination in international educational tourism // *Journal of Teaching in Travel and Tourism*. 2023. Vol. 23, No. 4. P. 400-424. DOI: 10.1080/15313220.2023.2223029
17. Luo Y. International student mobility and its broad impact on destination countries: A review and agenda for future research // *Industry and Higher Education*. 2023. Vol. 37, No. 5. P. 701-715. DOI: 10.1177/09504222221150766.

XIZMATLAR SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI AHOLI FAROVONLIGINI TA'MINLASH IMKONIYATLARI

Z.K.Raximov

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti, Samarqand, O'zbekiston.

OPEN ACCESS

HCSD

Correspondence

Raximov Zafar Komilovich

Samarqand iqtisodiyot va serves instituti
"Raqamli iqtisodiyot" kafedrası DSc
mustaqil izlanuvchisi.

Email: r.zafar@list.ru

Tel: +99890 657 89 48

Received: 16 March 2026

Revised: 23 March 2026

Accepted: 12 April 2026

Published: 30 April 2026

Funding source for publication:
Samarkand State University.

Publisher's Note: HCSD stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: Journal Human capital and social development © 2 by Samarkand State University is licensed <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Annotatsiya: Maqolada xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali aholi farovonligini ta'minlash imkoniyatlari haqida nazariy hamda amaliy yondashuvlar yoritib berilgan. Ma'lumotlar muallifning kuzatuvlari va adabiyotlar tahlili asosida tuzildi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, aholi farovonligi, qishloq joylarda xizmatlar sohasi, metodologiya, globallashuv, strategiya, inson salohiyati, islohot, kambag'allikni qisqartirish, yoshlarga oid davlat siyosati, barqaror iqtisodiy o'sish, texnologiya, innovatsiyalar.

ВОЗМОЖНОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЛАГОПОЛУЧИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОСРЕДСТВОМ ПРИМЕНЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СЕКТОРЕ УСЛУГ.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические подходы к возможностям обеспечения благосостояния населения посредством применения цифровых технологий в сфере услуг. Информация основана на наблюдениях автора и анализе литературы.

Ключевые слова: Социально-экономическая политика, благосостояние населения, сфера услуг в сельской местности, методология, глобализация, стратегия, человеческий потенциал, реформы, сокращение бедности, государственная молодежная политика, устойчивый экономический рост, технологии, инновации.

OPPORTUNITIES TO ENSURING POPULATION WELL-BEING THROUGH THE APPLICATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE SERVICES SECTOR

Annotation: The article discusses theoretical and practical approaches to the possibilities of ensuring the well-being of the population through the use of digital technologies in the service sector. The information is based on the author's observations and literature analysis.

Keywords: Socio-economic policy, welfare of the population, rural services, methodology, globalization, strategy, human potential, reforms, poverty reduction, state youth policy, sustainable economic growth, technology, innovation.

Kirish

Hozirgi davrda jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlari jadal sur'atlarda rivojlanib, barcha sohalarga, ayniqsa xizmatlar sektoriga chuqur kirib bormoqda. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va aholining turmush darajasini yuksaltirish imkoniyatlari kengaymoqda. Shu nuqtai nazardan, xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llash masalasi bugungi kunning dolzarb ilmiy-amaliy muammolaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy iqtisodiy tizimda xizmatlar sohasi yetakchi o'rinlardan birini egallab, yalpi ichki mahsulotning muhim qismini tashkil etadi. Ushbu sohada raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi nafaqat xizmat ko'rsatish jarayonlarini tezlashtiradi, balki ularning sifatini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va aholiga qulaylik yaratish imkonini beradi. Ayniqsa, elektron tijorat, raqamli bank xizmatlari, onlayn ta'lim, telemeditsina kabi yo'nalishlarning rivojlanishi xizmatlar sektorini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda mamlakatda xizmatlar sohasining ulushi ortib borayotgan bo'lsa-da, raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi hududlar kesimida bir xil emas. Ayniqsa, qishloq joylarda raqamli infratuzilmaning yetarli rivojlanmaganligi xizmatlar sohasining samaradorligini cheklamoqda. Bu esa aholining sifatli xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kamaytiradi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish mumkin.

Masalan, masofaviy xizmatlar orqali chekka hududlarda yashovchi aholi ham bank, ta'lim va tibbiyot xizmatlaridan foydalanish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa nafaqat vaqt va mablag'ni tejaydi, balki aholining umumiy farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda davlat tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi tomonidan ilgari surilgan raqamlashtirish siyosati doirasida xizmatlar sohasida zamonaviy texnologiyalarni keng joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu esa xizmatlar sektorining samaradorligini oshirish va aholiga ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Adabiyotlar tahlili

Iqtisodiy adabiyotlarda bir guruh olimlar xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali aholi farovonligini ta'minlash imkoniyatlari mavzusi doirasida o'z ilmiy qarashlarini bayon qilishgan, bularga: F.Kotler, G.Armsrong, Dj.Sonders, V.Vong, M.Mak-Donald, E.Peyn, O.Y.Goyxman, A.Paul, Samuelson, D.William Nordhaus, McConnell, N.Gregory Mankiw, Y.A.Abdullyaev, M.M.Muxammedov, M.Q.Pardayev, Q.D.Mirzayev, L.I.Galiyaxmetova, Y.N.Yeremina, F.U.Tursunov va boshqalarning ilmiy izlanishlarida atroflicha yoritib berilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida induktsiya va deduktsiya, ilmiy abstraktlash, tizimli va qiyosiy tahlil, monografik hamda ekspert baholash usullaridan foydalanilgan. Ushbu xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali aholi farovonligini ta'minlash imkoniyatlarining mohiyati, tavsifi va

tasniflanishining nazariy jihatlarini yoritib berishga yordam beradi.

Tahlil va natijalar

Olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va mavjud statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish mamlakat iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biriga aylanib bormoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida olib borilgan kuzatishlar xizmatlar sektorining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ortib borayotganini tasdiqlaydi. Bu o'sish bevosita raqamli texnologiyalarni amaliyotga keng tatbiq etish, xizmatlar ko'rsatish jarayonlarini avtomatlashtirish hamda yangi innovatsion xizmat turlarining paydo bo'lishi bilan bog'liqdir.

Raqamli texnologiyalar xizmatlar samaradorligini oshirishda tub burilish yasayotgan omil sifatida namoyon bo'lmoqda. An'anaviy xizmat ko'rsatish tizimlarida vaqt va resurslar ko'p sarflangan bo'lsa, raqamli platformalar orqali ushbu jarayonlar sezilarli darajada soddalashdi. Ayniqsa, bank-moliya tizimida mobil ilovalar va onlayn xizmatlarning joriy etilishi natijasida aholiga xizmat ko'rsatish tezligi oshib, operatsion xarajatlar kamaydi va xizmatlardan foydalanish imkoniyati kengaydi. Shu bilan birga, elektron tijoratning rivojlanishi kichik biznes subyektlariga o'z mahsulot va xizmatlarini kengroq bozorlarda taklif etish imkonini yaratdi, bu esa ularning daromadlarini oshirishga xizmat qilmoqda.

Raqamli texnologiyalar nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki

xizmatlar ko'rsatish tizimida shaffoflikni ta'minlashga ham xizmat qiladi. Elektron to'lov tizimlari, raqamli hisob-kitob va monitoring mexanizmlarining joriy etilishi orqali noqonuniy operatsiyalarni kamaytirish, moliyaviy oqimlarni nazorat qilish va korrupsion holatlarning oldini olish imkoniyati kengaymoqda. Bu esa umumiy iqtisodiy muhitning sog'lomlashishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Aholi farovonligi nuqtai nazaridan qaralganda, raqamli texnologiyalar xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini tubdan kengaytirmoqda. Avval ma'lum hududlarda mavjud bo'lmagan yoki yetib borish qiyin bo'lgan xizmatlar endilikda masofadan turib amalga oshirilmoqda. Bu, ayniqsa, chekka hududlarda yashovchi aholi uchun katta qulaylik yaratadi. Transport va vaqt xarajatlarining kamayishi, xizmatlarga tezkor kirish imkoniyati aholining kundalik hayotini yengillashtirib, turmush sifatini oshirmoqda. Shu bilan birga, raqamli xizmatlar orqali aholining moliyaviy va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish darajasi ortib, umumiy farovonlik ko'rsatkichlari yaxshilanmoqda.

Shu bilan birga 2021-2025 yillarda raqamlashtirish va raqamli xizmatlardan foydalanish ko'rsatkichlarini aniq tahlil qilishni maqsadga muvofiq bo'ladi deb topdik (1-jadval).

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2025 yilda 2021 yilga nisbatan internet foydalanuvchilari ulushi 17,6 martaga yetib, 123,0 foizni tashkil qilgan. 2025 yilda 2021 yilga nisbatan raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar soni 8,8 mln. kishiga yetib, 132,2 foizni tashkil qilgan.

2021-2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida raqamli xizmatlardan foydalanish holati tahlili

t/r	Ko'rsatkichlar	Yillar					2025 yilda 2021 yilga nisbatan	
		2021	2022	2023	2024	2025	+;-	%
1.	Internet foydalanuvchilari ulushi (%)	76,6	83,9	89,0	93,3	94,2	17,6	123,0
2.	Raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar (mln., baholash)	27,3	30,1	32,0	35,7	36,1	8,8	132,2
3.	Davlat xizmatlari (mln. foydalanuvchi)	3,2	5,1	7,4	9,8	12,3	9,1	3,8 marta
4.	Xususiy sektor xizmatlari (mln. foydalanuvchi)	12,6	16,1	20,2	24,2	28,4	15,8	2,3 marta

2025 yilda 2021 yilga nisbatan davlat xizmatlaridan foydalanuvchilari soni 9,1 mln. kishiga yetib, 3,8 marta o'sish kuzatilgan. 2025 yilda 2021 yilga nisbatan xususiy sektor xizmatlaridan foydalanuvchilari soni 15,8 mln. kishiga yetib, 2,3 marta o'sish kuzatilgan. Shunday ekan, mamlakatimizda raqamlashtirish bo'yicha qabul qilingan farmonlar va qarorlar natijasida ko'pgina an'anaviy xizmat ko'rsatish jarayonlari raqamlashtirilgan deb xulosa qilish mumkin.

Raqamlashtirish jarayoni bandlik masalasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi texnologiyalar asosida tashkil etilgan xizmat turlari – onlayn savdo, IT xizmatlari, logistika, raqamli marketing va boshqa yo'nalishlar – yangi ish o'rinlarini yaratmoqda. Bu esa, o'z navbatida, aholining daromad manbalarini ko'paytirib, iqtisodiy faollikni oshirmoqda. Shu bilan birga, onlayn ta'lim tizimlarining rivojlanishi aholining bilim va ko'nikmalarini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa inson kapitalining rivojlanishiga, demakki,

iqtisodiyotning uzoq muddatli o'sishiga zamin yaratadi.

Shunga qaramay, olib borilgan tahlillar raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonida hududlar o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjudligini ham ko'rsatmoqda. Shahar hududlarida raqamli infratuzilma, internet tezligi va texnologiyalarga kirish imkoniyatlari nisbatan yuqori bo'lsa, qishloq joylarda bu ko'rsatkichlar ancha past darajada qolmoqda. Natijada shahar aholisi raqamli xizmatlarning keng imkoniyatlaridan foydalanayotgan bo'lsa, qishloq aholisi hali ko'proq an'anaviy xizmatlarga tayanishga majbur bo'lmoqda. Bu esa hududlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarning saqlanib qolishiga sabab bo'lmoqda.

Raqamli xizmatlarning rivojlanishi ayniqsa bank-moliya, savdo, ta'lim, sog'liqni saqlash va davlat boshqaruvi sohalarida yaqqol namoyon bo'lmoqda. Mobil bank xizmatlari orqali to'lovlar, pul o'tkazmalari va kredit operatsiyalari oddiy va tezkor shaklga keltirildi. Elektron tijorat esa nafaqat yirik

korxonalar, balki kichik tadbirkorlar uchun ham yangi imkoniyatlar yaratdi. Onlayn ta'lim tizimlari orqali bilim olish geografik cheklovlardan xoli bo'ldi, telemeditsina esa tibbiy xizmatlarni aholiga yaqinlashtirdi. Davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi esa byurokratik to'siqlarni kamaytirib, xizmatlardan foydalanishni ancha soddalashtirdi.

Biroq, mavjud yutuqlar bilan bir qatorda, bir qator muammolar ham saqlanib qolmoqda. Xususan, qishloq hududlarida internet infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, aholining raqamli savodxonlik darajasining pastligi hamda ayrim xizmatlarning texnik jihatdan mukammal ishlamasligi raqamlashtirish jarayonining samaradorligini cheklamoqda. Bundan tashqari, axborot xavfsizligi bilan bog'liq muammolar ham dolzarbligicha qolmoqda va bu masalaga jiddiy e'tibor qaratish zarur.

Xulosa

Umuman olganda, olib borilgan tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish aholi farovonligini oshirishning muhim vositasi hisoblanadi. Raqamlashtirish xizmatlar sifatini oshiradi, ularni yanada qulay va ommabop qiladi, iqtisodiy faollikni kuchaytiradi hamda yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, bu jarayonning samaradorligi infratuzilma darajasi, inson kapitali va davlat tomonidan olib borilayotgan siyosatning izchilligiga bevosita bog'liqdir. Ana shu omillar uyg'unlashgandagina raqamli texnologiyalar xizmatlar sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlab, aholi farovonligini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, respublikamiz bo'yicha xizmatlar sohasida raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali aholi farovonligini ta'minlash imkoniyatlaridan samarali foydalanish uchun quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi deb hisoblaymiz:

- xizmatlar sohasida yagona integratsiyalashgan raqamli platformalarni shakllantirish zarur. Hozirgi kunda turli xizmatlar alohida tizimlarda faoliyat yuritmoqda, bu esa ma'lumot almashinuvi va xizmat ko'rsatish jarayonini sekinlashtiradi;

- raqamli infratuzilmani hududlar kesimida teng rivojlantirish. Ayniqsa, qishloq hududlarida internet tezligi va sifati hali yetarli darajada emas;

- xizmatlar sohasida ishlovchi kadrlarning raqamli kompetensiyalarini oshirish. Zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalariga ega mutaxassislar yetishmasligi ko'plab jarayonlarning samaradorligini pasaytiradi;

- raqamli xizmatlar xavfsizligini va ishonchliligini ta'minlashdir. Raqamli tizimlar kengaygani sari axborot xavfsizligi masalalari ham dolzarb bo'lib bormoqda. Shu sababli zamonaviy kiberxavfsizlik tizimlarini joriy etish, foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish va xavfsizlik standartlarini kuchaytirish zarur;

- innovatsion startaplar va xususiy sektor tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashdir. Raqamli xizmatlar rivojida xususiy sektor muhim rol o'ynaydi. Shu bois, startap loyihalarni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash, soliq imtiyozlari berish va investitsiyalarni jalb qilish orqali yangi xizmat turlarini yaratish mumkin.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

14. Котлер Ф., Армсронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга. – М., СПб., К.: Издат. дом «Вильямс», 1999.-718 с.
15. Мак-Дональд М., Пэйн Э. Сфера услуг. Полное пошаговое руководство по маркетинговому планированию.- М.: КноРус, 2009.-448 с.
16. A.Paul, Samuelson, D.William Nordhaus. Economics. 19th Edition. McGraw-Hill Companies. USA. 2009. – 744 p.
17. McConnell, Brue. Economics. 19 th edition. Mcgraw-hill/Irwin, USA, 2014. – 984 p.; N.Gregory Mankiw. Principles of Economics, 7th edition. Amazon, USA, 2014. – 880 p.
18. Мухаммедов М.М., Мардонов Б.Б. Хизмат кўрсатиш соҳасида аҳоли бандлиги ва даромадлари. Монография. «Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи». 2021, 186 б.
19. Пардаев М.Қ. Хизматлар кўрсатиш тармоқлари иқтисодиётининг айрим муаммолари. –Т.: Наврўз, 2014. –264.
20. Мирзаев Қ.Д., Султонов Ш.А. ва бошқалар Хизматлар соҳаси иқтисодиёти. Дарслик. Самарқанд. СамИСИ, 2022. –251 б.
21. Е.Н.Уремина Личностные характеристики как предикторы субъективного благополучия личности с разной ситуацией трудовой занятости. Иза. Саратов. Ун-та. Нов. Сер. Сер. Акмеология образование. Психология развития. 2017. Т. 6, вып. 1 (21).
22. S. R. Abdullayev, Marketing strategiyalari, Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2021.
23. D. A. Yuldasheva, “Raqamli marketing vositalarining samaradorligi,” Iqtisodiyot va ta’lim, no. 4, 2022.
24. O‘zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi, Raqamli transformatsiya bo‘yicha hisobot, Tashkent, 2023.
25. Sh. M. Rahmonova, “Iste’molchilarning brendga sodiqligi tahlili,” Ilm-fan va jamiyat, 2024.
26. T. A. Xo‘jayev, Marketing kommunikatsiyalari, Tashkent: O‘qituvchi, 2021.
27. O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi, Biznes va raqamli marketing tendensiyalari, Tashkent, 2023.
28. N. B. Qodirova, “SMM va brendga sodiqlikni shakllantirish,” Marketing rivoji jurnali, 2023.
29. <https://lex.uz/ru/docs/-6600413> – Qonunchilik ma’lumotlari milliy elektron bazasi.
30. www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi milliy statistika qo‘mitasi sayti.
31. www.my.gov.uz – O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali.
32. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/> – Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot ilmiy-ommabop jurnali.

CONTENTS

1	Amirov Akmal Mexrojovich	4-11
	MAKROIQTISODIY JARAYONLARDA RATSIONAL KUTILMALAR VA SIYOSAT ISHONCHLILIGI	
2	Urokov Zarshed Xurshedovich	12-18
	AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ICHIMLIK SUVI ZAHIRASI AHAMIYATI VA UNI OSHIRISH YO'NALISHLARI	
3	Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	19-25
	INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH ORQALI RISKLARNI KAMAYTIRISH YO'LLARI	
4	Boliyeva Baxora Farxodovna	26-31
	WAYS TO INCREASE LABOR PRODUCTIVITY UNDER CONDITIONS OF HUMAN CAPITAL SHORTAGE	
5	Rashidov Asilbek Umarbek ugli	32-37
	LABOR MARKET REGULATION AND ECONOMIC PERFORMANCE: EVIDENCE, CHALLENGES, AND POLICY IMPLICATIONS	
6	Ukliyev Abbas Aktam o'g'li	38-46
	MAMLAKATIMIZDA TURISTIK LOGISTIKA VA TRANSPORT INFRATUZILMASI SAMARADORLIGINI OSHIRISH	
7	Xaitov Oxun Nomoz o'g'li, Umirzaqova Shaxnoza Akmalovna	47-54
	KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKOTLIKNI RIVOJLANTIRISH HAMDA ISTIQBOLLI MODELLAR ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH	
8	Xudoyorov Lochinbek Bahromovich	55-62
	RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SERVIS SOHASIDA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA XIZMATLAR SIFATI BOSHQARUVI MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
9	Irkinboyev Akmal G'ayrat o'g'li	63-69
	RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOSLASHUVCHAN BANDLIK SHAKLLARINING RIVOJLANISHI VA INSON KAPITALIGA TA'SIRI	
10	Rustamov Abulqosim Musoqul o'g'li	70-77
	XIZMAT KO'RSATISH SOHASI RIVOJLANISHIDA ZAMANOVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ASOSIY YO'NALISHLARI	
11	Usmanova Nigina Marupovna, Raxmonkulova Sevinch Sobirjonovna	78-82
	OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM XIZMATLARI SIFATINI OSHIRISHDA KPI TIZIMIDAN FOYDALANISH	
12	Hamroqulov Jaloliddin Abdulatif o'g'li	83-89
	RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA AKSIZ SOLIG'INI NAZORAT QILISH TIZIMI	
13	Norimov Shahboz Orif o'g'li	90-98
	IQTISODIY BARQARORLIK VA MOLIVAVIY INNOVATSIYALAR	
14	Ayubov Ilyos Ilxomovich	99-104
	TURISTIK HUDUDLARGA JALB QILINGAN INVESTITSIYALARNI TAQSIMLANISHI (SAMARQAND VILOYATI MISOLIDA)	
15	Bakayev Ziyovuddin Toshbolta o'g'li	105-112
	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA MEHMONDO'STLIK XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
16	Nizamov Axtam No'manovich, Eshimov Sardor Tulqin o'g'li	113-123
	AN'ANAVIY IQTISODIYOTDAN YASHIL IQTISODIYOTGA: BARQAROR RIVOJLANISHNING BURILISH NUQTASI	

17	Убайдуллаев Худоёр Бахтиёр оглы	124-129
	АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ	
18	Axrorova Munavvar, Ilxomov Texron, Isroilov G'olib, Xolmuminov Shahzod	130-137
	CHALLANGES OF DIGITAL SECURITY IN ECONOMY AND WAYS TO ENSURE IT	
19	Togayeva Dilnoza Azamatovna	138-146
	OILAVIY KORXONALARDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA ASOSIDA RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHNING INSTITUTIONAL MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
20	Eshimov Sardor Tulqin o'g'li	147-158
	BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASIDA YASHIL IQTISODIYOTNING STRATEGIK ROLI	
21	Muxtorova Mashhura Dilshod qizi	159-166
	TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SIFATI VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	
22	Baxriddinova Jasmina Sadriddin qizi	167-172
	НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОГО КРЕДИТОВАНИЯ	
23	Abduvohidov Najmiddin Rahmatullayevich	173-178
	XIZMATLAR SOHASIDA SOXTA IQTISODIYOTNING IQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRINI BAHOLASHNING AYRIM YO'NALISHLARI	
24	Raximov Zafar Komilovich	179-183
	QISHLOQ JOYLARDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI AHOLI FAROVONLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI	
25	Berdiyev Anvar Abduraxmonovich, Xurramova Fotima Bahodir qizi	184-191
	TIJORAT BANKLARI ORQALI INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIALASHTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	
26	Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li	192-199
	NAVOIY VILOYATINING XATIRCHI TUMANIDA INKLYUZIV TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	
27	Hashimova Madina Muratkhanovna	200-206
	MANAGEMENT BASED ON THE ASSESSMENT OF THE REGION'S NATURAL RESOURCE POTENTIAL: THE CASE OF THE AMANKUTAN REGION	
28	Бозорова Фарангиз Шерзод кизи	207-214
	МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ НИУ ВШЭ)	
29	Baxodirov Bunyod Baxtiyorovich, Zokirov Xojimhammad Shokirovich	215-221
	RAQAMLI MARKETING VA BRENDGA XARIDORLARNING SADOQATI	
30	Raximov Zafar Komilovich	222-227
	XIZMATLAR SOHASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI AHOLI FAROVONLIGINI TA'MINLASH IMKONIYATLARI	